
1. KONSTITUCINĖS SANTVARKOS PAGRINDAI

Lietuvos Respublikos konstitucinės santvarkos pagrindai ir apsauga

Konstitucinio Teismo 1999 m. lapkričio 23 d. nutarimas (pakartota 2004 m. gruodžio 13 d. nutarime)

Lietuvos Respublikos konstitucinė santvarka grindžiama žmogaus ir piliečio teisių bei laisvių, kaip didžiausios vertybės, prioritetu, taip pat principais, įtvirtinančiais Tautos suverenitetą, valstybės nepriklausomybę ir teritorinį vientisumą, demokratiją, valstybės valdymo formą – respubliką, valstybės valdžių atskyrimą, jų savarankiškumą ir pusiausvyrą, vietos savivaldą ir pan. Saugoti konstitucinę santvarką – tai reiškia neleisti, kad būtų kėsinamasi į Konstitucijoje nustatytus socialinius, ekonominius, politinius santykius, sudarančius asmens, visuomenės ir valstybės gyvenimo pagrindus.

<...>

<...> Konstitucija nepriskiria konstitucinės santvarkos saugojimo funkcijos tik kuriai nors vienai valstybės valdžios institucijai. Tai yra visų valstybės valdžios institucijų (Seimo, Respublikos Prezidento, Vyriausybės, Teismo), taip pat kitų valdžios įstaigų ir organizacijų konstitucinė priedermė, kylanti ne tik iš konkrečių įstatymų, bet pirmiausia iš Konstitucijoje įtvirtinto teisinės valstybės principo ir reikalavimo laikytis Konstitucijos, ją vykdyti, jos nepažeisti ir ją ginti. Be abejo, kiekviena valdžios institucija konstitucinę santvarką saugo tik jai būdingomis veiklos formomis ir naudodamasi tik Konstitucijos ir kitų įstatymų jai priskirtais įgaliojimais.

1.1. PAMATINIAI LIETUVOS VALSTYBĖS PRINCIPAI: VALSTYBĖS NEPRIKLAUSOMYBĖ, TAUTOS SUVERENITETAS IR DEMOKRATIJA, VALDYMO FORMA – RESPUBLIKA

1.1.1. Pamatiniai Lietuvos valstybės principai

Pamatiniai Lietuvos valstybės principai (Konstitucijos 1 straipsnis)

Konstitucinio Teismo 2000 m. vasario 23 d. nutarimas (pakartota 2000 m. gruodžio 6 d., 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimuose)

Konstitucijos 1 straipsnyje nustatyta: „Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika.“

<...> šiame Konstitucijos straipsnyje yra įtvirtinti pamatiniai Lietuvos valstybės principai: Lietuvos valstybė yra savarankiška, nepriklausoma valstybė; Lietuvos valstybės valdymo forma yra respublika; valstybės valdžia turi būti organizuota demokratiškai, šalyje turi būti demokratinis politinis režimas.

Pamatiniai Lietuvos valstybės principai (Konstitucijos 1 straipsnis)

Konstitucinio Teismo 2000 m. spalio 18 d. nutarimas (pakartota 2001 m. sausio 25 d. nutarime)

Konstitucijos 1 straipsnyje nustatyta: „Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika.“

Konstitucinis Teismas <...> 2000 m. vasario 23 d. nutarime pažymėjo, kad „šiame Konstitucijos straipsnyje yra įtvirtinti pamatiniai Lietuvos valstybės principai: Lietuvos valstybė yra savarankiška, nepriklausoma valstybė; Lietuvos valstybės valdymo forma yra respublika; valstybės valdžia turi būti organizuota demokratiškai, šalyje turi būti demokratinis politinis režimas“.

Konstitucijos 1 straipsnio nuostatos, kaip ir Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas, lemia pagrindinius Lietuvos valstybės valdžios organizacijos ir veiklos principus.

Pamatiniai Lietuvos valstybės principai (Konstitucijos 1 straipsnis)

Konstitucinio Teismo 2004 m. lapkričio 5 d. išvada (pakartota 2004 m. gruodžio 13 d. nutarime)

Konstitucijos 1 straipsnyje nustatyta: „Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika“. Konstitucijos sudedamosios dalies – Lietuvos Respublikos konstitucinio įstatymo

„Dėl Lietuvos valstybės“ 1 straipsnyje įtvirtinta, kad teiginys „Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika“ yra Lietuvos Respublikos konstitucinė norma ir pamatinis valstybės principas. Aiškindamas Konstitucijos 1 straipsnio nuostatą Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad šiame Konstitucijos straipsnyje yra įtvirtinti pamatiniai Lietuvos valstybės principai: Lietuvos valstybė yra savarankiška, nepriklausoma valstybė; Lietuvos valstybės valdymo forma yra respublika; valstybės valdžia turi būti organizuota demokratiškai, šalyje turi būti demokratinis politinis režimas (Konstitucinio Teismo 2000 m. vasario 23 d., 2000 m. spalio 18 d., 2001 m. sausio 25 d., 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimai).

1.1.2. Tautos suverenitetas

Aukščiausią suverenią galią Tauta vykdo per rinkimus ir referendumą (Konstitucijos 2, 4, 33, 34 straipsniai)

Konstitucinio Teismo 1994 m. liepos 11 d. sprendimas (Nr. 5/94)

Aukščiausią suverenią galią tauta vykdo tiesiogiai per dvi pagrindines organizacines formas: bendranacionalinius rinkimus ir referendumą. Jų organizavimo principai ir svarbiausios sąlygos yra įtvirtintos konstitucinėse normose, o vykdymo tvarką reglamentuoja atitinkami įstatymai. Minėtų demokratijos formų teisinį pagrindą sudaro Konstitucijos 2 ir 4 straipsniai, taip pat piliečių rinkimų teisė (Konstitucijos 33 ir 34 straipsniai).

Tautos suvereniteto įgyvendinimas tiesioginės demokratijos forma – referendumu (Konstitucijos 2, 3, 4 straipsniai) (plačiau žr. 2. Asmens konstitucinis statusas, 2.3. Politinės teisės ir laisvės, 2.3.2. Referendumo teisė)

Konstitucinio Teismo 1994 m. liepos 22 d. nutarimas

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 4 straipsnyje nustatyta, kad aukščiausią suverenią galią Tauta vykdo tiesiogiai ar per demokratiškai išrinktus savo atstovus. Taigi Konstitucijoje yra įtvirtinta galimybė šalies piliečiams įgyvendinti Tautos suverenitetą tiesioginės demokratijos forma – referendumu. Pagal teisės teoriją ir konstitucines tradicijas referendumas suprantamas kaip piliečių visuotinis balsavimas konstitucijos, įstatymo ar atskirų jo nuostatų priėmimo, vidaus ir užsienio politikos klausimais. Šio demokratijos instituto esmę nusako du pagrindiniai kriterijai: 1) tautos suverenių galių (*suprema potestas*) tiesioginis apibūdinimas ir 2) tiesioginės demokratijos įgyvendinimo procese priimtų aktų teisinė reikšmė.

<...>

Referendumo paskelbimo iniciatyvos teisė yra viena iš Tautos suvereniteto įgyvendinimo garantijų, todėl įstatymų leidėjas nustato tokias taisykles, kurios užtikrina, kad šią konstitucinę garantiją realizuotų tik rinkimų teisę turintys piliečiai. <...>

<...>

Kai įstatymo nuostatų projektas teikiamas referendumui, įstatymo leidėjas yra Tauta. Konstitucijos 3 straipsnyje nustatyta, kad niekas negali varžyti ar riboti Tautos suvereniteto, savintis visai Tautai priklausančių suverenių galių. Priimant kokius nors išankstinius sprendimus, nenumatytus Konstitucijoje ir sąlygojančius referendumo paskelbimą, būtų ribojama aukščiausia suvereni Tautos galia. <...>

<...>

Konstitucijoje yra nustatyta, kad suverenitetas priklauso Tautai (2 straipsnis). Jį piliečiai įgyvendina dalyvaudami valdant savo šalį tiek tiesiogiai, tiek per demokratiškai išrinktus atstovus (33 straipsnis). Piliečių tiesioginis dalyvavimas valdant šalį yra ypač svarbi aukščiausios suverenios galios išraiška, todėl per referendumą turi būti nustatyta tikroji Tautos valia.

Tautos valios išraiškos formos

Konstitucinio Teismo 1994 m. gruodžio 1 d. nutarimas

<...> Konstitucijos normos yra vienodai privalomos visiems teisės subjektams, įskaitant ir referendumo iniciatyvines grupes, taip pat ir bet kokio dydžio piliečių grupes. Jos negali būti nei

tapatinamos su Tauta, nei kalbėti jos vardu. Tauta savo valią tiesiogiai pareiškia paprastai referendumo arba tiesioginių visuotinių rinkimų metu, t. y. tik po referendumo arba tiesioginių visuotinių rinkimų galima konstatuoti, kokia yra Tautos valia konkrečiu klausimu. Netiesiogiai Tautos valią išreiškia demokratiniuose rinkimuose išrinkta Tautos atstovybė – parlamentas.

Pilietinės Tautos teisė kurti Lietuvos valstybę

Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas

Konstitucijos 2 straipsnyje nustatyta: „Lietuvos valstybę kuria Tauta. Suverenitetas priklauso Tautai.“ Pagal Konstitucijos 4 straipsnį „aukščiausią suverenią galią Tauta vykdo tiesiogiai ar per demokratiškai išrinktus savo atstovus“. Konstitucijos 33 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad „piliečiai turi teisę dalyvauti valdant savo šalį tiek tiesiogiai, tiek per demokratiškai išrinktus atstovus“; pagal Konstitucijos 3 straipsnio 2 dalį „Tauta ir kiekvienas pilietis turi teisę priešintis bet kam, kas prievarta kėsina į Lietuvos valstybės nepriklausomybę, teritorijos vientisumą, konstitucinę santvarką“.

Iš šių bei kitų Konstitucijos nuostatų išplaukia, kad tik Lietuvos Respublikos piliečiai, t. y. valstybinė bendruomenė – pilietinė Tauta, turi teisę kurti Lietuvos valstybę, t. y. tik piliečiai turi teisę spręsti, kokia turi būti Lietuvos valstybė, nustatyti Lietuvos valstybės konstitucinę santvarką, valstybės valdžią įgyvendinančių institucijų sąrangą, asmens ir valstybės teisiųjų santykių pagrindus, šalies ūkio sistemą ir pan. Įgyvendindami piliečių teises ir laisves, piliečiai dalyvauja vykdam Tautos suverenitetą.

Aukščiausią suverenią galią Tauta vykdo tiesiogiai ar per atstovus (Konstitucijos 2, 4 straipsniai, 55 straipsnio 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas

Konstitucijos 2 straipsnyje nustatyta, kad suverenitetas priklauso Tautai. Konstitucijos 4 straipsnyje įtvirtinta, kad aukščiausią suverenią galią Tauta vykdo tiesiogiai ar per savo demokratiškai išrinktus atstovus. Pagal Konstitucijos 55 straipsnio 1 dalį Seimo nariai yra Tautos atstovai. Taigi pagal Konstituciją tik Seimas yra Tautos atstovybė, per kurią Tauta vykdo aukščiausią suverenią galią. Pabrėžtina, kad pagal Konstituciją negali būti ir nėra priešpriešos tarp aukščiausios suverenios galios, kurią Tauta vykdo tiesiogiai, ir aukščiausios suverenios galios, kurią Tauta vykdo per savo demokratiškai išrinktus atstovus – Seimo narius. Taigi pagal Konstituciją negali būti ir nėra priešpriešos tarp Tautos ir jos atstovybės – Seimo: Seimas įgyvendina tuos įgaliojimus, kuriuos jam Tauta nustatė savo priimtoje Konstitucijoje.

Pilietinės Tautos teisė kurti Lietuvos valstybę

Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 10 d. nutarimas

<...> „tik Lietuvos Respublikos piliečiai, t. y. valstybinė bendruomenė – pilietinė Tauta, turi teisę kurti Lietuvos valstybę, t. y. tik piliečiai turi teisę spręsti, kokia turi būti Lietuvos valstybė, nustatyti Lietuvos valstybės konstitucinę santvarką, valstybės valdžią įgyvendinančių institucijų sąrangą, asmens ir valstybės teisiųjų santykių pagrindus, šalies ūkio sistemą ir pan. Įgyvendindami piliečių teises ir laisves, piliečiai dalyvauja vykdam Tautos suverenitetą“ (Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas). Lietuvos pilietinei Tautai priklauso visi Lietuvos Respublikos piliečiai, nesvarbu, ar jie priklauso titulinei nacijai (yra lietuviai), ar tautinėms mažumoms.

Pilietinė Tauta, jos teisė kurti Lietuvos valstybę

Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 13 d. nutarimas

Konstitucijoje įtvirtintas pilietybės institutas neatsiejamas nuo Lietuvos valstybės, nuo pilietinės Tautos – valstybinės bendruomenės konstitucinės sampratos.

Lietuvos valstybė kūrėsi etninės tautos – lietuvių tautos pagrindu. Tai atspindėta Konstitucijos preambulėje, kurioje įtvirtinta, kad būtent lietuvių tauta (t. y. etninė tauta) prieš daugelį amžių sukūrė Lietuvos valstybę, šimtmečiais atkakliai gynė savo laisvę ir nepriklausomybę, išsaugojo savo dvasią, gimtąją kalbą, raštą ir papročius, įkūnijo prigimtine žmogaus ir Tautos teisę laisvai gyventi

ir kurti savo tėvų ir protėvių žemėje, išsaugojo siekį ir teisę gyventi nepriklausomoje Lietuvos valstybėje.

Vyraujančių etninių tautų pagrindu sukurtos valstybės – nacionalinės valstybės. Būtent nacionalinė valstybė yra etninės tautos bendro gyvenimo politinė forma, užtikrinanti galimybę puoselėti atitinkamos etninės tautos tapatumą, kultūrą, mentalitetą, kalbą, tradicijas, papročius, padedanti kaupti ir būsimosioms kartoms perduoti valstybingumo patirtį ir įgyti brandą, suteikianti būtinas istorinio išlikimo garantijas. Be nacionalinės valstybės visavertis etninės tautos gyvenimas būtų ypač pasunkintas ar net neįmanomas.

Tai, kad Lietuvos valstybė kūrėsi lietuvių tautos pagrindu, atsispindi ne tik Konstitucijos preambulėje, bet ir kitose Konstitucijos nuostatose: valstybinė kalba – lietuvių kalba (14 straipsnis); kiekvienas lietuvis gali apsigyventi Lietuvoje (32 straipsnio 4 dalis). Konstitucijos 32 straipsnio 4 dalies nuostata, kad kiekvienas lietuvis gali apsigyventi Lietuvoje, reiškia, kad visi užsienyje gyvenantys lietuviai, kad ir kur būtų jų nuolatinė gyvenamoji vieta, turi teisę bet kada grįžti į Lietuvą – savo etninę tėvynę. Pagal Konstituciją negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuris atkirstų užsienyje gyvenančius lietuvis nuo lietuvių tautos. Iš užsienyje gyvenančių lietuvių negali būti atimta galimybė dalyvauti, jeigu jie to siekia, lietuvių tautos gyvenime. Užsienio lietuviai – sudedamoji, neatskiriama lietuvių tautos dalis.

<...>

Lietuvių tautai, kaip etninei tautai, save priskiriantys asmenys ir šiandieninėje Lietuvos valstybėje sudaro absoliučią gyventojų daugumą. Šiuo atžvilgiu, taip pat valstybės pavadinimu, valstybinės kalbos statuso lietuvių kalbai pripažinimu lietuvių tauta atitinka visuotinai pripažintą titulinės nacijos apibūdinimą.

Kita vertus, nuo seniausių laikų Lietuvos žemėse gyveno ir nelietuviai – kitų etninių tautų žmonės. Jie kartu su lietuviais kūrė ir gynė Lietuvos valstybę, rūpinosi jos likimu. Taigi lietuvių tautos gyvensena nuo seno buvo grindžiama lietuvių tautos, kaip titulinės nacijos, ir kitų Lietuvos teritorijoje gyvenančių tautinių bendruomenių taikiu sugyvenimu, įvairių tautų žmonių pakantumu ir tolerancija vienių kitiems atžvilgiu. Tautinės santarvės puoselėjimas Lietuvos žemėje – istorinė Lietuvos valstybės tradicija. Ši tradicija būdavo pažeidžiama tik tais Lietuvos istorijos laikotarpiais, kai pati Lietuvos valstybė būdavo okupuota svetimų valstybių, kai pati lietuvių tauta negalėjo autentiškai kurti savo politinio gyvenimo.

Lietuvių tauta puoselėja savo žemėje tautinę santarvę (Konstitucijos preambulė). Šiame kontekste pabrėžtina, kad pagal Konstituciją Lietuvos valstybės piliečių visuma sudaro pilietinę Tautą – valstybinę bendruomenę. Konstitucijos 2 straipsnyje, kuriame nustatyta, kad Tauta kuria Lietuvos valstybę ir kad suverenitetas priklauso Tautai, bei 4 straipsnyje, kuriame nustatyta, kad aukščiausią suvereniją galią Tauta vykdo tiesiogiai ar per demokratiškai išrinktus savo atstovus, sąvoka „Tauta“ yra vartojama būtent šia prasme.

Šiame kontekste pabrėžtina, kad Konstitucijoje vartojamų sąvokų „lietuvių tauta“ ir „Tauta“ negalima priešpriešinti. Lietuvių tauta yra Lietuvos pilietinės tautos – valstybinės bendruomenės pagrindas, būtina egzistavimo prielaida.

<...> pilietybė išreiškia asmens teisinę narystę valstybėje, atspindi asmens teisinę priklausomybę pilietinei Tautai – valstybinei bendruomenei. Lietuvos pilietinė Tauta – valstybinė bendruomenė jungia atitinkamos valstybės piliečius (nepriklausomai nuo jų etninės kilmės), o piliečių visuma sudaro Lietuvos pilietinę Tautą. Lietuvos pilietinei Tautai priklauso visi Lietuvos Respublikos piliečiai – nesvarbu, ar jie priklauso titulinei nacijai (yra lietuviai), ar tautinėms mažumoms (Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 10 d. nutarimas). Visi Lietuvos Respublikos piliečiai, kad ir kokia būtų jų etninė kilmė, pagal Konstituciją yra lygūs; jų negalima diskriminuoti arba teikti jiems privilegijų dėl jų etninės kilmės, tautybės. Kita vertus, kaip yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, integravimasis į Lietuvos visuomenę, tapimas visaverčiu Lietuvos valstybinės bendruomenės – pilietinės Tautos nariu siejasi *inter alia* su pastangomis išmokti valstybinę – lietuvių kalbą (Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 10 d. nutarimas).

Būtent Lietuvos pilietinė Tauta – atgimusias Lietuvos valstybės piliečiai 1992 m. spalio 25 d. referendume priėmė ir paskelbė Lietuvos Respublikos Konstituciją. Būtent Lietuvos pilietinė Tau-

ta yra Konstitucijos šaltinis. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad „priėmusi Konstituciją pilietinė Tauta padėjo savo, kaip valstybinės bendruomenės, bendro gyvenimo norminį pagrindą ir įtvirtino valstybę kaip bendrą visos visuomenės gerį“ (Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d., 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimai).

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs ir tai, kad „tik Lietuvos Respublikos piliečiai, t. y. valstybinė bendruomenė – pilietinė Tauta, turi teisę kurti Lietuvos valstybę, t. y. tik piliečiai turi teisę spręsti, kokia turi būti Lietuvos valstybė, nustatyti Lietuvos valstybės konstitucinę santvarką, valstybės valdžią įgyvendinančių institucijų sąrangą, asmens ir valstybės teisiųjų santykių pagrindus, šalies ūkio sistemą ir pan. Įgyvendindami piliečių teises ir laisves, piliečiai dalyvauja vykdant Tautos suverenitetą“ (Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d., 2006 m. gegužės 10 d. nutarimai).

1.1.3. Demokratija

Daugumos principas – demokratinis sprendimų priėmimo principas (Konstitucijos 1 straipsnis)

Konstitucinio Teismo 1994 m. liepos 22 d. nutarimas

Konstitucijos 1 straipsnyje nustatyta, kad Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika. Vienas iš sprendimų priėmimo demokratinės principų yra daugumos principas. Šis principas taip pat yra įtvirtintas Konstitucijoje nustatant Seimo, kitų atstovaujančiųjų institucijų veiklos, įstatymų priėmimo procedūras ir reguliuojant kitus klausimus.

Demokratinės valdžios bruožas – politinės žmonių valios įgyvendinimo kontrolė

Konstitucinio Teismo 1996 m. gegužės 29 d. sprendimas

Demokratinės valdžios institucijų prigimtis yra tokia, kad visi asmenys, kurie įgyvendina politinę žmonių valią, įvairiomis formomis kontroliuojami, kad ši valia nebūtų iškreipta. Vykdamas tokią kontrolę vienaip ar kitaip patikrinama šių pareigūnų veikla. Taip pat esminę reikšmę turi asmenų, vykdančių politines programas, veiklos savarankiškumas.

Demokratiški rinkimai – vienas esminių demokratinės valstybės požymių (rinkimų teisės doktrina žr. 2. Asmens konstitucinis statusas, 2.3. Politinės teisės ir laisvės, 2.3.3. Rinkimų teisė)

Konstitucinio Teismo 1996 m. lapkričio 23 d. nutarimas (pakartota 2008 m. spalio 1 d. nutarime, 2008 m. lapkričio 7 d. išvadoje)

Vienas iš esminių demokratinės valstybės požymių yra demokratiški atstovaujamojo valstybinės valdžios institucijų rinkimai. Būtent per rinkimus kiekvienas pilietis įgyvendina savo teisę kartu su kitais dalyvauti valdant savo šalį.

Lietuvos valstybė yra demokratinė (Konstitucijos 1 straipsnis)

Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas

Konstitucijos 1 straipsnyje nustatyta, kad Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika. Nuostata, kad Lietuvos valstybė yra demokratinė, reiškia, kad valstybėje turi būti užtikrinama Konstitucijos viršenybė, žmogaus teisių ir laisvių apsauga, visų asmenų lygybė įstatymui ir teismui, teisė į teisminę gynybą, laisvi ir periodiški rinkimai, valdžių padalijimas ir pusiausvyra, valdžios atsakomybė piliečiams, demokratinis sprendimų priėmimo procesas, politinis pliuralizmas, galimybės plėtoti pilietinei visuomenei ir kt. Pažymėtina, jog nuostata, kad Lietuvos valstybė yra demokratinė, yra konstitucinis įpareigojimas nenukrypti nuo demokratijos reikalavimų, taikytinas visoms valstybės institucijoms, neišskiriant ir įstatymų leidėjo.

Konstitucijai prieštaraujančiais įstatymais ar kitais teisės aktais pažeidžiamas Konstitucijos viršenybės principas, kitos konstitucinės vertybės, jais gali būti kėsinamasi ir į Konstitucijoje įtvirtintus demokratijos elementus. Tačiau konstatavimas, kad įstatymas ar kitas teisės aktas prieštarauja Konstitucijai, savaime nereiškia, jog yra pažeista Konstitucijos 1 straipsnio nuostata, kad Lietuvos valstybė yra demokratinė. Kiekvienu atveju Konstitucinis Teismas turi įvertinti, ar teisiniu reguliavimu, pripažintu prieštaraujančiu Konstitucijai, nėra paneigiama Konstitucijos 1 straipsnio nuostata, kad Lietuvos valstybė yra demokratinė.

Politinių atstovaujamųjų institucijų formavimas demokratinėje valstybėje*Konstitucinio Teismo 2004 m. lapkričio 5 d. išvada*

Konstitucinėje demokratijoje politinių atstovaujamųjų institucijų formavimui yra keliami ypatingi reikalavimai. Šios institucijos negali būti formuojamos tokiu būdu, kad kiltų abejonių dėl jų legitimumo, teisėtumo, *inter alia* dėl to, ar renkant asmenis į politines atstovaujamas institucijas nebuvo pažeisti demokratinės teisinės valstybės principai. Priešingu atveju būtų pakirstas žmonių pasitikėjimas atstovaujama demokratija, valstybės institucijomis, pačia valstybe.

<...> demokratiški rinkimai yra svarbi piliečių dalyvavimo valdant valstybę forma, kartu ir būtinas valstybės politinių atstovaujamųjų institucijų formavimo elementas. Rinkimai negali būti laikomi demokratiškais, o jų rezultatai – legitimiais ir teisėtais, jeigu rinkimai vyksta paminant Konstitucijoje įtvirtintus demokratiškų rinkimų principus, pažeidžiant demokratines rinkimų procedūras.

Demokratinis valstybės valdymas; valdžios atsakomybė visuomenei; atsakingo valdymo principas*Konstitucinio Teismo 2004 m. lapkričio 5 d. išvada*

Konstitucinis reikalavimas, kad Lietuvos valstybės valdžia būtų organizuota demokratiškai ir kad šalyje būtų demokratinis politinis režimas, taip pat Konstitucijos 33 straipsnio 1 dalies nuostata, kad piliečiai turi teisę dalyvauti valdant savo šalį tiek tiesiogiai, tiek per demokratiškai išrinktus atstovus, yra neatsiejami nuo Konstitucijos 5 straipsnio 3 dalies nuostatos, kad valdžios įstaigos tarnauja žmonėms, taip pat nuo šio straipsnio 2 dalies nuostatos, kad valdžios galias riboja Konstitucija. Konstitucinis Teismas 2004 m. liepos 1 d. nutarime konstatavo, kad Konstitucijoje yra įtvirtintas atsakingo valdymo principas. Konstitucinis Teismas taip pat yra konstatavęs, kad valdžios atsakomybė visuomenei – teisinės valstybės principas, kuris įtvirtintas Konstitucijoje nustatytus, kad valdžios įstaigos tarnauja žmonėms, kad piliečiai turi teisę tiek tiesiogiai, tiek per demokratiškai išrinktus atstovus dalyvauti valdant savo šalį, kritikuoti valstybės įstaigų ar pareigūnų darbą, apskųsti jų sprendimus, taip pat garantuojant piliečiams galimybę ginti savo teises teisme, peticijos teisę, teisės aktuose reglamentuojant piliečių prašymų ir skundų nagrinėjimo procedūrą ir kt. (Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d. nutarimas).

Demokratinis valstybės valdymas; valdžios atsakomybė visuomenei; atsakingo valdymo principas*Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas*

Konstitucinis reikalavimas, kad Lietuvos valstybės valdžia būtų organizuota demokratiškai ir kad šalyje būtų demokratinis politinis režimas, yra neatsiejamas nuo Konstitucijos 5 straipsnio 3 dalies nuostatos, kad valdžios įstaigos tarnauja žmonėms, taip pat nuo šio straipsnio 2 dalies nuostatos, kad valdžios galias riboja Konstitucija. Demokratiškų valdžios institutų prigimtis yra tokia, kad visi asmenys, kurie įgyvendina politinę žmonių valią, yra įvairiomis formomis kontroliuojami, kad ši valia nebūtų iškreipta (Konstitucinio Teismo 1996 m. gegužės 29 d. sprendimas). Konstitucinis Teismas 2004 m. liepos 1 d. nutarime ir 2004 m. lapkričio 5 d. išvadoje konstatavo, kad Konstitucijoje yra įtvirtintas atsakingo valdymo principas. Valdžios atsakomybė visuomenei – teisinės valstybės principas, kuris įtvirtintas Konstitucijoje nustatytus, kad valdžios įstaigos tarnauja žmonėms, kad piliečiai turi teisę tiek tiesiogiai, tiek per demokratiškai išrinktus atstovus dalyvauti valdant savo šalį, kritikuoti valstybės įstaigų ar pareigūnų darbą, apskųsti jų sprendimus, garantavus piliečiams galimybę ginti savo teises teisme, peticijos teisę, taip pat teisės aktuose reglamentavus piliečių prašymų ir skundų nagrinėjimo procedūrą ir kt. (Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d. nutarimas, 2004 m. lapkričio 5 d. išvada).

Demokratinis valstybės valdymas; valdžios atsakomybė visuomenei*Konstitucinio Teismo 2008 m. lapkričio 7 d. išvada*

Konstitucinis reikalavimas, kad Lietuvos valstybės valdžia būtų organizuota demokratiškai ir kad šalyje būtų demokratinis politinis režimas, taip pat Konstitucijos 33 straipsnio 1 dalies nuostata, kad piliečiai turi teisę dalyvauti valdant savo šalį tiek tiesiogiai, tiek per demokratiškai išrinktus

atstovus, yra neatsiejami nuo Konstitucijos 5 straipsnio 3 dalies nuostatos, kad valdžios įstaigos tarnauja žmonėms, taip pat nuo šio straipsnio 2 dalies nuostatos, kad valdžios galias riboja Konstitucija. Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad valdžios atsakomybė visuomenei – vienas iš teisinės valstybės principo elementų, įtvirtintas Konstitucijoje nustačius, kad valdžios įstaigos tarnauja žmonėms, kad piliečiai turi teisę tiek tiesiogiai, tiek per demokratiškai išrinktus atstovus dalyvauti valdant savo šalį, kritikuoti valstybės įstaigų ar pareigūnų darbą, apskusti jų sprendimus, taip pat garantuojant piliečiams galimybę ginti savo teises teisme, peticijos teisę, teisės aktuose reglamentuojant piliečių prašymų ir skundų nagrinėjimo procedūrą ir kt.

Politinių atstovaujamųjų institucijų formavimas demokratinėje valstybėje

Konstitucinio Teismo 2008 m. lapkričio 7 d. išvada

Konstitucinis Teismas, pabrėždamas atstovaujamųjų institucijų rinkimų svarbą, ne kartą yra konstatavęs, kad konstitucinėje demokratijoje politinių atstovaujamųjų institucijų formavimui yra keliami ypatingi reikalavimai. Šios institucijos negali būti formuojamos tokiu būdu, kad kiltų abejonų dėl jų legitimumo, teisėtumo, *inter alia* dėl to, ar renkant asmenis į politines atstovaujamasias institucijas nebuvo pažeisti demokratinės teisinės valstybės principai. Priešingu atveju būtų pakirstas žmonių pasitikėjimas atstovaujama demokratija, valstybės institucijomis, pačia valstybe. Demokratiški rinkimai yra svarbi piliečių dalyvavimo valdant valstybę forma, kartu ir būtinas valstybės politinių atstovaujamųjų institucijų formavimo elementas. Rinkimai negali būti laikomi demokratiškais, o jų rezultatai – legitimais ir teisėtais, jeigu jie vyksta paminant Konstitucijoje įtvirtintus demokratinų rinkimų principus, pažeidžiant demokratinės rinkimų procedūras (Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 18 d. nutarimas, 2004 m. lapkričio 5 d. išvada, 2008 m. spalio 1 d. nutarimas).

1.1.4. Valstybės valdymo forma

Lietuvos valstybės valdymo forma

Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimas

Pagal Lietuvos Respublikos Konstitucijoje nustatytą valdžios institucijų kompetenciją Lietuvos valstybės valdymo modelis priskirtinas parlamentinės respublikos valdymo formai. Kartu pabrėžtina, kad mūsų valstybės valdymo formai būdingi ir kai kurie vadinamosios mišriosios (pusiau prezidentinės) valdymo formos ypatumai. Tai atsispindi Seimo, valstybės vadovo – Respublikos Prezidento, Vyriausybės įgaliojimuose bei jų tarpusavio santykių teisinėje konstrukcijoje. Lietuvos konstitucinėje sistemoje yra įtvirtintas Vyriausybės atsakingumo Seimui principas, lemiantis atitinkamą Vyriausybės sudarymo būdą.

1.2. VALSTYBĖS TERITORIJOS VIENTISUMAS

Valstybės teritorijos vientisumas (Konstitucijos 10 straipsnis) (apie valstybės teritorijos administracinį suskirstymą žr. 10. Vietos savivalda ir valdymas)

Konstitucinio Teismo 1998 m. vasario 18 d. nutarimas

Konstitucijos 10 straipsnyje nustatyta, kad Lietuvos valstybės teritorija yra vientsia ir nedalijama į jokių valstybinius darinius. Būtent šioje nuostatoje yra unitarinės valstybės santvarkos konstitucinis įtvirtinimas, išreiškiantis vieningos ir nedalomos valstybės idėją.

1.3. ATVIRA, TEISINGA, DARNI PILIETINĖ VISUOMENĖ IR TEISINĖ VALSTYBĖ

Teisinis tikrumas, visuomenės pasitikėjimas teise

Konstitucinio Teismo 1994 m. sausio 19 d. nutarimas

<...> Seimo nutarimas <...> teisine prasme ydingas ir dėl to, kad jame suformuluotos nuostatos daugeliu atžvilgių akivaizdžiai konkuravo su tuo metu galiojusiais įstatymais, formavo teisinių santykių subjektų teisinio netikrumo būseną, visuomenės nepasitikėjimą teise, o tai neatitinka Konstitucijos preambulėje paskelbto siekio sukurti teisinę valstybę.

Teisingumas – vienas pagrindinių teisės tikslų ir teisinės valstybės pagrindas

Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimas

Vienas pagrindinių teisės, kaip socialinio gyvenimo reguliavimo priemonės, tikslų – teisingumas. Jis yra vienas svarbiausių moralinių vertybių ir teisinės valstybės pagrindų. Teisingumo ir teisinės valstybės siekis įtvirtintas Konstitucijos preambulėje. Jis gali būti įgyvendintas užtikrinant tam tikrą interesų pusiausvyrą, išvengiant atsitiktinumų ir savivalės, socialinio gyvenimo nestabilumo, interesų priešpriešos. Teisingumo negalima pasiekti pripažįstant tik vienos grupės arba vieno asmens interesus ir kartu neigiant kitų interesus.

Teisingumas – teisinės valstybės pagrindas

Konstitucinio Teismo 1998 m. spalio 27 d. nutarimas

<...> Teisingumas yra vienas moralinių vertybių ir teisinės valstybės pagrindų. Tačiau, kaip Konstitucinis Teismas savo nutarimuose jau ne kartą yra konstatavęs, teisingumo negalima pasiekti pripažįstant tik vienos grupės arba vieno asmens interesus ir kartu neigiant kitų interesus.

Atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekis

Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas

Konstitucijos preambulėje skelbiamas atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekis. Vienas svarbių šio siekio įgyvendinimo būdų yra demokratinės, humanistinės teisinės tvarkos įtvirtinimas remiantis konstitucinėmis nuostatomis ir principais.

Teisingą, darnią pilietinę visuomenę ir teisinę valstybę, be kitų požymių, suponuoja kiekvieno žmogaus ir visos visuomenės saugumas nuo nusikalstamų kėsinių. Užtikrinti tokį saugumą yra vienas iš prioritetinių šiuolaikinės mūsų valstybės uždavinių. Jam įgyvendinti rengiamos priemonės, padedančios sudaryti prielaidas kontroliuoti nusikalstamumą kaip socialinį reiškinį.

Teisinės valstybės principo elementas – teisės kreiptis į teismą užtikrinimas

Konstitucinio Teismo 1999 m. kovo 4 d. nutarimas

<...> tokia pozicija, kai nepaliekama galimybių sprendimą ginčyti teisme, nesiderina su teisinės valstybės koncepcija ir konstitucine asmens teisių apsaugos doktrina.

Teisinės valstybės principai

Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d. nutarimas

Kiekvieno teisės instituto atitikimas Konstitucijai turi būti vertinamas pagal tai, ar jis atitinka konstitucinius teisinės valstybės principus. Atskleisti teisinės valstybės sampratos turinį – tai konstitucinės doktrinos funkcija.

<...>

Vienas iš esminių teisinės valstybės požymių – asmens teisių ir laisvių apsauga. <...>

<...>

<...> Garantuojant asmens teisių apsaugą būtina paisyti pamatinių teisinės valstybės principų, kurie reikalauja, kad jurisdikcinės ir kitos teisės taikymo institucijos būtų nešališkos ir nepriklausomos, siektų nustatyti objektyvią tiesą ir sprendimą priimtų tik teisės pagrindu. Tai įmanoma tik jei procesas yra viešas, šalys turi lygias teises, o teisiniai ginčai, ypač dėl asmens teisių, sprendžiami užtikrinant šiam asmeniui teisę ir galimybę jas ginti. Teisinėje valstybėje asmens teisė ginti savo teises yra nekvestionuojama. <...>

<...> Asmens teisių pripažinimas – būtinas teisės viešpatavimo elementas.

Teisinės valstybės principai valstybės pareigūnų veiklos ir atsakomybės teisinio reguliavimo srityje

Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d. nutarimas

Valstybės institucijų ir pareigūnų veiklos teisinio reguliavimo srityje teisinės valstybės principai įgyvendinami, be kita ko, derinant pasitikėjimą valstybės pareigūnais su jų veiklos vieša kontrole bei atsakomybe visuomenei.

Demokratinėje teisinėje valstybėje pareigūnai ir institucijos turi vadovautis įstatymu ir teise. Realizuodami visuomenei ir valstybei reikšmingas funkcijas, pareigūnai neturi patirti grėsmės, jeigu savo pareigas vykdo nepažeisdami įstatymų. <...>

<...> Valdžios atsakomybė visuomenei – teisinės valstybės principas, kuris konstituciškai įtvirtinamas nustatant, kad valdžios įstaigos tarnauja žmonėms, o piliečiai turi teisę tiek tiesiogiai, tiek per demokratiškai išrinktus atstovus valdyti savo šalį, kritikuoti valstybės įstaigų ar pareigūnų darbą, apskųsti jų sprendimus, taip pat garantuojant piliečiams galimybę ginti savo teises teisme, kritikos teisę, peticijos teisę, reglamentuojant piliečių prašymų ir skundų nagrinėjimo procedūrą ir kt.

Apkalta – viena iš pilietinės visuomenės savisaugos priemonių. Demokratiškas valstybių konstitucijose apkalta traktuojama kaip ypatingas procesas, kai yra sprendžiamas pareigūno konstitucinės atsakomybės klausimas. Numatant ypatingą aukščiausiųjų pareigūnų atleidimo iš pareigų ar jų mandato panaikinimo tvarką užtikrinama vieša demokratinė jų veiklos kontrolė, kartu jiems suteikiamos papildomos garantijos atlikti savo pareigas vadovaujantis įstatymu ir teise.

<...>

Vienas iš esminių teisinės valstybės požymių – asmens teisių ir laisvių apsauga. Normos, reguliuojančios apkalta, turi ne tik sudaryti galimybę pašalinti asmenį iš pareigų ar panaikinti jo mandatą, bet ir užtikrinti asmens, kurio atžvilgiu vykdoma apkalta, teises. Kad apkaltos procesą būtų galima pripažinti atitinkančiu teisinės valstybės principus, jis turi būti teisingas. Tai reiškia, jog įstatymui ir apkaltą vykdančiai institucijai asmenys turi būti lygūs, jie turi turėti teisę būti išklaustyti ir teisiškai garantuotą galimybę ginti savo teises. Jei vykdam apkalta būtų nesilaikoma teisingo teisinio proceso principų, tai liudytų, jog prasilenkiama su teisinės valstybės reikalavimais.

<...>

<...> Seimas, įgyvendindamas savo diskreciją nustatyti diferencijuotą apkaltos proceso tvarką, yra saistomas apkaltos konstitucinės sampratos. Ši samprata suponuoja teisingą teisinį procesą, kuriame asmens teisių apsaugai teikiamas prioritetas. Garantuojant asmens teisių apsaugą būtina paisyti pamatinių teisinės valstybės principų, kurie reikalauja, kad jurisdikcinės ir kitos teisės taikymo institucijos būtų nešališkos ir nepriklausomos, siektų nustatyti objektyvią tiesą ir sprendimą priimtų tik teisės pagrindu. Tai įmanoma tik jei procesas yra viešas, šalys turi lygias teises, o teisiniai ginčai, ypač dėl asmens teisių, sprendžiami užtikrinant šiam asmeniui teisę ir galimybę jas ginti. Teisinėje valstybėje asmens teisė ginti savo teises yra nekvestionuojama. Kadangi Seimas, sprenddamas asmens pašalinimo iš pareigų ar jo mandato panaikinimo klausimą, veikia kaip jurisdikcinė institucija, apkaltos procesui taikomi tie patys reikalavimai.

Sprendžiant konstitucinės arba kitokios teisinės atsakomybės klausimą minėtieji teisinės valstybės principai realizuojami per asmens, kuriam ši sankcija taikoma, procesines teises ir jų garantijas. Asmens teisių pripažinimas – būtinas teisės viešpatavimo elementas.

<...> procesinės teisės turi būti užtikrinamos sprendžiant ir baudžiamosios, ir konstitucinės atsakomybės klausimą. Vykdam apkalta Seime turi būti užtikrinta asmens, kurio konstitucinės atsakomybės klausimas sprendžiamas, teisė dalyvauti procese ir gintis. Seimas prieš priimdamas sprendimą turi išklausti ir kitą šalį (*audi alteram partem*).

Teisinės valstybės principas (pavedimus valstybės valdymo srityje galima duoti tik pavaldžiam subjektui)

Konstitucinio Teismo 1999 m. lapkričio 23 d. nutarimas

<...> [teisinės valstybės] principas reiškia ir tai, kad valstybės valdymo srityje įstatymu ar kitu teisės aktu subjektui galima nustatyti teisę duoti pavedimus kitam subjektui tada, kai tarp jų yra pavaldumo santykiai. Kitaip tariant, pavedimus galima duoti tik pavaldžiam subjektui.

Teisinės valstybės principas

Konstitucinio Teismo 2000 m. vasario 23 d. nutarimas

Konstitucijos preambulėje yra įtvirtintas atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekis. Pažymėtina, kad konstitucinis teisinės valstybės principas yra universalus principas, kuriuo grindžiama visa Lietuvos teisės sistema ir pati Lietuvos Respublikos Konstitu-

cija, kad teisinės valstybės principo turinys atsiskleidžia įvairiose Konstitucijos nuostatose ir yra aiškintinas neatsiejamai nuo Konstitucijos preambulėje skelbiamo atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės siekio. Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas, be kitų reikalavimų, suponuoja ir tai, kad turi būti užtikrintos žmogaus teisės ir laisvės, kad visos valstybės valdžią įgyvendinančios bei kitos valstybės institucijos turi veikti remdamosi teise ir paklusdamos teisei, kad Konstitucija turi aukščiausią juridinę galią ir kad įstatymai, Vyriausybės nutarimai bei kiti teisės aktai turi atitikti Konstituciją.

Teisinės valstybės principas

Konstitucinio Teismo 2000 m. spalio 18 d. nutarimas

Konstitucijos preambulėje yra įtvirtintas atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekis.

Konstitucinis Teismas 2000 m. vasario 23 d. nutarime konstatavo: „<...> konstitucinis teisinės valstybės principas yra universalus principas, kuriuo grindžiama visa Lietuvos teisės sistema ir pati Lietuvos Respublikos Konstitucija, <...> teisinės valstybės principo turinys atsiskleidžia įvairiose Konstitucijos nuostatose ir yra aiškintinas neatsiejamai nuo Konstitucijos preambulėje skelbiamo atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės siekio. Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas, be kitų reikalavimų, suponuoja ir tai, kad turi būti užtikrintos žmogaus teisės ir laisvės, kad visos valstybės valdžią įgyvendinančios bei kitos valstybės institucijos turi veikti remdamosi teise ir paklusdamos teisei, kad Konstitucija turi aukščiausią juridinę galią ir kad įstatymai, Vyriausybės nutarimai bei kiti teisės aktai turi atitikti Konstituciją.“

Tiek Seimas, tiek kiti įstatymų leidybos proceso dalyviai rengiamus ir priimamus teisės aktus turi derinti su Konstitucija. Tai yra viena iš svarbiausių konstitucinės santvarkos užtikrinimo priemonių ir vienas iš pamatinių teisinės valstybės reikalavimų.

Teisingumo ir teisinės valstybės principai (apie teisinės atsakomybės proporcingumą teisės pažeidimui žr. 3. Teisinė atsakomybė, 3.1. Bendrosios nuostatos)

Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 6 d. nutarimas

Konstitucijoje įtvirtinti teisingumo ir teisinės valstybės principai yra universalūs, jais turi būti vadovaujama ir kuriant teisę, ir ją įgyvendinant. Šiais konstituciniais principais yra grindžiama visa Lietuvos teisės sistema. Teisingumo ir teisinės valstybės konstituciniai principai reiškia, kad visos valstybės institucijos turi veikti remdamosi ir vadovaudamosi teise, kad turi būti užtikrintos žmogaus teisės ir laisvės, paisoma prigimtinio teisingumo. Konstitucinis Teismas 1995 m. gruodžio 22 d. nutarime konstatavo, kad teisingumas yra vienas iš pagrindinių teisės, kaip socialinio gyvenimo reguliavimo priemonės, tikslų; jis yra vienas svarbiausių moralinių vertybių ir teisinės valstybės pagrindų; jis gali būti įgyvendintas užtikrinant tam tikrą interesų pusiausvyrą, išvengiant atsitiktinumų ir savivalės, socialinio gyvenimo nestabilumo, interesų priešpriešos.

Teisingumo ir teisinės valstybės principų turinys yra išreikštas įvairiose Konstitucijos nuostatose: žmogaus teisės ir laisvės yra prigimtinės (18 straipsnis); įstatymui, teismui ir kitoms valstybės institucijoms ir pareigūnams visi asmenys lygūs (29 straipsnio 1 dalis); žmogaus teisių negalima varžyti ir teikti jam privilegijų dėl jo lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų pagrindu (29 straipsnio 2 dalis); niekas negali būti baudžiamas už tą patį nusikaltimą antrą kartą (31 straipsnio 5 dalis); teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai (109 straipsnio 1 dalis) ir kt.

Teisingumo ir teisinės valstybės konstituciniai principai suponuoja ir tai, kad už teisės pažeidimus valstybės nustatomos poveikio priemonės turi būti proporcingos (adekvačios) teisės pažeidimui, turi atitikti siekiamus teisėtus ir visuotinai svarbius tikslus, neturi varžyti asmens akivaizdžiai labiau negu reikia šiems tikslams pasiekti.

<...>

<...> konstitucinis teisingumo principas savaime nereiškia, jog asmenys, padarę teisės pažeidimus, neturi būti traukiami teisinėn atsakomybėn ar juo labiau kad teisės pažeidėjai gali būti nuo tokios atsakomybės atleidžiami kaip nors kitaip, negu numatyta įstatymuose.

Teisinės valstybės principas

Konstitucinio Teismo 2001 m. sausio 11 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad konstitucinis teisinės valstybės principas yra universalus principas, kuriuo grindžiama visa Lietuvos teisės sistema ir Lietuvos Respublikos Konstitucija, kad teisinės valstybės principo turinys atsiskleidžia įvairiose Konstitucijos nuostatose (2000 m. vasario 23 d., spalio 18 d. nutarimai).

Teisinės valstybės principas

Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas

Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas yra universalus, juo grindžiama visa teisės sistema ir pati Lietuvos Respublikos Konstitucija. Teisinės valstybės principo turinys atsiskleidžia įvairiose Konstitucijos nuostatose ir yra aiškintinas neatsiejamai nuo Konstitucijos preambulėje skelbiamo atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės siekio. Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas, be kitų reikalavimų, suponuoja ir tai, kad turi būti užtikrintos žmogaus teisės ir laisvės, kad visos valstybės valdžią įgyvendinančios bei kitos valstybės institucijos turi veikti remdamosi teise ir paklusdamos teisei, kad Konstitucija turi aukščiausią juridinę galią ir kad įstatymai, Vyriausybės nutarimai bei kiti teisės aktai turi atitikti Konstituciją (Konstitucinio Teismo 2000 m. vasario 23 d. nutarimas).

Valstybinės valdžios institucijos, rengdamos ir priimdamos teisės aktus, privalo vadovautis Konstitucijoje įtvirtintu teisinės valstybės principu.

Teisinio saugumo principas

Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas

Vienas iš esminių Konstitucijoje įtvirtinto teisinės valstybės principo elementų yra teisinio saugumo principas. Jis reiškia valstybės pareigą užtikrinti teisinio reguliavimo tikrumą ir stabilumą, apsaugoti teisinių santykių subjektų teises, taip pat įgytas teises, gerbti teisėtus interesus bei teisėtus lūkesčius. Principo paskirtis – laiduoti asmens pasitikėjimą savo valstybe ir teise.

Analizuojant šį principą pažymėtini du aspektai. Pirma, teisinio saugumo imperatyvas suponuoja tam tikrus privalomus reikalavimus pačiam teisiniam reguliavimui. Jis privalo būti aiškus ir darnus, teisės normos turi būti formuluojamos tiksliai. Žemesnio lygmens teisės aktai neturi prieštarauti aukštesnio lygmens teisės aktams, ir joks teisės aktas negali prieštarauti Konstitucijai. Teisės norminiai aktai turi būti nustatyta tvarka paskelbiami, ir su jais turi turėti galimybę susipažinti visi teisinių santykių subjektai. Antra, šis principas apima ir keletą reikalavimų, susijusių su teisinio reguliavimo galiojimu. Pagal šį principą teisinį reguliavimą galima keisti tik laikantis iš anksto nustatytos tvarkos ir nepažeidžiant Konstitucijos principų ir normų, būtina *inter alia* laikytis principo *lex retro non agit*, teisinio reguliavimo pataisomis negalima paneigti asmens teisėtų interesų ir teisėtų lūkesčių, turi būti užtikrinamas jurisprudencijos tęstinumas.

Teisinio saugumo principo turi laikytis visos valstybinės valdžios institucijos, visų pirma Seimas, kuris pagal Konstitucijos 67 straipsnio 2 punktą leidžia įstatymus. Ypač svarbu, kad šio principo laikytųsi įstatymų leidėjas, reguliuodamas Konstitucijoje įtvirtintų asmens teisių ir laisvių įgyvendinimą, kad nepagrįstai nebūtų pabloginta asmens teisinė padėtis, kad nebūtų paneigtos įgytos teisės, teisėti interesai bei teisėti lūkesčiai.

Teisinio saugumo principas suponuoja ir tai, kad jei dėl valstybinės valdžios institucijų veiksmų ar sprendimų yra pažeidžiamos asmens teisės, asmeniui turi būti garantuota šių teisių veiksminga teisminė gynyba. Viena iš būtinų tokios gynybos sąlygų – teisėjo ir teismų nepriklausomumas ir nešališkumas. Taigi teisėjo ir teismų nepriklausomumo garantijos yra reikšmingos ir kiekvieno visuomenės nario teisinio saugumo užtikrinimo požiūriu.

Pažymėtinas dar vienas teisinio saugumo užtikrinimo aspektas. Į teisėją negalima žvelgti vien kaip į teisingumo funkciją vykdančią asmenį. Teisėjas yra visuomenės narys. Jis, kaip ir kiekvienas asmuo, turi teisę ginti savo teises, teisėtus interesus bei teisėtus lūkesčius. Visuotinai pripažįstama, kad teisinio saugumo principo paskirtis – užtikrinti asmens pasitikėjimą savo valstybe ir teise. Ne mažiau svarbu ir tai, kad patys teisėjai, kurie vykdo teisingumą, pasitikėtų savo valstybe ir teise.

Teisingumo ir teisinės valstybės principai (teisinės atsakomybės proporcingumas) (plačiau žr. 3. Teisinė atsakomybė, 3.1. Bendrosios nuostatos)

Konstitucinio Teismo 2001 m. spalio 2 d. nutarimas

<...> Visa teisės sistema turi būti grindžiama konstituciniu teisinės valstybės principu, kuris suponuoja ir nustatytos teisinės atsakomybės proporcingumą.

<...> Teisingumo ir teisinės valstybės konstituciniai principai reiškia ir tai, „kad tarp siekiamo tikslo ir priemonių šiam tikslui pasiekti, tarp teisės pažeidimų ir už šiuos pažeidimus nustatytų nuobaudų turi būti teisinga pusiausvyra (proporcija). Šie principai neleidžia nustatyti už teisės pažeidimus tokių nuobaudų, kurios būtų akivaizdžiai neproporcingos teisės pažeidimui bei siekiamam tikslui“ (Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 6 d. nutarimas).

Teisės aktų galia nukreipta į ateitį; teisė negali būti nevieša

Žr. 1.8. Teisėkūros ir teisės taikymo pagrindai, 1.8.1. Bendrosios nuostatos, 2001 m. lapkričio 29 d. nutarimas.

Teisėtų lūkesčių apsaugos principas

Konstitucinio Teismo 2001 m. gruodžio 18 d. nutarimas

Teisėtų lūkesčių apsaugos principas siejasi su visų valstybės institucijų pareiga laikytis prisiimtų įsipareigojimų. Šis principas taip pat reiškia įgytų teisių apsaugą, t. y. asmenys turi teisę pagrįstai tikėtis, kad jų pagal galiojančius teisės aktus įgytos teisės bus išlaikytos nustatytą laiką ir galės būti realiai įgyvendinamos. Konstitucinis Teismas 2001 m. liepos 12 d. nutarime yra konstatavęs, kad pagal šį principą teisinį reguliavimą galima keisti tik laikantis iš anksto nustatytos tvarkos ir nepažeidžiant Konstitucijos principų bei normų, būtina *inter alia* laikytis principo *lex retro non agit*, teisinio reguliavimo pataisomis negalima paneigti asmens teisėtų interesų ir teisėtų lūkesčių.

Teisinės valstybės siekis

Konstitucinio Teismo 2002 m. liepos 11 d. nutarimas

Konstitucija yra vientisas aktas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis). Konstitucijos preambulėje yra skelbiamas atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekis.

Konstitucijoje įtvirtintos vertybės ir siekiai išreiškiami Konstitucijos normose bei principuose. Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės siekis aiškintinas neatsiejamai nuo kitų Konstitucijos nuostatų, įtvirtinančių teisinės valstybės principą. Teisinės valstybės siekį išreiškia konstitucinis teisinės valstybės principas <...>.

Teisinės valstybės principas

Konstitucinio Teismo 2002 m. liepos 11 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą yra konstatavęs, kad teisinės valstybės principas, be kitų reikalavimų, suponuoja ir tai, kad Konstitucija turi aukščiausią teisinę galią ir kad įstatymai, Vyriausybės nutarimai bei kiti teisės aktai turi atitikti Konstituciją, kad valstybės valdžią vykdančios ir kitos valstybės institucijos turi veikti remdamosi teise ir paklusdamos teisei.

<...> teisinės valstybės principas suponuoja ir tai, kad valstybės valdžią vykdančios institucijos negali viršyti Konstitucijoje joms nustatytų įgaliojimų, kad viena valstybės valdžios institucija negali įsiterpti į kitai valstybės valdžios institucijai Konstitucijoje nustatytus įgaliojimus.

<...>

Konstitucija turi aukščiausią teisinę galią. Įstatymai, Vyriausybės nutarimai ir kiti teisės aktai turi atitikti Konstituciją. Valstybės valdžią vykdančios ir kitos valstybės institucijos turi veikti remdamosi Konstitucija ir jai paklusdamos. Konstatavus, kad įstatymuose, Vyriausybės nutarimuose ar kituose teisės aktuose nepaisoma minėtų reikalavimų, kartu konstatuotina, kad yra pažeidžiamas konstitucinis teisinės valstybės principas.

Teisinės valstybės principas

Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas

Konstitucijos preambulėje skelbiamas atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekis. Konstitucija yra vientisas aktas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis). Konstitu-

cijoje įtvirtintos vertybės ir siekiai išreiškiami jos normose bei principuose (Konstitucinio Teismo 2002 m. liepos 11 d. nutarimas). Tad atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekis aiškintinas neatsiejamai nuo Konstitucijos normų ir principų, tarp jų – ir teisinės valstybės principo.

Konstitucinis teisinės valstybės principas – tai universalus principas, kuriuo grindžiama visa Lietuvos teisės sistema ir pati Lietuvos Respublikos Konstitucija (Konstitucinio Teismo 2000 m. vasario 23 d. nutarimas). Šis konstitucinis principas įkūnija ir Konstitucijos preambulėje įtvirtintus atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekius.

<...>

Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas, be kitų reikalavimų, suponuoja ir tai, kad turi būti užtikrintos žmogaus teisės ir laisvės, kad visos valstybės valdžią įgyvendinančios bei kitos valstybės institucijos turi veikti remdamosi teise ir paklusdamos teisei, kad Konstitucija turi aukščiausią teisinę galią ir kad įstatymai, Vyriausybės nutarimai bei kiti teisės aktai turi atitikti Konstituciją.

Teisinės valstybės principas

Konstitucinio Teismo 2002 m. spalio 23 d. nutarimas

<...> Atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekį išreiškia konstitucinis teisinės valstybės principas – universalus principas, kuriuo grindžiama visa Lietuvos teisės sistema ir pati Konstitucija.

Teisinės valstybės principas

Konstitucinio Teismo 2002 m. lapkričio 25 d. nutarimas

Konstitucinis teisinės valstybės principas – tai universalus principas, kuriuo grindžiama visa Lietuvos teisės sistema ir pati Konstitucija. Teisinės valstybės principo turinys atsiskleidžia įvairiose Konstitucijos nuostatose ir yra aiškintinas neatsiejamai nuo Konstitucijos preambulėje skelbiamo atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės siekio. Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas, be kitų reikalavimų, suponuoja ir tai, kad turi būti užtikrintos žmogaus teisės ir laisvės, kad visos valstybės valdžią įgyvendinančios ir kitos valstybės institucijos turi veikti remdamosi teise ir paklusdamos teisei, kad Konstitucija turi aukščiausią teisinę galią ir kad visi teisės aktai turi atitikti Konstituciją. Neatsiejami teisinės valstybės principo elementai yra teisėtų lūkesčių apsauga, teisinis tikrumas ir teisinis saugumas. Neužtikrinus teisėtų lūkesčių apsaugos, teisinio tikrumo ir teisinio saugumo, nebūtų užtikrintas asmens pasitikėjimas valstybe ir teise.

Konstitucinis Teismas 2001 m. liepos 12 d. nutarime konstatavo, kad teisinio saugumo principas – tai vienas iš esminių Konstitucijoje įtvirtinto teisinės valstybės principo elementų, reiškiantis valstybės pareigą užtikrinti teisinio reguliavimo tikrumą ir stabilumą, apsaugoti teisinių santykių subjektų teises, taip pat įgytas teises, gerbti teisėtus interesus ir teisėtus lūkesčius.

Teisinės valstybės principas

Konstitucinio Teismo 2003 m. sausio 24 d. nutarimas

Konstitucinis teisinės valstybės principas yra universalus principas, kuriuo grindžiama visa Lietuvos teisės sistema ir pati Konstitucija. Teisinės valstybės principo turinys atsiskleidžia įvairiose Konstitucijos nuostatose (Konstitucinio Teismo 2000 m. vasario 23 d. nutarimas).

Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas, be kitų reikalavimų, suponuoja ir valstybės pareigą užtikrinti teisinio reguliavimo tikrumą, stabilumą, teisėtų lūkesčių apsaugą.

Konstitucinis Teismas 1999 m. gegužės 11 d. nutarime konstatavo, kad demokratinėje teisinėje valstybėje valstybės institucijos, jų pareigūnai savo veikloje turi vadovautis įstatymais ir teise. Realizuodami visuomenei ir valstybei reikšmingas funkcijas, valstybės institucijos, pareigūnai neturi patirti grėsmės, jeigu savo pareigas vykdo nepažeisdami įstatymų. Konstitucinis teisinės valstybės principas reikalauja, kad jurisdikcinės ir kitos teisės taikymo institucijos būtų nešališkos, nepriklausomos, siektų nustatyti objektyvią tiesą ir sprendimus priimtų tik teisės pagrindu.

Teisinės valstybės principas

Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 4 d. nutarimas

Konstitucijoje yra įtvirtintas atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekis. Jį įgyvendinant turi būti užtikrinama interesų pusiausvyra, išvengiama jų priešpriešos, atsitiktinumų ir savivalės, socialinio gyvenimo nestabilumo. Teisinės valstybės negalima siekti pripažįstant tik vienos grupės ar vieno asmens interesus ir kartu paneigiant kitų interesus.

<...>

Konstitucinis teisinės valstybės principas – tai universalus principas, kuriuo grindžiama visa Lietuvos teisės sistema ir pati Konstitucija. Teisinės valstybės principo turinys atsiskleidžia įvairiose Konstitucijos nuostatose ir yra aiškintinas neatsiejamai nuo Konstitucijos preambulėje skelbiamo atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės siekio. Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas, be kitų reikalavimų, suponuoja ir tai, kad turi būti užtikrintos žmogaus teisės ir laisvės, kad visos valstybės valdžią įgyvendinančios ir kitos valstybės institucijos turi veikti remdamosi teise ir paklusdamos teisei, kad Konstitucija turi aukščiausių teisinę galią ir kad visi teisės aktai turi atitikti Konstituciją. Neatsiejami teisinės valstybės principo elementai yra teisėtų lūkesčių apsauga, teisinis tikrumas ir teisinis saugumas. Neužtikrinus teisėtų lūkesčių apsaugos, teisinio tikrumo ir teisinio saugumo, nebūtų užtikrintas asmens pasitikėjimas valstybe ir teise (Konstitucinio Teismo 2000 m. vasario 23 d., 2001 m. liepos 12 d., 2002 m. lapkričio 25 d., 2003 m. sausio 24 d. nutarimai).

Teisingumas – vienas pagrindinių teisės tikslų ir teisinės valstybės pagrindas

Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 4 d. nutarimas

Teisingumas yra vienas pagrindinių teisės, kaip socialinio gyvenimo reguliavimo priemonės, tikslų; jis yra viena svarbiausių moralinių vertybių ir teisinės valstybės pagrindas. Teisingumo negalima pasiekti tenkinant tik vienos grupės interesus ir kartu paneigiant kitų interesus.

Teisinio saugumo, teisėtų lūkesčių apsaugos principai

Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 4 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas 2001 m. liepos 12 d. nutarime konstatavo, kad teisinio saugumo principas – tai vienas iš esminių Konstitucijoje įtvirtinto teisinės valstybės principo elementų, reiškiantis valstybės pareigą užtikrinti teisinio reguliavimo tikrumą ir stabilumą, apsaugoti teisiųjų santykių subjektų teises, taip pat įgytas teises, gerbti teisėtus interesus ir teisėtus lūkesčius.

Pažymėtina, kad pagal Konstituciją yra saugomi ir ginami ne visi iš bet kurio įstatymo ar kito teisės akto kylantys lūkesčiai, bet tik tie, kurie kyla iš pačios Konstitucijos ar iš įstatymų bei kitų teisės aktų, neprieštaraujančių Konstitucijai. Tik tokie lūkesčiai gali būti laikomi teisėtais, tik tokie teisėti lūkesčiai yra saugomi ir ginami Konstitucijos.

Teisėtų lūkesčių apsaugos principas suponuoja valstybės, taip pat valstybės valdžią įgyvendinančių bei kitų valstybės institucijų pareigą laikytis valstybės prisiimtų įsipareigojimų. Šis principas taip pat reiškia įgytų teisių apsaugą, t. y. asmenys turi teisę pagrįstai tikėtis, kad jų pagal galiojančius įstatymus ar kitus teisės aktus, neprieštaraujančius Konstitucijai, įgytos teisės bus išlaikytos nustatytą laiką ir galės būti realiai įgyvendinamos. Konstitucinis Teismas 2001 m. gruodžio 18 d. nutarime konstatavo, kad teisinio reguliavimo pataisomis negalima paneigti asmens teisėtų interesų ir teisėtų lūkesčių, turi būti užtikrinamas jurisprudencijos tęstinumas. Konstitucinis Teismas 2001 m. liepos 12 d. nutarime konstatavo, kad pagal teisėtų lūkesčių principą teisinį reguliavimą galima keisti tik laikantis iš anksto nustatytos tvarkos ir nepažeidžiant Konstitucijos principų bei normų, teisinio reguliavimo pataisomis negalima paneigti asmens teisėtų interesų ir teisėtų lūkesčių. Reguliudamas Konstitucijoje įtvirtintų asmens teisių ir laisvių įgyvendinimą, įstatymų leidėjas negali paneigti asmens teisėtų lūkesčių, nes Konstitucijoje įtvirtinti teisinio reguliavimo principai ir visų pirma konstitucinis teisinės valstybės principas draudžia nepagrįstai pabloginti asmens teisinę padėtį, paneigti įgytas teises, ignoruoti asmens teisėtus interesus. Paneigiant teisinį tikrumą, stabilumą, teisėtų lūkesčių apsaugą būtų pažeistas konstitucinis teisinės valstybės principas. Nepagrįstai pabloginus asmens teisinę padėtį galėtų būti pažeistas ir Konstitucijos 29 straipsnis, įtvirtinantis asmenų lygiateisiškumą.

Konstitucijoje įtvirtintų vertybių pusiausvyra

Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 4 d. nutarimas

<...> Konstitucijoje įtvirtintos vertybės sudaro darnią sistemą, tarp jų yra pusiausvyra. Konstitucijos saugomų vertybių sandūroje būtina rasti sprendimus, užtikrinančius, kad nė viena iš tokių vertybių nebus paneigta ar nepagrįstai apribota. Kitaip būtų pažeista Konstitucijos saugomų vertybių pusiausvyra, konstitucinis atviros, darnios pilietinės visuomenės imperatyvas, konstitucinis teisinės valstybės principas (Konstitucinio Teismo 2002 m. spalio 23 d. nutarimas).

Teisinės valstybės principas; teisinio saugumo principas; teisingumas

Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 17 d. nutarimas

Konstitucinis teisinės valstybės principas yra universalus principas, kuriuo grindžiama visa Lietuvos teisės sistema ir pati Lietuvos Respublikos Konstitucija; teisinės valstybės principo turinys atsiskleidžia įvairiose Konstitucijos nuostatose ir yra aiškintinas neatsiejamai nuo Konstitucijos preambulėje skelbiamo atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės siekio.

Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas, be kitų reikalavimų, suponuoja ir tai, kad turi būti užtikrintos žmogaus teisės ir laisvės, kad visos valstybės valdžią įgyvendinančios bei kitos valstybės institucijos turi veikti remdamosi teise ir paklusdamos teisei, kad Konstitucija turi aukščiausią teisinę galią ir kad įstatymai, Vyriausybės nutarimai bei kiti teisės aktai turi atitikti Konstituciją.

Vienas esminių Konstitucijoje įtvirtinto teisinės valstybės principo elementų yra teisinio saugumo principas. Jis reiškia valstybės pareigą užtikrinti teisinio reguliavimo tikrumą ir stabilumą, apsaugoti teisinių santykių dalyvių teises, gerbti teisėtus interesus ir teisėtus lūkesčius.

Pažymėtina ir tai, kad teisinės valstybės principas neatsiejamas nuo teisingumo – vieno pagrindinių teisės, kaip socialinių santykių reguliavimo priemonės, tikslų. Teisingumą galima įgyvendinti užtikrinant interesų pusiausvyrą, išvengiant atsitiktinumų ir savivalės, interesų priešpriešos.

Taigi Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas yra neatsiejamas nuo teisingumo imperatyvo ir atvirkščiai.

Neatskiriamas teisinės valstybės principo turinio elementas ir būtina teisingumo įgyvendinimo sąlyga – asmens teisė kreiptis į teismą.

<...>

Minėta, kad iš konstitucinio teisinės valstybės principo įstatymų leidėjui kyla pareiga užtikrinti teisinio reguliavimo tikrumą ir stabilumą, apsaugoti teisinių santykių dalyvių teises bei teisėtus lūkesčius, garantuoti teisinį saugumą.

Teisinės valstybės principas; teisinis tikrumas ir aiškumas

Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas

Konstitucinis teisinės valstybės principas yra universalus principas, kuriuo grindžiama visa Lietuvos teisės sistema ir pati Konstitucija. Teisinės valstybės principo turinys atsiskleidžia įvairiose Konstitucijos nuostatose.

Vienas iš esminių Konstitucijoje įtvirtinto teisinės valstybės principo elementų yra teisinis tikrumas ir aiškumas. Teisinio tikrumo, aiškumo imperatyvas suponuoja tam tikrus privalomus reikalavimus teisiniam reguliavimui. Jis privalo būti aiškus ir darnus, teisės normos turi būti formuluojamos tiksliai, jose negali būti dviprasmybių. Teisės aktai turi būti nustatyta tvarka paskelbiami, galimybę su jais susipažinti turi turėti visi teisinių santykių subjektai.

Teisinės valstybės principas reiškia ir tai, kad teisinį reguliavimą galima keisti tik laikantis iš anksto nustatytos tvarkos ir nepažeidžiant Konstitucijos principų ir normų, kad būtina *inter alia* laikytis principo *lex retro non agit* (Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas).

Vienas iš konstitucinio teisinės valstybės principo reikalavimų valstybės valdymo srityje yra tas, kad teisės aktų, kuriais sprendžiami valstybės valdymo klausimai, galia būtų nukreipta į ateitį.

<...> kol nėra įsigaliojęs teisės aktas dėl tam tikro valstybės pareigūno atleidimo iš pareigų, šis pareigūnas turi ir vykdo įgaliojimus, kuriuos jam nustato Konstitucija, įstatymai, kiti teisės aktai.

Konstitucinio Teismo 2001 m. lapkričio 29 d. nutarime konstatuota, kad teisinės valstybės principo esminis elementas taip pat yra tas, kad galioja tik paskelbti teisės aktai. Teisė negali būti

nevieša. Konstituciniai reikalavimai, kad galiotų tik paskelbti teisės aktai ir kad jie galiotų į atei-
tį, – svarbi teisinio tikrumo prielaida.

Teisinės valstybės principas

Konstitucinio Teismo 2003 m. liepos 4 d. nutarimas

Konstitucinis teisinės valstybės principas yra universalus principas, kuriuo grindžiama visa Lietuvos teisės sistema ir pati Lietuvos Respublikos Konstitucija; teisinės valstybės principo turinys atsiskleidžia įvairiose Konstitucijos nuostatose ir yra aiškintinas neatsiejamai nuo Konstitucijos preambulėje skelbiamo atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekio.

Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas, be kitų reikalavimų, suponuoja ir tai, kad turi būti užtikrintos žmogaus teisės ir laisvės, kad visos valstybės valdžią įgyvendinančios ir kitos valstybės institucijos turi veikti remdamosi teise ir paklusdamos teisei, kad Konstitucija turi aukščiausią teisinę galią ir kad įstatymai, Vyriausybės nutarimai bei kiti teisės aktai turi atitikti Konstituciją.

Teisinio tikrumo, teisinio saugumo, teisėtų lūkesčių apsaugos principai

Konstitucinio Teismo 2003 m. liepos 4 d. nutarimas

Neatsiejami teisinės valstybės principo elementai yra teisėtų lūkesčių apsauga, teisinis tikrumas ir teisinis saugumas. Šie principai *inter alia* suponuoja tai, kad valstybė privalo vykdyti prisiimtus įsipareigojimus asmeniui. Neužtikrinus asmens teisėtų lūkesčių apsaugos, teisinio tikrumo ir teisinio saugumo, nebūtų užtikrintas asmens pasitikėjimas valstybe ir teise (Konstitucinio Teismo 2000 m. vasario 23 d., 2001 m. liepos 12 d., 2002 m. lapkričio 25 d., 2003 m. sausio 24 d., 2003 m. kovo 4 d. nutarimai). Vienas esminių konstitucinio teisinės valstybės principo elementų – teisinio saugumo principas, kuris reiškia, kad valstybė turi pareigą užtikrinti teisinio reguliavimo tikrumą ir stabilumą, apsaugoti teisinių santykių subjektų teises, taip pat įgytas teises, gerbti teisėtus lūkesčius (Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d., 2002 m. lapkričio 5 d., 2003 m. kovo 4 d. ir 2003 m. kovo 17 d. nutarimai).

Pažymėtina ir tai, kad pagal Konstituciją santykiuose su valstybe yra saugomi ir ginami tik tie asmens lūkesčiai, kurie kyla iš pačios Konstitucijos ar iš įstatymų bei kitų teisės aktų, neprieštaraujančių Konstitucijai. Tik tokie asmens lūkesčiai santykiuose su valstybe laikomi teisėtais.

Vienas iš teisėtų lūkesčių principo elementų yra teisių, įgytų pagal Konstituciją, Konstitucijai neprieštaraujančius įstatymus ir kitus teisės aktus, apsauga. Nagrinėjamos bylos kontekste pažymėtina, kad asmenys, kurie pagal įstatymą įgijo tam tikras teises, turi teisę pagrįstai tikėtis, kad šios teisės nustatytą laiką bus išlaikytos ir įgyvendinamos. Pagal šį principą teisinį reguliavimą galima keisti tik laikantis iš anksto nustatytos tvarkos. Pažymėtina, kad keičiant teisinį reguliavimą būtina laikytis Konstitucijos normų ir principų, *inter alia* – principo *lex retro non agit*, kad teisinio reguliavimo pataisomis negalima paneigti asmens įgytų teisių ir teisėtų interesų.

Teisinės valstybės principas

Konstitucinio Teismo 2003 m. lapkričio 17 d. nutarimas

Konstitucijoje yra įtvirtintas teisinės valstybės principas. Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad konstitucinis teisinės valstybės principas – tai universalus principas, kuriuo grindžiama visa Lietuvos teisės sistema ir pati Konstitucija. Konstitucija yra vientisas aktas, tad teisinės valstybės principo turinys atsiskleidžia įvairiose Konstitucijos nuostatose ir yra aiškintinas neatsiejamai nuo Konstitucijos preambulėje skelbiamo atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės siekio. Konstitucinis teisinės valstybės principas, be kitų reikalavimų, suponuoja ir tai, kad turi būti užtikrintos žmogaus teisės ir laisvės, paisoma prigimtinio teisingumo, kad visos valstybės valdžią įgyvendinančios institucijos turi veikti remdamosi teise ir paklusdamos teisei, kad Konstitucija turi aukščiausią teisinę galią ir kad visi teisės aktai turi atitikti Konstituciją.

Neatsiejami teisinės valstybės principo elementai yra teisėtų lūkesčių apsauga, teisinis tikrumas ir teisinis saugumas. Neužtikrinus teisėtų lūkesčių apsaugos, teisinio tikrumo ir teisinio saugumo, nebūtų užtikrintas asmens pasitikėjimas valstybe ir teise (Konstitucinio Teismo 2002 m. lapkričio 25 d. nutarimas).

Neatskiriamas teisinės valstybės principo turinio elementas ir būtina teisingumo įgyvendinimo sąlyga – asmens teisė kreiptis į teismą (Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 17 d. nutarimas). Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalis nustato, kad asmuo, kurio konstitucinės teisės ir laisvės pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą.

Konstitucinis teisinės valstybės principas yra neatsiejamas ir nuo teisingumo principo. Konstitucinis Teismas 1995 m. gruodžio 22 d. nutarime konstatavo, kad teisingumas yra vienas iš pagrindinių teisės, kaip socialinio gyvenimo reguliavimo priemonės, tikslų. Jis yra vienas svarbiausių moralinių vertybių ir teisinės valstybės pagrindų. Jis gali būti įgyvendintas užtikrinant tam tikrą interesų pusiausvyrą, išvengiant atsitiktinumų ir savivalės, socialinio gyvenimo nestabilumo, interesų priešpriešos. Taigi Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas yra neatsiejamas nuo teisingumo imperatyvo ir atvirkščiai.

<...>

Konstitucijos preambulėje skelbiamas atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekis. Konstitucija yra vientisas aktas. Konstitucijoje įtvirtintos vertybės ir siekiai išreiškiami jos normose bei principuose (Konstitucinio Teismo 2002 m. liepos 11 d. nutarimas). Tad atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekis aiškintinas neatsiejamai nuo Konstitucijos normų ir principų, tarp jų ir teisinės valstybės principo (Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d., 2003 m. kovo 17 d. nutarimai).

Minėta, kad konstitucinis teisinės valstybės principas – tai universalus principas, kuriuo grindžiama visa Lietuvos teisės sistema ir pati Konstitucija. Šis konstitucinis principas įkūnija ir Konstitucijos preambulėje įtvirtintus atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekius (Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas).

Teisinės valstybės principas

Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 3 d. nutarimas

Konstitucinis teisinės valstybės principas yra universalus principas, kuriuo grindžiama visa Lietuvos teisės sistema ir pati Lietuvos Respublikos Konstitucija; teisinės valstybės principo turinys atsiskleidžia įvairiose Konstitucijos nuostatose ir yra aiškintinas neatsiejamai nuo Konstitucijos preambulėje skelbiamo atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekio.

Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas, be kitų reikalavimų, suponuoja ir tai, kad turi būti užtikrintos žmogaus teisės ir laisvės, kad visos valstybės valdžią įgyvendinančios ir kitos valstybės institucijos turi veikti remdamosi teise ir paklusdamos teisei, kad Konstitucija turi aukščiausią teisinę galią ir kad įstatymai, Vyriausybės nutarimai bei kiti teisės aktai turi atitikti Konstituciją.

Teisingumas – vienas pagrindinių teisės tikslų ir teisinės valstybės pagrindas

Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 3 d. nutarimas

<...> konstitucinis teisinės valstybės principas neatsiejamas nuo teisingumo principo, ir atvirkščiai. Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą yra konstatavęs, kad teisingumas yra vienas pagrindinių teisės, kaip socialinių santykių reguliavimo priemonės, tikslų. Jis yra vienas svarbiausių moralinių vertybių ir teisinės valstybės pagrindų. Jis gali būti įgyvendintas užtikrinant tam tikrą interesų pusiausvyrą, išvengiant atsitiktinumų ir savivalės, socialinio gyvenimo nestabilumo, interesų priešpriešos.

<...>

<...> teisinės valstybės principas neatsiejamas nuo teisingumo – vieno pagrindinių teisės, kaip socialinių santykių reguliavimo priemonės, tikslų. Teisingumą galima įgyvendinti užtikrinant interesų pusiausvyrą, išvengiant atsitiktinumų ir savivalės, interesų priešpriešos. Taigi Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas yra neatsiejamas nuo teisingumo imperatyvo ir atvirkščiai.

Teisėtų lūkesčių apsauga, teisinis tikrumas ir teisinis saugumas

Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 3 d. nutarimas

Neatsiejami teisinės valstybės principo elementai yra teisėtų lūkesčių apsauga, teisinis tikrumas ir teisinis saugumas. Šie principai *inter alia* suponuoja tai, kad valstybė privalo vykdyti prisi-

imtus įsipareigojimus asmeniui. Konstitucinis Teismas ne kartą yra pažymėjęs, kad neužtikrinus asmens teisėtų lūkesčių apsaugos, teisinio tikrumo ir teisinio saugumo nebūtų užtikrintas asmens pasitikėjimas valstybe ir teise.

Vienas esminių konstitucinio teisinės valstybės principo elementų – teisinio saugumo principas, kuris reiškia, kad valstybė turi pareigą užtikrinti teisinio reguliavimo tikrumą ir stabilumą, apsaugoti teisinių santykių subjektų teises, taip pat įgytas teises, gerbti teisėtus lūkesčius (Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d., 2002 m. lapkričio 5 d., 2003 m. kovo 4 d., 2003 m. kovo 17 d. ir 2003 m. liepos 4 d. nutarimai). Pažymėtina ir tai, kad pagal Konstituciją santykiuose su valstybe yra saugomi ir ginami tik tie asmens lūkesčiai, kurie kyla iš pačios Konstitucijos ar iš įstatymų bei kitų teisės aktų, neprieštaraujančių Konstitucijai. Tik tokie asmens lūkesčiai santykiuose su valstybe laikomi teisėtais.

Vienas iš teisėtų lūkesčių principo elementų yra teisių, įgytų pagal Konstituciją, Konstitucijai neprieštaraujančius įstatymus ir kitus teisės aktus, apsauga. <...> asmenys, kurie pagal įstatymą įgijo tam tikras teises, turi teisę pagrįstai tikėtis, kad šios teisės nustatytą laiką bus išlaikytos ir įgyvendinamos. Pažymėtina, kad keičiant teisinį reguliavimą būtina laikytis Konstitucijos normų ir principų, *inter alia* principo *lex retro non agit*, kad teisinio reguliavimo pataisomis negalima paneigti asmens įgytų teisių ir teisėtų interesų. <...>

<...>

Konstitucinis Teismas pažymi, kad pagal Konstituciją santykiuose su valstybe yra saugomi ir ginami tik tie asmens lūkesčiai, kurie kyla iš pačios Konstitucijos ar iš įstatymų bei kitų teisės aktų, neprieštaraujančių Konstitucijai. Tik tokie asmens lūkesčiai santykiuose su valstybe laikomi teisėtais. Pažymėtina ir tai, kad Konstitucijos nuostatų negalima aiškinti taip, kad būtų iškreiptas arba paneigtas kurios nors kitos konstitucinės nuostatos turinys, nes taip būtų iškreipta viso konstitucinio reguliavimo esmė, pažeista Konstitucijoje įtvirtinta vertybių pusiausyra.

Teisinės valstybės principas

Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad konstitucinis teisinės valstybės principas – tai universalus principas, kuriuo grindžiama visa Lietuvos teisės sistema ir pati Konstitucija. Konstitucija yra vientisas aktas, tad teisinės valstybės principo turinys atsiskleidžia įvairiose Konstitucijos nuostatose ir yra aiškintinas neatsiejamai nuo Konstitucijos preambulėje skelbiamo atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės siekio. Konstitucinis teisinės valstybės principas, be kitų reikalavimų, suponuoja ir tai, kad turi būti užtikrintos žmogaus teisės ir laisvės, paisoma prigimtinio teisingumo, kad visos valstybės valdžią įgyvendinančios institucijos turi veikti remdamosi teise ir paklusdamos teisei, kad Konstitucija turi aukščiausią teisinę galią ir kad visi teisės aktai turi atitikti Konstituciją.

<...> konstitucinis teisinės valstybės principas suponuoja ir teisės aktų hierarchiją, *inter alia* tai, kad poįstatyminiai teisės aktai negali prieštarauti įstatymams, konstituciniams įstatymams ir Konstitucijai, kad poįstatyminiai teisės aktai turi būti priimami remiantis įstatymais, kad poįstatyminis teisės aktas yra įstatymo normų taikymo aktas nepriklausomai nuo to, ar tas aktas yra vienkartinio (*ad hoc*) taikymo, ar nuolatinio galiojimo.

<...>

<...> Konstitucinis Teismas savo nutarimuose yra ne kartą konstatavęs, kad neteisės pagrindu teisė negali atsirasti.

Teisingumo ir teisinės valstybės principai (apie atsakomybės už teisės pažeidimus proporcingumą žr. 3. Teisinė atsakomybė, 3.1. Bendrosios nuostatos)

Konstitucinio Teismo 2004 m. sausio 26 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą yra konstatavęs, kad konstitucinis teisinės valstybės principas, be kitų reikalavimų, suponuoja ir tai, kad turi būti užtikrintos žmogaus teisės ir laisvės, paisoma prigimtinio teisingumo, kad visos valstybės valdžią įgyvendinančios institucijos turi veikti remdamosi teise ir paklusdamos teisei, kad Konstitucija turi aukščiausią teisinę galią ir

kad visi teisės aktai turi atitikti Konstituciją. Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas yra neatsiejamas nuo teisingumo imperatyvo.

Vienas iš esminių Konstitucijoje įtvirtinto teisinės valstybės principo elementų yra teisinis tikrumas ir teisinis aiškumas: teisinis reguliavimas privalo būti aiškus ir darnus, teisės normos turi būti formuluojamos tiksliai, jose negali būti dviprasmybių.

Konstitucinis Teismas 2000 m. gruodžio 6 d. nutarime konstatavo, kad teisingumo ir teisinės valstybės konstituciniai principai suponuoja ir tai, kad už teisės pažeidimus valstybės nustatomos poveikio priemonės turi būti proporcingos (adekvačios) teisės pažeidimui, jos turi atitikti siekiamus teisėtus ir visuotinai svarbius tikslus, neturi varžyti asmens akivaizdžiai labiau negu reikia šiems tikslams pasiekti.

<...>

<...> konstituciniai teisingumo ir teisinės valstybės principai reiškia ir tai, kad tarp siekiamo tikslo ir priemonių šiam tikslui pasiekti, tarp teisės pažeidimų ir už šiuos pažeidimus nustatytų nuobaudų turi būti teisinga pusiausvyra (proporcija).

Atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekis

Konstitucinio Teismo 2004 m. sausio 30 d. nutarimas

Konstitucijos preambulėje skelbiamas atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekis. Konstitucijoje įtvirtintos vertybės ir siekiai yra išreiškiami jos normose bei principuose. Atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekis aiškintinas neatsiejamai nuo Konstitucijos normų ir principų, tarp jų ir konstitucinio teisinės valstybės principo, kuris įkūnija Konstitucijos preambulėje įtvirtintus siekius (Konstitucinio Teismo 2000 m. vasario 23 d., 2000 m. spalio 18 d., 2001 m. liepos 12 d., 2003 m. kovo 4 d. ir 2003 m. liepos 4 d. nutarimai).

Teisės aktų hierarchija

Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 5 d. nutarimas (pakartota 2007 m. gegužės 5 d. nutarime)

Konstitucinis Teismas 2003 m. gruodžio 30 d. nutarime konstatavo, kad konstitucinis teisinės valstybės principas suponuoja ir teisės aktų hierarchiją, *inter alia* tai, kad poįstatyminiai teisės aktai negali prieštarauti įstatymams, konstituciniams įstatymams ir Konstitucijai, kad poįstatyminiai teisės aktai turi būti priimami remiantis įstatymais, kad poįstatyminis teisės aktas yra įstatymo normų taikymo aktas nepriklausomai nuo to, ar tas aktas yra vienkartinio (*ad hoc*) taikymo, ar nuolatinio galiojimo.

Teisinės valstybės principas

Konstitucinio Teismo 2004 m. balandžio 15 d. nutarimas

<...> Konstitucinis teisinės valstybės principas yra universalus principas, kuriuo grindžiama visa Lietuvos teisės sistema ir pati Lietuvos Respublikos Konstitucija. Šis principas, be kitų reikalavimų, suponuoja ir tai, kad visos valstybės valdžios institucijos, pareigūnai veiktų tik Konstitucijos ir teisės pagrindu, paklusdami Konstitucijai ir teisei, kad Konstitucija turi aukščiausią teisinę galią ir kad įstatymai ir kiti teisės aktai turi atitikti Konstituciją.

Valstybės institucijų sąranga ir formavimo tvarka teisinėje valstybėje

Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas

Teisingumas, atvira, darni pilietinė visuomenė, teisinė valstybė būtų neįmanomi, jeigu visa valstybės valdžia būtų sutelkta kurioje nors vienoje valstybės valdžios institucijoje. Konstitucijoje įtvirtinta tokia valstybės valdžią įgyvendinančių institucijų sąranga ir jų formavimo tvarka, kad tarp valstybės valdžios institucijų būtų pusiausvyra, kad vienų valstybės valdžios institucijų galios būtų atsvara kitų valstybės valdžios institucijų galioms, kad visos valstybės valdžią įgyvendinančios institucijos veiktų darniai, vykdytų savo konstitucinę priedermę tarnauti žmonėms, kad ginčus dėl valstybės valdžios institucijoms pagal Konstituciją priklausančių galių spęstų Konstitucinis Teismas, kad visos valstybės valdžią vykdančios institucijos – Seimas, Respublikos Prezidentas, Vy-

riausybė, Teismas, taip pat kitos valstybės institucijos būtų sudaromos tik iš tokių piliečių, kurie be išlygų paklūsta Tautos priimtai Konstitucijai ir kurie eidami savo pareigas besąlygiškai vadovaujasi Konstitucija, teise, Tautos ir Lietuvos valstybės interesais.

Teisinės valstybės principas

Konstitucinio Teismo 2004 m. rugsėjo 29 d. nutarimas

Konstitucijos preambulėje yra skelbiamas atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekis. Konstitucijoje yra įtvirtintas teisinės valstybės principas.

Konstitucinis Teismas 2002 m. liepos 11 d. nutarime konstatavo, kad Konstitucijoje įtvirtintos vertybės ir siekiai yra išreiškiami Konstitucijos normose bei principuose. Aiškindamas konstitucinio teisinės valstybės principo turinį Konstitucinis Teismas savo nutarimuose yra ne kartą konstatavęs, kad konstitucinio teisinės valstybės principo turinys atsiskleidžia įvairiose Konstitucijos nuostatose, kad šis konstitucinis principas aiškintinas neatsiejamai nuo Konstitucijos preambulėje skelbiamo atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekio. Taigi Konstitucijos preambulėje skelbiamo atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekio įvairius aspektus išreiškia teisinės valstybės principas.

Teisinės valstybės principas

Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas

Konstitucijos preambulėje yra skelbiamas atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekis. Minėtas siekis – tai vienas iš Tautos, 1992 m. spalio 25 d. referendume priėmusios Lietuvos Respublikos Konstituciją, siekių, kuriems įgyvendinti Konstitucija ir buvo priimta. Konstitucinis Teismas 2002 m. liepos 11 d. nutarime konstatavo, kad Konstitucijos preambulėje skelbiamą atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekį įvairiais aspektais įtvirtina įvairios Konstitucijos nuostatos, kad Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės siekis aiškintinas neatsiejamai nuo kitų teisinės valstybės principą įtvirtinančių Konstitucijos nuostatų, kad teisinės valstybės siekį išreiškia konstitucinis teisinės valstybės principas.

Aiškindamas konstitucinio teisinės valstybės principo turinį Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą yra konstatavęs, kad konstitucinis teisinės valstybės principas – universalus principas, kuriuo yra grindžiama visa Lietuvos teisės sistema ir pati Lietuvos Respublikos Konstitucija, kad konstitucinis teisinės valstybės principas yra aiškintinas neatsiejamai nuo Konstitucijos preambulėje skelbiamo atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekio, kad minėto konstitucinio principo turinys atsiskleidžia įvairiose Konstitucijos nuostatose.

Konstitucinio teisinės valstybės principo esmė – teisės viešpatavimas. Konstitucinis teisės viešpatavimo imperatyvas reiškia, kad valdžios laisvę riboja teisė, kuriai privalo paklusti visi teisiųjų santykių subjektai, neišskiriant nė teisėkūros subjektų. Pabrėžtina, kad visų teisėkūros subjektų diskreciją riboja aukščiausioji teisė – Konstitucija. Visi teisės aktai, visų valstybės ir savivaldybių institucijų bei pareigūnų sprendimai turi atitikti Konstituciją, jai neprieštarauti.

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad konstituciniu teisinės valstybės principu turi būti vadovojamasi ir kuriant teisę, ir ją įgyvendinant (Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 6 d. nutarimas). Kiekvieno teisės instituto atitiktis Konstitucijai turi būti vertinama pagal tai, kaip tas institutas atitinka konstitucinius teisinės valstybės principus (Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d. nutarimas).

Konstitucinis teisinės valstybės principas – itin talpus konstitucinis principas, apimantis daug įvairių tarpusavyje susijusių imperatyvų. Tad pabrėžtina, kad konstitucinio teisinės valstybės principo turinys yra atskleidžiamas atsižvelgiant į įvairias Konstitucijos nuostatas, įvertinant visas Konstitucijoje įtvirtintas, jos ginamas ir saugomas vertybes ir atsižvelgiant į įvairių kitų konstitucinių principų – kaip antai: Konstitucijos viršenybės, vientisumo ir tiesioginio taikymo, Tautos suvereniteto, demokratijos, atsakingo valdymo, valdžios galių ribojimo ir valdžios įstaigų tarnavimo žmonėms, teisės viešumo, teisingumo (apimančio *inter alia* prigimtinį teisingumą), valdžių padalijimo, pilietiškumo, asmenų lygybės įstatymui, teismui, valstybės įstaigoms ir pareigūnams, žmogaus teisių ir laisvių gerbimo ir apsaugos (apimančio *inter alia* žmogaus teisių ir laisvių prigimtinio pobūdžio

pripažinimą), asmens ir visuomenės interesų derinimo, valstybės pasaulietiško ir pasaulėžiūrinio neutralumo, valstybės socialinės orientacijos, socialinio solidarumo (derinamo su kiekvieno atsakomybe už savo likimą) ir kitų, ne mažiau reikšmingų konstitucinių principų – turinį. Konstitucinį teisinės valstybės principą įtvirtina ne tik Konstitucijos preambulėje skelbiamas atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekis, bet ir įvairiais aspektais – visos kitos Konstitucijos nuostatos. Konstitucinis Teismas 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarime konstatavo, kad konstitucinis teisinės valstybės principas įkūnija ir Konstitucijos preambulėje įtvirtintą atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekį. Konstitucinis teisinės valstybės principas integruoja įvairias Konstitucijoje įtvirtintas, jos saugomas ir ginamas vertybes, taip pat ir tas, kurias išreiškia minėtas siekis.

Taigi konstitucinio teisinės valstybės principo negalima aiškinti kaip įtvirtinto tik Konstitucijos preambulėje, tapatinti tik su joje skelbiamu atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekiu. Kita vertus, taip, kaip konstitucinio teisinės valstybės principo turinys aiškintinas nepaneigiant nė vienos Konstitucijos nuostatos, taip ir nė vienos Konstitucijos nuostatos – nė vieno konstitucinio principo ar konstitucinės normos – negalima aiškinti taip, kad būtų nukrypta nuo iš Konstitucijos išplaukiančių teisinės valstybės reikalavimų, nes taip būtų iškreiptas arba išvis paneigtas konstitucinio teisinės valstybės principo turinys, taigi ir konstitucinė teisinės valstybės samprata. Visos Konstitucijos nuostatos aiškintinos konstitucinio teisinės valstybės principo, Konstitucijoje įtvirtintos teisinės valstybės sampratos kontekste. Atskleisti teisinės valstybės sampratos turinį yra konstitucinės doktrinos funkcija (Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d. nutarimas).

<...>

<...> teisės aktų (jų dalių) atitiktis Konstitucijos preambulėje įtvirtintam atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekiui tyrimas suponuoja jų atitiktis konstituciniam teisinės valstybės principui tyrimą. Pažymėtina ir tai, kad teisės akto (jo dalies) neatitiktis kuriam nors konstitucinio teisinės valstybės principo – universalus konstitucinio principo, kuriame yra integruojamos įvairios Konstitucijoje įtvirtintos, jos saugomos ir ginamos vertybės, diktuojamam imperatyvui (konstitucinio teisinės valstybės principo elementui) reiškia, kad yra pažeistas ir konstitucinis teisinės valstybės principas.

Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą yra konstatavęs, kad Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas, be kitų reikalavimų, suponuoja ir tai, kad turi būti užtikrintos žmogaus teisės ir laisvės, kad visos valstybės valdžią įgyvendinančios ir kitos valstybės ir savivaldybių institucijos, visi pareigūnai turi veikti remdamiesi teise, paklusdami Konstitucijai ir teisei, kad Konstitucija turi aukščiausią teisinę galią ir kad visi teisės aktai turi atitikti Konstituciją. Neatsiejami teisinės valstybės principo elementai yra teisėtų lūkesčių apsauga, teisinis tikrumas ir teisinis saugumas. Teisinio saugumo principas – vienas iš esminių Konstitucijoje įtvirtinto teisinės valstybės principo elementų <...>.

Teisinio saugumo ir teisėtų lūkesčių apsaugos principai

Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas

<...> Neatsiejami teisinės valstybės principo elementai yra teisėtų lūkesčių apsauga, teisinis tikrumas ir teisinis saugumas. Teisinio saugumo principas – vienas iš esminių Konstitucijoje įtvirtinto teisinės valstybės principo elementų, reiškiantis valstybės pareigą užtikrinti teisinio reguliavimo tikrumą ir stabilumą, apsaugoti teisiųjų santykių subjektų teises, taip pat įgytas teises, gerbti teisėtus interesus ir teisėtus lūkesčius. Neužtikrinus teisėtų lūkesčių apsaugos, teisinio tikrumo ir teisinio saugumo, nebūtų užtikrintas asmens pasitikėjimas valstybe ir teise. Valstybė privalo vykdyti savo įsipareigojimus asmeniui.

Konstitucinis Teismas 2003 m. liepos 4 d. ir 2003 m. gruodžio 3 d. nutarimuose konstatavo, kad vienas iš teisėtų lūkesčių apsaugos principo elementų yra teisių, įgytų pagal Konstituciją, Konstitucijai neprieštarujančius įstatymus ir kitus teisės aktus, apsauga. Pažymėtina, kad pagal Konstituciją santykiuose su valstybe yra saugomi ir ginami tik tie asmens lūkesčiai, kurie kyla iš pačios Konstitucijos ar iš įstatymų bei kitų teisės aktų, neprieštarujančių Konstitucijai. Tik tokie asmens lūkesčiai santykiuose su valstybe laikomi teisėtais.

Konstitucinė asmens teisėtų lūkesčių apsauga aiškintina neatsiejamai nuo Konstitucijoje įtvirtinto teisingumo principo, Konstitucijoje įtvirtintos įgytų teisių apsaugos, būtinumo užtikrinti asmens, kuris paklūsta teisei, laikosi įstatymų reikalavimų, pasitikėjimą valstybe ir teise. Asmens pasitikėjimas valstybe ir teise bei teisėtų lūkesčių apsauga, kaip konstitucinės vertybės, yra neatskiriami nuo teisės aktų konstitucingumo ir teisėtumo prezumpcijos. Teisės aktai (jų dalys) laikomi atitinkančiais Konstituciją ir teisėtais tol, kol Konstitucijos ir Konstitucinio Teismo įstatymo nustatyta tvarka nėra pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai (poįstatyminiai aktai – prieštaraujančiais Konstitucijai ir/arba įstatymams). Taigi tol, kol teisės aktai (jų dalys) Konstitucinio Teismo įstatymo nustatyta tvarka nėra pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai (poįstatyminiai aktai – prieštaraujančiais Konstitucijai ir/arba įstatymams) arba kol jie nėra nustatyta tvarka pripažinti netekusiais galios, juose nustatytas teisinis reguliavimas atitinkamiems teisinių santykių subjektams yra privalomas. Asmenį, kuris paklūsta teisei, laikosi įstatymų reikalavimų, saugo ir gina Konstitucija. Šios nuostatos nepaisymas reikštų, kad nukrypstama ir nuo Konstitucijoje įtvirtinto teisingumo principo.

Pabrėžtina, kad gali susidaryti tokios faktinės situacijos, kai asmuo, atitinkantis teisės aktuose nustatytas sąlygas, pagal šiuos teisės aktus įgijo tam tikras teises ir dėl to jam atsirado lūkesčiai, kuriuos šis asmuo šių teisės aktų galiojimo metu galėjo pagrįstai laikyti teisėtais, taigi pagrįstai galėjo tikėtis, kad, jeigu jis paklus teisei, vykdys įstatymų reikalavimus, jo lūkesčiai valstybės bus laikomi teisėtais ir bus valstybės ginami ir saugomi. Tokius lūkesčius gali sukelti net ir tie teisės aktai, kurie vėliau buvo Konstitucijos ir įstatymų nustatytais pagrindais ir tvarka pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai (poįstatyminiai aktai – prieštaraujančiais Konstitucijai ir/arba įstatymams). Šiame kontekste pažymėtina, kad gali būti ir tokių faktinių situacijų, kai asmuo jau yra įgyvendinęs iš teisės akto, kuris vėliau buvo pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai (poįstatyminis aktas – prieštaraujančiu Konstitucijai ir/arba įstatymams), kilusias teises ir pareigas kitų asmenų atžvilgiu ir dėl to šiems kitiems asmenims pagal teisės aktus taip pat atsirado atitinkami lūkesčiai, kurių gynybos ir apsaugos iš valstybės jie pagrįstai galėjo tikėtis. Ypač pabrėžtina, kad kai kada tarp tokių lūkesčių atsiradimo ir atitinkamų teisės aktų pripažinimo prieštaraujančiais Konstitucijai (poįstatyminių aktų – prieštaraujančiais Konstitucijai ir/arba įstatymams) gali būti praėjęs ilgas laikas. Konstitucinių vertybių pusiausvyros imperatyvas, konstituciniai teisinio tikrumo ir teisinio saugumo reikalavimai, Konstitucijoje įtvirtinta įgytų teisių apsauga bei teisės aktų konstitucingumo ir teisėtumo prezumpcija lemia *inter alia* tai, kad Konstitucija apskritai neužkerta kelio tam tikrais ypatingais atvejais saugoti bei ginti ir tokias asmens įgytas teises, kylančias iš teisės aktų, vėliau pripažintų prieštaraujančiais Konstitucijai (poįstatyminių aktų – prieštaraujančiais Konstitucijai ir/arba įstatymams), kurių neapgynus ir neapsaugojus šis asmuo, kiti asmenys, visuomenė arba valstybė patirtų didesnę žalą, negu toji, kurią šis asmuo, kiti asmenys, visuomenė arba valstybė patirtų, jeigu minėtos teisės [būtų]¹ visiškai arba iš dalies apsaugotos ir apgintos. Sprendžiant, ar iš teisės akto, vėliau pripažinto prieštaraujančiu Konstitucijai (poįstatyminio akto – prieštaraujančiu Konstitucijai ir/arba įstatymams), jo galiojimo metu kilusios asmens įgytos teisės turi būti saugomos ir ginamos, ar ne, o jeigu taip, tai koku mastu, kiekvienu atveju būtina išsiaiškinti, ar neapsaugojus ir neapgynus šių įgytų teisių nebus pažeistos kitos Konstitucijos saugomos vertybės, ar nebus pažeista Konstitucijoje įtvirtintų, jos ginamų ir saugomų vertybių pusiausvyra. Po to, kai teisės aktai buvo pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai (poįstatyminiai aktai – Konstitucijai ir/arba įstatymams) ir dėl to tam tikri teisei iki tol paklusę, įstatymų reikalavimų laikęsi, valstybe ir jos teise pasitikėję asmenys gali patirti nepalankius padarinius, įstatymų leidėjas turi konstitucinę priedermę įvertinti visas su tuo susijusias aplinkybes ir, jei būtina, nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris minėtais ypatingais atvejais leistų visiškai arba iš dalies apsaugoti ir apginti teisei paklususių, įstatymų reikalavimų besilaikiusių asmenų įgytas teises, kilusias iš teisės aktų, vėliau pripažintų prieštaraujančiais Konstitucijai (poįstatyminių aktų – prieštaraujančiais Konstitucijai ir/arba įstatymams), idant nebūtų nukrypta ir nuo Konstitucijoje įtvirtinto teisingumo principo.

Kartu pabrėžtina, kad Konstitucija nesaugo ir negina tokių asmens įgytų teisių, kurios savo turiniu yra privilegijos; privilegijų gynimas ir apsauga reikštų, kad yra pažeidžiami konstituciniai

¹ Ištaisyta techninė klaida (žr. šią doktrininę nuostatą 2009 m. rugsėjo 2 d. nutarime).

asmenų lygiateisiškumo, teisingumo principai, Konstitucijoje įtvirtintas darnios visuomenės imperatyvas, taigi ir konstitucinis teisinės valstybės principas.

<...>

<...> Konstitucinis Teismas konstatavo, kad „jei asmeniui pagal teisės aktus yra nustatytas tam tikras apmokėjimas už darbą, tai jis ir turi būti mokamas nustatytą laiką“, taip pat kad „teisėtų lūkesčių apsaugos principas siejasi su visų valstybės institucijų pareiga laikytis prisiimtų įsipareigojimų“ ir kad „asmens turi teisę pagrįstai tikėtis, kad jų pagal galiojančius teisės aktus įgytos teisės bus išlaikytos nustatytą laiką ir galės būti realiai įgyvendinamos“ (Konstitucinio Teismo 2001 m. gruodžio 18 d. nutarimas). Teisinių reguliavimų galima keisti tik laikantis iš anksto nustatytos tvarkos ir nepažeidžiant Konstitucijos principų bei normų, būtina *inter alia* laikytis principo *lex retro non agit*, teisinio reguliavimo pataisomis negalima paneigti asmens teisėtų interesų ir teisėtų lūkesčių (Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d., 2001 m. gruodžio 18 d., 2003 m. liepos 4 d. nutarimai).

Teisinės valstybės principo elementas – teisė į teisinę gynybą

Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas

Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje ne kartą yra konstatuotas iš konstitucinio teisinės valstybės principo bei kitų Konstitucijos nuostatų kylantis imperatyvas, kad asmuo, manantis, jog jo teisės ar laisvės yra pažeidžiamos, turi absoliučią teisę į nepriklausomą ir nešališką teismą, kuris išspręstų ginčą. Asmens teisė kreiptis į teismą suponuoja ir jo teisę į tinkamą teisinį procesą, ji yra būtina teisingumo įgyvendinimo sąlyga. Pabrėžtina, kad negali būti dirbtinai suvaržoma asmens konstitucinė teisė kreiptis į teismą arba nepagrįstai apsunkinamas jos įgyvendinimas.

Iš teisinės valstybės principo kylantys reikalavimai teisėkūros subjektams

Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas

Konstitucinis teisinės valstybės principas suponuoja įvairius reikalavimus įstatymų leidėjui, kitiems teisėkūros subjektams: teisėkūros subjektai teisės aktus gali leisti tik nevirsdydami savo įgaliojimų; teisės aktuose nustatyti reikalavimai turi būti grindžiami bendro pobūdžio nuostatomis (teisės normomis ir principais), kurias įmanoma taikyti visiems numatytiems atitinkamų teisinių santykių subjektams; diferencijuotas teisinis reguliavimas turi būti grindžiamas tik atitinkamais teisės aktais reguliuojamų visuomeninių santykių subjektų padėties objektyviais skirtumais; kad teisinių santykių subjektai galėtų žinoti, ko iš jų reikalauja teisė, teisės normos turi būti nustatomos iš anksto, teisės aktai turi būti oficialiai skelbiami, jie turi būti vieši ir prieinami; įstatymuose ir kituose teisės aktuose nustatytas teisinis reguliavimas turi būti aiškus, suprantamas, neprieštaringas, teisės aktų formuluočių turi būti tikslūs, turi būti užtikrinami teisės sistemos nuoseklumas ir vidinė darna, teisės aktuose neturi būti nuostatų, vienu metu skirtingai reguliuojančių tuos pačius visuomeninius santykius; kad teisinių santykių subjektai galėtų savo elgesį orientuoti pagal teisės reikalavimus, teisinis reguliavimas turi būti santykinai stabilus; teisės aktais negalima reikalauti neįmanomų dalykų (*lex non cogit ad impossibilia*); teisės aktų galia yra nukreipta į ateitį, įstatymų ir kitų teisės aktų galiojimas atgal neleidžiamas (*lex retro non agit*), nebent teisės aktu būtų sušvelninama teisinių santykių subjekto padėtis ir kartu nebūtų pakenkiama kitiems teisinių santykių subjektams (*lex benignior retro agit*); teisės pažeidimai, už kuriuos teisės aktuose yra nustatyta atsakomybė, turi būti aiškiai apibrėžti; nustatant teisinius apribojimus bei atsakomybę už teisės pažeidimus, privalo paisyti protingumo reikalavimo, taip pat proporcingumo principo, pagal kurį nustatytos teisinės priemonės turi būti būtinos demokratinėje visuomenėje ir tinkamos siekiamiems teisėtiems bei visuotinai svarbiems tikslams (tarp tikslų ir priemonių turi būti pusiausvyra), jos neturi varžyti asmens teisių labiau, negu reikia šiems tikslams pasiekti, o jeigu šios teisinės priemonės yra susijusios su sankcijomis už teisės pažeidimą, tai minėtos sankcijos turi būti proporcingos padarytam teisės pažeidimui; teisiškai reguliuojant visuomeninius santykius privalo paisyti prigimtinio teisingumo reikalavimų, apimančių *inter alia* būtinumą užtikrinti asmenų lygybę įstatymui, teismui ir valstybės institucijoms ar pareigūnams; leidžiant teisės aktus turi būti paisoma teisėkūros procedūrinių reikalavimų, taip pat ir tų, kuriuos yra nusistatęs pats teisėkūros subjektas; ir kt.

Iš teisinės valstybės principo kylantis reikalavimas teisėkūros subjektams paisyti teisės aktų hierarchijos

Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas

Iš konstitucinio teisinės valstybės principo, kitų konstitucinių imperatyvų kyla reikalavimas įstatymų leidėjui, kitiems teisėkūros subjektams paisyti iš Konstitucijos kylančios teisės aktų hierarchijos. Šis reikalavimas *inter alia* reiškia, kad draudžiama žemesnės galios teisės aktais reguliuoti tuos visuomeninius santykius, kurie gali būti reguliuojami tik aukštesnės galios teisės aktais, taip pat kad žemesnės galios teisės aktuose draudžiama nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris konkuruotų su nustatytoju aukštesnės galios teisės aktuose. <...> poįstatyminiu teisės aktu yra realizuojamos įstatymo normos, todėl poįstatyminiu teisės aktu negalima pakeisti įstatymo ir sukurti naujų bendro pobūdžio teisės normų, kurios konkuruotų su įstatymo normomis, nes taip būtų pažeista Konstitucijoje įtvirtinta įstatymų viršenybė poįstatyminių teisės aktų atžvilgiu (Konstitucinio Teismo 2002 m. rugpjūčio 21 d. nutarimas); pažymėtina ir tai, kad poįstatyminiai teisės aktai negali prieštarauti įstatymams, konstituciniams įstatymams ir Konstitucijai, jie turi būti priimami remiantis įstatymais, nes poįstatyminis teisės aktas yra įstatymo normų taikymo aktas nepriklausomai nuo to, ar tas aktas yra vienkartinio (*ad hoc*) taikymo, ar nuolatinio galiojimo (Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas).

Lietuvoje nėra deleguotosios įstatymų leidybos (Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 26 d., 1996 m. gruodžio 19 d., 1999 m. birželio 3 d., 2004 m. kovo 5 d. nutarimai), todėl Seimas – įstatymų leidėjas negali pavesti Vyriausybei ar kitoms institucijoms poįstatyminiais aktais reguliuoti tuos teisinius santykius, kurie pagal Konstituciją turi būti reguliuojami įstatymais, o Vyriausybė negali tokių įgaliojimų priimti. Tokių santykių negalima reguliuoti ir Seimo poįstatyminiais aktais.

<...> pagal Konstituciją su žmogaus teisių ir laisvių turinio apibrėžimu ar jų įgyvendinimo garantijų įtvirtinimu susijusių teisinį reguliavimą galima nustatyti tik įstatymu. Kita vertus, tais atvejais, kai Konstitucija nereikalauja įstatyminio tam tikrų su žmogaus teisėmis, jų įgyvendinimu susijusių santykių reguliavimo, šie santykiai gali būti reguliuojami ir poįstatyminiais aktais – aktais, reglamentuojančiais žmogaus teisių įgyvendinimo procesinius (procedūrinius) santykius, atskirų žmogaus teisių įgyvendinimo tvarką ir pan., tačiau jokiais aplinkybėmis poįstatyminiais aktais negalima nustatyti tokio su žmogaus teisėmis, jų įgyvendinimu susijusių santykių teisinio reguliavimo, kuris konkuruotų su nustatytoju įstatyme.

Pabrėžtina ir tai, kad toks teisės akto formos nesilaikymas, kai Konstitucija reikalauja, kad tam tikri santykiai būtų reguliuojami įstatymu, tačiau jie yra reguliuojami poįstatyminiu aktu (nepriklausomai nuo to, ar šiuos santykius koku nors aspektu reguliuoja dar ir įstatymas, su kuriame nustatytu teisiniu reguliavimu konkuruoja poįstatyminiam akte nustatytas teisinis reguliavimas, ar joks įstatymas šių santykių apskritai nereguliuoja), gali būti pakankamu pagrindu tokį poįstatyminį teisės aktą pripažinti prieštaraujančiu Konstitucijai. Ar Seimo, Respublikos Prezidento ir Vyriausybės poįstatyminiai teisės aktai pagal formą neprieštarauja Konstitucijai, pagal Konstituciją sprendžia Konstitucinis Teismas. Tai sprendžiamas, Konstitucinis Teismas kiekvienu konkrečiu atveju įvertina visas bylos aplinkybes, *inter alia* tiriamo teisinio reguliavimo vietą visoje teisės sistemoje, jo tikslą ir teisėkūros subjekto ketinimus, atitinkamų santykių teisinio reguliavimo raidą ir kaitą iki tiriamo teisės akto išleidimo (legislatyvinę istoriją) ir kt.

Taip pat pabrėžtina, kad tais atvejais, kai poįstatyminiai teisės aktai yra pripažįstami prieštaraujančiais Konstitucijai pagal formą (dėl to, kad jais buvo reguliuojami tokie santykiai, kurie gali būti reguliuojami tik įstatymu) ir jau negali būti taikomi, būtina paisyti iš Konstitucijos kylančio reikalavimo įvertinti, ar neapsaugojus ir neapgynus iš tokių poįstatyminių teisės aktų jų galiojimo metu kilusių asmens įgytų teisių, nebus pažeistos kitos Konstitucijos saugomos vertybės, ar nebus pažeista Konstitucijoje įtvirtintų, jos ginamų ir saugomų vertybių pusiausvyra. Minėtais ypatingais atvejais įstatymų leidėjas turi konstitucinę priedermę, įvertinęs visas aplinkybes ir nustatęs, kad tai būtina, nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris leistų visiškai arba iš dalies apsaugoti ir apginti teisei paklusių, įstatymų reikalavimų besilaikiusių, valstybe ir jos teise pasitikėjusių asmenų įgytas teises, kilusias iš teisės aktų, vėliau pripažintų prieštaraujančiais Konstitucijai pagal formą (dėl to, kad jais buvo reguliuojami tokie santykiai, kurie gali būti reguliuojami tik įstatymu), ir kuris užtikrintų, kad nebus nukrypta nuo Konstitucijoje įtvirtinto teisingumo principo.

Iš teisinės valstybės principo kylantys reikalavimai teisę taikantiems subjektams

Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas

Konstituciniu teisinės valstybės principu turi būti vadovaujama ir taikant teisę. Taikant teisę *inter alia* būtina paisyti tokių iš konstitucinio teisinės valstybės principo kylančių reikalavimų, kaip antai: teisę taikančios institucijos turi paisyti asmenų lygiateisiškumo reikalavimo; negalima dukart bausti už tą patį teisės pažeidimą (*non bis in idem*); atsakomybė (sankcija, bausmė) už teisės pažeidimus turi būti nustatyta iš anksto (*nulla poena sine lege*); veika nėra nusikalstama, jeigu tai nėra numatyta įstatyme (*nullum crimen sine lege*), ir kt. Šiame kontekste paminėtina ir tai, jog konstitucinis teisinės valstybės principas reikalauja, kad jurisdikcinės ir kitos teisės taikymo institucijos būtų nešališkos, nepriklausomos, siektų nustatyti objektyvią tiesą ir sprendimus priimtų tik teisės pagrindu (Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d., 2000 m. rugsėjo 19 d., 2003 m. sausio 24 d. nutarimas).

Konstitucijos 110 straipsnyje nustatyta, kad teisėjas negali taikyti įstatymo, kuris prieštarauja Konstitucijai. Atsižvelgiant į iš Konstitucijos kylančią teisės aktų hierarchiją, ši Konstitucijos nuostata reiškia ir tai, kad teisėjas negali taikyti ir Konstitucijai prieštaraujančio poįstatyminio teisės akto, jis taip pat negali taikyti tokio poįstatyminio teisės akto, kuris prieštarauja įstatymui. Kita vertus, minėta Konstitucijos nuostata atspindi konstitucinį principą, – vieną iš esminių Konstitucijoje įtvirtinto teisinės valstybės principo elementų, – kad neturi būti taikomas teisės aktas, prieštaraujantis aukštesnės galios teisės aktui.

Pažymėtina, kad įstatymai turi būti vykdomi tol, kol jie nėra pakeisti ar panaikinti arba nėra Konstitucinio Teismo įstatymo nustatyta tvarka pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai (poįstatyminiai aktai – prieštaraujančiais Konstitucijai ir/arba įstatymams). Nagrinėjamos konstitucinės justicijos bylos kontekste ypač pabrėžtina, kad tol, kol įstatymai nėra pakeisti arba nėra Konstitucinio Teismo įstatymo nustatyta tvarka pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai, visi teisiųjų santykių subjektai, taigi ir Vyriausybė, privalo juos vykdyti ir taikyti pagal savo kompetenciją; neleistina, kad Vyriausybė, turinti pati taikyti įstatymus ir/arba užtikrinti, kad įstatymus taikytų kitos valstybės ir savivaldybių institucijos bei pareigūnai, užuot pati vykdžiusi įstatymų jai nustatytas pareigas ir/arba užtikrinsi, kad įstatymų nustatytas pareigas vykdytų kitos valstybės ir savivaldybių institucijos bei pareigūnai, savo poįstatyminiais teisės aktais nustatytų toki teisinį reguliavimą, kuris konkuruotų su nustatytuojų įstatymuose ir kuris ją ir/arba kitus valstybės ir savivaldybių institucijas bei pareigūnus visiškai arba iš dalies atleistų nuo minėtų pareigų vykdymo.

<...>

Vienas iš daugelio konstitucinio teisinės valstybės principo aspektų (tiesiogiai susijęs su konstituciniu asmenų lygiateisiškumo principu) – tai, kad panašios bylos turi būti sprendžiamos panašiai. Tad jurisdikcinių institucijų diskreција sprendžiant ginčus ir taikant teisę yra ribota. Konstitucinis Teismas 2001 m. liepos 12 d., 2003 m. gegužės 30 d. nutarimuose, 2004 m. vasario 13 d. sprendime konstatavo, kad Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas *inter alia* suponuoja jurisprudencijos tęstinumą.

Teisinės valstybės principo aiškinimas Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje

Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas

<...> atskleisti teisinės valstybės sampratos turinį – konstitucinės doktrinos funkcija. <...>

<...> aiškindamas konstitucinį teisinės valstybės principą ir atskleisdamas Konstitucijoje įtvirtintą teisinės valstybės sampratos turinį, Konstitucinis Teismas formuoja oficialią konstitucinę teisinės valstybės doktriną ir drauge šią doktriną plėtoja, išaiškindamas naujus, konkrečios konstitucinės justicijos bylos tyrimui būtinus Konstitucijoje nustatyto teisinio reguliavimo aspektus.

Teisinės valstybės principas

Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas

Konstitucinio teisinės valstybės principo negalima aiškinti kaip įtvirtinto tik Konstitucijos preambulėje, tapatinti tik su joje skelbiamu atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekiu. Konstitucinį teisinės valstybės principą įtvirtina ne tik Konstitucijos preambulėje skelbiamas atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės siekis, bet ir įvairiais aspektais – visos

kitos Konstitucijos nuostatos. Konstitucinis teisinės valstybės principas integruoja įvairias Konstitucijoje įtvirtintas, jos saugomas ir ginamas vertybes, taip pat ir tas, kurias išreiškia minėtas siekis. Teisės aktų (jų dalių) atitiktis Konstitucijos preambulėje įtvirtintam atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekiui tyrimas suponuoja jų atitiktis konstituciniam teisinės valstybės principui tyrimą (Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas).

<...>

Aiškindamas konstitucinio teisinės valstybės principo turinį Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą yra konstatavęs, kad konstitucinis teisinės valstybės principas – universalus principas, kuriuo yra grindžiama visa Lietuvos teisės sistema ir pati Lietuvos Respublikos Konstitucija, kad konstitucinis teisinės valstybės principas aiškintinas neatsiejamai nuo Konstitucijos preambulėje skelbiamo atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekio, kad minėto konstitucinio principo turinys atsiskleidžia įvairiose Konstitucijos nuostatose.

Konstitucinio teisinės valstybės principo esmė – teisės viešpatavimas. Konstitucinis teisės viešpatavimo imperatyvas reiškia, kad valdžios laisvę riboja teisė, kuriai privalo paklusti visi teisiųjų santykių subjektai, neišskiriant nė teisėkūros subjektų. Visų teisėkūros subjektų diskrečiją riboja aukščiausioji teisė – Konstitucija. Visi teisės aktai, visų valstybės ir savivaldybių institucijų bei pareigūnų sprendimai turi atitikti Konstituciją, jai neprieštarauti.

Konstitucinis teisinės valstybės principas yra itin talpus, jis apima daug įvairių tarpusavyje susijusių imperatyvų. Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą yra konstatavęs, kad Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas, be kitų reikalavimų, suponuoja ir tai, kad turi būti užtikrintos žmogaus teisės ir laisvės, kad visos valstybės valdžią įgyvendinančios ir kitos valstybės institucijos, savivaldybių institucijos, visi pareigūnai turi veikti remdamiesi teise, paklusdami Konstitucijai ir teisei, kad Konstitucija turi aukščiausią teisinę galią ir kad visi teisės aktai turi atitikti Konstituciją. Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje ne kartą yra konstatuotas iš konstitucinio teisinės valstybės principo bei kitų Konstitucijos nuostatų kylantis imperatyvas, kad asmuo, manantis, jog jo teisės ar laisvės yra pažeidžiamos, turi absoliučią teisę į nepriklausomą ir nešališką teismą, kuris išspręstų ginčą. Asmens teisė kreiptis į teismą suponuoja ir jo teisę į tinkamą teisinį procesą, ji yra būtina teisingumo įgyvendinimo sąlyga. Pabrėžtina, kad asmens konstitucinė teisė kreiptis į teismą negali būti dirbtinai suvaržoma, negali būti nepagrįstai apsunkinamas jos įgyvendinimas.

Konstitucinis teisinės valstybės principas suponuoja įvairius reikalavimus įstatymų leidėjui, kitiems teisėkūros subjektams, *inter alia* tai, kad teisės aktuose nustatyti reikalavimai turi būti grindžiami bendro pobūdžio nuostatomis (teisės normomis ir principais), kurias įmanoma taikyti visiems numatytiems atitinkamų teisiųjų santykių subjektams; diferencijuotas teisinis reguliavimas turi būti grindžiamas tik atitinkamais teisės aktais reguliuojamų visuomeninių santykių subjektų padėties objektyviais skirtumais; teisės aktų formuluotės turi būti tikslios, turi būti užtikrinami teisės sistemos nuoseklumas ir vidinė darna; kad teisiųjų santykių subjektai galėtų savo elgesį orientuoti pagal teisės reikalavimus, teisinis reguliavimas turi būti santykinai stabilus; ir kt.

<...>

Konstituciniu teisinės valstybės principu turi būti vadovaujamas ne tik kuriant teisę, bet ir ją taikant. Taikant teisę *inter alia* būtina paisyti tokių iš konstitucinio teisinės valstybės principo kylančių reikalavimų kaip asmenų lygiateisiškumas, negalimumas dukart bausti už tą patį teisės pažeidimą ir kt. Paminėtina ir tai, kad jurisdikcinės ir kitos teisę taikančios institucijos turi būti nešališkos, siekti nustatyti objektyvią tiesą ir sprendimus priimti tik teisės pagrindu (Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d., 2000 m. rugsėjo 19 d., 2003 m. sausio 24 d., 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimai). <...>

Iš teisinės valstybės principo kylantis reikalavimas teisėkūros subjektams paisyti teisės aktų hierarchijos

Konstitucinio Teismo 2005 m. sausio 19 d. nutarimas

<...> Konstitucinis Teismas 2004 m. gruodžio 13 d. nutarime konstatavo, kad iš konstitucinio teisinės valstybės principo, kitų konstitucinių imperatyvų kyla reikalavimas įstatymų leidėjui, kitiems teisėkūros subjektams paisyti iš Konstitucijos kylančios teisės aktų hierarchijos, *inter alia* reiškiantis, kad draudžiama žemesnės galios teisės aktais reguliuoti tuos visuomeninius santykius, kurie gali būti

reguliuojami tik aukštesnės galios teisės aktais, taip pat kad žemesnės galios teisės aktuose draudžiama nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris konkuruotų su nustatytoju aukštesnės galios teisės aktuose.

Teisinės valstybės principas

Konstitucinio Teismo 2005 m. sausio 19 d. nutarimas

Konstitucinį teisinės valstybės principą įtvirtina ne tik Konstitucijos preambulėje skelbiamas atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekis, bet ir įvairiais aspektais visos kitos Konstitucijos nuostatos. Teisės aktų (jų dalių) atitiktis Konstitucijos preambulėje įtvirtintam atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekiui tyrimas suponuoja jų atitiktis konstituciniam teisinės valstybės principui tyrimą (Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d., 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimai).

Teisės aktų hierarchija

Konstitucinio Teismo 2005 m. vasario 7 d. nutarimas

Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas suponuoja ir teisės aktų hierarchiją, *inter alia* tai, kad poįstatyminiai teisės aktai negali prieštarauti įstatymams, konstituciniams įstatymams ir Konstitucijai, kad poįstatyminiai teisės aktai turi būti priimami remiantis įstatymais, kad poįstatyminis teisės aktas yra įstatymo normų taikymo aktas nepriklausomai nuo to, ar tas aktas yra vienkartinio (*ad hoc*) taikymo, ar nuolatinio galiojimo. Vyriausybės teisės aktas yra poįstatyminis teisės aktas, jis negali prieštarauti įstatymui, keisti įstatymo normų turinio, jame negali būti tokių teisės normų, kurios konkuruotų su įstatymo normomis.

Teisėtų lūkesčių apsaugos principas

Konstitucinio Teismo 2005 m. gegužės 13 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas yra ne kartą konstatavęs, kad teisėtų lūkesčių apsaugos principas suponuoja valstybės, taip pat valstybės valdžią įgyvendinančių bei kitų valstybės institucijų pareigą laikytis valstybės priimtų įsipareigojimų, kad šis principas taip pat reiškia įgytų teisių apsaugą, t. y. asmenys turi teisę pagrįstai tikėtis, kad jų pagal galiojančius įstatymus ar kitus teisės aktus, neprieštaraujančius Konstitucijai, įgytos teisės bus išlaikytos nustatyta laiką ir galės būti iš tikrųjų įgyvendinamos, kad pagal teisėtų lūkesčių principą teisinį reguliavimą galima keisti tik laikantis iš anksto nustatytos tvarkos ir nepažeidžiant Konstitucijos principų bei normų, teisinio reguliavimo pataisomis negalima paneigti asmens teisėtų interesų ir teisėtų lūkesčių (Konstitucinio Teismo 2001 m. gruodžio 18 d., 2003 m. kovo 4 d., 2003 m. gruodžio 3 d. nutarimai).

Konstitucinis Teismas 2004 m. gruodžio 13 d. nutarime konstatavo, kad gali susidaryti tokios faktinės situacijos, kai asmuo, atitinkantis teisės aktuose nustatytas sąlygas, pagal šiuos teisės aktus įgijo tam tikras teises ir dėl to jam atsirado lūkesčių, kuriuos šis asmuo šių teisės aktų galiojimo metu galėjo pagrįstai laikyti teisėtais, taigi pagrįstai galėjo tikėtis, kad, jeigu jis paklus teisei, vykdys įstatymų reikalavimus, jo lūkesčiai valstybės bus laikomi teisėtais ir bus valstybės ginami ir saugomi. Tokius lūkesčius gali sukelti net ir tie teisės aktai, kurie vėliau buvo Konstitucijos ir įstatymų nustatytais pagrindais bei tvarka pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai (poįstatyminiai aktai – prieštaraujančiais Konstitucijai ir (arba) įstatymams).

Teisinės valstybės principas

Konstitucinio Teismo 2005 m. liepos 8 d. nutarimas

Konstitucijoje yra įtvirtintas teisinės valstybės principas. Jo esmė – teisės viešpatavimas. Konstitucinis teisės viešpatavimo imperatyvas reiškia, kad valdžios laisvę riboja teisė, kuriai privalo paklusti visi teisinių santykių subjektai, neišskiriant nė teisėkūros subjektų (Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas).

Teisėtų lūkesčių apsaugos, teisinio tikrumo ir teisinio saugumo principai

Konstitucinio Teismo 2005 m. rugpjūčio 23 d. nutarimas

Konstituciniai teisėtų lūkesčių apsaugos, teisinio tikrumo ir teisinio saugumo principai suponuoja valstybės pareigą užtikrinti teisinio reguliavimo tikrumą ir stabilumą, apsaugoti asmenų

teisės, gerbti teisėtus interesus ir teisėtus lūkesčius. Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą yra konstatavęs, kad konstitucinis teisėtų lūkesčių apsaugos principas įpareigoja įstatymų leidėją užtikrinti jurisprudencijos tęstinumą ir reguliavimo pataisomis nepaneigti asmens įgytų teisių, teisėtų interesų ir teisėtų lūkesčių.

Iš teisinės valstybės principo kylantis reikalavimas teisėkūros subjektams paisyti teisės aktų hierarchijos

Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 20 d. sprendimas

Iš konstitucinio teisinės valstybės principo, kitų konstitucinių imperatyvų kyla reikalavimas įstatymų leidėjui, kitiems teisėkūros subjektams paisyti iš Konstitucijos kylančios teisės aktų hierarchijos. Šis reikalavimas *inter alia* reiškia, kad draudžiama žemesnės galios teisės aktais reguliuoti tuos visuomeninius santykius, kurie gali būti reguliuojami tik aukštesnės galios teisės aktais, taip pat kad žemesnės galios teisės aktuose draudžiama nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris konkuruotų su nustatytoju aukštesnės galios teisės aktuose.

<...>

Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas suponuoja teisės aktų hierarchiją, kurioje Konstitucija užima išskirtinę vietą; teisinėje valstybėje draudžiama žemesnės galios teisės aktais nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris konkuruotų su nustatytoju aukštesnės galios teisės aktuose, *inter alia* pačioje Konstitucijoje.

Taigi pagal Konstituciją negalimos tokios teisinės situacijos, kai nebūtų įmanoma teisme patikrinti, ar Konstitucijai ir įstatymams neprieštarauja tie teisės aktai (jų dalys), kurių atitikties Konstitucijai kontrolė Konstitucijoje nėra priskirta Konstitucinio Teismo jurisdikcijai, *inter alia* ministrų išleisti teisės aktai, kiti žemesnės galios poįstatyminiai teisės aktai, taip pat vietos savivaldybių institucijų išleisti teisės aktai.

Teisinio reguliavimo aiškumo reikalavimas

Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 29 d. nutarimas

Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas suponuoja *inter alia* tai, kad teisinis reguliavimas turi būti aiškus, suprantamas, neprieštaringas, teisės aktų formuluotės turi būti tikslios, turi būti užtikrinami teisės sistemos nuoseklumas ir vidinė darna, teisės aktuose neturi būti nuostatų, vienu metu skirtingai reguliuojančių tuos pačius visuomeninius santykius (Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas). Priešingu atveju teisės subjektams būtų pasunkintos galimybės žinoti, ko iš jų reikalauja teisė.

Teisingumo ir teisinės valstybės principai; atsakomybės už teisės pažeidimus proporcingumas

Konstitucinio Teismo 2005 m. lapkričio 3 d. nutarimas

<...> konstitucinis teisinės valstybės principas <...>, kaip ne kartą savo nutarimuose yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, yra universalus principas, kuriuo grindžiama visa Lietuvos teisės sistema ir pati Konstitucija. Konstitucinis Teismas taip pat yra konstatavęs, kad konstitucinio teisinės valstybės principo turinys yra atskleistas atsižvelgiant į įvairių kitų konstitucinių principų, taip pat ir teisingumo (apimančio *inter alia* prigimtinį teisingumą) principo, turinį (Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas).

Taigi Konstitucijoje įtvirtinto teisingumo principo nepaisymas reikštų ir konstitucinio teisinės valstybės principo nepaisymą.

Aiškindamas Konstitucijoje įtvirtintą teisinės valstybės principą Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad šis principas suponuoja įvairius reikalavimus įstatymų leidėjui, kitiems teisėkūros subjektams, *inter alia*: teisės pažeidimai, už kuriuos teisės aktuose yra nustatyta atsakomybė, turi būti aiškiai apibrėžti; nustatant teisinius apribojimus bei atsakomybę už teisės pažeidimus, privalu paisyti protingumo reikalavimo, taip pat proporcingumo principo, pagal kurį nustatytos teisinės priemonės turi būti būtinos demokratinėje visuomenėje ir tinkamos siekiamiems teisėtiems bei visuotinai svarbiems tikslams (tarp tikslų ir priemonių turi būti pusiausvyrą), jos neturi varžyti as-

mens teisių labiau negu reikia šiems tikslams pasiekti, o jeigu šios teisinės priemonės yra susijusios su sankcijomis už teisės pažeidimą, tai minėtos sankcijos turi būti proporcingos padarytam teisės pažeidimui; teisiškai reguliuojant visuomeninius santykius privalo paisyti prigimtinio teisingumo reikalavimų, apimančių *inter alia* būtinumą užtikrinti asmenų lygybę įstatymui, teismui ir valstybės institucijoms ar pareigūnams (Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas).

Tad konstituciniai teisingumo ir teisinės valstybės principai reiškia ir tai, kad tarp siekiamo tikslo nubausti teisės pažeidėjus ir užtikrinti teisės pažeidimų prevenciją ir pasirinktų priemonių šiam tikslui pasiekti turi būti teisinga pusiausvyra (proporcingumas), už teisės pažeidimus nustatytos sankcijos (nuobaudos, baumės) turi būti proporcingos šiems pažeidimams. Konstituciniai teisingumo ir teisinės valstybės principai neleidžia nustatyti už teisės pažeidimus tokių nuobaudų, taip pat ir tokio dydžio baudų, kurios būtų akivaizdžiai neproporcingos (neadekvačios) teisės pažeidimui bei siekiamam tikslui (Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 6 d., 2001 m. spalio 2 d., 2004 m. sausio 26 d. nutarimai). Įstatymuose nustatomos baudos už įstatymų pažeidimus turi būti tokio dydžio, koks yra būtinas siekiant teisėto ir visuotinai svarbaus tikslo – užtikrinti įstatymų laikymąsi, nustatytų pareigų vykdymą (Konstitucinio Teismo 2004 m. sausio 26 d. nutarimas).

Teisinės valstybės principas

Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas

Konstitucinio teisinės valstybės principo esmė – teisės viešpatavimas. Konstitucinis teisės viešpatavimo imperatyvas reiškia, kad valdžios laisvę riboja teisė, kuriai privalo paklusti visi teisi- nių santykių subjektai. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad konstituciniu teisinės valstybės principu turi būti vadovaujama ir kuriant teisę, ir ją įgyvendinant (Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 6 d. nutarimas). Konstitucinis Teismas savo nutarimuose taip pat ne kartą yra konsta- tavęs, kad Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas, be kitų reikalavimų, suponuoja ir tai, kad turi būti užtikrintos žmogaus teisės ir laisvės, kad visos valstybės valdžią įgyvendinančios ir kitos valstybės bei savivaldybių institucijos, visi pareigūnai turi veikti vadovaudamiesi teise, pa- klusdami Konstitucijai ir teisei, kad Konstitucija turi aukščiausią teisinę galią ir kad visi teisės aktai turi atitikti Konstituciją.

Iš teisinės valstybės principo kylantys reikalavimai teisėkūros subjektams

Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas

Konstitucinis teisinės valstybės principas suponuoja įvairius reikalavimus įstatymų leidėjui, kitiems teisėkūros subjektams: teisėkūros subjektai teisės aktus gali leisti tik neviršydami savo įga- liojimų; teisės aktuose nustatyti reikalavimai turi būti grindžiami bendro pobūdžio nuostatomis (teisės normomis ir principais), kurias įmanoma taikyti visiems numatytiems atitinkamų teisi- nių santykių subjektams; diferencijuotas teisinis reguliavimas turi būti grindžiamas tik atitinkamais teisės aktais reguliuojamų visuomeninių santykių subjektų padėties objektyviais skirtumais; kad teisi- nių santykių subjektai galėtų žinoti, ko iš jų reikalauja teisė, teisės normos turi būti nustatomos iš anksto, teisės aktai turi būti oficialiai skelbiami, jie turi būti vieši ir prieinami; įstatymuose ir kituose teisės aktuose nustatytas teisinis reguliavimas turi būti aiškus, suprantamas, neprieštarin- gas, teisės aktų formulotės turi būti tikslios, turi būti užtikrinami teisės sistemos nuoseklumas ir vidinė darna, teisės aktuose neturi būti nuostatų, vienu metu skirtingai reguliuojančių tuos pačius visuomeninius santykius; kad teisi- nių santykių subjektai galėtų savo elgesį orientuoti pagal teisės reikalavimus, teisinis reguliavimas turi būti santykinai stabilus; teisės aktais negalima reikalauti ne- įmanomų dalykų (*lex non cogit ad impossibilia*); teisės aktų galia yra nukreipta į ateitį, įstatymų ir kitų teisės aktų galiojimas atgal neleidžiamas (*lex retro non agit*), nebent teisės aktu būtų sušvelninama teisi- nių santykių subjekto padėtis ir kartu nebūtų pakenkiama kitiems teisi- nių santykių subjektams (*lex benignior retro agit*); teisės pažeidimai, už kuriuos teisės aktuose yra nustatyta atsakomybė, turi būti aiškiai apibrėžti; nustatant teisinius apribojimus bei atsakomybę už teisės pažeidimus privalo paisyti protingumo reikalavimo, taip pat proporcingumo principo, pagal kurį nustatytos teisinės priemonės turi būti būtinos demokratinėje visuomenėje ir tinkamos siekiamiems teisėtiems bei visuotinai svarbiems tikslams (tarp tikslų ir priemonių turi būti pusiausvyra), jos neturi varžyti as-

mens teisių labiau negu reikia šiems tikslams pasiekti, o jeigu šios teisinės priemonės yra susijusios su sankcijomis už teisės pažeidimą, tai minėtos sankcijos turi būti proporcingos padarytam teisės pažeidimui; teisiškai reguliuojant visuomeninius santykius privalu paisyti prigimtinio teisingumo reikalavimų, apimančių *inter alia* būtinumą užtikrinti asmenų lygybę įstatymui, teismui ir valstybės institucijoms ar pareigūnams; leidžiant teisės aktus turi būti paisoma teisėkūros procedūrinių reikalavimų, taip pat ir tų, kuriuos yra nusistatęs pats teisėkūros subjektas; ir kt. (Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d., 2004 m. gruodžio 29 d., 2005 m. rugsėjo 29 d. nutarimai).

Iš teisinės valstybės principo kylantys reikalavimai teisę taikantiems subjektams

Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas

Konstituciniu teisinės valstybės principu turi būti vadovaujama ir taikant teisę. Konstitucinis teisinės valstybės principas suponuoja asmens teisę į tinkamą teisinį procesą. Taikant teisę *inter alia* būtina laikytis tokių iš konstitucinio teisinės valstybės principo kylančių reikalavimų: teisę taikančios institucijos turi paisyti asmenų lygiateisiškumo reikalavimo; negalima dukart bausti už tą patį teisės pažeidimą (*non bis in idem*); atsakomybė (sankcija, bausmė) už teisės pažeidimus turi būti nustatyta iš anksto (*nulla poena sine lege*); veika nėra nusikalstama, jeigu tai nėra numatyta įstatyme (*nullum crimen sine lege*), ir kt. Konstitucinis teisinės valstybės principas reikalauja, kad jurisdikcinės ir kitos teisės taikymo institucijos būtų nešališkos, nepriklausomos, siektų nustatyti objektyvią tiesą ir sprendimus priimtų tik teisės pagrindu (Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d., 2000 m. rugsėjo 19 d., 2003 m. sausio 24 d., 2004 m. gruodžio 13 d., 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimai).

Konstitucinis teisinės valstybės principas įpareigoja teisę taikančias institucijas nenukrypti nuo bendrųjų teisės principų, įtvirtintų demokratinių teisinių valstybių jurisprudencijoje.

Teisinės valstybės principas

Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas

<...> teisinės valstybės <...> principas suponuoja visų teisės aktų hierarchiją ir neleidžia poįstatyminiais teisės aktais reguliuoti santykių, kurie turi būti reguliuojami tik įstatymu, taip pat poįstatyminiais teisės aktais nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuris konkuruotų su nustatytuojų įstatyme, nebūtų grindžiamas įstatymais. Minėtas konstitucinis principas taip pat įpareigoja paisyti teisėtų lūkesčių, užtikrinti jų apsaugą, nepažeisti proporcingumo, protingumo, teisingumo reikalavimų. Konstitucinis teisinės valstybės principas neatsiejamas ir nuo Konstitucijoje, *inter alia* jos 29 straipsnyje, įtvirtinto asmenų lygiateisiškumo principo.

Teisinės valstybės principas

Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas

<...> vienas iš esminių Konstitucijoje įtvirtinto teisinės valstybės principo elementų – principas, kad neturi būti taikomas teisės aktas, prieštaraujantis aukštesnės galios teisės aktui (Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d., 2006 m. sausio 16 d. nutarimai).

<...>

<...> konstitucinis teisinės valstybės principas, pagal kurį reikalaujama, kad jurisdikcinės institucijos (taigi ir Konstitucinis Teismas) siektų nustatyti objektyvią tiesą ir sprendimus priimtų tik teisės pagrindu (Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d., 2000 m. rugsėjo 19 d., 2003 m. sausio 24 d., 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimai).

Teisinės valstybės principas

Konstitucinio Teismo 2006 m. balandžio 4 d. nutarimas

<...> kaip savo aktuose ne kartą yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, konstitucinio teisinės valstybės principo negalima tapatinti tik su Konstitucijos preambulėje skelbiamu atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekiu; konstitucinis teisinės valstybės principas integruoja įvairias Konstitucijoje įtvirtintas, jos saugomas ir ginamas vertybes, taip pat ir tas, kurias išreiškia minėtas siekis.

Teisinės valstybės principas (teisinio reguliavimo aiškumo reikalavimas)

Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas

<...> toks teisinis reguliavimas, kai <...> du įstatymai nustato ir tokį pat, ir visiškai skirtingą tu pačių santykių teisinį reguliavimą, liudija, kad minėtų santykių teisinis reguliavimas yra apleistas ir nesuderinamas su konstituciniu teisinės valstybės principu, pagal kurį *inter alia* reikalaujama, kad teisinis reguliavimas būtų aiškus, neprieštaringas, kad viena teisės norma ar nuostata nepaneigtų kitos.

Teisingumo ir teisinės valstybės principai

2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas savo aktuose ne kartą yra konstatavęs, kad konstitucinių teisingumo ir teisinės valstybės principų negalima aiškinti kaip įtvirtintų tik Konstitucijos preambulėje, tapatinti tik su Konstitucijos preambulėje skelbiamu atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekiu, kad konstitucinis teisinės valstybės principas yra neatsiejamas nuo teisingumo imperatyvo ir integruoja įvairias Konstitucijoje įtvirtintas, jos saugomas ir ginamas vertybes, taip pat ir tas, kurias išreiškia minėtas siekis.

Teisinio reguliavimo aiškumo reikalavimas; įstatymų leidėjo pareiga konkrečiai nurodyti, kurių įstatymo straipsnių taikymo pradžia yra atidedama

Konstitucinio Teismo 2006 m. gruodžio 21 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas suponuoja *inter alia* tai, kad teisinis reguliavimas turi būti aiškus, suprantamas, neprieštaringas, teisės aktų formuluotės – tikslios, turi būti užtikrinama teisės sistemos nuoseklumas ir vidinė darna, teisės aktuose neturi būti nuostatų, vienu metu skirtingai reguliuojančių tuos pačius visuomeninius santykius (Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d., 2005 m. rugsėjo 29 d. nutarimai). Priešingu atveju teisės subjektams būtų pasunkintos galimybės žinoti, ko iš jų reikalauja teisė (Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 29 d. nutarimas). Pabrėžtina, kad toks teisinio teksto dėstymas, kai įstatyme nėra konkrečiai nurodoma, kurių tam tikro įstatymo straipsnių (jų dalių) taikymo pradžios data (paprastai įstatymuose vadinama „įsigaliojimo data“) yra atidedama (nustatoma vėlesnė negu kitų atitinkamo įstatymo straipsnių (jų dalių)), nukrypsta nuo minėtų teisinės valstybės principo reikalavimų ir yra ydingas.

Teisinės valstybės principas

Konstitucinio Teismo 2007 m. sausio 16 d. nutarimas (pakartota 2007 m. gegužės 15 d. nutarime)

<...> Konstitucinis Teismas savo aktuose ne kartą yra konstatavęs, kad teisės aktų (jų dalių) atitikties Konstitucijos preambulėje skelbiamiems teisingos pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekiams tyrimas suponuoja jų atitikties konstituciniam teisinės valstybės principui tyrimą.

Teisinės valstybės principas

Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 7 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas savo aktuose ne kartą yra konstatavęs, kad neatsiejami konstitucinio teisinės valstybės principo elementai yra teisinis tikrumas, teisinis aiškumas, teisinis saugumas.

Bona fides principas

Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 27 d. nutarimas

Pagal Konstituciją teisinių santykių subjektai yra įpareigoti elgtis sąžiningai, nepažeisdami teisės. Jie turi pareigą patys stengtis sužinoti, ko iš jų reikalauja teisė. To reikalauja bendrasis teisės principas *bona fides*, neatsiejamas nuo konstitucinio teisinės valstybės principo.

Neturi būti taikomas teisės aktas, prieštaraujantis aukštesnės galios teisės aktui

Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 27 d. nutarimas

Vienas iš esminių konstitucinio teisinės valstybės principo elementų – principas, kad neturi būti taikomas teisės aktas, prieštaraujantis aukštesnės galios teisės aktui.

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad teismas, vykdydamas teisingumą, turi vadovautis tik Konstitucijai neprieštaraujančiais įstatymais ir kitais teisės aktais, jis negali taikyti įstatymo, kuris prieštarauja Konstitucijai (Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d., 2006 m. sausio 16 d. nutarimai).

Teisinės valstybės principas

Konstitucinio Teismo 2007 m. liepos 5 d. sprendimas

Konstitucinis Teismas savo aktuose ne kartą yra konstatavęs, kad konstitucinių teisingumo, teisinės valstybės principų negalima aiškinti kaip įtvirtintų tik Konstitucijos preambulėje, tapatinti tik su Konstitucijos preambulėje skelbiamu atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekiu, kad konstitucinis teisinės valstybės principas yra neatsiejamas nuo teisingumo imperatyvo ir integruoja įvairias Konstitucijoje įtvirtintas, jos saugomas ir ginamas vertybes, taip pat ir tas, kurias išreiškia minėtus siekis. Konstitucinio Teismo aktuose ne kartą yra konstatuota ir tai, kad teisės aktų (jų dalių) atitikties Konstitucijos preambulėje skelbiamiems atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekiams tyrimas suponuoja jų atitikties konstituciniam teisinės valstybės principui tyrimą.

Teisėtų lūkesčių apsaugos principas

Konstitucinio Teismo 2007 m. liepos 5 d. nutarimas

Teisėtų lūkesčių apsauga – tai vienas iš Konstitucijoje įtvirtinto teisinės valstybės principo elementų. Ji suponuoja *inter alia* tai, kad valstybė turi pareigą užtikrinti teisinio reguliavimo tikrumą ir stabilumą, apsaugoti teisinių santykių subjektų teises, taip pat įgytas teises, gerbti teisėtus interesus. Konstitucinis Teismas savo 2003 m. kovo 4 d., 2003 m. liepos 4 d., 2003 m. gruodžio 3 d. nutarimuose yra konstatavęs, kad vienas iš teisėtų lūkesčių apsaugos principo elementų yra teisių, įgytų pagal Konstituciją, Konstitucijai neprieštaraujančius įstatymus ir kitus teisės aktus, apsauga. Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarime yra konstatuota ir tai, kad Konstitucija apskritai neužkerta kelio tam tikrais ypatingais atvejais saugoti bei ginti ir tokias asmens įgytas teises, kylančias iš teisės aktų, vėliau pripažintų prieštaraujančiais Konstitucijai (poįstatyminių aktų – prieštaraujančiais Konstitucijai ir (arba) įstatymams), kurių neapgynus ir neapsaugojus šis asmuo, kiti asmenys, visuomenė arba valstybė patirtų didesnę žalą negu toji, kurią šis asmuo, kiti asmenys, visuomenė arba valstybė patirtų, jeigu minėtos teisės [būtų] visiškai arba iš dalies apsaugotos ir apgintos, kad sprendžiant, ar iš teisės akto, vėliau pripažinto prieštaraujančiu Konstitucijai (poįstatyminio akto – prieštaraujančiu Konstitucijai ir (arba) įstatymams), jo galiojimo metu kilusios asmens įgytos teisės turi būti saugomos ir ginamos, ar ne, o jeigu taip, tai koku mastu, kiekvienu atveju būtina išsiaiškinti, ar neapsaugojus ir neapgynus šių įgytų teisių nebus pažeistos kitos Konstitucijos saugomos vertybės, ar nebus pažeista Konstitucijoje įtvirtintų, jos ginamų ir saugomų vertybių pusiausvyra. Tačiau pabrėžtina, kad Konstitucija nesaugo ir negina tokių asmens įgytų teisių, kurios savo turiniu yra privilegijos; privilegijų gynimas ir apsauga reikštų, kad yra pažeidžiami konstituciniai asmenų lygiateisiškumo, teisingumo principai, Konstitucijoje įtvirtintas darnios visuomenės imperatyvas, taigi ir konstitucinis teisinės valstybės principas (Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas).

Teisėtų lūkesčių apsaugos principas suponuoja valstybės, taip pat valstybės valdžią įgyvendinančių bei kitų valstybės institucijų pareigą laikytis valstybės prisiimtų įsipareigojimų. Šis principas taip pat reiškia įgytų teisių apsaugą, t. y. asmenys turi teisę pagrįstai tikėtis, kad jų pagal galiojančius įstatymus ar kitus teisės aktus, neprieštaraujančius Konstitucijai, įgytos teisės bus išlaikytos nustatytą laiką ir galės būti realiai įgyvendinamos.

Teisinės valstybės principas

Konstitucinio Teismo 2007 m. rugpjūčio 13 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas savo aktuose ne kartą yra konstatavęs, kad konstitucinio teisinės valstybės principo negalima aiškinti kaip įtvirtinto tik Konstitucijos preambulėje, tapatinti tik su Konstitucijos preambulėje skelbiamu atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekiu, kad konstitucinis teisinės valstybės principas integruoja įvairias Konstitucijoje

įtvirtintas, jos saugomas ir ginamas vertybes, taip pat ir tas, kurias išreiškia minėtas siekis. Konstitucinio Teismo aktuose ne kartą yra konstatuota ir tai, kad teisės aktų (jų dalių) atitikties Konstitucijos preambulėje skelbiamam atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekiui tyrimas suponuoja jų atitikties konstituciniam teisinės valstybės principui tyrimą.

<...>

<...> Šiuo principu turi būti vadovaujamosi ir kuriant teisę, ir ją įgyvendinant (Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 6 d., 2006 m. sausio 16 d. nutarimai). Konstitucinio teisinės valstybės principo esmė – teisės viešpatavimas; konstitucinis teisės viešpatavimo imperatyvas reiškia, kad valdžios laisvę riboja teisė, kuriai privalo paklusti visi teisiųjų santykių subjektai, neišskiriant nė teisėkūros subjektų (Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d., 2004 m. gruodžio 29 d., 2005 m. liepos 8 d., 2006 m. sausio 16 d. nutarimai). Konstitucinis Teismas savo aktuose (*inter alia* 2003 m. gruodžio 30 d., 2004 m. kovo 5 d., 2004 m. gruodžio 13 d., 2005 m. vasario 7 d., 2007 m. gegužės 5 d. nutarimuose) yra ne kartą konstatavęs, kad Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas suponuoja ir teisės aktų hierarchiją, *inter alia* tai, kad poįstatyminiai teisės aktai negali prieštarauti įstatymams, konstituciniams įstatymams ir Konstitucijai, kad poįstatyminiai teisės aktai turi būti priimami remiantis įstatymais, kad poįstatyminis teisės aktas yra įstatymo normų taikymo aktas nepriklausomai nuo to, ar tas aktas yra vienkartinio (*ad hoc*) taikymo, ar nuolatinio galiojimo.

Teisės aktų hierarchija

Konstitucinio Teismo 2007 m. rugsėjo 6 d. nutarimas

Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas suponuoja teisės aktų hierarchiją. Konstitucinis Teismas savo aktuose ne kartą yra konstatavęs, kad konstitucinis principas neleidžia poįstatyminiais teisės aktais (taigi ir Vyriausybės nutarimais) nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuris konkuruotų su nustatytu įstatyme, kad poįstatyminiai teisės aktai negali prieštarauti įstatymams, konstituciniams įstatymams ir Konstitucijai, kad poįstatyminiai teisės aktai turi būti priimami remiantis įstatymais, kad poįstatyminis teisės aktas yra įstatymo normų taikymo aktas nepaisant to, ar tas aktas yra vienkartinio (*ad hoc*) taikymo, ar nuolatinio galiojimo.

Teisinės valstybės principas

Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas savo aktuose ne kartą yra konstatavęs, kad konstitucinio teisinės valstybės principo negalima aiškinti kaip įtvirtinto tik Konstitucijos preambulėje, tapatinti tik su Konstitucijos preambulėje skelbiamu atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekiu; teisės aktų (jų dalių) atitikties Konstitucijos preambulėje skelbiamam atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekiui tyrimas suponuoja jų atitikties konstituciniam teisinės valstybės principui tyrimą.

Pasitikėjimas valstybe ir teise (valstybės ir savivaldybių institucijos turi tesėti savo įsipareigojimus)

Konstitucinio Teismo 2007 m. lapkričio 13 d. sprendimas

<...> valstybės ir savivaldybių institucijos turi tesėti savo įsipareigojimus. Jeigu valstybės ir savivaldybių institucijos galėtų netesėti savo įsipareigojimų, – tegul ir dėl to, kad visa valstybė buvo susidūrusi su itin dideliais ekonominiais, finansiniais sunkumais, – net ir įveikus tuos sunkumus tektų konstatuoti, kad minėtos institucijos gali ignoruoti iš jų prisiimtų įsipareigojimų kylančius įvairių asmenų teisėtus lūkesčius, pažeisti jų teises. Taip būtų pakirstas žmonių pasitikėjimas valstybe ir teise. Valstybės ir savivaldybių institucijos negali savavališkai nevykdyti savo prisiimtų įsipareigojimų. Konstitucija to netoleruoja.

Teisinės valstybės principas

Konstitucinio Teismo 2007 m. lapkričio 22 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas savo aktuose yra ne kartą konstatavęs, kad konstitucinio teisinės valstybės principo negalima aiškinti kaip įtvirtinto tik Konstitucijos preambulėje, tapatinti tik su

Konstitucijos preambulėje skelbiamu atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekiu; teisės aktų (jų dalių) atitikties Konstitucijos preambulėje skelbiamam atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekiui tyrimas suponuoja jų atitikties konstituciniam teisinės valstybės principui tyrimą. Konstitucinio Teismo aktuose ne kartą yra konstatuota ir tai, kad teisėtų lūkesčių apsauga, teisinis tikrumas, teisinis saugumas yra neatsiejami teisinės valstybės principo elementai.

Teisinės valstybės principas

Konstitucinio Teismo 2007 m. gruodžio 17 d. nutarimas

<...> Konstitucinis Teismas savo aktuose ne kartą yra konstatavęs, kad teisinės valstybės principas yra įtvirtintas ne tik Konstitucijos preambulėje, taip pat kad teisės aktų (jų dalių) atitikties Konstitucijos preambulėje skelbiamiems teisingos pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekiams tyrimas suponuoja jų atitikties konstituciniam teisinės valstybės principui tyrimą.

Teisės aktų konstitucingumo ir teisėtumo prezumpcija ir teisėtų lūkesčių apsauga

Konstitucinio Teismo 2008 m. vasario 20 d. nutarimas

<...> Konstitucinio Teismo aktuose ne kartą yra konstatuota, kad Konstitucija gina ir saugo asmens teisėtus lūkesčius.

Be kita ko, Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad konstitucinė asmens teisėtų lūkesčių apsauga aiškintina neatsiejamai nuo Konstitucijoje įtvirtinto teisingumo principo, Konstitucijoje įtvirtintos įgytų teisių apsaugos, būtinumo užtikrinti asmens, kuris paklūsta teisei, laikosi įstatymų reikalavimų, pasitikėjimą valstybe ir teise; asmens pasitikėjimas valstybe ir teise bei teisėtų lūkesčių apsauga, kaip konstitucinės vertybės, yra neatskiriama nuo teisės aktų konstitucingumo ir teisėtumo prezumpcijos; teisės aktai (jų dalys) laikomi atitinkančiais Konstituciją ir teisėtais tol, kol nustatyta tvarka nėra pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai (poįstatyminiai aktai – prieštaraujančiais Konstitucijai ir (arba) įstatymams); tol, kol teisės aktai (jų dalys) nustatyta tvarka nėra pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai (poįstatyminiai aktai – prieštaraujančiais Konstitucijai ir (arba) įstatymams) arba kol jie nėra nustatyta tvarka pripažinti netekusiais galios, juose nustatytas teisinis reguliavimas atitinkamiems teisinių santykių subjektams yra privalomas; asmenį, kuris paklūsta teisei, laikosi įstatymų reikalavimų, saugo ir gina Konstitucija; šios nuostatos nepaisymas reikštų, kad nukrypstama ir nuo Konstitucijoje įtvirtinto teisingumo principo (Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas).

Kita vertus, Konstitucinis Teismas yra konstatavęs ir tai, kad gali susidaryti tokios faktinės situacijos, kai asmuo, atitinkantis teisės aktuose nustatytas sąlygas, pagal šiuos teisės aktus įgijo tam tikras teises ir dėl to jam atsirado lūkesčių, kuriuos šių teisės aktų galiojimo metu galėjo pagrįstai laikyti teisėtais, taigi pagrįstai galėjo tikėtis, kad, jeigu jis paklūs teisei, vykdys įstatymų reikalavimus, jo lūkesčiai valstybės bus laikomi teisėtais ir bus valstybės ginami ir saugomi; tokius lūkesčius gali sukelti net ir tie teisės aktai, kurie vėliau buvo Konstitucijos ir įstatymų nustatytais pagrindais ir tvarka pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai (poįstatyminiai aktai – prieštaraujančiais Konstitucijai ir (arba) įstatymams); gali būti ir tokių faktinių situacijų, kai asmuo jau yra įgyvendinęs iš teisės akto, kuris vėliau buvo pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai (poįstatyminis aktas – prieštaraujančiu Konstitucijai ir (arba) įstatymams), kilusias teises ir pareigas kitų asmenų atžvilgiu ir dėl to šiems kitiems asmenims pagal teisės aktus taip pat atsirado atitinkamų lūkesčių, kurių gynybos ir apsaugos iš valstybės jie pagrįstai galėjo tikėtis; kai kada tarp tokių lūkesčių atsiradimo ir atitinkamų teisės aktų pripažinimo prieštaraujančiais Konstitucijai (poįstatyminių aktų – prieštaraujančiais Konstitucijai ir (arba) įstatymams) gali būti praėjęs ilgas laikas; konstitucinių vertybių pusiausvyros imperatyvas, konstituciniai teisinio tikrumo ir teisinio saugumo reikalavimai, Konstitucijoje įtvirtinta įgytų teisių apsauga bei teisės aktų konstitucingumo ir teisėtumo prezumpcija lemia *inter alia* tai, kad Konstitucija apskritai neužkerta kelio tam tikrais ypatingais atvejais saugoti bei ginti ir tokias asmens įgytas teises, kylančias iš teisės aktų, vėliau pripažintų prieštaraujančiais Konstitucijai (poįstatyminių aktų – prieštaraujančiais Konstitucijai ir (arba) įstatymams), kurių neapgynus ir neapsaugojus šis asmuo, kiti asmenys, visuomenė arba

valstybė patirtų didesnę žalą, negu toji, kurią šis asmuo, kiti asmenys, visuomenė arba valstybė patirtų, jeigu minėtos teisės [būtų] visiškai arba iš dalies apsaugotos ir apgintos; po to, kai teisės aktai buvo pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai (poįstatyminiai aktai – Konstitucijai ir (arba) įstatymams) ir dėl to tam tikri teisei iki tol paklusę, įstatymų reikalavimų laikęsi, valstybe ir jos teise pasitikėję asmenys galėjo patirti nepalankius padarinius, įstatymų leidėjas turi konstitucinę priedermę įvertinti visas su tuo susijusias aplinkybes ir, jei būtina, nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris minėtais ypatingais atvejais leistų visiškai arba iš dalies apsaugoti ir apginti teisei paklususių, įstatymų reikalavimų besilaikiusių asmenų įgytas teises, kilusias iš teisės aktų, vėliau pripažintų prieštaraujančiais Konstitucijai (poįstatyminių aktų – prieštaraujančiais Konstitucijai ir (arba) įstatymams), idant nebūtų nukrypta ir nuo Konstitucijoje įtvirtinto teisingumo principo (Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d., 2005 m. gegužės 13 d. nutarimai).

Teisinės valstybės principas

Konstitucinio Teismo 2008 m. gegužės 20 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad konstitucinio teisinės valstybės principo negalima aiškinti kaip įtvirtinto tik Konstitucijos preambulėje, kad konstitucinis teisinės valstybės principas integruoja įvairias Konstitucijoje įtvirtintas, jos saugomas ir ginamas vertybes, kad šis principas apima daug įvairių tarpusavyje susijusių imperatyvų. Konstitucinis Teismas ne kartą yra pabrėžęs, kad neatsiejami teisinės valstybės principo elementai yra teisėtų lūkesčių apsauga, teisinis tikrumas ir teisinis saugumas.

Teisėtų lūkesčių apsaugos principas

Konstitucinio Teismo 2008 m. gegužės 20 d. nutarimas

Konstitucinio Teismo aktuose ne kartą buvo konstatuota, kad vienas iš teisėtų lūkesčių apsaugos principo elementų yra teisių, įgytų pagal Konstituciją, Konstitucijai neprieštaraujančius įstatymus ir kitus teisės aktus, apsauga; pagal Konstituciją santykiuose su valstybe yra saugomi ir ginami tik tie asmens lūkesčiai, kurie kyla iš pačios Konstitucijos ar iš įstatymų bei kitų teisės aktų, neprieštaraujančių Konstitucijai; tik tokie asmens lūkesčiai santykiuose su valstybe laikomi teisėtais. Konstatuota ir tai, kad Konstitucija apskritai neužkerta kelio tam tikrais ypatingais atvejais saugoti bei ginti ir asmens įgytas teises, kylančias iš teisės aktų, vėliau pripažintų prieštaraujančiais Konstitucijai (poįstatyminių aktų – prieštaraujančiais Konstitucijai ir (arba) įstatymams), kurių neapgynus ir neapsaugojus šis asmuo, kiti asmenys, visuomenė arba valstybė patirtų didesnę žalą, negu toji, kurią šis asmuo, kiti asmenys, visuomenė arba valstybė patirtų, jeigu minėtos teisės [būtų] visiškai arba iš dalies apsaugotos ir apgintos (Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d., 2007 m. liepos 5 d. nutarimai).

Teisėtų lūkesčių apsaugos principas

Konstitucinio Teismo 2008 m. liepos 4 d. sprendimas

<...> oficialioje konstitucinėje doktrinoje, *inter alia* Konstitucinio Teismo 2007 m. liepos 5 d. nutarime, pabrėžiama, kad vienas iš teisėtų lūkesčių apsaugos principo elementų yra teisių, įgytų pagal Konstituciją, Konstitucijai neprieštaraujančius įstatymus ir kitus teisės aktus, apsauga.

<...> Konstitucijai prieštaraujančiais pripažinti teisės aktai (jų dalys) negali būti taikomi nuo Konstitucinio Teismo nutarimo oficialaus paskelbimo dienos, taip pat nuo to momento paprastai negali būti įgyvendinamos ir asmenų teisės, įgytos pagal Konstitucijai prieštaraujančiais pripažintus teisės aktus.

Be to, Konstitucinis Teismas savo nutarimuose, *inter alia* 2007 m. liepos 5 d. nutarime, yra pažymėjęs ir tai, kad Konstitucija apskritai neužkerta kelio tam tikrais ypatingais atvejais saugoti bei ginti ir tokias asmens įgytas teises, kylančias iš teisės aktų, vėliau pripažintų prieštaraujančiais Konstitucijai, kurių neapgynus ir neapsaugojus šis asmuo, kiti asmenys, visuomenė arba valstybė patirtų didesnę žalą, negu toji, kurią šis asmuo, kiti asmenys, visuomenė arba valstybė patirtų, jeigu minėtos teisės [būtų] visiškai arba iš dalies apsaugotos ir apgintos, taip pat kad sprendžiant, ar iš teisės akto, vėliau pripažinto prieštaraujančiu Konstitucijai (poįstatyminio akto – prieštaraujan-

čiu Konstitucijai ir (arba) įstatymams), jo galiojimo metu kilusios asmens įgytos teisės turi būti saugomos ir ginamos, ar ne, o jeigu taip, tai kokių mastu, kiekvienu atveju būtina išsiaiškinti, ar neapsaugojus ir neapgynus šių įgytų teisių nebus pažeistos kitos Konstitucijos saugomos vertybės, ar nebus pažeista Konstitucijoje įtvirtintų, jos ginamų ir saugomų vertybių pusiausvyrą.

<...>

Vienas iš teisėtų lūkesčių apsaugos principo elementų yra teisių, įgytų pagal Konstituciją, Konstitucijai neprieštaraujančius įstatymus ir kitus teisės aktus, apsauga; tačiau kai kuriais ypatingais atvejais turi būti saugomos ir ginamos asmens teisės, įgytos pagal teisės aktus, vėliau pripažintus prieštaraujančiais Konstitucijai. Šios oficialios konstitucinės doktrinos nuostatos <...> yra susijusios su teisių, įgytų pagal teisės aktus, vėliau pripažintus prieštaraujančiais Konstitucijai, apsaugos interpretavimu.

Teisinės valstybės principas

Konstitucinio Teismo 2008 m. spalio 30 d. nutarimas

<...> Konstitucinis Teismas savo aktuose ne kartą yra konstatavęs, kad konstitucinio teisinės valstybės principo negalima aiškinti kaip įtvirtinto tik Konstitucijos preambulėje, kad konstitucinis teisinės valstybės principas integruoja įvairias Konstitucijoje įtvirtintas, jos saugomas ir ginamas vertybes, apima daug įvairių tarpusavyje susijusių imperatyvų.

Teisinės valstybės principas

Konstitucinio Teismo 2008 m. gruodžio 4 d. nutarimas

Konstitucinis teisinės valstybės principas, kaip ne kartą yra pažymėjęs Konstitucinis Teismas, suponuoja *inter alia* teisės aktų hierarchiją ir įvairius reikalavimus įstatymų leidėjui, *inter alia* tuo aspektu, kad įstatymuose nustatytas teisinis reguliavimas turi būti neprieštaringas, grindžiamas reguliuojamų visuomeninių santykių subjektų padėties objektyviais skirtumais, užtikrinantis teisės sistemos nuoseklumą ir vidinę darną. Be to, „teisės normos turi būti formuluojamos tiksliai, jose negali būti dviprasmybių“ (Konstitucinio Teismo 2004 m. sausio 26 d. nutarimas).

Teisinės valstybės principas; teisėtų lūkesčių apsauga, teisinis tikrumas ir teisinis saugumas

Konstitucinio Teismo 2008 m. gruodžio 24 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, jog konstitucinis teisinės valstybės principas *inter alia* reiškia, kad turi būti užtikrintos žmogaus teisės ir laisvės, kad visos valstybės valdžią įgyvendinančios ir kitos valstybės institucijos turi veikti remdamosi teise ir paklusdamos teisei, kad Konstitucija turi aukščiausiąją teisinę galią ir kad įstatymai bei kiti teisės aktai turi atitikti Konstituciją.

Neatsiejami teisinės valstybės principo elementai yra teisėtų lūkesčių apsauga, teisinis tikrumas ir teisinis saugumas. Šie principai *inter alia* suponuoja tai, kad valstybė privalo vykdyti prisimtus įsipareigojimus asmeniui. Neužtikrinus asmens teisėtų lūkesčių apsaugos, teisinio tikrumo ir teisinio saugumo, nebūtų užtikrintas asmens pasitikėjimas valstybe ir teise (Konstitucinio Teismo 2000 m. vasario 23 d., 2001 m. liepos 12 d., 2002 m. lapkričio 25 d., 2003 m. sausio 24 d., 2003 m. kovo 4 d. nutarimai).

Vienas esminių konstitucinio teisinės valstybės principo elementų – teisinio saugumo principas, kuris reiškia, kad valstybė turi pareigą užtikrinti teisinio reguliavimo tikrumą ir stabilumą, apsaugoti teisinių santykių subjektų teises, taip pat įgytas teises, gerbti teisėtus lūkesčius (Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d., 2002 m. lapkričio 5 d., 2003 m. kovo 4 d., 2003 m. kovo 17 d. nutarimai).

Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad vienas iš teisėtų lūkesčių principo elementų yra teisių, įgytų pagal Konstituciją, Konstitucijai neprieštaraujančius įstatymus ir kitus teisės aktus, apsauga. Pažymėtina, kad pagal Konstituciją santykiuose su valstybe yra saugomi ir ginami tik tie asmens lūkesčiai, kurie kyla iš pačios Konstitucijos ar įstatymų bei kitų teisės aktų, neprieštaraujančių Konstitucijai. Tik tokie asmens lūkesčiai santykiuose su valstybe laikomi teisėtais (Konstitucinio Teismo 2003 m. liepos 4 d., 2003 m. gruodžio 3 d., 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimai). Pažymėtina ir tai, kad konstitucinių vertybių pusiausvyros imperatyvas, konstituciniai teisinio tikrumo ir teisinio saugumo reikalavimai, Konstitucijoje įtvirtinta įgytų teisių apsauga

bei teisės aktų konstitucingumo ir teisėtumo prezumpcija lemia *inter alia* tai, kad Konstitucija apskritai neužkerta kelio tam tikrais ypatingais atvejais saugoti bei ginti ir tokias asmens įgytas teises, kylančias iš teisės aktų, vėliau pripažintų prieštaraujančiais Konstitucijai (poįstatyminių aktų – prieštaraujančiais Konstitucijai ir (arba) įstatymams), kurių neapgynus ir neapsaugojus šis asmuo, kiti asmenys, visuomenė arba valstybė patirtų didesnę žalą, negu toji, kurią šis asmuo, kiti asmenys, visuomenė arba valstybė patirtų, jeigu minėtos teisės [būtų] visiškai arba iš dalies apsaugotos ir apgintos (Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas).

Teisinis tikrumas ir aiškumas

Konstitucinio Teismo 2008 m. gruodžio 24 d. nutarimas

Vienas esminių Konstitucijoje įtvirtinto teisinės valstybės principo elementų yra teisinis tikrumas ir teisinis aiškumas. Konstitucinis Teismas yra ne kartą konstatavęs, kad konstitucinis teisinės valstybės principas suponuoja įvairius reikalavimus įstatymų leidėjui, kitiems teisėkūros subjektams, *inter alia* tai, kad teisės aktuose nustatyti reikalavimai turi būti grindžiami bendro pobūdžio nuostatomis (teisės normomis ir principais), kurias įmanoma taikyti visiems numatytiems atitinkamų teisinių santykių subjektams; diferencijuotas teisinis reguliavimas turi būti grindžiamas tik atitinkamais teisės aktais reguliuojamų visuomeninių santykių subjektų padėties objektyviais skirtumais; įstatymuose ir kituose teisės aktuose nustatytas teisinis reguliavimas turi būti aiškus, suprantamas, neprieštaringas, teisės aktų formuluotės turi būti tikslios, turi būti užtikrinama teisės sistemos nuoseklumas ir vidinė darna, teisės aktuose neturi būti nuostatų, vienu metu skirtingai reguliuojančių tuos pačius visuomeninius santykius; nustatant teisinius apribojimus privalu paisyti protingumo reikalavimo, taip pat proporcingumo principo, pagal kurį nustatytos teisinės priemonės turi būti būtinos demokratinėje visuomenėje ir tinkamos siekiamiems teisėtiems bei visuotinai svarbiems tikslams (tarp tikslų ir priemonių turi būti pusiausvyra), jos neturi varžyti asmens teisių labiau negu reikia šiems tikslams pasiekti; teisiškai reguliuojant visuomeninius santykius privalu paisyti prigimtinio teisingumo reikalavimų, apimančių *inter alia* būtinumą užtikrinti asmenų lygybę įstatymui, teismui ir valstybės institucijoms ar pareigūnams, ir kt.

<...>

<...> Teisinio tikrumo ir teisinio aiškumo imperatyvas suponuoja tam tikrus privalomus reikalavimus teisiniam reguliavimui: jis privalo būti aiškus ir darnus, teisės normos turi būti formuluojamos tiksliai, jose negali būti dviprasmybių (Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d., 2004 m. sausio 26 d. nutarimai). <...> sąvokos (formuluotės), susijusios su konstitucinių žmogaus teisių įgyvendinimu, jų ribojimu, turi būti itin aiškios, apibrėžtos ir suprantamos.

Teisingumas – vienas pagrindinių teisės tikslų ir teisinės valstybės pagrindas

Konstitucinio Teismo 2008 m. gruodžio 24 d. nutarimas

<...> konstitucinis teisinės valstybės principas neatsiejamas nuo teisingumo principo, ir atvirkščiai. Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą yra konstatavęs, kad teisingumas yra vienas pagrindinių teisės, kaip socialinių santykių reguliavimo priemonės, tikslų. Jis yra vienas svarbiausių moralinių vertybių ir teisinės valstybės pagrindų. Jis gali būti įgyvendintas užtikrinant tam tikrą interesų pusiausvyrą, išvengiant atsitiktinumų ir savivalės, socialinio gyvenimo nestabilumo, interesų priešpriešos (Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 3 d. nutarimas).

Iš teisinės valstybės principo kylantys reikalavimai teisėkūros subjektams

Konstitucinio Teismo 2009 m. kovo 2 d. nutarimas

Konstitucinis teisinės valstybės principas, kaip ne kartą yra pažymėjęs Konstitucinis Teismas, suponuoja įvairius reikalavimus įstatymų leidėjui, kitiems teisėkūros subjektams, *inter alia* tai, kad teisės aktuose nustatyti reikalavimai turi būti grindžiami bendro pobūdžio nuostatomis (teisės normomis ir principais), kurias įmanoma taikyti visiems numatytiems atitinkamų teisinių santykių subjektams; diferencijuotas teisinis reguliavimas turi būti grindžiamas tik atitinkamais teisės aktais reguliuojamų visuomeninių santykių subjektų padėties objektyviais skirtumais; įstatymuose ir kituose teisės aktuose nustatytas teisinis reguliavimas turi būti aiškus, suprantamas, neprieštaringas,

teisės aktų formuluotės turi būti tikslios, turi būti užtikrinama teisės sistemos nuoseklumas ir vidinė darna, teisės aktuose neturi būti nuostatų, vienu metu skirtingai reguliuojančių tuos pačius visuomeninius santykius; nustatant teisinius apribojimus privalu paisyti protingumo reikalavimo, taip pat proporcingumo principo, pagal kurį nustatytos teisinės priemonės turi būti būtinos demokratinėje visuomenėje ir tinkamos siekiamiems teisėtiems bei visuotinai svarbiems tikslams (tarp tikslų ir priemonių turi būti pusiausvyrą), jos neturi varžyti asmens teisių labiau negu reikia šiems tikslams pasiekti; teisiškai reguliuojant visuomeninius santykius privalu paisyti prigimtinio teisingumo reikalavimų, apimančių *inter alia* būtinumą užtikrinti asmenų lygybę įstatymui, teismui ir valstybės institucijoms ar pareigūnams, ir kt.

Neturi būti taikomas teisės aktas, prieštaraujantis aukštesnės galios teisės aktui

Konstitucinio Teismo 2009 m. kovo 2 d. nutarimas

Vienas esminių konstitucinio teisinės valstybės principo elementų – principas, kad neturi būti taikomas teisės aktas, prieštaraujantis aukštesnės galios teisės aktui. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad teismas, vykdydamas teisingumą, turi vadovautis tik Konstitucijai neprieštaraujančiais įstatymais ir kitais teisės aktais, jis negali taikyti įstatymo, kuris prieštarauja Konstitucijai (Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d., 2006 m. sausio 16 d., 2007 m. birželio 27 d. nutarimai).

Teisinis tikrumas ir aiškumas

Konstitucinio Teismo 2009 m. kovo 27 d. nutarimas

<...> Kaip ne kartą savo teisės aktuose yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, neatsiejami konstitucinio teisinės valstybės principo elementai yra teisinis aiškumas, teisinis tikrumas.

Įstatymuose ir kituose teisės aktuose nustatytas teisinis reguliavimas turi būti aiškus, teisės aktų formuluotės turi būti tikslios, kad teisiųjų santykių subjektai galėtų savo elgesį orientuoti pagal teisės reikalavimus. (Konstitucinis Teismas 2004 m. gruodžio 13 d., 2006 m. sausio 16 d. nutarimai).

Proporcingumo principas

Konstitucinio Teismo 2009 m. balandžio 10 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad konstitucinis proporcingumo principas yra vienas iš konstitucinio teisinės valstybės principo elementų (Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d., 2005 m. rugsėjo 29 d. nutarimai).

Teisės aktų hierarchija

Konstitucinio Teismo 2009 m. balandžio 29 d. nutarimas (pakartota 2009 m. spalio 8 d. nutarime)

<...> Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas suponuoja ir teisės aktų hierarchiją, *inter alia* tai, kad poįstatyminiai teisės aktai negali prieštarauti įstatymams, konstituciniams įstatymams ir Konstitucijai, kad poįstatyminiai teisės aktai turi būti priimami remiantis įstatymais, kad poįstatyminis teisės aktas yra įstatymo normų taikymo aktas, nepaisant to, ar tas aktas yra vienkartinio (*ad hoc*) taikymo, ar nuolatinio galiojimo.

Teisinio reguliavimo aiškumo, tikslumo, nuoseklumo, nepriešaringumo reikalavimai

Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas

<...> iš konstitucinio teisinės valstybės principo *inter alia* kyla teisinio reguliavimo aiškumo, tikslumo, nuoseklumo, vidinio nepriešaringumo reikalavimai <...>.

Neturi būti taikomas teisės aktas, prieštaraujantis aukštesnės galios teisės aktui

Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 22 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad teismas, vykdydamas teisingumą, turi vadovautis tik Konstitucijai neprieštaraujančiais įstatymais ir kitais teisės aktais, jis negali taikyti įstatymo, kuris prieštarauja Konstitucijai (Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d., 2006 m. sausio 16 d., 2007 m. birželio 27 d., 2009 m. kovo 2 d. nutarimai). Konstitucinis Teismas yra konstatavęs ir tai, kad būtų iš esmės klaidinga prezumpcija, esą poįstatyminis teisės aktas turi atitikti antikonstitucinį

įstatymą, tokia prezumpcija paneigtų Konstitucijoje įtvirtintą teisės aktų hierarchijos, kurios viršūnėje yra Konstitucija, sampratą; taip būtų iškreipta pati konstitucinės justicijos esmė (Konstitucinio Teismo 2007 m. sausio 16 d., 2007 m. birželio 27 d., 2007 m. gruodžio 17 d. nutarimai).

Vienas esminių konstitucinio teisinės valstybės principo elementų – reikalavimas, kad neturi būti taikomas teisės aktas, prieštaraujantis aukštesnės galios teisės aktui.

Teisinis tikrumas ir aiškumas

Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 22 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas <...> yra konstatavęs, kad vienas esminių Konstitucijoje įtvirtinto teisinės valstybės principo elementų yra teisinis tikrumas ir teisinis aiškumas. Teisinio tikrumo ir teisinio aiškumo imperatyvas suponuoja tam tikrus privalomus reikalavimus teisiniam reguliavimui: jis privalo būti aiškus ir darnus, teisės normos turi būti formuluojamos tiksliai, jose negali būti dviprasmybių (Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d., 2004 m. sausio 26 d., 2008 m. gruodžio 24 d. nutarimai).

Teisės aktų hierarchija

Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 22 d. nutarimas

<...> Konstitucinis Teismas yra konstatavęs <...>, kad konstitucinis teisinės valstybės principas suponuoja visų teisės aktų hierarchiją ir neleidžia poįstatyminiais teisės aktais reguliuoti santykių, kurie turi būti reguliuojami tik įstatymu, taip pat poįstatyminiais teisės aktais nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuris konkuruotų su nustatytuoju įstatyme, nebūtų grindžiamas įstatymais (Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas), nes taip būtų pažeista Konstitucijoje įtvirtinta įstatymų viršenybė poįstatyminių teisės aktų atžvilgiu (Konstitucinio Teismo 2002 m. rugpjūčio 21 d. nutarimas).

Iš teisinės valstybės principo kylantys reikalavimai teisėkūros subjektams

Konstitucinio Teismo 2009 m. rugsėjo 2 d. nutarimas

<...> Konstitucinis teisinės valstybės principas suponuoja įvairius reikalavimus įstatymų leidėjui, kitiems teisėkūros subjektams, *inter alia* reikalavimą, kad teisėkūros subjektai teisės aktus leistų tik neviršydami savo įgaliojimų (Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d., 2006 m. sausio 16 d. nutarimai).

Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad visi teisėkūros subjektai turi paisyti iš Konstitucijos kylančios teisės aktų hierarchijos; Konstitucija draudžia žemesnės galios teisės aktais reguliuoti tuos santykius, kurie gali būti reguliuojami tik aukštesnės galios teisės aktais.

Vyriausybės nutarimai, ministerijų (ministrų) ar kitų valstybės institucijų (jų vadovų) poįstatyminiai teisės aktai negali pakeisti arba iškreipti įstatymuose nustatyto teisinio reguliavimo.

Teisinio reguliavimo aiškumo reikalavimas

Konstitucinio Teismo 2009 m. rugsėjo 2 d. nutarimas

Konstitucinis teisinės valstybės principas, kaip ne kartą yra pažymėjęs Konstitucinis Teismas, suponuoja įvairius reikalavimus įstatymų leidėjui, kitiems teisėkūros subjektams, *inter alia* tai, kad įstatymuose ir kituose teisės aktuose nustatytas teisinis reguliavimas turi būti aiškus, darnus, suprantamas, neprieštaringas, teisės aktų formuluotės turi būti tikslios.

Teisėtų lūkesčių apsaugos principas

Konstitucinio Teismo 2009 m. rugsėjo 2 d. nutarimas

Teisėtų lūkesčių apsaugos principas suponuoja valstybės, taip pat valstybės valdžią įgyvendinančių bei kitų valstybės institucijų pareigą laikytis valstybės priimtų įsipareigojimų.

Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad šis principas taip pat reiškia įgytų teisių apsaugą, t. y. asmenys turi teisę pagrįstai tikėtis, kad jų pagal galiojančius įstatymus ar kitus teisės aktus, neprieštaraujančius Konstitucijai, įgytos teisės bus išlaikytos nustatytą laiką ir galės būti realiai įgyvendinamos.

Kartu pažymėtina, jog Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad vienas iš teisėtų lūkesčių apsaugos principo elementų yra teisių, įgytų pagal Konstituciją, Konstitucijai neprieštaraujančius įstatymus ir kitus teisės aktus, apsauga. Konstitucinio Teismo nutarimuose yra konstatuota ir tai, kad konstitucinių vertybių pusiausvyros imperatyvas, konstituciniai teisinio tikrumo ir teisinio saugumo reikalavimai, Konstitucijoje įtvirtinta įgytų teisių apsauga bei teisės aktų konstitucingumo ir teisėtumo prezumpcija lemia *inter alia* tai, kad Konstitucija apskritai neužkertama kelio tam tikrais ypatingais atvejais saugoti bei ginti ir tokių asmens įgytų teisių, kylančių iš teisės aktų, vėliau pripažintų prieštaraujančiais Konstitucijai (poįstatyminių aktų – prieštaraujančiais Konstitucijai ir (arba) įstatymams), kurių neapgynus ir neapsaugojus šis asmuo, kiti asmenys, visuomenė arba valstybė patirtų didesnę žalą, negu toji, kurią šis asmuo, kiti asmenys, visuomenė arba valstybė patirtų, jeigu minėtos teisės būtų visiškai ar iš dalies apsaugotos ir apgintos (Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d., 2008 m. vasario 20 d., 2008 m. gruodžio 24 d. nutarimai).

Sprendžiant, ar iš teisės akto, vėliau pripažinto prieštaraujančiu Konstitucijai (poįstatyminio akto – prieštaraujančiu Konstitucijai ir (arba) įstatymams), jo galiojimo metu kilusios asmens įgytos teisės turi būti saugomos ir ginamos, o jeigu taip, tai kiek, kiekvienu atveju būtina išsiaiškinti, ar neapsaugojus ir neapgynus šių įgytų teisių nebus pažeistos kitos Konstitucijos saugomos vertybės, ar nebus pažeista Konstitucijoje įtvirtintų, jos ginamų ir saugomų vertybių pusiausvyra.

Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad neužtikrinus asmens teisėtų lūkesčių apsaugos, teisinio tikrumo ir teisinio saugumo, nebūtų užtikrintas asmens pasitikėjimas valstybe ir teise.

Reguliuodamas Konstitucijoje įtvirtintų asmens teisių ir laisvių įgyvendinimą, įstatymų leidėjas negali paneigti asmens teisėtų lūkesčių, nes Konstitucijoje įtvirtinti teisinio reguliavimo principai ir visų pirma konstitucinis teisinės valstybės principas draudžia nepagrįstai pabloginti asmens teisinę padėtį, paneigti įgytas teises, ignoruoti asmens teisėtus interesus (Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 4 d. nutarimas).

1.4. KONSTITUCIJOS VIRŠENYBĖ

Žr. 1.8. Teisėkūros ir teisės taikymo pagrindai, 1.8.4. Teisės aktų hierarchija, 1.8.4.2. Konstitucija, 1.8.4.2.1. Konstitucijos viršenybė.

1.5. VALDŽIŲ PADALIJIMAS

Valdžios institucijų statuso teisinis įtvirtinimas

Konstitucinio Teismo 1994 m. vasario 24 d. nutarimas

Konstitucijos <...> 5 straipsnio pirmojoje dalyje nurodyta: „Valstybės valdžią Lietuvoje vykdo Seimas, Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė, Teismas.“ Šių valdžios institucijų sudarymo tvarką, įgaliojimų laiką, kompetenciją ir demokratinius veiklos principus nustato Konstitucija.

<...>

Konstitucijoje yra įtvirtintos valstybės valdžių teisinio statuso pagrindinės nuostatos, bet nesprenžiami jų vidaus darbo organizavimo ir kai kurie kiti jų funkcionavimo klausimai, todėl įstatymų leidėjas priima įstatymus, kuriais konkretizuojamas valdžios institucijų teisinis statusas. Tokie yra Respublikos Prezidento įstatymas, Vyriausybės įstatymas, Konstitucinio Teismo, Teismų įstatymai, taip pat turintis įstatymo galią Seimo statusas.

Valdžių padalijimo principas (Konstitucijos 5 straipsnis)

Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 26 d. nutarimas

<...> [Konstitucijos 5 straipsnyje įtvirtintas valdžių padalijimo principas] reiškia, kad įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė valdžios turi būti atskirtos, pakankamai savarankiškos, bet kartu tarp jų turi būti pusiausvyra. Kiekvienam valdžios organui suteikiama jo paskirtą atitinkanti kompetencija, kurios konkretus turinys priklauso nuo to organo vietos tarp kitų valdžios organų, jo įgaliojimų santykio su kitų organų įgaliojimais.

Valdžių padalijimo principas (Konstitucijos 5 straipsnis)*Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d. nutarimas*

Konstitucijos 5 straipsnio pirmojoje dalyje nustatyta: „Valstybės valdžią Lietuvoje vykdo Seimas, Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė, Teismas.“ Šios normos turinys yra atskleidžiamas kituose Konstitucijos straipsniuose. Kiekvienai valdžios institucijai yra nustatyta jos paskirtį atitinkanti kompetencija, kurią lemia tos valdžios vieta bendroje valdžių sistemoje ir jos santykis su kitomis valdžiomis.

Seimas leidžia įstatymus, svarsto Ministro Pirmininko pateiktą Vyriausybės programą, prižiūri Vyriausybės veiklą, skiria Konstitucijoje numatytais atvejais teisėjus ir sprendžia kitus Konstitucijos 67 straipsnyje nustatytus klausimus. Respublikos Prezidentas, būdamas valstybės vadovu, atstovauja Lietuvos valstybei ir daro visa, kas jam pavesta Konstitucijos ir įstatymų. Vyriausybė tvarko krašto reikalus, vykdo įstatymus ir Seimo nutarimus, rengia ir vykdo Seimo patvirtintą valstybės biudžetą bei įgyvendina kitus įgaliojimus. Teismai vykdo teisingumą. Taigi Konstitucijoje yra įtvirtintas atskirų valdžios šakų savarankiškumas, o kartu ir jų subalansavimas bei pusiausvyra.

Valdžių padalijimo principas*Konstitucinio Teismo 1996 m. gruodžio 19 d. nutarimas*

Žmogaus teisių ir laisvių doktrinoje valstybė traktuojama tiek kaip šių teisių ir laisvių svarbiausias garantas, tiek kaip subjektas, potencialiai galintis pažeisti šias teises ir laisves. Realiai įgyvendinant valdžių padalijimo principą įmanoma sustiprinti žmogaus teisių garantijas. Valstybės valdžia suskaidoma į santykinai savarankiškas šakas: įstatymų leidžiamąją, vykdomąją ir teisminę. Šioms valdžioms pagrindinių teisių ir laisvių srityje tenka skirtingi, tačiau vienodai svarbūs vaidmenys. Kiekvienai valdžios institucijai suteikiama jos paskirtį atitinkanti kompetencija.

Valdžių padalijimo principas (Konstitucijos 5 straipsnis)*Konstitucinio Teismo 1997 m. lapkričio 13 d. sprendimas*

Konstitucijos 5 straipsnyje yra įtvirtintas valdžių padalijimo principas: valstybės valdžią Lietuvoje vykdo Seimas, Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė, Teismas. Konstitucijoje, įstatymuose kiekvienai valdžiai yra nustatyta jos prigimtį, paskirtį atitinkanti kompetencija. Taip yra įtvirtintas atskirų valdžių savarankiškumas, kiekvienos valdžios vieta bendrojoje valdžių sistemoje, o kartu ir jų pusiausvyra. Kiekviena valdžia remiasi Konstitucijoje nustatytais įgaliojimais. Konstitucinis valdžių padalijimo principas sąlygoja teismo nepriklausomumą.

Valdžių padalijimo principas; valstybės institucijų bendradarbiavimas (Konstitucijos 5 straipsnis)*Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimas*

Konstitucijos 5 straipsnyje nustatyta: „Valstybės valdžią Lietuvoje vykdo Seimas, Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė, Teismas.“ Šia norma, kurios turinys detaliau atskleidžiamas kituose Konstitucijos straipsniuose, įtvirtintas valstybės valdžių padalijimo principas. Tai yra pagrindinis demokratinės teisinės valstybės organizacijos ir veiklos principas. Kaip pažymėta Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 26 d. nutarime, šis principas reiškia, kad įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė valdžios turi būti atskirtos, pakankamai savarankiškos, bet kartu turi būti jų pusiausvyra. Kiekvienai valdžios institucijai suteikiama jos paskirtį atitinkanti kompetencija, kurios konkretus turinys priklauso nuo tos institucijos vietos tarp kitų valdžios institucijų, jos įgaliojimų santykio su kitų institucijų įgaliojimais.

Kiekviena valstybės valdžia užima tam tikrą vietą valstybės valdžios sistemoje ir atlieka tik jai būdingas funkcijas. Seimas, kurį sudaro tautos atstovai – Seimo nariai, leidžia įstatymus, prižiūri Vyriausybės veiklą, tvirtina valstybės biudžetą ir prižiūri, kaip jis vykdomas, sprendžia kitus Konstitucijoje numatytus klausimus. Respublikos Prezidentas – valstybės vadovas, jis atstovauja valstybei ir daro visa, kas jam pavesta Konstitucijos ir įstatymų, o Vyriausybė yra vykdomoji tvarkomoji šalies institucija, vykdanči įstatymus ir kitus teisės aktus, tvarkanti krašto reikalus. Teismai vykdo teisingumą.

Konstitucijos 5 straipsnio antroje dalyje nustatyta, kad valdžios galias riboja Konstitucija. Įgyvendinant bendruosius valstybės uždavinius ir funkcijas valstybės institucijų veikla grindžiama jų bendradarbiavimu, todėl jų tarpusavio sąveika apibūdinama kaip tarpfunkcinė partnerystė. Vienas iš valstybės institucijų bendradarbiavimo užtikrinimo būdų yra vyriausybės atsakingumo parlamentui principas, įtvirtintas daugelio Europos valstybių konstitucijose.

Valdžių padalijimo principas; valdžios institucijų tarpusavio kontrolė ir atsvara, partnerystė; draudimas perimti, perduoti Konstitucijoje tiesiogiai nustatytus valdžios institucijos įgaliojimus, jų atsisakyti, juos pakeisti ar apriboti įstatymu

Konstitucinio Teismo 1998 m. balandžio 21 d. nutarimas

Pagrindinius Lietuvos valstybės valdžios organizacijos ir veiklos principus lemia pamatinė Konstitucijos 1 straipsnio nuostata, kad „Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika“, bei Konstitucijos preambulėje įtvirtintas teisinis valstybės siekis.

Konstitucijos 5 straipsnio pirmoje dalyje nustatyta: „Valstybės valdžią Lietuvoje vykdo Seimas, Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė, Teismas.“ <...>

Konstitucinis Teismas savo 1995 m. spalio 26 d. bei 1998 m. sausio 10 d. nutarimuose ir 1997 m. lapkričio 13 d. sprendime yra pažymėjęs, kad valstybės valdžių padalijimo principas reiškia, jog įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė valdžios turi būti atskirtos, pakankamai savarankiškos, bet kartu tarp jų turi būti pusiausvyra. Kiekvienai valdžios institucijai suteikiama jos paskirtą atitinkanti kompetencija, kurios konkretus turinys priklauso nuo valstybės valdymo formos.

Aukščiausiųjų valstybės valdžios institucijų statusas pirmiausia paremtas Konstitucijoje tiesiogiai įtvirtintais įgaliojimais: Seimo įtvirtinti Konstitucijos 67, Respublikos Prezidento – 84, Vyriausybės – 4 straipsnyje. Konstitucinio Teismo statusas įtvirtintas Konstitucijos VIII, Teismo – IX skirsnyje.

Konstitucijoje tiesiogiai įtvirtintų aukščiausiųjų valstybės valdžios institucijų įgaliojimų yra ir kituose jos straipsniuose (pvz., Seimas priima sprendimus dėl valstybinės paskolos ir valstybės kitų esminių turtinių įsipareigojimų – 128 straipsnio pirmoji dalis; Seimas išklauso valstybės kontrolieriaus išvadą apie metinę biudžeto įvykdymo apyskaitą – 134 straipsnio antroji dalis; Respublikos Prezidentas atitinkamais atvejais tarp Seimo sesijų sprendžia, ar duoti sutikimą teisėją patraukti baudžiamojon atsakomybėn, suimti ar kitaip suvaržyti jo laisvę, – 114 straipsnio antroji dalis; Respublikos Prezidentas yra vyriausiasis valstybės ginkluotųjų pajėgų vadas – 140 straipsnio antroji dalis; Vyriausybė skiria atstovus prižiūrėti, ar savivaldybės laikosi Konstitucijos ir įstatymų, – 123 straipsnio antroji dalis; Vyriausybė sudaro valstybės biudžeto projektą – 130 straipsnis).

Konstitucijoje apibrėžiant aukščiausiųjų valstybės valdžios institucijų funkcijas bei įgaliojimus yra numatyta jų tarpusavio kontrolė ir atsvara, taip pat partnerystė. Pavyzdžiui, Respublikos Prezidentas turi teisę skirti Ministrą Pirmininką, tačiau šią teisę įgyvendinti gali tik gavęs Seimo pritarimą (Konstitucijos 67 straipsnio 6 punktas, 84 straipsnio 4 ir 5 punktai, 92 straipsnio pirmoji dalis); Seimas skiria Aukščiausiojo Teismo teisėjus ir šio teismo pirmininką (Konstitucijos 67 straipsnio 10 punktas), bet tam būtinas Respublikos Prezidento teikimas (Konstitucijos 84 straipsnio 11 punktas); Seimas steigia ir panaikina Lietuvos Respublikos ministerijas, tačiau tam reikia Vyriausybės siūlymo (Konstitucijos 67 straipsnio 8 punktas).

Tiesioginis įgaliojimų nustatymas Konstitucijoje reiškia, kad viena valstybės valdžios institucija negali iš kitos perimti tokių įgaliojimų, jų perduoti ar atsisakyti. Tokie įgaliojimai negali būti pakeisti ar apriboti įstatymu nustatant papildomas jų įgyvendinimo sąlygas. Norint juos pakeisti ar apriboti būtina priimti konstitucinę pataisą.

Be Konstitucijoje tiesiogiai įtvirtintų įgaliojimų, aukščiausiosios valstybės valdžios institucijos turi ir įstatymais nustatomų. Pavyzdžiui, apie Respublikos Prezidento tokių įgaliojimų galimybę galima spręsti iš Konstitucijos 84 straipsnio 10 punkto, kuriame nustatyta, kad Respublikos Prezidentas „nustatyta tvarka skiria ir atleidžia įstatymų numatytus valstybės pareigūnus“. Nustatant tokius įgaliojimus atsižvelgiama į Konstitucijos nuostatas ir principus, įtvirtinančius valstybės valdžios institucijų prigimtį ir jų sąveikos pobūdį.

Valdžių padalijimo principas (Konstitucijos 5 straipsnis); draudimas perimti, perduoti Konstitucijoje tiesiogiai nustatytus valdžios institucijos įgaliojimus, jų atsisakyti, juos pakeisti ar apriboti įstatymu

Konstitucinio Teismo 1999 m. kovo 4 d. nutarimas

Konstitucijos 5 straipsnyje įtvirtintas valstybės valdžios padalijimo principas, nustatantis, kad valstybės valdžią Lietuvoje vykdo Seimas, Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė, Teismas. Šis principas yra plėtojamas, detalizuojamas atskiruose Konstitucijos skirsniuose, straipsniuose.

<...> Tiesioginis įgaliojimų nustatymas Konstitucijoje reiškia, kad viena valstybės valdžios institucija negali iš kitos perimti jos įgaliojimų, perduoti jai savų ar iš viso jų atsisakyti. Taigi valstybės valdžią vykdančių institucijų konstituciniai įgaliojimai negali būti pakeisti ar apriboti įstatymu.

Valdžių padalijimas ir pusiausvyra (Konstitucijos 5 straipsnis)

Konstitucinio Teismo 1999 m. balandžio 20 d. nutarimas

Konstitucijos 5 straipsnis nustato, kad valstybės valdžią Lietuvoje vykdo Seimas, Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė, Teismas. Ši Konstitucijos nuostata sudaro valstybės valdžių padalijimo ir pusiausvyros pagrindą.

Valdžių padalijimo principas (įstatymų leidžiamosios ir teisminės valdžių savarankiškumas sprendžiant konstitucinės ir baudžiamosios atsakomybės klausimus)

Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d. nutarimas

<...> Teisinėje valstybėje kiekviena valstybės valdžia (įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ar teisminė) vykdo jai pavestas funkcijas ir realizuoja savo kompetenciją. Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad teisingumą Lietuvoje vykdo tik teismai, o pagal Konstitucijos 74 straipsnį apkaltos vykdymas pavestas Seimui. Balsuojant dėl apkaltos Seime yra sprendžiamas asmens konstitucinės, bet ne baudžiamosios atsakomybės klausimas. Asmens pašalinimas iš pareigų ar jo Seimo nario mandato panaikinimas apkaltos proceso tvarka dėl įtarimo padarius nusikaltimą nesaisto teismo. Savo ruožtu Konstitucijoje įtvirtintas įstatymų leidžiamosios ir teisminės valdžių savarankiškumas lemia tai, kad teismo nuosprendis nesaisto Seimo, priimančio sprendimą dėl asmens konstitucinės atsakomybės. Kitaip būtų pažeistas konstitucinis valdžių padalijimo principas.

Valdžių padalijimo principas; Seimo įgaliojimai steigti ir panaikinti ministerijas (Konstitucijos 5 straipsnio 1 dalis, 67 straipsnio 8 punktą)

Konstitucinio Teismo 1999 m. birželio 3 d. nutarimas

Konstitucijos 5 straipsnio 1 dalyje nustatyta: „Valstybės valdžią Lietuvoje vykdo Seimas, Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė, Teismas.“ Šioje Konstitucijos normoje įtvirtintas valstybės valdžių padalijimo principas, kuris toliau kituose Konstitucijos straipsniuose detalčiau atskleidžiamas nustatant kiekvienos valstybės valdžios įgaliojimus, jų tarpusavio santykius.

Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą (1995 m. spalio 26 d., 1998 m. sausio 10 d., 1998 m. balandžio 21 d. ir kt.) yra pažymėjęs, kad valdžių padalijimo principas reiškia, jog įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė valdžios turi būti atskirtos, pakankamai savarankiškos; tarp jų turi būti pusiausvyra. Kiekviena valdžia įgyvendinama per jos institucijas, kurioms suteikiama paskirtą atitinkanti kompetencija. Institucijos kompetencijos konkretus turinys priklauso ir nuo jos vietos valdžios institucijų sistemoje.

Konstitucijoje nustatant įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios institucijų funkcijas bei įgaliojimus yra numatyta jų tarpusavio sąveika. Tokia norma yra Konstitucijos 67 straipsnio 8 punkte: Seimas „Vyriausybės siūlymu steigia ir panaikina Lietuvos Respublikos ministerijas“. <...>

<...>

Konstitucijos 67 straipsnio 8 punktą įtvirtina Seimo teisę steigti ir panaikinti ministerijas. Šių Seimo įgaliojimų įgyvendinimas yra saistomas konkrečių Konstitucijoje įtvirtintų Vyriausybės įgaliojimų: jeigu Vyriausybė nepateikia konkretaus pasiūlymo, Seimas negali priimti sprendimo steigti ar panaikinti ministeriją. Taigi ši Konstitucijos norma užtikrina įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžių pusiausvyrą.

Valdžių padalijimo principas; draudimas perimti, perduoti Konstitucijoje tiesiogiai nustatytus valdžios institucijos įgaliojimus, jų atsisakyti, juos pakeisti ar apriboti įstatymu

Konstitucinio Teismo 1999 m. liepos 9 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas, remdamasis Konstitucijos 5 ir kitų straipsnių normomis, savo nutarimuose yra konstatavęs, jog valdžių padalijimo principas reiškia, kad įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė valdžios turi būti atskirtos, pakankamai savarankiškos, bet kartu tarp jų turi būti pusiausvyra. Kiekvienai valdžios institucijai suteikiama jos paskirtį atitinkanti kompetencija, kurios konkretus turinys priklauso ir nuo tos institucijos vietos tarp kitų valdžios institucijų, jos įgaliojimų santykio su kitų institucijų įgaliojimais.

Konstitucinis Teismas 1999 m. birželio 3 d. nutarime pažymėjo: jei Konstitucijoje yra konkrečiai valdžios institucijai tiesiogiai nustatyti įgaliojimai, nė viena kita institucija negali iš jos tų įgaliojimų perimti, o institucija, kurios įgaliojimai Konstitucijoje nustatyti, negali jų perduoti ar atsisakyti. Tokie įgaliojimai negali būti pakeisti ar apriboti įstatymu.

Biudžeto sudarymo ir vykdymo srityje Konstitucijoje taip pat yra atskirtos Vyriausybės ir Seimo galios.

<...>

<...> Konstitucijoje įstatymų leidybos delegavimas nenumatytas (Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 26 d. nutarimas).

Draudimas perimti, perduoti Konstitucijoje tiesiogiai nustatytus valdžios institucijos įgaliojimus, jų atsisakyti, juos pakeisti ar apriboti įstatymu (Konstitucijos 5 straipsnis)

Konstitucinio Teismo 1999 m. lapkričio 23 d. nutarimas

Konstitucijos 5 straipsnyje nustatyta, kad valstybės valdžią vykdo Seimas, Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė, Teismas, taip pat nurodoma, kad valdžios galias riboja Konstitucija. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad tuo atveju, kai Konstitucijoje yra tiesiogiai nustatyti konkrečios valdžios institucijos įgaliojimai, nė viena kita institucija negali iš jos tų įgaliojimų perimti, o institucija, kurios įgaliojimai Konstitucijoje nustatyti, negali jų perduoti ar atsisakyti. Tokie įgaliojimai negali būti pakeisti ar apriboti įstatymu (1998 m. balandžio 21 d., 1999 m. birželio 3 d. nutarimai).

Valdžių padalijimo principas; teisminė valdžia vienintelė formuojama profesiniu pagrindu

Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas

Pagal Konstituciją valstybės valdžia organizuota ir įgyvendinama remiantis valdžių padalijimo principu. Šis principas reiškia, kad įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė valdžios yra atskirtos, pakankamai savarankiškos, kad tarp šių valdžių turi būti pusiausvyra. Kiekviena valdžios institucija turi jos paskirtį atitinkančią kompetenciją, kurios konkretus turinys priklauso nuo to, kokiai valstybės valdžiai ši institucija priklauso, taip pat nuo jos vietos tarp kitų valstybės valdžios institucijų, jos įgaliojimų santykio su kitų valstybės valdžios institucijų įgaliojimais.

<...>

<...> Pagal valdžių padalijimo principą visos valdžios yra savarankiškos, nepriklausomos, galingos atsverti viena kitą. Teisminė valdžia, būdama savarankiška, negali būti priklausoma nuo kitų valdžių dar ir dėl to, kad ji vienintelė formuojama ne politiniu, bet profesiniu pagrindu.

Valdžių padalijimo principas; draudimas perimti, perduoti Konstitucijoje tiesiogiai nustatytus valdžios institucijos įgaliojimus, jų atsisakyti, juos pakeisti ar apriboti įstatymu (Konstitucijos 5 straipsnio 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 2000 m. spalio 18 d. nutarimas

Konstitucijos 5 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad valstybės valdžią Lietuvoje vykdo Seimas, Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė, Teismas.

Šia norma, kurios turinys detaliau atskleidžiamas kituose Konstitucijos straipsniuose, įtvirtintas valstybės valdžių padalijimo principas. Tai – pamatinis Konstitucijoje įtvirtintas demokratinės teisinės valstybės organizacijos ir veiklos principas. Konstitucinis Teismas savo nutarimuose

ne kartą yra pažymėjęs, kad šis principas reiškia, jog įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė valdžios turi būti atskirtos, pakankamai savarankiškos, kad tarp jų turi būti pusiausvyra. Kiekviena valdžia įgyvendinama per jos institucijas, kurioms suteikiama jų paskirtį atitinkanti kompetencija.

<...>

Konstitucinis Teismas 1999 m. birželio 3 d. ir 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimuose yra konstatavęs: „Jei Konstitucijoje yra tiesiogiai nustatyti konkrečios valstybinės valdžios institucijos įgaliojimai, nė viena kita institucija negali iš jos šių įgaliojimų perimti, o institucija, kurios įgaliojimai Konstitucijoje nustatyti, negali jų perduoti ar atsisakyti. Tokie įgaliojimai negali būti pakeisti ar apriboti įstatymu.“

Valdžių atskyrimo, tarpusavio priklausomumo ir pusiausvyros principas; draudimas perimti, perduoti Konstitucijoje tiesiogiai nustatytus valdžios institucijos įgaliojimus, jų atsisakyti, juos pakeisti ar apriboti įstatymu (Konstitucijos 5 straipsnis)

Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 6 d. nutarimas

Konstitucijos 5 straipsnyje įtvirtinta:

„Valstybės valdžią Lietuvoje vykdo Seimas, Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė, Teismas.

Valdžios galias riboja Konstitucija.

Valdžios įstaigos tarnauja žmonėms.“

Šiame Konstitucijos straipsnyje yra įtvirtintas valstybės valdžių atskyrimo, jų tarpusavio priklausomumo ir pusiausvyros principas. Konstitucijoje yra tiesiogiai nustatyti konkrečios valstybinės valdžios institucijos įgaliojimai. Tiesioginis įgaliojimų nustatymas Konstitucijoje reiškia, kad viena valstybės valdžios institucija negali iš kitos perimti tokių įgaliojimų, jų perduoti ar atsisakyti. Tokie įgaliojimai negali būti pakeisti ar apriboti įstatymu (Konstitucinio Teismo 1998 m. balandžio 21 d. nutarimas).

Valdžių padalijimo principas

Konstitucinio Teismo 2001 m. balandžio 26 d. nutarimas

<...> konstitucinis valdžių padalijimo principas įtvirtintas ne vien Konstitucijos 5 straipsnyje, bet ir kituose Konstitucijos, kuri yra vientisas aktas, straipsniuose. Pagal šį principą įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė valdžios turi būti atskirtos, pakankamai savarankiškos, bet kartu turi būti jų pusiausvyra. Kiekvienai valdžios institucijai nustatoma jos paskirtį atitinkanti kompetencija. Institucijos kompetencijos konkretus turinys priklauso nuo tos institucijos vietos tarp kitų valdžios institucijų, jos įgaliojimų santykio su kitų institucijų įgaliojimais. Konstitucijoje tiesiogiai nustatytas konkrečios valstybės valdžios institucijos įgaliojimus, nė viena valstybės valdžios institucija negali iš kitos perimti tokių įgaliojimų, jų perduoti ar atsisakyti. Tokie įgaliojimai negali būti pakeisti ar apriboti įstatymu (Konstitucinio Teismo 1994 m. sausio 19 d., 1995 m. spalio 26 d., 1995 m. gruodžio 6 d., 1997 m. gegužės 29 d., 1998 m. sausio 10 d., 1998 m. balandžio 21 d., 1999 m. balandžio 20 d., 1999 m. birželio 3 d., 1999 m. liepos 9 d., 1999 m. lapkričio 23 d., 1999 m. gruodžio 21 d., 2000 m. vasario 10 d., 2000 m. spalio 18 d., 2000 m. gruodžio 6 d. nutarimai).

Valdžių padalijimo principas (Konstitucijos 5 straipsnis)

Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas

Konstitucijos 5 straipsnyje įtvirtinta, kad valstybės valdžią Lietuvoje vykdo Seimas, Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė, Teismas. Šiame ir kituose Konstitucijos straipsniuose įtvirtintas valdžių padalijimo principas. Teisminė valdžia – viena iš valstybės valdžių, kuriai vienintelei patikėta vykdyti teisingumą. Šios funkcijos negali vykdyti jokia kita valstybės institucija ar pareigūnas. Tik savarankiška ir visavertė teisminė valdžia gali sėkmingai įgyvendinti jai patikėtą funkciją.

Teisminės valdžios savarankiškumas ir visavertiškumas neatskiriami nuo Konstitucijoje įtvirtinto teisėjo ir teismų nepriklausomumo principo.

<...>

Konstitucijos 5 straipsnyje nustatyta: „Valstybės valdžią Lietuvoje vykdo Seimas, Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė, Teismas.“ Šia norma, kurios turinys detaliau atskleidžiamas kituose

Konstitucijos straipsniuose, įtvirtintas valstybės valdžių padalijimo principas. Tai yra pagrindinis demokratinės teisinės valstybės organizacijos ir veiklos principas. Jis reiškia, kad įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė valdžios turi būti atskirtos, pakankamai savarankiškos, bet kartu turi būti jų pusiausvyra.

<...> valdžių padalijimo principas neatsiejamas nuo teisminės valdžios organizacijai ir veiklai būdingo teisėjo ir teismų nepriklausomumo.

Valdžių padalijimo principas

Konstitucinio Teismo 2002 m. sausio 14 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas yra ne kartą konstatavęs, jog konstitucinis valdžių padalijimo principas reiškia, kad įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė valdžios turi būti atskirtos, pakankamai savarankiškos, bet kartu tarp jų turi būti pusiausvyra, kad kiekvienai valdžios institucijai yra nustatyta jos paskirtą atitinkanti kompetencija, kad institucijos kompetencijos konkretus turinys priklauso nuo tos valdžios vietos bendroje valdžių sistemoje ir jos santykio su kitomis valdžiomis, nuo tos institucijos vietos tarp kitų valdžios institucijų ir jos įgaliojimų santykio su kitų institucijų įgaliojimais, kad Konstitucijoje tiesiogiai nustačius konkrečios valstybės valdžios institucijos įgaliojimus viena valstybės valdžios institucija negali iš kitos perimti tokių įgaliojimų, jų perduoti ar atsisakyti bei kad tokie įgaliojimai negali būti pakeisti ar apriboti įstatymu. Seimas neturi teisės pavesti Vyriausybei ar kuriai nors kitai institucijai realizuoti jo konstitucinę kompetenciją.

Valdžių padalijimo principas (Konstitucijos 5 straipsnio 1, 2 dalys)

Konstitucinio Teismo 2002 m. balandžio 23 d. nutarimas

Konstitucijos 5 straipsnio 1 ir 2 dalyse nustatyta:

„Valstybės valdžią Lietuvoje vykdo Seimas, Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė, Teismas. Valdžios galias riboja Konstitucija.“

Šios Konstitucijos nuostatos išreiškia valdžių padalijimo principą. Konstitucinis Teismas yra ne kartą konstatavęs, jog konstitucinis valdžių padalijimo principas reiškia, kad įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė valdžios turi būti atskirtos, pakankamai savarankiškos, bet kartu tarp jų turi būti pusiausvyra, kad kiekvienai valdžios institucijai yra nustatyta jos paskirtą atitinkanti kompetencija, kad institucijos kompetencijos konkretus turinys priklauso nuo tos valdžios vietos bendroje valdžių sistemoje ir jos santykio su kitomis valdžiomis, nuo tos institucijos vietos tarp kitų valdžios institucijų ir jos įgaliojimų santykio su kitų institucijų įgaliojimais, kad, Konstitucijoje tiesiogiai nustačius konkrečios valstybės valdžios institucijos įgaliojimus, viena valstybės valdžios institucija negali iš kitos perimti tokių įgaliojimų, jų perduoti ar atsisakyti ir kad tokie įgaliojimai negali būti pakeisti ar apriboti įstatymu.

Valdžių padalijimo principas (Konstitucijos 5 straipsnis)

Konstitucinio Teismo 2002 m. liepos 11 d. nutarimas

Konstitucijos 5 straipsnyje nustatyta:

„Valstybės valdžią Lietuvoje vykdo Seimas, Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė, Teismas. Valdžios galias riboja Konstitucija.

Valdžios įstaigos tarnauja žmonėms.“

Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą yra konstatavęs, kad šiame Konstitucijos straipsnyje, taip pat kituose Konstitucijos straipsniuose, nustatančiuose valstybės valdžių vykdančių valstybės institucijų įgaliojimus, yra įtvirtintas valdžių padalijimo principas. Pagal Konstituciją įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė valdžios turi būti atskirtos, pakankamai savarankiškos, bet kartu tarp jų turi būti pusiausvyra. Kiekvienai valdžios institucijai suteikiama jos paskirtą atitinkanti kompetencija, kurios konkretus turinys priklauso nuo tos valdžios vietos bendroje valdžių sistemoje ir jos santykio su kitomis valdžiomis. Konstitucijoje tiesiogiai nustačius konkrečios valstybės valdžios institucijos įgaliojimus, viena valstybės valdžios institucija negali iš kitos perimti tokių įgaliojimų, jų perduoti ar atsisakyti; tokie įgaliojimai negali būti pakeisti ar apriboti įstatymu.

<...>

<...> Konstatavus, kad įstatymais yra apriboti konkrečiai valstybės valdžios institucijai Konstitucijoje priskirti įgaliojimai, kartu konstatuotina, kad yra pažeidžiamas Konstitucijos 5 straipsnis, taip pat konstitucinis valdžių padalijimo principas.

Valdžių padalijimo principas; vykdomųjų organų atskaitingumo atstovybei principas

Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas

Pagal Konstituciją valstybės valdžios organizavimas ir veikla yra grindžiamos valdžių padalijimo principu. Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą yra konstatavęs, kad konstitucinis valstybės valdžių padalijimo principas, be kitų reikalavimų, suponuoja tai, kad įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė valdžios turi būti atskirtos, pakankamai savarankiškos, bet kartu tarp jų turi būti pusiausvyra, kad kiekvienai valdžios institucijai suteikiama jos paskirtį atitinkanti kompetencija, kurios konkretus turinys priklauso nuo tos valdžios vietos bendroje valdžių sistemoje ir jos santykio su kitomis valdžiomis, kad, Konstitucijoje tiesiogiai nustačius konkrečios valstybės valdžios institucijos įgaliojimus, viena valstybės valdžios institucija negali iš kitos perimti tokių įgaliojimų, jų perduoti ar atsisakyti, kad tokie įgaliojimai negali būti pakeisti ar apriboti įstatymu.

Pažymėtina ir tai, kad valstybės valdžių sistema apima įstatymų leidžiamąją, vykdomąją ir teisminę valdžias; būtent šių trijų valdžių santykius lemia konstitucinis valstybės valdžių padalijimo principas. Vietos savivaldos lygmeniu tokių trijų valdžių nėra; Konstitucijoje numatytos tik savivaldybių tarybos – teritorinių bendruomenių atstovybės ir savivaldybių tarybų sudaromi ir joms atskaitingi vykdomieji organai. Konstitucijoje įtvirtintas savivaldybių tarybų viršenybės joms atskaitingų vykdomųjų organų atžvilgiu principas.

<...> konstitucinis valstybės valdžių padalijimo principas nėra tapatus konstituciniam vykdomųjų organų atskaitingumo atstovybei principui, kuriuo *inter alia* yra grindžiami tiek valstybės įstatymų leidžiamosios bei vykdomosios valdžios institucijų santykiai, tiek savivaldos institucijų organizavimas ir veikla.

Pagal Konstituciją Seimas vykdo parlamentinę Vyriausybės kontrolę. Seimo reikalavimu Vyriausybė arba atskiri ministrai turi atsiskaityti Seime už savo veiklą (Konstitucijos 101 straipsnio 1 dalis). Taigi valstybės valdžių padalijimas Konstitucijoje suponuoja ir Vyriausybės – vykdomosios valdžios kolegialios institucijos atskaitingumą įstatymų leidžiamajai valdžiai – Tautos atstovybei.

Savivaldybių tarybos formuojamos remiantis visuotine, lygia ir tiesiogine rinkimų teise, slaptu balsavimu (Konstitucijos 119 straipsnio 2 dalis); jos sudaro joms atskaitingus vykdomuosius organus (Konstitucijos 119 straipsnio 4 dalis). Taigi savivaldybių tarybų ir jų vykdomųjų organų santykiai taip pat yra grindžiami konstituciniu vykdomųjų organų atskaitingumo atstovybei principu.

Kartu pažymėtina, kad konstitucinis vykdomųjų organų atskaitingumo atstovybei principas valstybės valdymo lygmeniu ir vietos savivaldos lygmeniu turi tam tikrų ypatumų. Antai pagal Konstitucijos 60 straipsnio 2 dalį Seimo (t. y. Tautos atstovybės) narys gali būti skiriamas Ministru Pirmininku ar ministru (t. y. Seimui atskaitingos vykdomosios valdžios kolegialios institucijos nariu). Tuo tarpu savivaldos lygmeniu analogiška išlyga, kad atstovybės narys galėtų būti savivaldybės tarybai atskaitingo vykdomojo organo nariu, Konstitucijoje nėra numatyta.

Taigi konstituciniai valstybės valdžių padalijimo ir vykdomųjų organų atskaitingumo atstovybei principai savo turiniu ir taikymo sritimi nėra tapatūs. Savivaldybių tarybų ir jų vykdomųjų organų santykiai yra grindžiami konstituciniu vykdomųjų organų atskaitingumo atstovybei ir savivaldybių tarybų viršenybės joms atskaitingų vykdomųjų organų atžvilgiu principais, tačiau ne valdžių padalijimo principu.

Valdžių padalijimo principas

Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 5 d. nutarimas

Konstitucijos 5 straipsnyje, kituose Konstitucijos straipsniuose (jų dalyse) yra įtvirtintas valdžių padalijimo principas. Aiškindamas konstitucinį valdžių padalijimo principą Konstitucinis Teismas savo nutarimuose yra ne kartą konstatavęs, jog valdžių padalijimas reiškia, kad įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė valdžios turi būti atskirtos, pakankamai savarankiškos, bet kartu tarp jų turi būti pusiausvyra; kad kiekvienai valdžios institucijai yra nustatyta jos paskirtį atitin-

kanti kompetencija; institucijos kompetencijos konkretus turinys priklauso nuo tos valdžios vietos bendroje valdžių sistemoje ir jos santykio su kitomis valdžiomis, nuo tos institucijos vietos tarp kitų valdžios institucijų ir jos įgaliojimų santykio su kitų institucijų įgaliojimais; kad, Konstitucijoje tiesiogiai nustačius konkrečios valstybinės valdžios institucijos įgaliojimus, viena valstybės valdžios institucija negali iš kitos perimti tokių įgaliojimų, jų perduoti ar atsakyti ir kad tokie įgaliojimai negali būti pakeisti ar apriboti įstatymu.

Konstitucinis valdžių padalijimo principas lemia, kad Lietuvoje nėra deleguotosios įstatymų leidybos (Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 26 d., 1996 m. gruodžio 19 d., 1999 m. birželio 3 d. nutarimai). Taigi Seimas pagal Konstituciją neturi teisės pavesti *inter alia* Vyriausybei realizuoti jo konstitucinės kompetencijos, o Vyriausybė negali tokio pavedimo priimti ir vykdyti.

Valdžių padalijimo principas

Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada

<...> Konstitucijoje įtvirtintas valstybės valdžių padalijimo principas *inter alia* reiškia, kad, Konstitucijoje tiesiogiai nustačius konkrečios valstybės valdžios institucijos įgaliojimus, viena valstybės valdžios institucija negali iš kitos perimti tokių įgaliojimų, jų perduoti ar atsakyti, kad tokie įgaliojimai negali būti pakeisti ar apriboti įstatymu.

Valdžių padalijimo principas; valdžios galias riboja Konstitucija (Konstitucijos 5 straipsnis)

Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 13 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas savo nutarimuose yra ne kartą konstatavęs, kad Konstitucijos 5 straipsnyje yra *inter alia* įtvirtintas valdžių padalijimo principas.

Konstitucinis valdžių padalijimo principas – pagrindinis demokratinės teisinės valstybės organizacijos ir veiklos principas; jis yra įtvirtintas ne tik Konstitucijos 5 straipsnyje, bet ir kituose Konstitucijos straipsniuose (Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d., 1999 m. vasario 5 d., 1999 m. birželio 3 d., 1999 m. liepos 9 d., 2001 m. balandžio 26 d., 2001 m. liepos 12 d. nutarimai). Aiškinant Konstitucijos 5 straipsnyje nustatytą teisinį reguliavimą pažymėtina, kad konstitucinis valdžių padalijimo principas yra įtvirtintas šio straipsnio 1 ir 2 dalyse (Konstitucinio Teismo 2002 m. balandžio 23 d. nutarimas); šis konstitucinis principas įvairiais aspektais yra sukonkretintas kituose Konstitucijos straipsniuose. Kita vertus, Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalyje atsispindi ne tik konstitucinis valdžių padalijimo principas, bet ir Konstitucijos viršenybės bei konstitucinis teisinės valstybės principas (Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d., 2002 m. gruodžio 24 d., 2003 m. sausio 24 d. nutarimai); jeigu nustatomas toks teisinis reguliavimas, kad konstituciškai nepagrįstai išplečiamos ne tik Konstitucijos 5 straipsnio 1 dalyje nurodytos valstybės valdžios institucijos, bet ir kurios nors kitos valdžios institucijos galios, konstatuotina, kad yra pažeidžiama ir Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalies nuostata, jog valdžios galias riboja Konstitucija (Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas).

<...>

Aiškindamas konstitucinį valdžių padalijimo principą Konstitucinis Teismas savo aktuose ne kartą yra konstatavęs, jog valdžių padalijimas reiškia, kad įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė valdžios turi būti atskirtos, pakankamai savarankiškos, bet kartu tarp jų turi būti pusiausvyra; kad kiekvienai valdžios institucijai yra nustatyta jos paskirtą atitinkanti kompetencija; kad institucijos kompetencijos konkretus turinys priklauso nuo tos valdžios vietos bendroje valdžių sistemoje ir jos santykio su kitomis valdžiomis, nuo tos institucijos vietos tarp kitų valdžios institucijų ir jos įgaliojimų santykio su kitų institucijų įgaliojimais; kad, Konstitucijoje tiesiogiai nustačius konkrečios valstybės valdžios institucijos įgaliojimus, viena valstybės valdžios institucija negali iš kitos perimti tokių įgaliojimų, jų perduoti ar atsakyti ir kad tokie įgaliojimai negali būti pakeisti ar apriboti įstatymu.

Valdžių padalijimo principas

Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą yra konstatavęs, kad Konstitucijoje yra įtvirtintas valdžių padalijimo principas. Konstitucinis valdžių padalijimo principas *inter alia* reiškia

čia, kad asmenys, vykdantys funkcijas įgyvendinant vieną valstybės valdžią, negali tuo pat metu vykdyti funkcijų įgyvendinant kitą valstybės valdžią, t. y. asmenys, vykdantys funkcijas įgyvendinant įstatymų leidžiamąją, vykdomąją ar teisminę valdžią, negali tuo pat metu vykdyti funkcijų įgyvendinant atitinkamai vykdomąją ir teisminę, įstatymų leidžiamąją ir teisminę ar įstatymų leidžiamąją ir vykdomąją valdžią, išskyrus pačioje Konstitucijoje nustatytas išimtis. Pažymėtina, kad Konstitucijos 60 straipsnio 2 dalies nuostata, jog Seimo narys gali būti skiriamas tik Ministru Pirmininku ar ministru, yra Konstitucijoje nustatyta išimtis, kai tas pats asmuo gali vykdyti funkcijas įgyvendinant ir įstatymų leidžiamąją valdžią (kaip Seimo narys), ir vykdomąją valdžią (kaip Vyriausybės narys – Ministras Pirmininkas ar ministras).

Valdžių padalijimo principas

Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas

<...> visos valstybės valdžios – įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė – yra lygios savo valstybinių statusu.

<...>

Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą yra konstatavęs, jog valdžių padalijimas reiškia, kad įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė valdžios turi būti atskirtos, pakankamai savarankiškos, bet kartu tarp jų turi būti pusiausvyra; kad kiekvienai valdžios institucijai yra nustatyta jos paskirtį atitinkanti kompetencija; kad institucijos kompetencijos konkretus turinys priklauso nuo tos valdžios vietos bendroje valdžių sistemoje ir jos santykio su kitomis valdžiomis, nuo tos institucijos vietos tarp kitų valdžios institucijų ir jos įgaliojimų santykio su kitų institucijų įgaliojimais; kad, Konstitucijoje tiesiogiai nustačius konkrečios valstybės valdžios institucijos įgaliojimus, viena valstybės valdžios institucija negali iš kitos perimti tokių įgaliojimų, jų perduoti ar atsisakyti ir kad tokie įgaliojimai negali būti pakeisti ar apriboti įstatymu.

Valdžių padalijimo principas; valdžios galias riboja Konstitucija (Konstitucijos 5 straipsnis)

Konstitucinio Teismo 2005 m. rugpjūčio 23 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą yra konstatavęs, kad Konstitucijos 5 straipsnyje, taip pat kituose Konstitucijos straipsniuose, nustatančiuose valstybės valdžią vykdančių valstybės institucijų įgaliojimus, įtvirtintas valdžių padalijimo principas reiškia ir tai, kad jeigu Konstitucijoje yra nustatyti konkrečios valstybės valdžios institucijos įgaliojimai, ši valstybės institucija negali šių įgaliojimų atsisakyti, negali jų perduoti kuriai nors kitai institucijai, jie negali būti pakeisti ar apriboti įstatymu.

Šiame kontekste paminėtina, jog konstatavus, kad įstatymais yra apriboti konkrečiai valstybės valdžios institucijai Konstitucijoje priskirti įgaliojimai, kartu konstatuotina, kad yra pažeidžiamas Konstitucijos 5 straipsnis, taip pat konstitucinis valdžių padalijimo principas (Konstitucinio Teismo 2002 m. liepos 11 d. nutarimas); jeigu nustatomas toks teisinis reguliavimas, kad konstituciškai nepagrįstai išplečiamos Konstitucijos 5 straipsnio 1 dalyje nurodytos valstybės valdžios institucijos arba kurios nors kitos valdžios institucijos galios, tai konstatuotina, jog yra pažeidžiama ir Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalies nuostata, kad valdžios galias riboja Konstitucija (Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas).

Valdžios institucijų tarpusavio kontrolė ir atsvara, bendradarbiavimas

Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas

<...> Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad įgyvendinant bendruosius valstybės uždavinius, vykdant jos bendrąsias funkcijas tarp valstybės institucijų yra tarpfunkcinė partnerystė, taip pat tarpusavio kontrolė ir atsvara (Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d., 1998 m. balandžio 21 d. nutarimai).

Paabrėžtina, kad valstybės valdžių sąveika negali būti traktuojama kaip jų priešprieša ar konkurencija, vadinasi, ir stabdžiai bei atsvaros, kuriuos teisminė valdžia (jos institucijos) ir kitos valstybės valdžios (jų institucijos) turi viena kitos atžvilgiu, negali būti traktuojami kaip valdžių priešpriešos mechanizmai. Konstitucijoje įtvirtintą valstybės valdžių sąveikos modelį apibūdina

ir valstybės valdžių (jų institucijų) tarpusavio kontrolė bei atsvara, neleidžianti vienai valstybės valdžiai dominuoti kitos (kitų) atžvilgiu, ir jų bendradarbiavimas, žinoma, neperžengiant Konstitucijos nustatytų ribų – neišterpiant į kitos valstybės valdžios įgaliojimų vykdymą.

Valdžių padalijimo principas (Konstitucijos 5 straipsnio 1, 2 dalys)

Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 6 d. nutarimas

Pagal Konstituciją Lietuvoje valstybės valdžia yra organizuota ir įgyvendinama remiantis valdžių padalijimo principu. Konstitucinis Teismas savo aktuose ne kartą yra konstatavęs, jog šis konstitucinis principas reiškia, kad įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė valdžios yra atskirtos, pakankamai savarankiškos; kad tarp jų turi būti pusiausvyra; kad kiekviena valdžios institucija turi jos paskirtį atitinkančią kompetenciją, kurios konkretus turinys priklauso nuo to, kokiai valstybės valdžiai ši institucija priklauso, nuo jos vietos tarp kitų valstybės valdžios institucijų bei įgaliojimų santykio su kitų valstybės valdžios institucijų įgaliojimais; kad Konstitucijoje tiesiogiai nustačius tam tikros valstybės valdžios institucijos įgaliojimus, viena valstybės valdžios institucija negali iš kitos perimti tokių įgaliojimų, jų perduoti kitai valstybės valdžios institucijai ar atsiskyti; kad tokie įgaliojimai negali būti pakeisti ar apriboti įstatymu.

Parlamentinė demokratija; valstybės valdžių sąveika; parlamentinė kontrolė

Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 21 d. sprendimas

Konstitucija įtvirtina parlamentinę demokratiją. Tačiau parlamentinė demokratija nėra „konvento valdymas“, ji nėra tokia sistema, kur parlamentas tiesiogiai organizuoja kitų valstybės ar savivaldybių institucijų darbą arba gali bet kada įsikišti į bet kurios viešąją valdžią įgyvendinančios valstybės ar savivaldybių institucijos (jų pareigūnų) veiklą. Parlamentinė demokratija nėra ir tokia sistema, kur parlamentas, esant nors menkiausiai dingsčiai, gali kontroliuoti bet kokius tokių institucijų (jų pareigūnų) sprendimus, inicijuoti sankcijų taikymą atitinkamiems asmenims, juo labiau pats priimti sprendimus už atitinkamą kompetenciją turinčias valstybės ar savivaldybių institucijas (jų pareigūnus), t. y. priimti tokius sprendimus, kuriuos gali priimti tik atitinkamą kompetenciją turinčios valstybės institucijos (jų pareigūnai), pavyzdžiui, teismai, prokurorai, Valstybės kontrolė, ikiteisminio tyrimo institucijos, įstatymuose numatyti operatyvinės veiklos subjektai.

Konstitucijoje įtvirtintas parlamentinės demokratijos modelis yra racionalus ir nuosaikus. Jis nėra grindžiamas vien parlamentine kontrole, vien tarpinstituciniais stabdžiais ir atsvaromis; ne menkesnį vaidmenį parlamentinėje demokratijoje vaidina tarpfunkcinė partnerystė, grindžiama *inter alia* pasitikėjimu. Konstitucinio Teismo aktuose yra konstatuota, kad „įgyvendinant bendruosius valstybės uždavinius, vykdant jos bendrąsias funkcijas tarp valstybės institucijų yra tarpfunkcinė partnerystė, taip pat tarpusavio kontrolė ir atsvara“ (Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d., 1998 m. balandžio 21 d., 2006 m. gegužės 9 d. nutarimai). Konstitucinis Teismas yra konstatavęs ir tai, kad „valstybės valdžių sąveika negali būti traktuojama kaip jų priešprieša ar konkurencija, vadinasi, ir stabdžiai bei atsvaros, kuriuos teisminė valdžia (jos institucijos) ir kitos valstybės valdžios (jų institucijos) turi viena kitos atžvilgiu, negali būti traktuojami kaip valdžių priešpriešos mechanizmai“ (Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas).

Kitoks Konstitucijos nuostatų, įtvirtinančių Seimo kontrolės funkciją (*inter alia* nuostatų, kuriomis yra grindžiama galimybė sudaryti Seimo laikinąsias tyrimo komisijas), interpretavimas neišvengiamai paneigtų konstitucinius atsakingo valdymo, valdžių padalijimo, teisinės valstybės, demokratijos principus, Konstitucijos preambulėje skelbiamą atviros, darnios, teisingos pilietinės visuomenės siekį, sudarytų prielaidas nestabilumui valdant valstybę, tvarkant viešuosius reikalus, taip pat prielaidas pažeisti asmens teises ir laisves, teisėtus interesus ir teisėtus lūkesčius, kitas Konstitucijoje įtvirtintas, jos ginamas ir saugomas vertybes.

Įstatymų leidėjo pavedimas tam tikrus santykius reguliuoti Vyriausybei ar jos įgaliotai institucijai

Žr. 1.8. Teisėkūros ir teisės taikymo pagrindai, 1.8.1. Bendrosios nuostatos, 2007 m. gegužės 5 d. nutarimas.

Valstybės valdžios institucijų lygiavertiškumas*Konstitucinio Teismo 2009 m. sausio 15 d. sprendimas*

Pagal Konstitucijos 5 straipsnio 1 dalį valstybės valdžią Lietuvoje vykdo Seimas, Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė, Teismas. Konstitucijoje įtvirtinta demokratinės teisinės valstybės valdžios sąranga suponuoją *inter alia* valstybės valdžią įgyvendinančių institucijų lygiavertiškumą.

Valdžių padalijimo principas; valdžios galias riboja Konstitucija (Konstitucijos 5 straipsnis)*Konstitucinio Teismo 2009 m. kovo 2 d. nutarimas*

<...> konstitucinis teisinės valstybės principas yra susijęs su konstituciniu valdžių padalijimo principu, *inter alia* įtvirtintu Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalyje. Pagal Konstituciją Lietuvoje valstybės valdžia yra organizuota ir įgyvendinama remiantis valdžių padalijimo principu. Konstitucinis Teismas savo aktuose ne kartą yra konstatavęs, jog konstitucinis valdžių padalijimo principas reiškia, kad įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė valdžios turi būti atskirtos, pakankamai savarankiškos, bet kartu tarp jų turi būti pusiausvyra, kad kiekvienai valdžios institucijai yra nustatyta jos paskirtą atitinkanti kompetencija, kad institucijos kompetencijos konkretus turinys priklauso nuo tos valdžios vietos bendroje valdžių sistemoje ir jos santykio su kitomis valdžiomis, nuo tos institucijos vietos tarp kitų valdžios institucijų ir jos įgaliojimų santykio su kitų institucijų įgaliojimais, kad Konstitucijoje tiesiogiai nustačius konkrečios valstybės valdžios institucijos įgaliojimus viena valstybės valdžios institucija negali iš kitos perimti tokių įgaliojimų, jų perduoti ar atsisakyti ir kad tokie įgaliojimai negali būti pakeisti ar apriboti įstatymu. Seimas neturi teisės pavesti Vyriausybei ar kuriai nors kitai institucijai realizuoti jo konstitucinę kompetenciją (Konstitucinio Teismo 2002 m. sausio 14 d. nutarimas).

Pagal Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalį valdžios galias riboja Konstitucija. Konstitucinis Teismas savo aktuose yra konstatavęs, jog Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalies nuostata, kad valdžios galias riboja Konstitucija, yra pažeidžiama, jeigu nustatomas toks teisinis reguliavimas, kad konstituciškai nepagrįstai išplečiamos Konstitucijos 5 straipsnio 1 dalyje nurodytos valstybės valdžios institucijos arba kurios nors kitos valdžios institucijos galios (Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d., 2004 m. gegužės 13 d., 2004 m. gruodžio 13 d., 2005 m. rugpjūčio 23 d., 2006 m. kovo 28 d. nutarimai).

Valdžios institucijų tarpusavio kontrolė ir atsvara, bendradarbiavimas*Konstitucinio Teismo 2009 m. gegužės 15 d. sprendimas*

Konstitucinis Teismas 2006 m. gegužės 9 d. nutarime <...> pabrėžė, kad valstybės valdžių sąveika negali būti traktuojama kaip jų priešprieša ar konkurencija, vadinasi, ir stabdžiai bei atsvaros, kuriuos teisinė valdžia (jos institucijos) ir kitos valstybės valdžios (jų institucijos) turi viena kitos atžvilgiu, negali būti traktuojami kaip valdžių priešpriešos mechanizmai; Konstitucijoje įtvirtintą valstybės valdžių sąveikos modelį apibūdina ir valstybės valdžių (jų institucijų) tarpusavio kontrolė bei atsvara, neleidžianti vienai valstybės valdžiai dominuoti kitos (kitų) atžvilgiu, ir jų bendradarbiavimas, žinoma, neperžengiant Konstitucijos nustatytų ribų – neišterpiančių į kitos valstybės valdžios įgaliojimų vykdymą.

Valdžių padalijimo principas; valdžios galias riboja Konstitucija (Konstitucijos 5 straipsnis)*Konstitucinio Teismo 2009 m. rugsėjo 24 d. nutarimas*

Konstitucinis Teismas savo nutarimuose yra ne kartą konstatavęs, kad Konstitucijos 5 straipsnyje yra *inter alia* įtvirtintas valdžių padalijimo principas; konstitucinis valdžių padalijimo principas – pagrindinis demokratinės teisinės valstybės organizacijos ir veiklos principas; Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalyje atsispindi ne tik konstitucinis valdžių padalijimo principas, bet ir Konstitucijos viršenybės bei konstitucinis teisinės valstybės principas; jeigu nustatomas toks teisinis reguliavimas, kad konstituciškai nepagrįstai išplečiamos ne tik Konstitucijos 5 straipsnio 1 dalyje nurodytos valstybės valdžios institucijos, bet ir kurios nors kitos valdžios institucijos galios, konstatuotina, kad yra pažeidžiama ir Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalies nuostata, jog valdžios galias riboja Konstitucija.

Aiškindamas Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalį, Konstitucinis Teismas yra ne kartą pažymėjęs, kad Seimas, kaip įstatymų ir kitų teisės aktų leidėjas, yra savarankiškas tiek, kiek jo galių ir plačios diskrecijos neribojama Konstitucija, *inter alia* konstituciniai teisinės valstybės, valdžių padalijimo, atsakingo valdymo, teisėtų lūkesčių apsaugos, teisinio aiškumo ir kiti principai.

<...>

<...> įstatymų leidėjas, vykdydamas įstatymų leidybos funkciją, yra saistomas Konstitucijos. Jei įstatymų leidėjo nustatytas teisinis reguliavimas nebūtų grindžiamas Konstitucijos nuostatomis ir principais, tokiu teisiniu reguliavimu būtų pažeidžiama ir Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalies nuostata bei konstitucinis teisinės valstybės principas. Pažymėtina, kad šie iš Konstitucijos kylantys reikalavimai taikytini ir Vyriausybei, kai ji įgyvendina konstitucinius įgaliojimus priimti poįstatyminius teisės aktus.

1.6. VALDŽIOS GALIAS RIBOJA KONSTITUCIJA

Valdžios galias riboja Konstitucija (Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalis)

Konstitucinio Teismo 1994 m. birželio 30 d. nutarimas

Konstitucijos 5 straipsnyje nustatyta: „Valdžios galias riboja Konstitucija.“ Pirmiausia tai reiškia, kad šiame straipsnyje nurodytų aukščiausiųjų valstybės institucijų – Seimo, Respublikos Prezidento ir Vyriausybės bei Teismo valdžios galių ribas apibrėžia pati Konstitucija. Kiekvienos minėtos institucijos statusas reglamentuojamas atskirame Konstitucijos skirsnyje, o pagrindinės konstitucinės nuostatos dar detalizuojamos specialiuose įstatymuose.

Draudimas perimti, perduoti Konstitucijoje tiesiogiai nustatytus valdžios institucijos įgaliojimus, jų atsisakyti, juos pakeisti ar apriboti įstatymu (Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalis)

Konstitucinio Teismo 1999 m. birželio 3 d. nutarimas

Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad valdžios galias riboja Konstitucija. Šis konstitucinis principas reiškia ir tai, kad jei Konstitucijoje yra tiesiogiai nustatyti konkrečios valstybinės valdžios institucijos įgaliojimai, nė viena kita institucija negali iš jos šių įgaliojimų perimti, o institucija, kurios įgaliojimai Konstitucijoje nustatyti, negali jų perduoti ar atsisakyti. Tokie įgaliojimai negali būti pakeisti ar apriboti įstatymu.

Valdžios galias riboja Konstitucija (Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalis)

Konstitucinio Teismo 1999 m. lapkričio 23 d. nutarimas

Pagal Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalį valdžios galias riboja Konstitucija. Įstatyme nustačius Konstitucijoje nenumatytą Vyriausybės atsistatydinimo pagrindą yra peržengtos Konstitucijoje Seimui nustatytos galios.

Valdžios galias riboja Konstitucija; draudimas perimti, perduoti Konstitucijoje tiesiogiai nustatytus valdžios institucijos įgaliojimus, jų atsisakyti, juos pakeisti ar apriboti įstatymu (Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalis)

Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas

Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalyje nustatyta: „Valdžios galias riboja Konstitucija.“

Šioje normoje įtvirtintas svarbus konstitucinis principas, į kurį turi būti atsižvelgiama nustatant valstybės valdžios institucijų įgaliojimus tiek valstybės valdžios ir asmens santykių, tiek valstybės valdžios institucijų tarpusavio santykių srityse. Konstitucinis Teismas, šiuo aspektu interpretuodamas Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalyje įtvirtintą principą, 1999 m. birželio 3 d. nutarime konstatavo, kad šis konstitucinis principas „reiškia ir tai, kad jei Konstitucijoje yra tiesiogiai nustatyti konkrečios valstybės valdžios institucijos įgaliojimai, nė viena kita institucija negali iš jos šių įgaliojimų perimti, o institucija, kurios įgaliojimai Konstitucijoje nustatyti, negali jų perduoti ar atsisakyti. Tokie įgaliojimai negali būti pakeisti ar apriboti įstatymu“. Šių reikalavimų būtina laikytis norint užtikrinti valstybės valdžios institucijų funkcionavimo darną.

Draudimas perimti, perduoti Konstitucijoje tiesiogiai nustatytus valdžios institucijos įgaliojimus, jų atsisakyti, juos pakeisti ar apriboti įstatymu (Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalis)

Konstitucinio Teismo 2000 m. vasario 10 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas, aiškindamas Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalies nuostatą „Valdžios galias riboja Konstitucija“, taip pat kitas Konstitucijos nuostatas, savo nutarimuose ne kartą yra konstatavęs, kad jeigu Konstitucijoje yra tiesiogiai nustatyti konkrečios valdžios institucijos įgaliojimai, jokia kita institucija negali iš jos tų įgaliojimų perimti, o institucija, kurios įgaliojimai Konstitucijoje nustatyti, negali jų perduoti ar atsisakyti. Tokie įgaliojimai negali būti pakeisti ar apriboti įstatymu (1998 m. balandžio 21 d., 1999 m. birželio 3 d., 1999 m. liepos 9 d. nutarimai).

Draudimas perimti, perduoti Konstitucijoje tiesiogiai nustatytus valdžios institucijos įgaliojimus, jų atsisakyti, juos pakeisti ar apriboti įstatymu

Konstitucinio Teismo 2002 m. birželio 3 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą yra konstatavęs, kad jei Konstitucijoje yra tiesiogiai nustatyti konkrečios valstybės valdžios institucijos įgaliojimai, nė viena kita institucija negali iš jos šių įgaliojimų perimti, o institucija, kurios įgaliojimai Konstitucijoje nustatyti, negali jų perduoti ar atsisakyti; tokie įgaliojimai negali būti pakeisti ar apriboti įstatymu.

Draudimas perimti, perduoti Konstitucijoje tiesiogiai nustatytus valdžios institucijos įgaliojimus ar jų atsisakyti

Konstitucinio Teismo 2002 m. birželio 19 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą yra konstatavęs, jog tiesioginis įgaliojimų nustatymas Konstitucijoje reiškia, kad viena valstybės valdžios institucija negali iš kitos perimti tokių įgaliojimų, jų perduoti ar atsisakyti. Vadinasi, jeigu Konstitucijoje yra tiesiogiai nustatyti įgaliojimai kuriam nors valstybės pareigūnui, šis negali jų perduoti jokiai kitam pareigūnui, o pastarasis negali jų perimti, išskyrus pačioje Konstitucijoje numatytus atvejus.

Valdžios galias riboja Konstitucija (Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalis)

Konstitucinio Teismo 2003 m. sausio 24 d. nutarimas

Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad valdžios galias riboja Konstitucija.

Konstitucinis Teismas, aiškindamas šią Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalies nuostatą, pažymėjo: „Valstybinės valdžios institucijos, rengdamos ir priimdamos teisės aktus, privalo vadovautis Konstitucijoje įtvirtintu teisinės valstybės principu. Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad valdžios galias riboja Konstitucija. Tai reiškia, kad Seimas, kaip įstatymų ir kitų teisės aktų leidėjas, yra savarankiškas tiek, kiek jo galių neriboja Konstitucija“ (Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas).

Draudimas perimti, perduoti Konstitucijoje tiesiogiai nustatytus valdžios institucijos įgaliojimus, jų atsisakyti, juos pakeisti ar apriboti įstatymu

Konstitucinio Teismo 2003 m. spalio 29 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą yra konstatavęs, kad Konstitucijoje tiesiogiai nustatius konkrečios valstybės valdžios institucijos įgaliojimus, viena valstybės valdžios institucija negali iš kitos perimti tokių įgaliojimų, jų perduoti ar atsisakyti, o kita institucija negali šių įgaliojimų perimti; tokie įgaliojimai negali būti pakeisti ar apriboti įstatymu.

Pagal Konstituciją Vyriausybė savo nutarimais negali nustatyti tokio teisinio reguliavimo, pagal kurį Vyriausybės nutarimo įsigaliojimo arba jo galios netekimo laikas priklausytų nuo kito subjekto išleisto žemesnės galios teisės akto įsigaliojimo.

Valdžios galias riboja Konstitucija (Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalis)

Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 13 d. nutarimas

<...> Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalyje atsispindi ne tik konstitucinis valdžių padalijimo principas, bet ir Konstitucijos viršenybės bei konstitucinis teisinės valstybės principas (Konstitucinio Teis-

mo 2001 m. liepos 12 d., 2002 m. gruodžio 24 d., 2003 m. sausio 24 d. nutarimai); jeigu nustatomas toks teisinis reguliavimas, kad konstituciškai nepagrįstai išplečiamos ne tik Konstitucijos 5 straipsnio 1 dalyje nurodytos valstybės valdžios institucijos, bet ir kurios nors kitos valdžios institucijos galios, konstatuotina, kad yra pažeidžiama ir Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalies nuostata, jog valdžios galias riboja Konstitucija (Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas).

Valdžios galias riboja Konstitucija (Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalis)

Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas

Konstitucinis valdžių padalijimo principas neatsiejamas ir nuo Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalies nuostatos, kad valdžios galias riboja Konstitucija, saistančios ne tik Konstitucijos 5 straipsnio 1 dalyje nurodytas valstybės valdžios institucijas, bet ir kitas valdingus įgaliojimus turinčias institucijas, nepriskiriamas nei įstatymų leidžiamajai, nei vykdomajai, nei teisminei valdžiai, taip pat visus šiose institucijose dirbančius valstybės tarnautojus. Šiame kontekste pažymėtina, jog, kaip yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, jeigu nustatomas toks teisinis reguliavimas, kad yra konstituciškai nepagrįstai išplečiamos ne tik Konstitucijos 5 straipsnio 1 dalyje nurodytos valstybės valdžios institucijos, bet ir kurios nors kitos valdžios institucijos galios, konstatuotina ir tai, kad yra pažeidžiama Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalies nuostata, jog valdžios galias riboja Konstitucija (Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d., 2004 m. gegužės 13 d. nutarimai).

Valdžios galias riboja Konstitucija (Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalis)

Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas

<...> pagal Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalį valdžios galias riboja Konstitucija. Konstitucinis Teismas savo aktuose yra konstatavęs, jog Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalies nuostata, kad valdžios galias riboja Konstitucija, yra pažeidžiama, jeigu nustatomas toks teisinis reguliavimas, kad konstituciškai nepagrįstai išplečiamos Konstitucijos 5 straipsnio 1 dalyje nurodytos valstybės valdžios institucijos arba kurios nors kitos valdžios institucijos galios (Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 13 d., 2004 m. gruodžio 13 d., 2005 m. rugpjūčio 23 d. nutarimai).

1.7. VALSTYBINĖ KALBA – LIETUVIŲ KALBA

Konstitucinis valstybinės kalbos statusas (Konstitucijos 14 straipsnis)

Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarimas

Pagal Konstitucijos 14 straipsnį lietuvių kalba yra valstybinė kalba. Konstitucinis valstybinės kalbos statuso įtvirtinimas reiškia, kad lietuvių kalba yra konstitucinė vertybė. Valstybinė kalba saugo tautos identitetą, integruoja pilietinę tautą, užtikrina tautos suvereniteto raišką, valstybės vientisumą ir jos nedalomumą, normalų valstybės ir savivaldybių įstaigų funkcionavimą. Valstybinė kalba yra svarbi piliečių lygiateisiškumo garantija, nes leidžia visiems piliečiams vienodomis sąlygomis bendrauti su valstybės ir savivaldybių įstaigomis, įgyvendinti savo teises ir teisėtus interesus. Konstitucinis valstybinės kalbos statuso įtvirtinimas taip pat reiškia, kad įstatymų leidėjas privalo įstatymais nustatyti, kaip šios kalbos vartojimas užtikrinamas viešajame gyvenime, be to, jis turi numatyti valstybinės kalbos apsaugos priemones. Lietuvių kalba, pagal Konstituciją įgijusi valstybinės kalbos statusą, privalo būti vartojama visose valstybės ir savivaldos institucijose, visose Lietuvoje esančiose įstaigose, įmonėse ir organizacijose; įstatymai ir kiti teisės aktai turi būti skelbiami valstybine kalba; raštvedyba, apskaitos, atskaitomybės, finansiniai dokumentai privalo būti tvarkomi lietuvių kalba; valstybės ir savivaldos institucijos, įstaigos, įmonės bei organizacijos tarpusavyje susirašinėja valstybine kalba.

Konstitucinis Teismas pabrėžia, kad konstitucinis valstybinės kalbos statusas reiškia, jog lietuvių kalba privalomai vartojama tik viešajame Lietuvos gyvenime. Kitose gyvenimo srityse asmenys nevaržomai gali vartoti bet kokią jiems priimtina kalbą.

Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos Respublikos piliečio pasas yra oficialus dokumentas, patvirtinantis asmens ir valstybės nuolatinį teisinį ryšį, t. y. asmens pilietybę, kad pilietybės santykiai yra viešojo valstybės gyvenimo sritis, asmens vardas ir pavardė piliečio pase turi būti rašomi valstybine kalba. Kitaip būtų paneigtas konstitucinis valstybinės kalbos statusas.

<...>

Kaip minėta, privalomo valstybinės kalbos vartojimo sritis – viešasis Lietuvos gyvenimas. Tai- gi ji nėra privaloma privačiame gyvenime, kuriame asmenys vartoja savo pačių pasirinktą kalbą.

<...>

<...> Kokiai tautybei priklausyti – tai asmens apsisprendimo reikalas, t. y. niekas, išskyrus patį asmenį, negali spręsti jo priskyrimo kokiai nors tautybei klausimo, todėl negalima nustatyti išskir- tinių valstybinės kalbos vartojimo atsižvelgiant į asmens tautybę taisyklių. Asmens tautybė taip pat negali būti pagrindas asmeniui reikalauti, kad jam nebūtų taikomos taisyklės, kylančios iš valstybi- nės kalbos statuso. Kitaip būtų pažeistas konstitucinis visų asmenų lygybės įstatymui principas.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Lietuvoje gyvenantys asmenys save priskiria daugiau kaip šimtui tautybių. Jų tautų kalbose vartojami įvairūs rašmenys, dažnai visiškai arba iš dalies nesutam- pantys su lietuvių kalbos rašmenimis. Jeigu teisės normomis būtų nustatyta, kad šių piliečių vardai ir pavardės Lietuvos Respublikos piliečio pase rašomi kitokiais, ne lietuviškais rašmenimis, būtų ne tik paneigtas konstitucinis valstybinės kalbos principas, bet ir sutrikdyta valstybės ir savivaldybių įstaigų, kitų įmonių, įstaigų bei organizacijų veikla. Dėl to piliečiams būtų sunkiau įgyvendinti savo teises bei teisėtus interesus ir būtų pažeistas Konstitucijoje įtvirtintas jų lygybės įstatymui principas.

Įrašų Lietuvos Respublikos piliečio pase rašymas valstybine kalba nepaneigia įvairioms tauti- nėms grupėms save priskiriančių piliečių teisės rašyti savo vardus ir pavardes bet kokia kita kalba, jeigu tai nesuję su įstatyme nustatyta valstybinės kalbos vartojimo sritimi.

Konstitucinis valstybinės kalbos statusas (Konstitucijos 14 straipsnis)

Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas

<...> Konstitucijos 14 straipsnio [nuostatoje] įtvirtintas lietuvių kalbos valstybinis statusas. Konstitucinis Teismas 1999 m. spalio 21 d. nutarime konstatavo, kad valstybinė kalba *inter alia* integruoja pilietinę Tautą, užtikrina normalų valstybės ir savivaldybių įstaigų funkcionavimą, yra svarbi piliečių lygiateisiškumo garantija, nes leidžia visiems piliečiams vienodomis sąlygomis bend- rauti su valstybės ir savivaldybių įstaigomis, įgyvendinti savo teises ir teisėtus interesus. Minėtame Konstitucinio Teismo nutarime taip pat konstatuota, kad konstitucinis valstybinės kalbos statu- so įtvirtinimas reiškia ir tai, kad įstatymų leidėjas privalo įstatymais nustatyti, kaip šios kalbos vartojimas užtikrinamas viešajame gyvenime, be to, jis turi numatyti valstybinės kalbos apsaugos priemones. Lietuvių kalba pagal Konstituciją privalo būti vartojama visose valstybės ir savivaldybių institucijose, visose Lietuvoje esančiose įstaigose, įmonėse ir organizacijose; įstatymai ir kiti teisės aktai turi būti skelbiami valstybine kalba; raštvedyba, apskaitos, atskaitomybės, finansiniai doku- mentai privalo būti tvarkomi lietuvių kalba; valstybės ir savivaldos institucijos, įstaigos, įmonės bei organizacijos tarpusavyje susirašinėja valstybine kalba. Asmens tautybė (taip pat ir santykiuose su valstybės ar savivaldybių institucijomis, valstybės tarnautojais) negali būti pagrindu asmeniui rei- kalauti, kad jam nebūtų taikomos taisyklės, kylančios iš valstybinės lietuvių kalbos statuso; kitaip būtų pažeistas konstitucinis visų asmenų lygybės įstatymui, teismui, valstybės institucijoms ir pa- reigūnams principas. Valstybinis lietuvių kalbos statusas suponuoja būtinumą valstybės tarnybos sistemą organizuoti ir jai funkcionuoti taip, kad į valstybės tarnybą (atitinkamas pareigas) būtų priimami tik tokie asmenys, kurie valstybinę kalbą moka gerai; geras valstybinės kalbos mokėji- mas – būtina prielaida tam, kad šie asmenys, būdami valstybės tarnautojais, galės tinkamai vykdyti savo pareigas, kad į juos, kaip į valstybės tarnautojus, žodžiu ar raštu besikreipiantiems asmenims nekils sunkumų su jais bendraujant, taip pat kad bus užtikrintas normalus įvairių valstybės ir savi- valdybių institucijų bendravimas, kad jiems nekils kitų sunkumų vykdant tarnybines pareigas ar su valstybės tarnyba susijusias užduotis.

Konstitucinis valstybinės kalbos statusas (Konstitucijos 14 straipsnis)

Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 10 d. nutarimas

<...> kaip savo 1999 m. spalio 21 d. nutarime yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, „kons- titucinis valstybinės kalbos statuso įtvirtinimas reiškia, kad lietuvių kalba yra konstitucinė vertybė.

Valstybinė kalba saugo tautos identitetą, integruoja pilietinę Tautą, užtikrina tautos suvereniteto raišką, valstybės vientisumą ir jos nedalomumą, normalų valstybės ir savivaldybių įstaigų funkcionavimą. Valstybinė kalba yra svarbi piliečių lygiateisiškumo garantija, nes leidžia visiems piliečiams vienodomis sąlygomis bendrauti su valstybės ir savivaldybių įstaigomis, įgyvendinti savo teises ir teisėtus interesus. Konstitucinis valstybinės kalbos statuso įtvirtinimas taip pat reiškia, kad įstatymų leidėjas privalo įstatymais nustatyti, kaip šios kalbos vartojimas užtikrinamas viešajame gyvenime, be to, jis turi numatyti valstybinės kalbos apsaugos priemones. Lietuvių kalba, pagal Konstituciją įgijusi valstybinės kalbos statusą, privalo būti vartojama visose valstybės ir savivaldos institucijose, visose Lietuvoje esančiose įstaigose, įmonėse ir organizacijose; įstatymai ir kiti teisės aktai turi būti skelbiami valstybine kalba; raštvedyba, apskaitos, atskaitomybės, finansiniai dokumentai privalo būti tvarkomi lietuvių kalba; valstybės ir savivaldos institucijos, įstaigos, įmonės bei organizacijos tarpusavyje susirašinėja valstybine kalba“.

Taigi pagal Konstituciją lietuvių kalba, kaip valstybinė kalba, yra valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų viešosios raiškos ir bendravimo tarpusavyje bei su visuomenės nariais priemonė. Ji yra svarbus valstybingumo elementas, visus Lietuvos Respublikos piliečius vienijantis, valstybinę bendruomenę – pilietinę Tautą integruojantis veiksnys, nes užtikrina visiems valstybės piliečiams lygias galimybes dalyvauti valdant savo šalį, priimant valstybinės reikšmės sprendimus, taip pat teisę lygiomis sąlygomis stoti į valstybinę tarnybą. Valstybinės kalbos mokėjimas yra visaverčio piliečių dalyvavimo valdant valstybę prielaida ir būtina sąlyga.

Kita vertus, konstitucinis valstybinės kalbos statusas reiškia ir tai, kad valstybinė kalba yra privalomai vartojama tik viešajame Lietuvos gyvenime; kitose gyvenimo srityse asmenys nevaržomai gali vartoti bet kokią jiems priimtina kalbą. Nagrinėjamos konstitucinės justicijos bylos kontekste pabrėžtina, kad oficialių dokumentų rašymas valstybine kalba nepaneigia tautinėms mažumoms save priskiriančių piliečių teisės rašyti, skaityti ir bendrauti bet kokia kita kalba, jeigu tai nesujie su Konstitucijos apibrėžta valstybinės kalbos vartojimo sritimi.

<...> Konstitucijos 117 straipsnio 2 dalyje nustatyta, jog teismo procesas Lietuvos Respublikoje vyksta valstybine kalba, o šio straipsnio 3 dalyje įtvirtinta, kad asmenims, nemokantiems lietuvių kalbos, garantuojama teisė dalyvauti tardymo ir teisminiuose veiksmuose per vėtėją.

Valstybinė kalba ir pilietiško principas

Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 10 d. nutarimas

Lietuvos Respublikos pilietybės institutas, piliečių teisės ir pareigos aiškintinos pilietiško, kaip konstitucinės vertybės, sampratos kontekste. Pilietiškas – konstitucinis principas, glaudžiai susijęs su *inter alia* konstituciniu teisinės valstybės principu (Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d., 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimai). Konstitucinis Teismas, aiškindamas konstitucinį Lietuvos Respublikos pilietybės institutą (*inter alia* pilietybės įgijimą pagal Konstituciją), yra konstatavęs, kad „nuolatinis gyvenimas valstybėje tam tikrą įstatyme nustatytą laiką bei valstybinės kalbos mokėjimas yra būtinos prielaidos užsieniečiui ar asmeniui be pilietybės integruotis į visuomenę, suvokti Tautos mentalitetą ir jos siekius, valstybės konstitucinę santvarką, susipažinti su Tautos ir valstybės istorija, kultūra, papročiais ir tradicijomis, pasirengti prisiimti atsakomybę už valstybės dabartį ir ateitį“ ir kad „būtent dėl to užsienio valstybės piliečiui ar asmeniui be pilietybės, norinčiam įgyti pilietybę, nepakanka vien apsigyventi šalyje – tam būtina nuolat gyventi valstybėje ilgesnį laiką, kurį nustato įstatymas, mokėti valstybinę kalbą“ (Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas). Akivaizdu, kad mokėti ir viešajame Lietuvos gyvenime vartoti valstybinę kalbą Lietuvos Respublikos piliečiams yra – nė kiek ne mažiau negu užsieniečiams, siekiantiems įgyti Lietuvos Respublikos pilietybę, – konstitucinis imperatyvas net turint galvoje tai, kad (kaip savo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarime yra apibūdinęs Konstitucinis Teismas) „absoliuti dauguma asmenų yra piliečiai ne todėl, kad jie pareiškė norą būti tos valstybės piliečiais, bet todėl, kad jie yra susiję su ta valstybe tam tikru objektyviu ryšiu – tos valstybės piliečiai buvo jų tėvai (vienas iš tėvų)“. Neįmanoma paneigti, kad valstybinės kalbos nemokantis Lietuvos Respublikos pilietis nėra pakankamai integravęs į Lietuvos visuomenę. Integravimasis į Lietuvos visuomenę, tapimas visaverčiu valstybinės bendruomenės – pilietinės Tautos nariu siejasi su atitinkamomis pastango-

mis, taip pat ir su valstybinės kalbos išmokimu (jeigu asmuo jos nemoka). Jeigu valstybinės kalbos nemokantis pilietis nemėgina jos išmokyti (nors nėra objektyvių priežasčių, dėl kurių jis negalėtų to daryti), tai liudija, kad jis stokoja pilietiškumo. Konstitucija suponuoja tokią pilietiškumo sampratą ir tokį pilietiškumo santykį su valstybine kalba kaip konstitucine vertybe, kad asmens siekis dalyvauti valdant savo šalį, priimant valstybinės reikšmės sprendimus, taip pat teisė lygiomis sąlygomis stoti į valstybinę tarnybą, siekis būti visaverčiu valstybinės bendruomenės – pilietinės Tautos nariu yra savaime suprantama paskata asmeniui gerai mokėti valstybinę kalbą, o ne atvirščiai – asmuo yra dirbtinai skatinamas dalyvauti valdant savo šalį, priimant valstybinės reikšmės sprendimus, nors jis – būtent dėl to, kad nemoka valstybinės kalbos, – nėra pakankamai integravęs į Lietuvos visuomenę, taigi ir nėra visavertis valstybinės bendruomenės – pilietinės Tautos narys.

Valstybinės kalbos vartojimas priimant valstybinės reikšmės sprendimus

Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 10 d. nutarimas

Valstybinės reikšmės sprendimų priėmimas, *inter alia* Lietuvos Respublikos piliečiams balsuojant referendumuose, kuriuose, kaip įtvirtinta Konstitucijos 9 straipsnio 1 dalyje, sprendžiami svarbiausi Valstybės bei Tautos gyvenimo klausimai, – tai išimtinė valstybinės kalbos vartojimo sritis. Valstybinės kalbos mokėjimas yra ir prielaida įgyvendinti kiekvieno Lietuvos Respublikos piliečio konstitucinę teisę balsuoti referendumuose. Konstitucija nesuponuoja to, kad piliečiams, nemokantiems valstybinės kalbos, turi ar gali būti sudarytos kokios nors ypatingos, palengvintos sąlygos dalyvauti valdant savo šalį, *inter alia* kad tokie piliečiai turi būti kaip nors dar labiau ir dirbtinai skatinami dalyvauti referendumuose arba kituose balsavimuose, kuriuose yra priimami valstybinės reikšmės sprendimai.

Dėl to referendumų biuleteniai turi būti spausdinami tik valstybine kalba. Priešingu atveju būtų ignoruojama konstitucinė valstybinės kalbos samprata, suponuojanti būtent valstybinės kalbos vartojimą priimant valstybinės reikšmės sprendimus, taip pat būtų nukrypstama nuo iš Konstitucijos kylančio pilietiškumo imperatyvo, Konstitucijoje įtvirtintos valstybinės bendruomenės – pilietinės Tautos sampratos.

Be to, visuotinai pripažįstama, jog referendumų biuleteniuose, kad ir kokiu klausimu tie referendumai būtų rengiami, klausimai turi būti formuluojami suprantamai kiekvienam balsuotojui. <...> pažymėtina, kad kalbinės išraiškos atžvilgiu tie klausimai nebūna sudėtingi, painūs ir iš balsuotojo nereikalauja jokių ypatingų kalbos žinių. Per referendumus balsuotojams pateikiamas tam tikras kalbos atžvilgiu nesudėtingas, nepainiai suformuluotas klausimas, į kurį reikia atsakyti tik „taip“ arba „ne“. Jeigu klausimų yra ne vienas, kiekvienas klausimas referendumo biuletenyje turi būti formuluojamas atskirai ir į kiekvieną klausimą turi būti atsakoma atskirai. Labai abejotina, ar toks pilietis, kuris šitaip paprastai suformuluoto klausimo (klausimų) nesupranta būtent dėl to, kad nemoka valstybinės kalbos, turi pakankamai informacijos apie Lietuvos valstybės viešąjį gyvenimą, kad galėtų racionaliai apsispręsti, kaip atsakyti į referendumo klausimą; išties, vargu ar apskritai įmanoma būtų pagrįsti, kad toks pilietis (galbūt išskyrus tik kai kurias išimtis) geba suvokti Tautos siekius ir yra pasirengęs prisiimti atsakomybę už Lietuvos valstybės dabartį ir ateitį. Dirbtinai papildomai skatinti tokius piliečius dalyvauti referendumuose ar kituose balsavimuose, kuriuose yra priimami valstybinės reikšmės sprendimai (taip pat ir sudarant jiems galimybes per referendumą savo valią pareikšti ne valstybine kalba, kurios jie nemoka), būtų tolygu atitinkamų valstybinės svarbos klausimų sprendimą tam tikru mastu patikėti tokiems žmonėms, kurie, kaip minėta, nėra pakankamai integravęsi į Lietuvos visuomenę, nėra visaverčiai valstybinės bendruomenės – pilietinės Tautos nariai (ir nesistengia jais tapti), stokoja pilietiškumo.

Šiame Konstitucinio Teismo nutarime pateiktas (remiantis *inter alia* Konstitucinio Teismo jurisprudencija, suformuota ankstesnėse konstitucinės justicijos bylose) Konstitucijos 14 straipsnio aiškinimas ir iš tokio aiškinimo (taip pat iš konstitucinių pilietiškumo ir valstybinės bendruomenės – pilietinės Tautos sampratos) kylantis reikalavimas referendumų biuletenius spausdinti tik valstybine kalba yra visiškai suderinami su Konstitucijos 37 straipsnio nuostata, kad piliečiai, priklausantys tautinėms bendrijoms, turi teisę puoselėti savo kalbą, kultūrą ir papročius, taip pat su Konstitucijos 45 straipsnio nuostatomis, kad piliečių tautinės bendrijos savo tautinės kultūros

reikalus, švietimą, labdarą, savitarpio pagalbą tvarko savarankiškai ir kad tautinėms bendrijoms valstybė teikia paramą, nes šios nuostatos, įtvirtinančios tautinių bendrijų teisę puoselėti savo tautinę kultūrą, papročius, kalbą, gauti valstybės teikiamą paramą, nereiškia, jog jų interesai gali būti priešpriešinami Lietuvos valstybės, kurios teritorijoje atitinkamos tautinės bendrijos gyvena, visos visuomenės, pilietinės Tautos bendriems interesams. Valstybinės kalbos konstitucinio įtvirtinimo, reikalavimo paisyti konstitucinio valstybinės kalbos imperatyvo *inter alia* tada, kai yra priimami valstybinės reikšmės sprendimai, negalima aiškinti kaip esą pažeidžiančio tautinių mažumų teises. Priešingai, kaip minėta, valstybinės kalbos mokėjimas užtikrina visų valstybės piliečių lygiateisiškumą. Kaip savo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarime yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, „asmens tautybė (taip pat ir santykiuose su valstybės ar savivaldybių institucijos, valstybės tarnautojais) negali būti pagrindu asmeniui reikalauti, kad jam nebūtų taikomos taisyklės, kylančios iš valstybinės lietuvių kalbos statuso; kitaip būtų pažeistas konstitucinis visų asmenų lygybės įstatymui, teismui, valstybės institucijoms ir pareigūnams principas“.

Pažymėtina ir tai, kad pateiktasis Konstitucijos 14 straipsnio aiškinimas ir reikalavimas referendumų biuletenius spausdinti tik valstybine kalba yra suderinami ir su Lietuvos valstybės tarptautiniais įsipareigojimais, taigi nekonkuruoja su iš Konstitucijos kylančiu imperatyvu laikytis savo valia prisiimtų tarptautinių įsipareigojimų, gerbti visuotinai pripažintus tarptautinės teisės principus (taip pat ir *pacta sunt servanda* principą), kuris, kaip savo 2006 m. kovo 14 d. nutarime yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, yra nepriklausomos Lietuvos valstybės teisinė tradicija ir konstitucinis principas.

Konstitucinis valstybinės kalbos statusas (Konstitucijos 14 straipsnis)

Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 5 d. nutarimas

Pagal Konstitucijos 14 straipsnį valstybinė kalba yra lietuvių kalba. Pažymėtina, kad šis straipsnis yra Konstitucijos I skirsnyje, kurio nuostatomis, kaip įtvirtinančioms ypatingas konstitucines vertybes, yra nustatyta aukštesnio lygio konstitucinė apsauga – jos gali būti keičiamos tik referendumu (Konstitucijos 148 straipsnio 2 dalis). Lietuvių kalba yra ypatinga konstitucinė vertybė, ji yra lietuvių tautos etninio ir kultūrinio savitumo pagrindas, tautos tapatumo ir išlikimo garantija. Lietuvių kalba saugo tautos tapatumą, integruoja pilietinę tautą, užtikrina valstybės vientisumą ir jos nedalomumą, normalų valstybės ir savivaldos įstaigų veikimą. Valstybinė kalba – bendrinė lietuvių kalba – yra tautos suvereniteto įteisinimo ir oraus bendravimo su pasauliu priemonė. Lietuvių kalbos, kaip valstybinės kalbos statusas, reiškia, kad turi būti užtikrintas lietuvių kalbos funkcionavimas visose viešojo gyvenimo srityse.

Lietuvių kalbos rašmenų ir su jų naudojimu susijusių esminių klausimų apibrėžimas

Konstitucinio Teismo 2009 m. lapkričio 6 d. sprendimas

<...> Lietuvos valstybinės – lietuvių – kalbos, kaip ir absoliučios daugumos Europos šalių valstybinių (oficialiųjų) kalbų, rašmenų pagrindas yra lotyniški rašmenys.

Lietuvių kalbos rašmenis ir su jų naudojimu susijusius esminius klausimus, *inter alia* atitinkamos transkripcijos principus, pagal Konstituciją turi apibrėžti įstatymų leidėjas arba jo įgaliota valstybės institucija.

Vardo ir pavardės įrašas pase valstybine kalba – oficialus asmens tapatybės patvirtinimas

Konstitucinio Teismo 2009 m. lapkričio 6 d. sprendimas

<...> Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarimo <...> nuostata „asmens vardas ir pavardė piliečio pase turi būti rašomi valstybine kalba“ ir <...> nuostata „Jeigu teisės normomis būtų nustatyta, kad šių piliečių vardai ir pavardės Lietuvos Respublikos piliečio pase rašomi kito- kiais, ne lietuviškais rašmenimis, būtų ne tik paneigtas konstitucinis valstybinės kalbos principas, bet ir sutrikdyta valstybės ir savivaldybių įstaigų, kitų įmonių, įstaigų bei organizacijų veikla“ yra susijusios ir aiškintinos kartu.

Minėtos doktrininės nuostatos <...> suponuoja, kad asmens vardas ir pavardė Lietuvos Respublikos piliečio pase turi būti įrašyti valstybine kalba ir kad tik asmens vardo ir pavardės įrašas

valstybine kalba yra oficialus to asmens tapatybės patvirtinimas, sukiantis atitinkamus teisinius padarinius, susijusius su to asmens vardo ir pavardės vartojimu viešajame Lietuvos gyvenime.

Visuotinai žinoma, kad pase, be skyriaus, kuriame įrašomi asmens tapatybę identifikuojantys duomenys (pirmiausia asmens vardas ir pavardė), esama skyrių, skirtų papildomiems duomenims apie asmenį įrašyti, reikalingoms žymoms (kuriose, beje, dažnai vartojama ne tik valstybinė (oficialioji) kalba) dėti. Tai būdinga ir Lietuvos Respublikos piliečio pasui.

Pažymėtina, kad jei Lietuvos Respublikos piliečio paso kitų įrašų skyriuje asmens vardas ir pavardė būtų rašomi nelietuviškais rašmenimis ir nesugramatinta forma, kai asmuo to pageidauja, šiame piliečio pase išliktų ir oficialus asmens tapatybės patvirtinimas valstybine kalba. Kartu pažymėtina, kad asmens vardo ir pavardės įrašas paso kitų įrašų skyriuje nelietuviškais rašmenimis neturėtų būti prilygintas įrašui apie asmens tapatybę valstybine kalba.

Minėtasis atvejais nebūtų pagrindo teigti, kad piliečio paso kitų įrašų skyriuje įrašius asmens vardą ir pavardę nelietuviškais rašmenimis ir nesugramatinta forma, kai asmuo to pageidauja, būtų paneigti iš Konstitucijos kylantys imperatyvai, kad „asmens vardas ir pavardė piliečio pase turi būti rašomi valstybine kalba“ ir kad viešajame valstybės gyvenime turi būti vartojama valstybinė kalba.

Taigi įstatymų leidėjas, nustatęs, kad asmens vardas ir pavardė Lietuvos Respublikos piliečio pase rašomi lietuviškais rašmenimis, turi diskreciją nustatyti ir tai, kad to paties paso kitų įrašų skyriuje asmens vardą ir pavardę galima įrašyti nelietuviškais rašmenimis ir nesugramatinta forma, kai asmuo to pageidauja. Tokiu atveju įstatymų leidėjas turėtų nustatyti asmens vardo ir pavardės rašymo Lietuvos Respublikos paso kitų įrašų skyriuje nevalstybine kalba pagrindus, *inter alia* tai, kokiais objektyviais kriterijais vadovaujantis asmens vardas ir pavardė Lietuvos Respublikos piliečio paso kitų įrašų skyriuje gali būti rašomi ne lietuviškais rašmenimis ir nesugramatinta forma.

Įstatymų leidėjas, nustatydamas asmens vardo ir pavardės rašymo Lietuvos Respublikos piliečio paso kitų įrašų skyriuje nevalstybine kalba pagrindus, turėtų paistyti ir to, kad <...> Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos, kaip ir absoliučios daugumos Europos šalių valstybinių (oficialių) kalbų, rašmenų pagrindas yra lotyniški rašmenys.

<...> aiškinant Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarimo <...> nuostatą „asmens vardas ir pavardė piliečio pase turi būti rašomi valstybine kalba“ ir <...> nuostatą „Jeigu teisės normomis būtų nustatyta, kad šių piliečių vardai ir pavardės Lietuvos Respublikos piliečio pase rašomi kitokiais, ne lietuviškais rašmenimis, būtų ne tik paneigtas konstitucinis valstybinės kalbos principas, bet ir sutrikdyta valstybės ir savivaldybių įstaigų, kitų įmonių, įstaigų bei organizacijų veikla“, darytina išvada, kad Lietuvos Respublikos piliečio pase įrašius asmens vardą ir pavardę valstybine kalba, to paties paso kitų įrašų skyriuje galima nurodyti asmens vardą ir pavardę kitokiais, ne lietuviškais, rašmenimis ir nesugramatinta forma, kai asmuo to pageidauja; toks asmens vardo ir pavardės įrašas paso kitų įrašų skyriuje nelietuviškais rašmenimis neturėtų būti prilygintas įrašui apie asmens tapatybę valstybine kalba.

1.8. TEISĖKŪROS IR TEISĖS TAIKYMO PAGRINDAI

1.8.1. Bendrosios nuostatos

Teisės aktų klasifikavimas; norminių teisės aktų samprata

Konstitucinio Teismo 1994 m. sausio 19 d. nutarimas

Lietuvos teisės tradicijų, kurių pagrindu buvo parengta galiojanti Lietuvos Respublikos Konstitucija, požiūriu klasifikuojant teisinius valdžios aktus ir tą klasifikaciją derinant su konstituciniu valdžios padalijimu, kuriuo daugiau ar mažiau yra pagrįsta šiuolaikinių demokratinių valstybių teisės šaltinių sistema, teisiniai valdžios aktai skirstomi į įstatymus (Konstitucija, konstituciniai įstatymai, įstatymai), poįstatyminius aktus (kiti Seimo aktai, valdymo reglamentiniai aktai, valdymo individualūs aktai) ir teismo sprendimus. <...> ypač reikšmingas yra teisės aktų grupavimas į norminius ir individualius. Prie norminių aktų priskiriami tie, kuriuose esama visuotinai privalomų bendro pobūdžio taisyklių. Čia svarbiausia ne tai, kokia konkrečia žodine forma atitinkama taisyklė yra suformuluota, o tai, kad remiantis jos tekstu būtų galima neabejotinai suprasti, jog kalbama apie tam tikriems subjektams skirtą nuorodą atitinkamomis sąlygomis veikti atitinkamu būdu.

Teisės aktų galiojimas laike (Konstitucijos 7, 70, 72 straipsniai)

Konstitucinio Teismo 1994 m. kovo 16 d. nutarimas

<...> teisės subjektams yra svarbus ne tiktai teisės normų turinys, bet ir jų galiojimas laike, ypač jeigu dėl naujai priimto ar pakeisto teisės akto reikia pasiruošti koreguoti savo veiklą. Kad teisės subjektai galėtų organizuoti savo veiklą pagal teisės normų reikalavimus, yra nustatyta įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarka.

<...> Konstitucijos 7 straipsnio antroje dalyje yra nurodyta: „Galioja tik paskelbti įstatymai“, o Konstitucijos 70 ir 72 straipsniuose reglamentuojama įstatymų paskelbimo ir įsigaliojimo tvarka.

Vadovaujantis Konstitucijos nuostatomis yra konkretizuojama įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarka. <...>

<...>

Remiantis Konstitucija ir įstatymu „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos“ darytina išvada, kad paskelbto teisės akto galiojimo pradžia yra:

1) įstatymų: a) jų paskelbimo „Valstybės žiniuose“ diena; b) pačiame įstatyme nustatyta vėlesnė diena;

2) Vyriausybės nutarimų – kita diena po jų paskelbimo „Valstybės žiniuose“.

Įstatymo ar kito teisės akto galia nukreipiama į ateitį. Negalima iš asmens reikalauti laikytis taisyklių, kurių jo veiklos metu nebuvo ir todėl jis negalėjo žinoti būsimų reikalavimų. Teisės subjektas turi būti tikras, kad jo veiksmai, padaryti vadovaujantis teisės aktais, galiojusiaisiais jų padarymo metu, bus laikomi teisėtais. Priešingu atveju pats įstatymas netektų autoriteto, ir tai kliudytų nustatyti stabilią teisinę tvarką.

Teisės teorija ir teisės tradicijos leidžia daryti išvadą, kad teisinio reguliavimo srityje galioja bendra taisyklė: įstatymas neturi grįžtamosios galios. Šios taisyklės esmė yra ta, kad įstatymai, išskyrus kai kurias išimtis, paprastai „negrįžta į praeitį“, t. y. jie netaikomi įvykusiems teisiniams faktams ir teisinėms pasekmėms, kurios atsirado iki naujai priimto norminio akto įsigaliojimo.

<...>

<...> Vyriausybės nutarimas, priimtas taikant įstatymo normas ir nustatantis grįžtamąją jų galią, visais atvejais neatitinka įstatymo, nes juo įsiterpiama į to įstatymo galiojimo ribas ir pažeidžiama jo viršenybė poįstatyminių aktų atžvilgiu.

Teisės aktų galiojimas laike

Konstitucinio Teismo 1994 m. balandžio 21 d. nutarimas

Teisės teorija ir teisės tradicijos leidžia daryti išvadą, kad teisinio reguliavimo srityje egzistuoja bendra taisyklė: įstatymas atgal negalioja. Tai reiškia, kad norminiai aktai paprastai netaikomi tiems faktams ir teisinėms pasekmėms, kurie atsirado iki šių norminių aktų įsigaliojimo (<...> Konstitucinio Teismo 1994 m. kovo 16 d. nutarimas <...>). Teisiniai santykiai atsiranda tik galiojančio įstatymo nustatytais pagrindais.

Įstatymų leidyboje atgal galiojančių įstatymo normų priėmimas yra išimtis. Tai įvyksta, kai apie įstatymo galiojimą atgal yra nurodyta pačiame įstatyme arba kai priimami įstatymai, panaikinantys veikos baudžiamumą ar administracinę atsakomybę arba švelninantys bausmę ar administracinę nuobaudą. Kitose teisės srityse retroaktyvus (atgal galiojančio) įstatymo priėmimas gali neigiamai atsiliepti asmenų teisėms. Retroaktyvus įstatymas išibrauna į anksčiau galiojusio įstatymo reguliavimo sferą ir pakeičia ankstesnio įstatymo nustatytas asmenų teises ir pareigas. Dėl to atsiranda teisinės pasekmės, kurios gali būti palankios vienai šaliai, bet nepalankios kitai. Taigi klaidinga būtų manyti, kad asmens padėtį gerinantis įstatymas (išskyrus baudžiamąją ir administracinę atsakomybę) visada galioja atgal, nes privatinėje teisėje, pagerinus vienos teisinio santykio šalies padėtį, kitos šalies padėtis gali pablogėti.

Lietuvos Respublikos Konstitucija buvo priimta 1992 m. spalio 25 d. visų Respublikos piliečių referendume ir įsigaliojo kitą dieną po oficialaus referendumo rezultatų paskelbimo, t. y. 1992 m. lapkričio 2 d. Nei pačioje Konstitucijoje, nei įstatyme „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“ nėra numatyta konstitucinių normų galiojimo atgal. <...>

Jeigu Konstitucijos normos apimtų anksčiau atsiradusius faktus, neturėjusius teisinės reikšmės, būtų išplečiama teisinio reguliavimo sfera – teisės normų galiojimas nukreipiamas atgal. Tai prieštarautų bendram teisės principui „įstatymas atgal negalioja“.

Norminių teisės aktų samprata, galiojimas laike

Konstitucinio Teismo 1994 m. liepos 15 d. nutarimas

Norminiai aktai yra tie, kuriuose esama visuotinai privalomų bendro pobūdžio taisyklių, ir čia svarbiausia ne tai, kokia konkrečia žodine forma atitinkama taisyklė suformuluota, o tai, jog, remiantis teksto turiniu, būtų galima neabejotinai suprasti, kad kalbama apie tam tikriems subjektams skirtą nuorodą esant tam tikroms aplinkybėms veikti atitinkamu būdu (<...> Konstitucinio Teismo 1994 m. sausio 19 d. nutarimas <...>).

<...>

<...> teisinio reguliavimo srityje egzistuoja bendra taisyklė, kad teisės norma atgal negalioja. Tai reiškia, kad norminiai aktai paprastai netaikomi faktams ir teisinėms pasekmėms, atsiradusioms iki šių norminių aktų įsigaliojimo.

Įstatymai neturi grįžtamosios galios

Konstitucinio Teismo 1994 m. gruodžio 1 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas 1994 m. kovo 16 d. nutarime konstatavo, kad „teisinio reguliavimo srityje galioja bendra taisyklė: įstatymas neturi grįžtamosios galios. Šios taisyklės esmė yra ta, kad įstatymai, išskyrus kai kurias išimtis, paprastai „negrįžta į praeitį“, t. y. jie netaikomi įvykusiems teisiniams faktams ir teisinėms pasekmėms, kurios atsirado iki naujai priimto norminio akto įsigaliojimo“ <...>. Ši nuostata buvo pakartota ir Konstitucinio Teismo 1994 m. liepos 15 d. nutarime <...>.

Teisingumas – vienas pagrindinių teisės tikslų

Konstitucinio Teismo 1995 m. kovo 8 d. nutarimas

Teisės reguliacinis vaidmuo labai priklauso nuo visuomeninio gyvenimo intensyvumo. Kuo sudėtingesni žmonių socialiniai santykiai, tuo didesnis poreikis šiuos santykius reguliuoti, t. y. priimti teisės aktus, kurie sudarytų prielaidas spręsti socialinių interesų konfliktus. Tokiu būdu išvengiama atsitiktinumų ir savivalės, socialinio gyvenimo nestabilumo, interesų priešpriešos. Vienas pagrindinių teisės, kaip socialinio gyvenimo reguliavimo būdo, tikslų – teisingumas. Negalima pasiekti teisingumo tenkinant tik vienos grupės arba vieno asmens interesus ir kartu neigiant kitų interesus. Elgiantis vienašališkai, būtų ignoruojama humaniškoji teisės paskirtis, didėtų socialinių konfliktų galimybė. Teisė negali remtis vien tik daugumos ar mažumos interesais, todėl teisėdaroje siekiama derinti interesus panaudojant optimalias šalių susitarimo galimybes. Šis teisėdaros principas ypač aktualus, kai sprendžiami žmogaus prigimtinių teisių apskritai ir atskirai imant – nuosavybės teisių įgyvendinimo, teisės į nuosavybę gynimo klausimai.

Nuolatinio galiojimo ir *ad hoc* teisės aktų samprata

Konstitucinio Teismo 1995 m. liepos 5 d. sprendimas

<...> Vyriausybės nutarimai yra įstatymo normų taikymo aktai nepriklausomai nuo to, ar tas aktas yra vienkartinio (*ad hoc*), ar nuolatinio galiojimo (Konstitucinio Teismo 1994 m. liepos 15 d. nutarimas <...>). Esminis jų galiojimo laike skirtumas yra tas, kad nuolatinio galiojimo aktai taikomi tol, kol jie nustatyta tvarka nėra panaikinami. Tuo tarpu vienkartinio galiojimo aktai taikomi tik vienam teisiniui santykiui (individualūs aktai) arba aiškiai apibrėžtai teisinių santykių grupei iš esmės pakeičiant jų turinį. Pavyzdžiui, tokie yra steigimo, likvidavimo arba reorganizavimo aktai, pakeičiantys subjekto faktinę padėtį pagal įstatyme nustatytą jo teisinį statusą. Vienkartinio galiojimo aktai nustoja galios juos pritaikius, nes jų pagrindu atsiradusius teisinius santykius reguliuoja jau kiti teisės aktai.

Teisės normų kolizija

Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d. nutarimas

Esant teisės normų kolizijai, galioja vėlesniojo įstatymo norma.

Bendrųjų ir specialiųjų teisės normų konkurencija

Konstitucinio Teismo 1996 m. vasario 28 d. nutarimas

<...> jei yra bendrųjų ir specialiųjų teisės normų konkurencija, taikomos specialios teisės normos.

Bendrųjų ir specialiųjų teisės normų konkurencija

Konstitucinio Teismo 1996 m. balandžio 18 d. nutarimas

<...> esant bendrųjų <...> normų ir specialiųjų <...> procesinių normų konkurencijai taikomos pastarosios.

Ius nudum

Konstitucinio Teismo 1996 m. lapkričio 12 d. nutarimas

Teisės norma, kuria valstybė prisiima atitinkamą įsipareigojimą, <...> turi būti paremta materialiniais ir finansiniais išteklių. Priešingu atveju teisės norma tampa neveiksminga, ja negalima pasinaudoti (*ius nudum*).

Materialinių teisės normų pirmenybė prieš procesines teisės normas

Konstitucinio Teismo 1996 m. lapkričio 12 d. nutarimas (pakartota 2004 m. gruodžio 13 d. nutarime)

<...> materialinės teisės normos turi pirmumą procesinių teisės normų atžvilgiu. Pastarosios paprastai yra tarnybinio pobūdžio, t. y. jos yra skirtos materialinės teisės normoms įgyvendinti.

Teisės sistemos ypatumas – nuolatinė teisinio reguliavimo raida

Konstitucinio Teismo 1997 m. lapkričio 13 d. nutarimas

Vienas iš būdingų teisės sistemos ypatumų yra nuolatinė teisinio reguliavimo raida. Ji priklauso nuo visuomenėje vykstančių pokyčių ir dėl to atsirandančios būtinybės sureguliuoti tiek naujus, tiek pasikeitusius senus visuomeninius santykius. Atsižvelgiant į tokią teisinio reguliavimo įstatymais ir kitais teisės aktais būtinybę yra įtvirtinamos naujos, tobulinamos galiojančios ar pašalinamos pasenusios teisės normos.

Priimant naujas ir tobulinant galiojančias teisės normas nėra suvaržymų, kokie visuomeniniai santykiai, kokių eiliškumu turi būti sunorminti. Per įstatymų leidybos iniciatyvą dažniausiai išryškėja, kurios visuomeninio gyvenimo sritys pirmiausia turi būti sureguliuotos arba kurių reguliavimą reikia patikslinti. Tačiau leidžiamų įstatymų turinio ir formos atžvilgiu nėra visiškos laisvės. Visiems teisės aktams keliamas vienas svarbiausių reikalavimų: jie neturi prieštarauti Konstitucijai.

Konstitucijos preambulėje yra skelbiamas atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekis. Vienas iš šio tikslo realizavimo būdų yra teisės sistemos tobulinimas remiantis konstituciniais, bendraisiais teisės principais.

Įstatymų tarpusavio darnos ir stabilumo reikalavimai

Konstitucinio Teismo 1997 m. lapkričio 13 d. sprendimas

<...> įstatymai, nustatydami teisės subjektų laisvės ribas, socialinės veiklos visose gyvenimo srityse galimybes, atitinkamai veikia asmenų elgesį, jį modeliuoja. Taip įstatymai reguliuoja, stiprina ir saugo visuomeninius santykius. Todėl įstatymai turi būti ne tik tarpusavyje suderinti, bet ir pakankamai stabilūs. Suprantama, pasenusios, neveikiančios ir pan. įstatymų normos turi būti keičiamos, pripažįstamos netekusiomis galios.

Įstatymų galiojimo sustabdymas

Konstitucinio Teismo 1997 m. lapkričio 13 d. sprendimas

Konstitucijos 106 straipsnio ketvirtojoje dalyje nustatyta, kad „Respublikos Prezidento teikimas Konstituciniam Teismui ar Seimo nutarimas ištirti, ar aktas sutinka su Konstitucija, sustabdo šio akto galiojimą“. <...>

Konstitucijos 145 straipsnyje nustatyta, kad esant ypatingoms sąlygoms – įvedus karo ar nepaprastąją padėtį – gali būti laikinai apribojamos teisės ir laisvės, nurodytos Konstitucijos 22, 24,

25, 32, 35 ir 36 straipsniuose. Tai galėtų būti padaroma sustabdant atitinkamų įstatymų normų galiojimą. Kitų įstatymo galiojimo sustabdymo atvejų Konstitucija nenumato.

<...>

<...> įstatymų leidyba savo priederme ir paskirtimi nėra susijusi su įstatymų galiojimo stabdymu. Taip yra todėl, kad situacijoje, susidariusioje sustabdžius įstatymo galiojimą, galima įžvelgti prielaidas dviprasmybėms atitinkamų visuomeninių santykių reguliavimo procese, spragoms teisėje atsirasti. Taip pat gali iškilti ir kitų teisinių problemų. Suprantama, tai nedidina pasitikėjimo įstatymais, valdžia ir jos institucijomis.

Taigi pažymėtina, kad įstatymų galiojimo sustabdymas yra nebūdingas įstatymų leidybai ir paprastai siejamas su Konstitucijoje nurodytais atvejais.

Teisės aktai neturi grįžtamosios galios (*lex retro non agit*)

Konstitucinio Teismo 1998 m. kovo 25 d. nutarimas

Teisės teorijoje neabejojama, jog teisinio reguliavimo srityje galioja taisyklė *lex retro non agit*, t. y. teisės aktas neturi atgalinio veikimo galios. Taigi teisės aktai paprastai netaikomi tiems įvykusiems teisiniams faktams ir teisiniams padariniams, kurie atsirado iki naujai priimto teisės akto įsigaliojimo. Tai ne kartą savo nutarimuose yra pabrėžęs ir Konstitucinis Teismas (pvz., Konstitucinio Teismo 1994 m. kovo 16 d., balandžio 21 d., liepos 15 d., gruodžio 1 d. nutarimai).

Taisyklė *lex retro non agit* – svarbus ir būtinas veiksnys užtikrinant teisės, įstatymų, teisinės tvarkos stabilumą ir tvirtumą, teisinių santykių subjektų teises, pasitikėjimą valstybėje priimtais teisės aktais. Teisės subjektas turi būti įsitikinęs, kad jo elgesys, atitinkantis tuo metu galiojančius teisės aktus, ir vėliau bus laikomas teisėtu ir nesukeliantiu jam neigiamų teisinių padarinių.

Pažymėtina, kad išimtis daroma tada, kai baudžiamojoje ar administracinėje teisėje panaikinamas veikos baudžiamumas ar sušvelninama atsakomybė. Tokie įstatymai turi ir atgalinio veikimo galią. Tai atitinka teisės doktrinos taisyklę *lex benignior retro agit*.

Darytina prielaida, kad kitose teisės šakose atgalinio veikimo galią turinčio teisės akto priėmimas būtų galimas, jei tai nurodyta pačiame įstatyme ir jei toks teisės aktas teisės subjektams nepablogintų teisinės padėties. Tačiau visais atvejais reikės atsižvelgti į tai, kad privatinėje teisėje pagerinus vienos teisinių santykių šalies padėtį kitos šalies padėtis paprastai gali pablogėti.

Konstitucinis Teismas, analizuodamas teisės aktų atgalinio veikimo problemas, Vyriausybės nutarimų atžvilgiu yra konstatavęs, kad „Vyriausybės nutarimas, priimtas taikant įstatymo normas ir nustatantis grįžtamąją jų galią, visais atvejais neatitinka įstatymo, nes juo įsiterpiama į to įstatymo galiojimo ribas ir pažeidžiama jo viršenybė poįstatyminių aktų atžvilgiu“ (Konstitucinio Teismo 1994 m. kovo 16 d. nutarimas).

Proceso normų paskirtis

Konstitucinio Teismo 1998 m. rugsėjo 24 d. nutarimas

Proceso normų paskirtis yra užtikrinti materialinės teisės normų įgyvendinimą. Todėl norint geriau suvokti vienos ar kitos proceso taisyklės prasmę reikia išsiaiškinti su ja susijusių materialinės teisės normų ypatumus.

Norminio teisės akto dalys sudaro vieną visumą

Konstitucinio Teismo 1999 m. liepos 9 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas pažymi, kad visos norminio teisės akto dalys (taip pat priedėliai) sudaro vieną visumą, tarpusavyje yra neatskiriamai susijusios ir turi vienodą teisinę galią. Priedėlių atskirti nuo teisės akto negalima, nes keičiant juose konkrečiai išdėstytą turinį keičiasi ir viso norminio teisės akto turinys.

Teisinio reguliavimo aiškumo reikalavimas

Konstitucinio Teismo 2000 m. vasario 10 d. nutarimas (pakartota 2001 m. sausio 25 d. nutarime)

Teisinis reguliavimas visais atvejais turi būti aiškus, jis negali kelti dviprasmybių, todėl sąvojos įstatyme turi būti vartojamos tiksliai, pagal jų tikrąją prasmę.

Teisės aktai, reguliuojantys santykius, susijusius su konstitucinėmis žmogaus teisėmis, neturi būti žymimi slaptumo žymomis

Konstitucinio Teismo 2000 m. balandžio 5 d. nutarimas

<...> teisės norminiai aktai, reguliuojantys santykius, susijusius su konstitucinėmis žmogaus teisėmis ir laisvėmis bei jų įgyvendinimu, apskritai neturi būti žymimi jokiais slaptumo žymomis.

Teisės aktai turi nustatyti elgesio taisykles, pagal kurias teisinių santykių subjektai privalo veikti tik ateityje

Konstitucinio Teismo 2000 m. spalio 18 d. nutarimas (pakartota 2005 m. gruodžio 12 d. nutarime)

<...> tokia teisės aktų leidybos praktika, kai iš pradžių ne nustatomos teisės normos, pagal kurias turi būti sudaromi susitarimai, bet susitariama, o tik po to nustatomos teisės normos, atspindinčios susitarimą, yra ydinga, nes paneigia vieną iš svarbiausių įstatymų ir kitų teisės aktų leidybos principų, kad teisės aktai turi nustatyti elgesio taisykles, pagal kurias teisinių santykių subjektai privalo veikti tik ateityje.

Oficialus įstatymų paskelbimas; įstatymai neturi grįžtamosios galios (Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalis)

Konstitucinio Teismo 2001 m. sausio 11 d. nutarimas

Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalyje nustatyta: „Galioja tik paskelbti įstatymai.“

Ši Konstitucijos nuostata reiškia, kad įstatymai negalioja ir negali būti taikomi, jei jie nėra oficialiai paskelbti. Oficialus įstatymų paskelbimas laikantis Konstitucijoje ir įstatymuose nustatytos tvarkos yra būtina sąlyga ne tik tam, kad įstatymai įsigaliotų, bet ir kad teisinių santykių subjektai žinotų, kokie įstatymai galioja, koks yra jų turinys, ir juos vykdytų. Demokratinėje teisinėje valstybėje negali būti nepaskelbtų įstatymų.

Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalyje taip pat atsispindi teisės principas, jog paskelbti įstatymai galioja į ateitį ir neturi grįžtamosios galios (*lex retro non agit*). Taigi įstatymai taikomi tiems faktams ir pasekmėms, kurios atsiranda po šių įstatymų įsigaliojimo. Reikalavimas, kad paskelbti įstatymai galiotų į ateitį ir neturėtų grįžtamosios galios – svarbi teisinio tikrumo prielaida, esminis teisės viešpatavimo, teisinės valstybės elementas.

Kartu pažymėtina, kad teisės principas, jog paskelbti įstatymai galioja į ateitį ir neturi grįžtamosios galios, sietinas su konstituciniais teisingumo, humanizmo principais. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad priimti įstatymai, panaikinantys veikos baudžiamumą ar sušvelninantys atsakomybę, turi grįžtamąją galią (*lex benignior retro agit*) (1998 m. kovo 25 d. nutarimas).

Teisės aktų galia nukreipta į ateitį; teisė negali būti nevieša

Konstitucinio Teismo 2001 m. lapkričio 29 d. nutarimas

Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas. Vienas iš teisinės valstybės principo elementų yra tas, kad teisės aktų galia nukreipta į ateitį. Konstitucinis Teismas 1994 m. kovo 16 d. nutarime konstatavo: „Įstatymo ar kito teisės akto galia nukreipiama į ateitį. Negalima iš asmens reikalauti laikytis taisyklių, kurių jo veiklos metu nebuvo ir todėl jis negalėjo žinoti būsimų reikalavimų.“ Teisinės valstybės principo esminis elementas taip pat yra tas, kad galioja tik paskelbti teisės aktai. Teisė negali būti nevieša. Konstituciniai reikalavimai, kad galiotų tik paskelbti teisės aktai ir kad jie galiotų į ateitį, – svarbi teisinio tikrumo prielaida. <...>

<...>

<...> Teisės aktuose įtvirtintos normos taikomos faktams ir pasekmėms, atsirandantiems po jų įsigaliojimo. Reikalavimas, kad paskelbti teisės aktai galiotų į ateitį, – esminis teisinės valstybės principo elementas, svarbi teisinio tikrumo prielaida.

Teisės aktuose vartojamų sąvokų ir jų apibrėžimų aiškinimas bei vertinimas

Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas

<...> teisės akte (jo dalyje) apibrėžiamos sąvokos negalima nagrinėti paliekant nušaly kurių nors toje sąvokoje vartojamą žodį arba kurią nors tos sąvokos apibrėžimo formuluoję, nes taip būtų ignoruojamas atitinkamo teisinio reguliavimo vieningumas. Vadinasi, teisės akte apibrėžiamos są-

vokos atitiktį Konstitucijai galima tirti tik kartu tiriant jos apibrėžimo atitiktį Konstitucijai, t. y. tiriant, ar Konstitucijai neprieštarauja nuostatų, kuriose formuluojamas šios sąvokos apibrėžimas, visuma – vieningas teisinis reguliavimas.

Oficialus įstatymų paskelbimas; įstatymai neturi grįžtamosios galios (Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalis)

Konstitucinio Teismo 2003 m. rugsėjo 30 d. nutarimas

Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalyje nustatyta: „Galioja tik paskelbti įstatymai.“

Aiškindamas šią Konstitucijos nuostatą, Konstitucinis Teismas 2001 m. sausio 11 d. nutarime konstatavo:

„Ši Konstitucijos nuostata reiškia, kad įstatymai negalioja ir negali būti taikomi, jei jie nėra oficialiai paskelbti. Oficialus įstatymų paskelbimas laikantis Konstitucijoje ir įstatymuose nustatytos tvarkos yra būtina sąlyga ne tik tam, kad įstatymai įsigaliotų, bet ir kad teisinių santykių subjektai žinotų, kokie įstatymai galioja, koks yra jų turinys, ir juos vykdytų. Demokratinėje teisinėje valstybėje negali būti nepaskelbtų įstatymų.

Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalyje taip pat atsispindi teisės principas, jog paskelbti įstatymai galioja į ateitį ir neturi grįžtamosios galios (*lex retro non agit*). Taigi įstatymai taikomi tiems faktams ir pasekmėms, kurios atsiranda po šių įstatymų įsigaliojimo. Reikalavimas, kad paskelbti įstatymai galiotų į ateitį ir neturėtų grįžtamosios galios – svarbi teisinio tikrumo prielaida, esminis teisės viešpatavimo, teisinės valstybės elementas.“

Teisės aktų paskelbimas – būtina jų galiojimo sąlyga (Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalis)

Konstitucinio Teismo 2003 m. spalio 29 d. nutarimas

Aiškinant Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalies nuostatas, kad galioja tik paskelbti įstatymai, turinį būtina išsiaiškinti, kokia prasme šiame Konstitucijos straipsnyje yra vartojamos sąvoka „paskelbti“ ir sąvoka „įstatymai“.

Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalyje vartojama sąvoka „paskelbti“ *inter alia* reiškia, kad įstatymu turi būti nustatyta įstatymų paskelbimo tvarka ir informacijos šaltinis, kuriame įstatymai turi būti paskelbti.

Pažymėtina, jog įstatymu nustatant įstatymų paskelbimo tvarką būtina paisyti Konstitucijos reikalavimų, kad Seimo priimti įstatymai įsigalioja po to, kai juos pasirašo ir oficialiai paskelbia Lietuvos Respublikos Prezidentas, jeigu pačiais įstatymais nenustatoma vėlesnė įsigaliojimo diena (70 straipsnio 1 dalis), kad Respublikos Prezidentas Seimo priimtą įstatymą ne vėliau kaip per dešimt dienų po įteikimo arba pasirašo ir oficialiai paskelbia, arba motyvuotai grąžina Seimui pakartotinai svarstyti (71 straipsnio 1 dalis), kad jeigu nurodytu laiku Seimo priimto įstatymo Respublikos Prezidentas negrąžina ir nepasirašo, toks įstatymas įsigalioja po to, kai jį pasirašo ir oficialiai paskelbia Seimo Pirmininkas (71 straipsnio 2 dalis), kad referendumu priimtą įstatymą ar kitą aktą ne vėliau kaip per 5 dienas privalo pasirašyti ir oficialiai paskelbti Respublikos Prezidentas (71 straipsnio 3 dalis), kad jeigu nurodytu laiku tokio įstatymo Respublikos Prezidentas nepasirašo ir nepaskelbia, įstatymas įsigalioja po to, kai jį pasirašo ir oficialiai paskelbia Seimo Pirmininkas (71 straipsnio 4 dalis), kad Respublikos Prezidento grąžintus ir pakartotinai Seimo apsvarstytus ir priimtus įstatymus Respublikos Prezidentas privalo ne vėliau kaip per tris dienas pasirašyti ir nedelsiant oficialiai paskelbti (72 straipsnio 3 dalis), kad Respublikos Prezidentas pasirašo ir skelbia Seimo priimtus įstatymus arba grąžina juos Seimui Konstitucijos 71 straipsnyje nustatyta tvarka (84 straipsnio 24 punktas), kad priimtą įstatymą dėl Konstitucijos keitimo pasirašo Respublikos Prezidentas ir ne vėliau kaip per 5 dienas oficialiai paskelbia (149 straipsnio 1 dalis), kad jeigu nurodytu laiku priimto įstatymo dėl Konstitucijos keitimo Respublikos Prezidentas nepasirašo ir nepaskelbia, šis įstatymas įsigalioja, kai jį pasirašo ir oficialiai paskelbia Seimo Pirmininkas (149 straipsnio 2 dalis), kitų Konstitucijos normų bei principų.

Pagal Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalį įstatymų paskelbimas turi būti toks, kad teisės subjektai būtų tikri, jog paskelbtas įstatymas ir yra būtent tas įstatymas, kurį priėmė Seimas arba kuris buvo priimtas referendumu. Toks įstatymų paskelbimas yra jų oficialus paskelbimas.

Konstitucinis Teismas 2001 m. sausio 11 d. nutarime konstatavo, kad oficialus įstatymų paskelbimas laikantis Konstitucijoje ir įstatymuose nustatytos tvarkos yra būtina sąlyga ne tik tam, kad įstatymai įsigaliotų, bet ir kad teisinių santykių subjektai žinotų, kokie įstatymai galioja, koks yra jų turinys, ir juos vykdytų. Demokratinėje teisinėje valstybėje negali būti nepaskelbtų įstatymų.

Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalyje vartojama sąvoka „paskelbti“ reiškia ir tai, kad įstatymai turi būti paskelbti viešai. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad teisė negali būti nevieša (Konstitucinio Teismo 2001 m. lapkričio 29 d., 2003 m. gegužės 30 d. nutarimai).

Įstatymai turi būti paskelbti viešai, kad su jais galėtų susipažinti visi teisės subjektai. Konstitucinis reikalavimas, kad gali galioti tik tie įstatymai, kurie yra paskelbti, – svarbi teisinio tikrumo prielaida. Šis konstitucinis reikalavimas yra neatsiejamas nuo konstitucinio teisinės valstybės principo.

Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalyje atsispindi konstitucinis principas, kad teisė negali būti nevieša.

Taigi, atsižvelgus į konstitucinį reikalavimą, kad teisė negali būti nevieša, Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalyje vartojama sąvoka „įstatymai“ negali būti aiškinaama vien pažodžiui – ji aiškintina plečiamai, kaip apimanti ne tik įstatymo galią turinčius, bet ir kitus teisės aktus.

Konstitucinis Teismas 1999 m. liepos 9 d. nutarime konstatavo, kad visos norminio teisės akto dalys (taip pat priedėliai) sudaro vieną visumą, tarpusavyje yra neatskiriamai susijusios ir turi vienodą teisinę galią.

Priedėlių nuo teisės akto atskirti negalima, nes, keičiant juose nustatytą teisinį reguliavimą, keičiasi ir visas teisės akte nustatytas teisinio reguliavimo turinys.

Taigi, paisant minėtų Konstitucijos reikalavimų, turi būti paskelbiamas visas teisės aktas kartu su visomis jo sudedamosiomis dalimis.

Pagal Konstitucijos 14 straipsnį valstybinė kalba yra lietuvių kalba, todėl Lietuvoje galioja tik tie teisės aktai, kurie paskelbti valstybine lietuvių kalba.

Vadinasi, atitinkančiais Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalies reikalavimus, taigi ir galiojančiais, gali būti pripažįstami tik tokie teisės aktai, kurie buvo paskelbti paisant Konstitucijoje įtvirtintų teisės aktų paskelbimo oficialumo, viešumo reikalavimų, konstitucinio reikalavimo, kad teisės aktas turi būti paskelbtas visas (visos jo sudedamosios dalys), taip pat konstitucinio reikalavimo, kad teisės aktai turi būti skelbiami valstybine lietuvių kalba.

Kartu pažymėtina, kad Konstitucija *expressis verbis* nustato tik atskirus įstatymų dėl Konstitucijos keitimo (149 straipsnio 1 ir 2 dalys), įstatymų (70 straipsnio 1 dalis, 71 straipsnis, 72 straipsnio 3 dalis, 84 straipsnio 24 punktas), kitų Seimo priimtų aktų (72 straipsnio 2 dalis) paskelbimo elementus. Konstitucija *expressis verbis* nenustato teisės aktų oficialaus paskelbimo šaltinių ar visų galimų jų paskelbimo būdų. Tai nustatyti įstatymu turi įstatymų leidėjas. Reguluodamas šiuos santykius, įstatymų leidėjas, atsižvelgdamas į teisės aktų įvairovę ir jų turinį, gali nustatyti diferencijuotą teisinį reguliavimą. Tai nustatydamas įstatymų leidėjas visais atvejais turi paisyti Konstitucijos.

Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalies nuostata, kad galioja tik paskelbti įstatymai, kaip ir visos kitos Konstitucijos nuostatos, aiškintina tik atsižvelgiant į Konstitucijos viršenybės principą – pamatinį demokratinės teisinės valstybės reikalavimą.

<...>

Šiame Konstitucinio Teismo nutarime konstatuota, kad atitinkančiais Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalies reikalavimus, taigi galiojančiais, gali būti pripažįstami tik tokie teisės aktai, kurie buvo paskelbti paisant *inter alia* Konstitucijoje įtvirtintų teisės aktų paskelbimo oficialumo, viešumo reikalavimų, konstitucinio reikalavimo, kad teisės aktas būtų paskelbtas visas (visos jo sudedamosios dalys).

Priešingu atveju teisės subjektai nebūtų tikri, kad paskelbtas teisės aktas ir yra būtent tas teisės aktas, kurį išleido kompetentingas teisėkūros subjektas.

<...> teisėkūros subjektai pagal Konstituciją turi pareigą atlikti visų savo iki Konstitucijos įsigaliojimo išleistų ir tebegaliojančių teisės aktų peržiūrą ir įvertinti, ar šie aktai, to teisėkūros subjekto manymu, neprieštarauja Konstitucijai.

<...> minėta teisėkūros subjektų pareiga suponuoja ir jų pareigą užtikrinti, kad šie teisės aktai būtų suderinti su Konstitucijos nuostatomis ne tik pagal juose nustatyto teisinio reguliavimo turinį bei apimtį, taip pat ne tik pagal teisės akto formą, bet ir pagal šių teisės aktų paskelbimą, kaip reikalauja Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalis.

Sąvokų vartojimas teisės aktuose

Konstitucinio Teismo 2003 m. lapkričio 17 d. nutarimas

<...> Toks teisinis reguliavimas, kai teisės aktuose vartojamų sąvokų turinys neatitinka sąvokos bendrinės prasmės, yra teisiskai ydingas.

Teisės aktų konstitucingumo prezumpcija (Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas

Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalies nuostata, kad teisės aktas (ar jo dalis) negali būti taikomi nuo tos dienos, kai oficialiai paskelbiamas Konstitucinio Teismo sprendimas, kad atitinkamas teisės aktas (jo dalis) prieštarauja Konstitucijai, reiškia, kad tol, kol Konstitucinis Teismas nėra priėmęs sprendimo, kad atitinkamas teisės aktas (jo dalis) prieštarauja Konstitucijai, preziumuojama, kad toks teisės aktas (jo dalis) atitinka Konstituciją ir kad tokio teisės akto (jo dalies) pagrindu atsiradę teisiniai padariniai yra teisėti.

Teisės aktų konstitucingumo ir teisėtumo prezumpcija

Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas

<...> Asmens pasitikėjimas valstybe ir teise bei teisėtų lūkesčių apsauga, kaip konstitucinės vertybės, yra neatskiriami nuo teisės aktų konstitucingumo ir teisėtumo prezumpcijos. Teisės aktai (jų dalys) laikomi atitinkančiais Konstituciją ir teisėtais tol, kol Konstitucijos ir Konstitucinio Teismo įstatymo nustatyta tvarka nėra pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai (poįstatyminiai aktai – prieštaraujančiais Konstitucijai ir/arba įstatymams). Taigi tol, kol teisės aktai (jų dalys) Konstitucinio Teismo įstatymo nustatyta tvarka nėra pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai (poįstatyminiai aktai – prieštaraujančiais Konstitucijai ir/arba įstatymams) arba kol jie nėra nustatyta tvarka pripažinti netekusiais galios, juose nustatytas teisinis reguliavimas atitinkamiems teisinių santykių subjektams yra privalomas. Asmenį, kuris paklūsta teisei, laikosi įstatymų reikalavimų, saugo ir gina Konstitucija. Šios nuostatos nepaisymas reikštų, kad nukrypstama ir nuo Konstitucijoje įtvirtinto teisingumo principo.

Iš teisinės valstybės principo kylantys reikalavimai teisėkūros subjektams

Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas

Konstitucinis teisinės valstybės principas suponuoja įvairius reikalavimus įstatymų leidėjui, kitiems teisėkūros subjektams: teisėkūros subjektai teisės aktus gali leisti tik neviršydami savo įgaliojimų; teisės aktuose nustatyti reikalavimai turi būti grindžiami bendro pobūdžio nuostatomis (teisės normomis ir principais), kurias įmanoma taikyti visiems numatytiems atitinkamų teisinių santykių subjektams; diferencijuotas teisinis reguliavimas turi būti grindžiamas tik atitinkamais teisės aktais reguliuojamų visuomeninių santykių subjektų padėties objektyviais skirtumais; kad teisinių santykių subjektai galėtų žinoti, ko iš jų reikalauja teisė, teisės normos turi būti nustatomos iš anksto, teisės aktai turi būti oficialiai skelbiami, jie turi būti vieši ir prieinami; įstatymuose ir kituose teisės aktuose nustatytas teisinis reguliavimas turi būti aiškus, suprantamas, neprieštaringas, teisės aktų formuluotės turi būti tikslios, turi būti užtikrinami teisės sistemos nuoseklumas ir vidinė darna, teisės aktuose neturi būti nuostatų, vienu metu skirtingai reguliuojančių tuos pačius visuomeninius santykius; kad teisinių santykių subjektai galėtų savo elgesį orientuoti pagal teisės reikalavimus, teisinis reguliavimas turi būti santykinai stabilus; teisės aktais negalima reikalauti neįmanomų dalykų (*lex non cogit ad impossibilia*); teisės aktų galia yra nukreipta į ateitį, įstatymų ir kitų teisės aktų galiojimas atgal neleidžiamas (*lex retro non agit*), nebent teisės aktu būtų sušvelninama teisinių santykių subjekto padėtis ir kartu nebūtų pakenkiama kitiems teisinių santykių subjektams (*lex benignior retro agit*); teisės pažeidimai, už kuriuos teisės aktuose yra nustatyta atsakomybė, turi

būti aiškiai apibrėžti; nustatant teisinius apribojimus bei atsakomybę už teisės pažeidimus, privalu paisyti protingumo reikalavimo, taip pat proporcingumo principo, pagal kurį nustatytos teisinės priemonės turi būti būtinos demokratinėje visuomenėje ir tinkamos siekiamiems teisėtiems bei visuotinai svarbiems tikslams (tarp tikslų ir priemonių turi būti pusiausvyrą), jos neturi varžyti asmens teisių labiau, negu reikia šiems tikslams pasiekti, o jeigu šios teisinės priemonės yra susijusios su sankcijomis už teisės pažeidimą, tai minėtos sankcijos turi būti proporcingos padarytam teisės pažeidimui; teisiškai reguliuojant visuomeninius santykius privalu paisyti prigimtinio teisingumo reikalavimų, apimančių *inter alia* būtinumą užtikrinti asmenų lygybę įstatymui, teismui ir valstybės institucijoms ar pareigūnams; leidžiant teisės aktus turi būti paisoma teisėkūros procedūrinių reikalavimų, taip pat ir tų, kuriuos yra nusistatęs pats teisėkūros subjektas; ir kt.

Norminio teisės akto dalys sudaro vieną visumą

Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad visos norminio teisės akto dalys (taip pat priedėliai) sudaro vieną visumą, tarpusavyje yra neatskiriama susijusios ir turi vienodą teisinę galią, kad priedėlių atskirti nuo teisės akto negalima, nes, keičiant juose nustatytą teisinį reguliavimą, keičiasi ir visas teisės akte nustatyto teisinio reguliavimo turinys (Konstitucinio Teismo 1999 m. liepos 9 d., 2003 m. spalio 29 d. nutarimai).

Teisinis reguliavimas – socialinės tvarkos nustatymo forma

Konstitucinio Teismo 2005 m. gegužės 13 d. nutarimas

<...> Konstitucinis Teismas <...> 1999 m. spalio 6 d. nutarime konstatavo: „Teisinis reguliavimas – tai tam tikros socialinės tvarkos nustatymo forma. Teisinio reguliavimo ypatumai priklauso nuo reguliuojamų visuomeninių santykių specifikos. <...>“

Teisė negali būti nevieša (Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalis)

Konstitucinio Teismo 2005 m. gruodžio 12 d. nutarimas

Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalyje yra įtvirtinta, kad galioja tik paskelbti įstatymai. Teisė negali būti nevieša (Konstitucinio Teismo 2001 m. lapkričio 29 d. nutarimas).

Bendrojo teisinio reguliavimo išimčių nustatymas

Konstitucinio Teismo 2005 m. gruodžio 12 d. nutarimas

<...> tam tikro bendrojo teisinio reguliavimo išimčių nustatymas gali būti konstituciškai pateisinamas, jeigu yra siekiama užtikrinti konstituciškai pagrįstą visuotinai reikšmingą interesą, Konstitucijos saugomas bei ginamas vertybes, ir tik tiek, kiek to siekiama. Minėtos išimtys turi būti proporcingos siekiamam konstituciškai pagrįstam tikslui ir neriboti subjektų teisių daugiau, nei būtina užtikrinant konstituciškai pagrįstą visuotinai reikšmingą interesą.

Iš teisinės valstybės principo kylantys reikalavimai teisėkūros subjektams

Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas

Konstitucinis teisinės valstybės principas suponuoja įvairius reikalavimus įstatymų leidėjui, kitiems teisėkūros subjektams: teisėkūros subjektai teisės aktus gali leisti tik neviršydami savo įgaliojimų; teisės aktuose nustatyti reikalavimai turi būti grindžiami bendro pobūdžio nuostatomis (teisės normomis ir principais), kurias įmanoma taikyti visiems numatytiems atitinkamų teisinių santykių subjektams; diferencijuotas teisinis reguliavimas turi būti grindžiamas tik atitinkamais teisės aktais reguliuojamų visuomeninių santykių subjektų padėties objektyviais skirtumais; kad teisinių santykių subjektai galėtų žinoti, ko iš jų reikalauja teisė, teisės normos turi būti nustatomos iš anksto, teisės aktai turi būti oficialiai skelbiami, jie turi būti vieši ir prieinami; įstatymuose ir kituose teisės aktuose nustatytas teisinis reguliavimas turi būti aiškus, suprantamas, neprieštaringas, teisės aktų formuluotės turi būti tikslios, turi būti užtikrinami teisės sistemos nuoseklumas ir vidinė darna, teisės aktuose neturi būti nuostatų, vienu metu skirtingai reguliuojančių tuos pačius visuomeninius santykius; kad teisinių santykių subjektai galėtų savo elgesį orientuoti pagal teisės

reikalavimus, teisinis reguliavimas turi būti santykinai stabilus; teisės aktais negalima reikalauti neįmanomų dalykų (*lex non cogit ad impossibilia*); teisės aktų galia yra nukreipta į ateitį, įstatymų ir kitų teisės aktų galiojimas atgal neleidžiamas (*lex retro non agit*), nebent teisės aktu būtų sušvelninama teisiųjų santykių subjekto padėtis ir kartu nebūtų pakenkiama kitiems teisiųjų santykių subjektams (*lex benignior retro agit*); teisės pažeidimai, už kuriuos teisės aktuose yra nustatyta atsakomybė, turi būti aiškiai apibrėžti; nustatant teisinius apribojimus bei atsakomybę už teisės pažeidimus privalo paisyti protingumo reikalavimo, taip pat proporcingumo principo, pagal kurį nustatytos teisinės priemonės turi būti būtinos demokratinėje visuomenėje ir tinkamos siekiamiems teisėtiems bei visuotinai svarbiems tikslams (tarp tikslų ir priemonių turi būti pusiausvyra), jos neturi varžyti asmens teisių labiau negu reikia šiems tikslams pasiekti, o jeigu šios teisinės priemonės yra susijusios su sankcijomis už teisės pažeidimą, tai minėtos sankcijos turi būti proporcingos padarytam teisės pažeidimui; teisiškai reguliuojant visuomeninius santykius privalo paisyti prigimtinio teisingumo reikalavimų, apimančių *inter alia* būtinumą užtikrinti asmenų lygybę įstatymui, teismui ir valstybės institucijoms ar pareigūnams; leidžiant teisės aktus turi būti paisoma teisėkūros procedūrinių reikalavimų, taip pat ir tų, kuriuos yra nusistatęs pats teisėkūros subjektas; ir kt. (Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d., 2004 m. gruodžio 29 d., 2005 m. rugsėjo 29 d. nutarimai).

Teisinės terminijos vartojimas teisės aktuose

Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas

<...> Konstitucija neužkerta kelio įstatymuose, kituose teisės aktuose tiems patiems reiškiniams apibūdinti vartoti kitus žodžius ar formuluotes negu vartojami Konstitucijos tekste.

Konstitucija, kaip teisės aktas, yra išreikšta tam tikra tekstine forma, turi tam tikrą kalbinę išraišką, tačiau kaip teisės negalima traktuoti vien kaip teksto, taip ir Konstitucijos negalima traktuoti vien kaip jos tekstinės formos (Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas). Šiame kontekste paminėtina, kad kalba, *inter alia* teisinė terminija, nuolat vystosi. Tad reikalavimas, kad įstatymuose, kituose teisės aktuose tie patys reiškiniai visada būtų apibūdinami tik tais pačiais žodžiais ir formuluočiais kaip Konstitucijoje, jeigu jis būtų suabsoliutintas, reikštų, jog, viena vertus, siekiama dirbtinai varžyti, netgi stabdyti tokį kalbos, *inter alia* teisinės terminijos, vystymąsi, kai įstatymuose, kituose teisės aktuose yra vartojami ne tik kiti nei Konstitucijos tekste žodžiai (formuluotės), apibūdinantys tuos pačius reiškinius, bet ir apskritai nauji terminai (formuluotės), kurių nebuvo tuo metu, kai buvo kuriamas Konstitucijos tekstas. Kita vertus, toks reikalavimas, jeigu jis būtų suabsoliutintas, galėtų provokuoti Konstitucijos teksto koregavimą pagal įstatymuose, kituose teisės aktuose įtvirtintą terminiją (žodžius, formuluotes) net tokiais atvejais, kai intervencija į Konstitucijos, kuri, kaip aukščiausioji teisė, turi būti stabilus aktas, teksta nėra teisiškai būtina.

Sąvokų vartojimas teisės aktuose

Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 24 d. nutarimas

<...> sąvokos teisės aktuose turi būti vartojamos nenukrypstant nuo joms būdingos prasmės, o jeigu joms yra suteikiamas specifinis turinys, tai turi būti specialiai aptarta atitinkamame teisės akte.

Įstatymas gali būti taikomas ne nuo jo priėmimo, o tik nuo įsigaliojimo dienos

Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas

<...> priimto įstatymo ar konstitucinio įstatymo taikymas negali būti siejamas vien su to įstatymo ar konstitucinio įstatymo priėmimu – įstatymas ar konstitucinis įstatymas gali būti taikomas ne anksčiau kaip nuo jo įsigaliojimo dienos <...>.

Teisinės terminijos vartojimas teisės aktuose

Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas

<...> reikalavimo įstatymuose, kituose teisės aktuose tuos pačius reiškinius visada apibūdinti tik tais pačiais žodžiais ir formuluočiais kaip Konstitucijoje suabsoliutinimas ne tik reikštų siekį dirbtinai varžyti, stabdyti tokį kalbos, *inter alia* teisinės terminijos, vystymąsi, kai įstatymuose, kituose teisės aktuose yra vartojami ne tik kitokie nei Konstitucijos tekste žodžiai (formuluotės),

apibūdinantys tuos pačius reiškinius, bet ir apskritai nauji terminai (formuluotės), kurių Konstitucijos teksto kūrimo metu nebuvo, bet ir galėtų provokuoti koreguoti Konstitucijos tekstą pagal įstatymuose, kituose teisės aktuose įtvirtintą terminiją (žodžius, formuluotes) net ir tokiais atvejais, kai intervencija į Konstitucijos, kuri, kaip aukščiausioji teisė, turi būti pastovus aktas, tekstą teisiškai nėra būtina; Konstitucija neužkerta kelio įstatymuose, kituose teisės aktuose tiems patiems reiškiniams apibūdinti vartoti kitokius nei Konstitucijos tekste žodžius ar formuluotes (Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas).

Teisės aktų konstitucingumo prezumpcija

Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 13 d. nutarimas

Teisės aktai (jų dalys) laikomi atitinkančiais Konstituciją tol, kol Konstitucijos ir Konstitucinio Teismo įstatymo nustatyta tvarka nėra pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai.

Teisės aktų paskelbimas – būtina jų galiojimo sąlyga (Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalis)

Konstitucinio Teismo 2006 m. gruodžio 29 d. sprendimas

Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalyje yra nustatyta, kad galioja tik paskelbti įstatymai. Aiškindamas šią konstitucinę nuostatą Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad „Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalyje atsispindi konstitucinis principas, kad teisė negali būti nevieša. Taigi, atsižvelgus į konstitucinį reikalavimą, kad teisė negali būti nevieša, Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalyje vartojama sąvoka „įstatymai“ negali būti aiškinama vien pažodžiui – ji aiškintina plečiamai, kaip apimanti ne tik įstatymo galią turinčius, bet ir kitus teisės aktus“ (Konstitucinio Teismo 2003 m. spalio 29 d. nutarimas), taigi ir Respublikos Prezidento dekretus. Konstitucinis Teismas 2001 m. sausio 11 d. nutarime yra konstatavęs, kad oficialus įstatymų paskelbimas laikantis Konstitucijoje ir įstatymuose nustatytos tvarkos yra būtina sąlyga ne tik tam, kad įstatymai įsigaliotų, bet ir kad teisinių santykių subjektai žinotų, kokie įstatymai galioja, koks yra jų turinys, ir juos vykdytų.

Įstatymų leidėjo pavedimas tam tikrus santykius reguliuoti Vyriausybei ar jos įgaliotai institucijai

Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 5 d. nutarimas

Tais atvejais, kai Konstitucija nereikalauja tam tikrų joje nurodytų santykių reguliuoti būtent įstatymu ir kai pagal Konstituciją tokių santykių reguliavimas nėra priskirtas kitų valstybės valdžią vykdančių institucijų, *inter alia* Vyriausybės, išimtinai kompetencijai, įstatymų leidėjas gali įstatyme nustatyti ir tai, kad tam tikrus santykius reguliuoja Vyriausybė ar jos įgaliota institucija. Lietuvos įstatymų leidyboje tokia teisėkūros praktika, kai įstatyme yra nustatoma, kad tam tikrus santykius reguliuoja Vyriausybė ar jos įgaliota institucija, yra gana plačiai paplitusi.

Jeigu įstatymų leidėjas įstatyme įtvirtina nuostatą, kad tam tikrus santykius „reguliuoja Vyriausybė ar jos įgaliota institucija“, ši nuostata reiškia, kad: Vyriausybė turi įgaliojimus įstatyme nurodytus santykius reguliuoti pati arba savo nutarimu gali nustatyti, kokia institucija turi įgaliojimus (gali ir turi) reguliuoti įstatyme nurodytus santykius; Vyriausybė turi įgaliojimus dalį įstatyme nurodytų santykių reguliuoti pati, o kai kuriuos įstatyme *expressis verbis* nurodytus santykius bei santykius, kurie kyla iš įstatyme *expressis verbis* nurodytų santykių, gali įgaluoti reguliuoti kitą instituciją; Vyriausybė, įgaliodama kokią nors instituciją reguliuoti atitinkamus santykius, negali pavesti jai reguliuoti ir tokių santykių, kurie pagal Konstituciją ir įstatymus gali būti reguliuojami ne mažesnės galios negu Vyriausybės nutarimai teisės aktais.

Minėta teisėkūros praktika, jeigu yra paisoma valdžių padalijimo principo ir iš jo kylančių reikalavimų, *inter alia* reikalavimo nereguluoti tam tikrų santykių poįstatyminiais teisės aktais, jeigu pagal Konstituciją tokie santykiai gali būti reguliuojami tik įstatymu, jeigu paisoma draudimo perduoti kitoms institucijoms tuos įgaliojimus, kurie pagal Konstituciją yra išimtinė Vyriausybės kompetencija, jeigu paisoma draudimo perduoti kitoms institucijoms reguliuoti tokius santykius, kurie pagal Konstituciją ir įstatymus gali būti reguliuojami ne mažesnės negu Vyriausybės nutarimai galios teisės aktais, savaime nėra nesuderinama su Konstitucija. Tačiau šiame kontekste pažymėtina, kad iš konstitucinio teisinės valstybės principo kyla ir tai, kad jeigu įstatymų leidėjas

įstatyme įtvirtina, kad tam tikrus santykius reguliuoja Vyriausybė ar jos įgaliota institucija, tai Vyriausybė, priimdama nutarimą, kuriuo tam tikrus santykius reguliuoti įgalioja atitinkamą instituciją, tuos santykius reguliuoti gali įgalioti tik tokią instituciją, kuri vykdo tokias funkcijas ir (arba) turi tokius kitus įgaliojimus, kurie yra susiję su jai Vyriausybės nutarimu priskirtų santykių reguliavimu (yra artimi tam reguliavimui). Su Konstitucija nebūtų nesuderinamas ir toks teisinis reguliavimas, kai Vyriausybė, paisydama įstatymų nustatytų reikalavimų ir tvarkos, prireikus įsteigtų valstybės instituciją, kuriai pavestų reguliuoti įstatyme numatytus santykius, jeigu pagal įstatymą Vyriausybė ar jos įgaliota institucija turi įgaliojimus reguliuoti tokius santykius. Pažymėtina ir tai, kad jeigu įstatymų leidėjas įstatyme įtvirtina, kad tam tikrus santykius reguliuoja Vyriausybė ar jos įgaliota institucija ir jeigu tokį poįstatyminio santykių reguliavimo poreikį lemia būtinumas teisėkūroje remtis specialiomis žiniomis ar specialia (profesine) kompetencija, iš konstitucinio teisinės valstybės principo kyla ir tai, kad kai Vyriausybė priima nutarimą, kuriuo tam tikrus santykius reguliuoti įgalioja atitinkamą instituciją, tai turi būti tik tokia institucija, kuri turi tokią specialią (profesinę) kompetenciją, reikalingą jai Vyriausybės nutarimu priskirtiems santykiams reguliuoti.

Teisinės terminijos vartojimas teisės aktuose

Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 15 d. nutarimas

<...> Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d., 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimuose yra konstatuota, kad Konstitucija neužkerta kelio įstatymuose, kituose teisės aktuose tiems patiems reiškiniams apibūdinti vartoti kitus žodžius ar formuluotes negu vartojami Konstitucijos tekste.

Oficialus viešas teisės aktų paskelbimas (Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalis)

Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 27 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas, aiškindamas Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalį, savo aktuose yra konstatavęs, kad: įstatymai negalioja ir negali būti taikomi, jei jie nėra oficialiai paskelbti (Konstitucinio Teismo 2001 m. sausio 11 d. nutarimas); įstatymų paskelbimas – būtina sąlyga jiems įsigalioti (Konstitucinio Teismo 2002 m. birželio 19 d. nutarimas); įstatymu turi būti nustatyta įstatymų paskelbimo tvarka ir informacijos šaltinis, kuriame įstatymai turi būti paskelbti (Konstitucinio Teismo 2003 m. spalio 29 d. nutarimas); įstatymų paskelbimas turi būti toks, kad teisės subjektai būtų tikri, jog paskelbtas įstatymas ir yra būtent tas, kurį priėmė Seimas arba kuris buvo priimtas referendumu; toks įstatymų paskelbimas yra oficialus (Konstitucinio Teismo 2003 m. spalio 29 d. nutarimas); oficialus įstatymų paskelbimas laikantis Konstitucijoje ir įstatymuose nustatytos tvarkos yra būtina sąlyga ne tik įstatymams įsigalioti, bet ir tam, kad teisės subjektai žinotų, kokie įstatymai galioja, koks yra jų turinys, ir juos vykdytų (Konstitucinio Teismo 2001 m. sausio 11 d., 2003 m. spalio 29 d. nutarimai); demokratinėje teisinėje valstybėje negali būti nepaskelbtų įstatymų (Konstitucinio Teismo 2001 m. sausio 11 d., 2003 m. spalio 29 d. nutarimai); įstatymai turi būti paskelbti viešai (Konstitucinio Teismo 2003 m. spalio 29 d. nutarimas); teisė negali būti nevieša (Konstitucinio Teismo 2001 m. lapkričio 29 d., 2003 m. gegužės 30 d., 2003 m. spalio 29 d. nutarimai).

Konstitucinis Teismas taip pat yra konstatavęs, kad Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalyje vartojama sąvoka „įstatymai“, atsižvelgiant į konstitucinį reikalavimą, kad teisė negali būti nevieša, negali būti aiškinama vien pažodžiui – ji aiškintina plečiamai, kaip apimanti ne tik įstatymo galią turinčius, bet ir kitus teisės aktus (Konstitucinio Teismo 2003 m. spalio 29 d. nutarimas). Konstatuota ir tai, kad konstitucinis reikalavimas, jog galioja tik tie teisės aktai, kurie yra paskelbti, yra neatsiejamas ir nuo konstitucinio teisinės valstybės principo, jis yra vienas iš esminių konstitucinio teisinės valstybės principo elementų – svarbi teisinio tikrumo prielaida (Konstitucinio Teismo 2001 m. lapkričio 29 d., 2003 m. gegužės 30 d., 2003 m. spalio 29 d. nutarimai).

Teisės akto tekste gali būti įvairių elementų – ne tik normatyvių nuostatų (normų, principų), įtvirtinančių teisės subjektų elgesio taisykles ir elgesio laisvės ribas, bet ir deskriptyvių teiginių ar grafinių vaizdų (piešinių ar kitokios vaizdinės informacijos), fiksuojančių esamą padėtį, konstatuojančių tam tikrus teisiškai reikšmingus faktus.

<...>

Vyriausybės nutarimai, kaip ir kiti teisės aktai, gali skirtis pagal formą, turinį, struktūrą, apimtį, turėti įvairias sudedamąsias dalis (priedėlius). Teisės akte gali būti ne tik tekstinė, bet ir grafinė dalis (lentelės, brėžiniai, schemas, planai, kartogramos, simboliai, emblemos ir t. t.). Kaip savo 2003 m. spalio 29 d. nutarime yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, visos norminio teisės akto dalys (taip pat priedėliai) sudaro vieną visumą, tarpusavyje yra neatskiriama susijusios ir turi vienodą teisinę galią; priedėlių atskirti nuo teisės akto negalima, nes, keičiant juose konkrečiai išdėstytą turinį, keičiasi ir viso norminio teisės akto turinys; turi būti paskelbiamas visas teisės aktas kartu su visomis jo sudedamosiomis dalimis; atitinkančiais Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalies reikalavimus, taigi ir galiojančiais, gali būti pripažįstami tik tokie teisės aktai, kurie buvo paskelbti paisant Konstitucijoje įtvirtintų teisės aktų paskelbimo oficialumo, viešumo reikalavimų, konstitucinio reikalavimo, kad teisės aktas turi būti paskelbtas visas (visos jo sudedamosios dalys).

Oficialus viešas viso teisės akto paskelbimas nėra savitiksliis dalykas – tai reikalinga, kad teisės subjektai žinotų, koks yra atitinkamas teisės aktas, galėtų susipažinti su visu teisės aktu ir jį vykdyti. Taigi oficialaus viešo viso teisės akto paskelbimo paskirtis ir prasmė yra ta, kad jis tampa prieinamas teisės subjektams ir yra pašalinamos bet kokios abejonės dėl jo turinio autentiškumo. Įstatymų leidėjas įstatymu turi nustatyti tokį su oficialiu teisės aktų paskelbimu susijusių santykių teisinį reguliavimą, kad teisės aktai būtų prieinami visiems teisės subjektams. Tai darydamas įstatymų leidėjas turi plačią diskreciją: atsižvelgęs į teisės aktų turinį, ypatumus ir įvairovę, kitas turinčias reikšmės aplinkybes, jis gali nustatyti įvairius oficialaus teisės aktų paskelbimo šaltinius ir būdus. Šiame kontekste paminėtina, kad, kaip savo 2003 m. spalio 29 d. nutarime yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, Konstitucija *expressis verbis* nenustato oficialaus teisės aktų paskelbimo šaltinių ar visų galimų jų paskelbimo būdų – tai nustatyti įstatymu turi įstatymų leidėjas; reguliuodamas šiuos santykius, įstatymų leidėjas gali nustatyti diferencijuotą teisinį reguliavimą; tai darydamas jis visais atvejais privalo paisyti Konstitucijos.

<...> nustatydamas oficialaus teisės aktų paskelbimo šaltinius ir būdus įstatymų leidėjas turi atsižvelgti ir į technines galimybes teisės aktus paskelbti tam tikru būdu. Šiame kontekste paminėtina, kad, kaip yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, sparti technologijų plėtra lemia ir atitinkamus visuomeninius santykius reguliuojančių teisės aktų dinamiką (Konstitucinio Teismo 2006 m. gruodžio 21 d. nutarimas), taip pat kad „elektroniniai ryšiai, telekomunikacijos vystosi itin sparčiai“, todėl „nuolat didėja ir galimybės ieškoti informacijos, ją gauti ir skleisti naudojant elektronines informacines technologijas, *inter alia* internetą“, „todėl būtina, kad įstatymų leidyba neatsilikytų nuo informacinių technologijų pažangos ir jos nulemtos atitinkamų visuomeninių santykių kaitos“ (Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 19 d., 2006 m. gruodžio 21 d. nutarimai). Šios nuostatos *mutatis mutandis* taikytinos ir teisės aktų skelbimui.

Žinoma, kad ir kokios pažangios technologijos būtų taikomos oficialiai viešai skelbiant teisės aktus, visais atvejais turi būti užtikrinamas ne tik tų teisės aktų turinio autentiškumas (taigi ir garantuojama, kad teisės akto turinys nebus ištrintas, pakeistas ir pan.), bet ir prieinamumas teisės subjektams. Antai vien tai, kad teisės aktai yra paskelbti internete, savaime gali neužtikrinti jų prieinamumo, taigi ir teisės viešumo, jeigu nėra užtikrinamos techninės galimybės internetu naudotis kuo plačiausiems visuomenės sluoksniams arba jeigu tai žmonėms per brangiai kainuoja.

<...> nustatydamas oficialaus teisės aktų paskelbimo šaltinius ir būdus įstatymų leidėjas gali atsižvelgti ir į teisės aktų paskelbimo išlaidas, valstybės finansines galimybes. Čia turi būti paisoma racionalumo argumentų.

Kita vertus, teisės aktai neturi būti oficialiai skelbiami taip, kad, taupant mokesčių mokėtojų lėšas, kurių prireiktų norint juos kuo plačiau oficialiai viešai paskelbti, būtų apribotas kurių nors teisės aktų prieinamumas teisės subjektams, juo labiau kad kurie nors teisės aktai būtų jiems apskritai sunkiai prieinami.

Aptartosios, taip pat ir kitos aplinkybės, lemiančios būtinybę nustatyti diferencijuotą oficialaus teisės aktų paskelbimo teisinį reglamentavimą, gali suponuoti tai, kad nėra būtino reikalo tam tikrą teisės aktą, nors jis ir turi būti oficialiai paskelbtas visas (visos jo sudedamosios dalys), visą (visas jo sudedamąsias dalis) oficialiai skelbti tame pačiame šaltinyje (leidinyje). Tačiau pabrėžtina, jog tai nereiškia, kad kuri nors to teisės akto dalis gali būti apskritai nepaskelbta (nevieša), taip pat

kad kuri nors jo dalis (dalys) gali būti paskelbta taip, kad būtų apribotas jos (taigi ir viso to teisės akto kaip visumos) prieinamumas teisės subjektams. Galimybė teisės akto sudedamąsias dalis oficialiai paskelbti ne tame pačiame šaltinyje turi būti grindžiama įstatymo nustatytu teisiniu reguliavimu. Pažymėtina ir tai, kad siekiant užtikrinti teisės aiškumą, suprantamumą, taigi ir teisės aktų sistemos aiškumą, suprantamumą, kiekvieną atvejį, kai teisės akto sudedamosios dalys yra oficialiai paskelbiamos ne tame pačiame šaltinyje, turi būti galima konstituciškai pagrįsti.

Taigi tais atvejais, kai teisės aktai turi ne tik tekstinę (rašytinį tekstą), bet ir grafinę dalį (brėžinius ir pan.), ypač jeigu tie teisės aktai yra didelės apimties ir sudėtingos struktūros ir jeigu dėl jų grafinės dalies publikavimo (spausdinimo, tiražavimo) kyla didelių techninių problemų (taip pat jeigu jų publikavimo (spausdinimo, tiražavimo) išlaidos yra nepamatuoti didelės (atsižvelgiant į valstybės finansines galimybes, taip pat į tai, kokiam teisės subjektų ratui atitinkamas teisinis reguliavimas nustato teises ir pareigas)), įstatymu gali būti nustatyta tokia oficialaus šių teisės aktų paskelbimo tvarka, kuri skiriasi nuo bendrosios (įprastos) teisės akto, kuriuos sudaro tik rašytinis tekstas, oficialios skelbimo tvarkos. Konstitucija to savaime nedraudžia. Antai įstatymu gali būti nustatyta, kad tokių teisės aktų grafinė dalis (ar tam tikros jos dalys) yra oficialiai skelbiama atskirai nuo tekstinės dalies (kitame šaltinyje), taip pat kad grafinė dalis (ar tam tikros jos dalys) yra oficialiai skelbiama kitokiu būdu nei tekstinė dalis. Nurodytos prielaidos (itin didelė teisės akto apimtis, sudėtinga struktūra, techninės problemos, kylančios dėl grafinės dalies publikavimo) laikytinos pakankamai svariomis, taigi ir konstituciškai pagrindžiančiomis (nes Konstitucija nereikalauja neracionalių dalykų) atskirą oficialų teisės akto tekstinės ir grafinės dalių paskelbimą, taip pat ir (arba) jų oficialų paskelbimą skirtingais būdais.

Ypač pabrėžtina, kad oficialiai skelbiant teisės akto grafinę dalį (nesvarbu, ar ji skelbiama tame pačiame šaltinyje kaip tekstinė dalis, ar kitame) itin svarbu užtikrinti, kad ji būtų aiški, įskaitoma. Akivaizdu, kad minimalūs poligrafiniai reikalavimai oficialiam teisės akto tekstinės dalies skelbimui dažnai yra mažiau griežti nei atitinkami reikalavimai oficialiam jo grafinės dalies (brėžinių ir pan.) skelbimui (jeigu norima, kad ta grafinė dalis būtų aiški ir įskaitoma). Suprantama, kad oficialaus biuletenio (leidinio), kuriame teisės aktai oficialiai skelbiami bendrąja tvarka, kokybė paprastai (ne tik Lietuvoje) yra orientuojama į minimalius poligrafinius reikalavimus teisės akto tekstinės dalies paskelbimui (taigi ir į mažesnes leidybos išlaidas – tai, atsižvelgiant *inter alia* į leidybos apimtį, savaime suprantama), o ne į kur kas didesnius reikalavimus, keliamus jo grafinės dalies (brėžinių ir pan.) paskelbimui, juolab kad didžiąją daugumą teisės aktų sudaro vien rašytinis tekstas.

Šiame Konstitucinio Teismo nutarime yra konstatuota, kad oficialus viešas viso teisės akto paskelbimas nėra savitikslis dalykas. Vien formalus teisės akto grafinės dalies išspausdinimas oficialiame leidinyje, kai dėl ne itin aukštos poligrafijos kokybės brėžinių, lentelių, grafikų, schemų, žemėlapių ar kitų dalių negalima įskaityti ir dėl to neužtikrinama galimybė teisės subjektams adekvaciai suprasti (suzinoti) jos turinį, negali būti laikomas konstituciškai pateisinamu, toks spausdinimas neatitiktų oficialaus viešo teisės aktų paskelbimo konstitucinės sampratos, iš konstitucinio teisinės valstybės principo kylančių teisės aiškumo, suprantamumo reikalavimų.

Šiame kontekste pažymėtina, kad Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalies sąvoka „paskelbti“ negali būti aiškinama kaip reiškianti, esą oficialus viešas teisės aktų paskelbimas yra vien šių teisės aktų teksto išspausdinimas tradiciniame „popieriniame“ leidinyje (oficialiame biuletenyje ar kt.) ar kad apskritai oficialus viešas jų paskelbimas yra būtinais sietinas tik su jų išspausdinimu kokiam nors leidinyje. Įstatymų leidėjas gali, bet pagal Konstituciją neprivalo, nustatyti, kad teisės aktai – taip pat ir tie, kurie turi grafinę dalį, – oficialiai paskelbiami kokiam nors spaudinyje. Jeigu tai konstituciškai pagrindžiama, tokie teisės aktai (grafinės jų dalys) gali būti oficialiai viešai paskelbiami ir kitais būdais.

Kartu pabrėžtina, kad būtinybė užtikrinti teisės aiškumą, suprantamumą, taigi ir teisės aktų sistemos aiškumą, suprantamumą, suponuoja tai, kad aptariamasis oficialus tam tikrų teisės aktų grafinės dalies paskelbimas atskirai nuo tekstinės dalies (kitame šaltinyje) ir (arba) kitokiu nei tekstinė dalis būdu laikytinas ne taisykle, bet išimtimi. Tokios išimtys turi būti *expressis verbis* numatytos įstatyme. Priešingu atveju būtų sudarytos prielaidos atsirasti teisės sistemos nedarnai, teisės subjektams būtų sunkiau sužinoti, ko iš jų reikalauja teisė.

Pabrėžtina ir tai, kad ir tokiais atvejais, kai teisės akto grafinė dalis paskelbiama atskirai nuo tekstinės dalies (kitame šaltinyje) ir (arba) kitokiui nei tekstinė dalis būdu, privalu laikytis iš Konstitucijos kylančių teisės aktų paskelbimo oficialumo, viešumo reikalavimų, taip pat būtina užtikrinti, kad dėl atskiro teisės aktų tekstinės ir grafinės dalių publikavimo neatsirastų prielaidų kvestionuoti jų turinio autentiškumą.

Visų pirma būtina, kad laikantis bendrosios (įprastos) oficialaus teisės aktų skelbimo tvarkos atitinkamame šaltinyje būtų paskelbta, jog tam tikru klausimu yra priimtas atitinkamas legislatyvinis sprendimas. Antra, iš šiame šaltinyje paskelbtų teisės aktų turi būti aišku, kad tam tikra (tam tikros) šio teisės akto sudedamoji dalis (sudedamosios dalys) jame nėra paskelbta (paskelbtos). Trečia, turi būti aišku, kur galima susipažinti su tame šaltinyje nepaskelbta (nepaskelbtomis) teisės akto sudedamąja dalimi (sudedamosiomis dalimis). Galiausiai, ketvirta, turi būti praktiškai užtikrintas atitinkamos teisės akto dalies (taigi ir viso teisės akto kaip visumos) prieinamumas teisės subjektams, be to, tiems teisės subjektams neturi kilti pagrįstų abejonių dėl minėtame šaltinyje nepaskelbtos (nepaskelbtų) teisės akto sudedamosios dalies (sudedamųjų dalių) turinio autentiškumo. Jeigu yra laikomasi šių sąlygų ir, žinoma, jeigu tam tikros (tam tikrų) teisės akto sudedamosios dalies (sudedamųjų dalių) nepaskelbimas minėtame šaltinyje gali būti konstituciškai pagrindžiamas, savaime nėra pagrindo teigti, kad tam tikras teisės aktas yra „nepaskelbtas“ arba kad jis yra „paskelbtas“ neviešai, neoficialiai, t. y. nesilaikant Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalies reikalavimų, nepaisant konstitucinio teisinės valstybės principo. Toks galimybių susipažinti su tame pačiame šaltinyje nepaskelbtos (nepaskelbtų) teisės akto sudedamosios dalies (sudedamųjų dalių), taigi ir viso teisės akto kaip visumos, turiniu užtikrinimas (nurodytais atvejais), jeigu tam yra pakankamai svarių priežasčių, savaime neduoda pagrindo kvestionuoti atitinkamo teisės akto atitikties Konstitucijai.

Nuostata, kad dėl tam tikrų (pakankamai svarių) priežasčių teisės akto tekstinė ir grafinė dalys gali būti oficialiai paskelbiamos atskirai ir (arba) skirtingais būdais, *mutatis mutandis* taikytina ir situacijoms, kai atskirai ir (arba) skirtingais būdais oficialiai paskelbiamos dvi arba daugiau teisės akto tekstinių dalių.

Pagal Konstituciją teisinių santykių subjektai yra įpareigoti elgtis sąžiningai, nepažeisdami teisės. Jie turi pareigą patys stengtis sužinoti, ko iš jų reikalauja teisė. To reikalauja bendrasis teisės principas *bona fides*, neatsiejamas nuo konstitucinio teisinės valstybės principo.

Taigi, jeigu atitinkamos (atitinkamų) teisės akto sudedamosios dalies (sudedamųjų dalių) nepaskelbimas minėtame šaltinyje gali būti konstituciškai pagrindžiamas ir jeigu yra laikomasi aptartų sąlygų (t. y. oficialiame (įprastame) teisės aktų skelbimo šaltinyje yra paskelbta, kad tam tikru klausimu yra priimtas atitinkamas legislatyvinis sprendimas; iš šiame šaltinyje paskelbtų teisės aktų aišku, kad tam tikra (tam tikros) šio teisės akto sudedamoji dalis (sudedamosios dalys) šiame šaltinyje nėra paskelbta (paskelbtos); aišku, kur galima susipažinti su šia minėtame šaltinyje nepaskelbta (nepaskelbtomis) teisės akto sudedamąja dalimi (sudedamosiomis dalimis); yra praktiškai užtikrintas atitinkamo teisinio reguliavimo prieinamumas teisės subjektams ir jiems negali kilti pagrįstų abejonių dėl tos (tų) minėtame šaltinyje nepaskelbtos (nepaskelbtų) teisės akto sudedamosios dalies (sudedamųjų dalių) turinio autentiškumo), joks teisės subjektas negali nesilaikyti teisės reikalavimų vien dėl to, kad šie reikalavimai kyla iš tokios teisės akto dalies, kuri buvo paskelbta atskirai nuo kitų.

Itin didelė teisės akto apimtis, sudėtinga struktūra, techninės problemos, kurių kyla dėl grafinės dalies publikavimo, – tai ne vienintelės priežastys, kurias galima laikyti pakankamai svariomis, taigi ir konstituciškai pagrindžiančiomis atskirą oficialų teisės akto tekstinės ir grafinės dalių paskelbimą ir (arba) jų paskelbimą skirtingais būdais. Apskritai įstatymų leidėjas gali oficialų teisės aktų paskelbimą diferencijuotai reglamentuoti ir kitais pagrindais, nustatyti alternatyvius (palyginti su bendrąja oficialaus teisės aktų paskelbimo tvarka) oficialaus teisės aktų skelbimo šaltinius, būdus ir tvarką.

Antai galimos tokios situacijos, kai tam tikras teisės aktas turi įsigaliooti nedelsiant, vos tik jį išleis. Tokiais atvejais būtina užtikrinti operatyvų, kuo spartesnį oficialų teisės aktų paskelbimą.

Gali būti priimama ir tokių teisės aktų, kuriuose yra valstybės paslaptį sudarančios ar kitos įslaptintos informacijos. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad pagal Konstituciją valstybė

turi pareigą garantuoti valstybės paslaptį sudarančios informacijos slaptumą, valstybės paslapties atskleidimas gali sukelti grėsmę ar net padaryti žalos valstybės suverenitetui, teritorijos vientisumui, kitiems svarbiems valstybės interesams, visuomenės ir valstybės gyvenimo pagrindams; įstatymais reguliuojant su valstybės paslaptimis (ar kita įslaptinta informacija) ir jų apsauga susijusius santykius privalu nustatyti, kokie asmenys, kokia tvarka ir kokiomis sąlygomis gali disponuoti valstybės paslaptimis (ar kita įslaptinta informacija) (Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 15 d. nutarimas). Įstatymų leidėjas turi pareigą nustatyti tokius oficialaus teisės aktų, kuriuose yra valstybės paslaptį sudarančios ar kitos įslaptintos informacijos, skelbimo būdus ir tvarką, kad būtų garantuota tokios informacijos slaptumo apsauga, kartu nepaneigiant iš Konstitucijos kylančių teisės aktų skelbimo imperatyvų, *inter alia* užtikrinant teisės aktų prieinamumą atitinkamiems teisės subjektams, kurių teisės ir pareigos tie teisės aktai įtvirtina. Kita vertus, kaip yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, teisės norminiai aktai, reguliuojantys santykius, susijusius su konstitucinėmis žmogaus teisėmis ir laisvėmis bei jų įgyvendinimu, apskritai neturi būti žymimi jokiais slaptumo žymomis (Konstitucinio Teismo 2000 m. balandžio 5 d. nutarimas).

Taigi galimos ir tokios teisinės situacijos, kai įstatyme nustatius vienintelį oficialaus teisės aktų paskelbimo šaltinį ir vienintelį oficialaus teisės aktų paskelbimo būdą toks teisinis reguliavimas būtų ne tik neracionalus, bet ir teisiškai ydingas, konstituciškai nepagrįstas, nes neleistų atitinkamuose teisės aktuose įtvirtintai teisei pasiekti savo tikslų, kadangi būtų neįmanoma operatyviai, kuo sparčiau įgyvendinti tam tikrų legislatyvinių sprendimų, būtų negarantuojama atitinkamos informacijos slaptumo apsauga, teisės akto nuostatos (pvz., grafinės dalies) būtų neadekvačiai suprantamos dėl ne itin aukštos poligrafijos kokybės ir t. t. Taip būtų nukrypta nuo konstitucinės teisės aktų oficialaus viešo paskelbimo sampratos (be to, paskelbimo išlaidos galėtų būti nepama- tuotai didelės).

Vadinasi, Konstitucija – jos 7 straipsnio 2 dalis kartu su konstituciniu teisinės valstybės principu – ne tik leidžia, bet ir reikalauja nustatyti ne tik bendrąją oficialaus teisės aktų skelbimo tvarką, bet ir tokią diferencijuotą teisinį reguliavimą, kad tais atvejais, kai dėl itin didelės teisės akto apimties, sudėtingos struktūros, techninių problemų, kurių kyla dėl grafinės dalies publikavimo, ar kitų pakankamai svarių priežasčių, konstituciškai pagrindžiančių atskirą teisės akto tekstinės ir grafinės dalių paskelbimą ir (arba) jų paskelbimą skirtingais būdais, tam tikri teisės aktai (jų dalys) būtų paskelbiami laikantis alternatyvios (palyginti su bendrąja oficialaus teisės aktų paskelbimo tvarka) teisės aktų oficialaus skelbimo tvarkos, kituose šaltiniuose ir (arba) kitais būdais. Minėta, kad oficialus tam tikrų teisės aktų grafinių dalių skelbimas atskirai nuo tekstinės dalies (kitame šaltinyje) ir (arba) kitokiu nei tekstinė dalis būdu laikytinas ne taisykle, bet išimtimi, kuri turi būti *expressis verbis* numatyta įstatyme.

Visa tai *mutatis mutandis* taikytina ir situacijoms, kai atskirai ir (arba) skirtingais būdais turi būti paskelbiamos dvi arba daugiau teisės akto tekstinių dalių.

<...>

Pagal Konstituciją teisės aktai turi būti oficialiai skelbiami laikantis jų oficialaus skelbimo tvarkos, kuri yra nustatyta būtent tuo metu, kai jie yra išleidžiami.

Įstatymų galiojimo sustabdymas

Konstitucinio Teismo 2007 m. liepos 5 d. nutarimas

<...> kaip <...> savo [1997 m. lapkričio 13 d.] sprendime konstatavo Konstitucinis Teismas, „įstatymų galiojimo sustabdymas yra nebūdingas įstatymų leidybai ir paprastai siejamas su Konstitucijoje nurodytais atvejais“. Paminėtina, kad toks atvejis numatytas Konstitucijos 106 straipsnio 4 dalyje, kurioje nustatyta, kad „Respublikos Prezidento teikimas Konstituciniam Teismui ar Seimo nutarimas ištirti, ar aktas sutinka su Konstitucija, sustabdo šio akto galiojimą“.

Pacituota oficialios konstitucinės doktrinos nuostata reiškia *inter alia* tai, kad Konstitucija neleidžia įstatymų leidėjui priimti įstatymų, kuriais sustabdomas galiojančių įstatymų galiojimas; kad tol, kol įstatymas galioja, jis turi būti taikomas; kad prireikus netaikyti įstatymo (jo dalių), turi būti pripažįstama, kad jis (jo dalys) neteko galios, o ne kad sustabdomas jo (jo dalių) galiojimas. Kita vertus, Seimas gali nustatyti, nuo kada pradėdamas taikyti jo priimtas ir įsigaliojęs įstatymas,

kad įstatymo įsigaliojimo ir jo taikymo data gali nesutapti (Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas).

Teisinės terminijos vartojimas teisės aktuose

Konstitucinio Teismo 2007 m. liepos 5 d. nutarimas

<...> Konstitucija neužkerta kelio įstatymuose, kituose teisės aktuose tiems patiems reiškiniams apibūdinti vartoti kitus žodžius ar formuluotes negu vartojami Konstitucijos tekste, <...> reikalavimo įstatymuose, kituose teisės aktuose tuos pačius reiškinius visada apibūdinti tik tais pačiais žodžiais ir formuluočiais kaip Konstitucijoje suabsoliutinimas ne tik reikštų siekį dirbtinai varžyti, stabdyti tokį kalbos, *inter alia* teisinės terminijos, vystymąsi, kai įstatymuose, kituose teisės aktuose yra vartojami ne tik kitokie nei Konstitucijos tekste žodžiai (formuluotės), apibūdinantys tuos pačius reiškinius, bet ir apskritai nauji terminai (formuluotės), kurių Konstitucijos teksto kūrimo metu nebuvo, bet ir galėtų provokuoti koreguoti Konstitucijos tekstą pagal įstatymuose, kituose teisės aktuose įtvirtintą terminiją (žodžius, formuluotes) net ir tokiais atvejais, kai intervencija į Konstitucijos, kuri, kaip aukščiausioji teisė, turi būti pastovus aktas, tekstą teisiškai nėra būtina (Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d., 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimai).

Kolegialaus teisėkūros subjekto teisės aktas turi būti įforminamas posėdžio, kuriame jis buvo priimtas, data

Konstitucinio Teismo 2007 m. rugpjūčio 13 d. nutarimas

Tokia <...> kolegialių teisėkūros subjektų teisės aktų leidimo praktika, kai teisės aktas įforminamas (išleidžiamas) ne <...> kolegialaus teisėkūros subjekto posėdžio, kuriame jis buvo priimtas, bet kokia nors vėlesne (pavyzdžiui, pasirašymo) data, yra ydinga.

<...>

Tačiau tai, kad <...> kolegialaus teisėkūros subjekto teisės akte yra nurodyta ne posėdžio, kuriame šis teisės aktas buvo priimtas, bet vėlesnė (pavyzdžiui, pasirašymo) data, savaime nereiškia, kad vien šiuo pagrindu galima kvestionuoti šio teisės akto atitiktį Konstitucijai pagal turinį.

Oficialus viešas teisės aktų paskelbimas (Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalis)

Konstitucinio Teismo 2007 m. rugsėjo 6 d. nutarimas

<...> Konstitucinio Teismo [2007 m. birželio 27 d.] nutarime *inter alia* yra konstatuota, kad:

– Konstitucija – jos 7 straipsnio 2 dalis kartu su konstituciniu teisinės valstybės principu – reikalauja nustatyti ne tik bendrąją teisės aktų oficialaus skelbimo tvarką, bet ir tokį diferencijuotą teisinį reguliavimą, kad tais atvejais, kai dėl itin didelės teisės akto apimties, sudėtingos struktūros, techninių problemų, kurių kyla dėl grafinės dalies publikavimo, ar kitų pakankamai svarių priežasčių, konstituciškai pagrindžiančių atskirą teisės akto tekstinę ir grafinę dalių paskelbimą ir (arba) jų paskelbimą skirtingais būdais, tam tikri teisės aktai (jų dalys) būtų oficialiai paskelbiami laikantis alternatyvios (palyginti su bendraja teisės aktų oficialaus skelbimo tvarka) teisės aktų oficialaus skelbimo tvarkos, kituose šaltiniuose ir (arba) kitais būdais; tai *mutatis mutandis* taikytina ir situacijoms, kai atskirai ir (arba) skirtingais būdais turi būti paskelbiamos dvi arba daugiau teisės akto tekstinių dalių;

– ir tokiais atvejais, kai teisės akto grafinė dalis paskelbiama atskirai nuo tekstinės dalies (kitame šaltinyje) ir (arba) kitokiu nei tekstinė dalis būdu (tam tikrų teisės aktų grafinės dalies skelbimas atskirai nuo tekstinės dalies (kitame šaltinyje) ir (arba) kitokiu nei tekstinė dalis būdu turi būti ne taisyklė, bet išimtis), privalu laikytis iš Konstitucijos kylančių teisės aktų paskelbimo oficialumo, viešumo reikalavimų, taip pat būtina užtikrinti, kad atskiras teisės aktų tekstinės ir grafinės dalių publikavimas nesudarytų prielaidų kvestionuoti jų turinio autentiškumą; *inter alia* būtina, kad: laikantis bendrosios (įprastos) teisės aktų oficialaus skelbimo tvarkos atitinkamame šaltinyje būtų paskelbta, jog tam tikru klausimu yra priimtas atitinkamas legislatyvinis sprendimas; iš šiame šaltinyje paskelbtų teisės aktų turi būti aišku, kad tam tikra (tam tikros) šio teisės akto sudedamoji dalis (sudedamosios dalys) šiame šaltinyje nėra paskelbta (paskelbtos); kad būtų aišku, kur galima susipažinti su šia (šiomis) minėtam šaltinyje nepaskelbta (nepaskelbtomis) teisės akto sudeda-

mąja dalimi (sudedamosiomis dalimis); kad būtų praktiškai užtikrintas atitinkamos teisės akto dalies (taigi ir viso teisės akto kaip visumos) prieinamumas teisės subjektams, be to, tiems teisės subjektams neturi kilti pagrįstų abejonų dėl tos (tų) minėtame šaltinyje nepaskelbtos (nepaskelbtų) teisės akto sudedamosios dalies (sudedamųjų dalių) turinio autentiškumo; jeigu laikomasi šių sąlygų ir, žinoma, jeigu atitinkamos teisės akto sudedamosios dalies (sudedamųjų dalių) nepaskelbimas minėtame šaltinyje gali būti konstituciškai pagrindžiamas, savaime nėra pagrindo teigti, kad atitinkamas teisės aktas yra „nepaskelbtas“ arba kad jis yra „paskelbtas“ neviešai, neoficialiai, t. y. nesilaikant Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalies reikalavimų, nepaisant konstitucinio teisinės valstybės principo; toks galimybių susipažinti su tame pačiame šaltinyje nepaskelbtos (nepaskelbtų) teisės akto sudedamosios dalies (sudedamųjų dalių), taigi ir viso teisės akto kaip visumos, turiniu užtikrinimas (nurodytais atvejais), jeigu tam yra pakankamai svarių priežasčių, savaime neduoda pagrindo kvestionuoti atitinkamo teisės akto atitikties Konstitucijai;

– galimos ir tokios teisinės situacijos, kai įstatyme nustatčius vienintelį teisės aktų oficialaus paskelbimo šaltinį ar vienintelį teisės aktų paskelbimo būdą toks teisinis reguliavimas būtų ne tik neracionalus, bet ir teisiškai ydingas, konstituciškai nepagrįstas, nes neleistų atitinkamuose teisės aktuose įtvirtintai teisei pasiekti savo tikslų dėl to, kad nebūtų įmanoma operatyviai, kuo sparčiau įgyvendinti tam tikrų legislatyvinų sprendimų, dėl to, kad būtų negarantuojama atitinkamos informacijos slaptumo apsauga, taip pat dėl to, kad teisės akto nuostatos (pvz., grafinės dalies) būtų neadekvačiai suprantamos dėl ne itin aukštos poligrafijos kokybės ir t. t.; taip būtų nukrypta nuo konstitucinės teisės aktų oficialaus viešo paskelbimo sampratos (be to, paskelbimo išlaidos galėtų būti nepamatuotai didelės);

– pagal Konstituciją teisinių santykių subjektai yra įpareigoti elgtis sąžiningai, taip, kad nepažeistų teisės, jie turi pareigą patys stengtis sužinoti, ko iš jų reikalauja teisė, – to reikalauja nuo konstitucinio teisinės valstybės principo neatsiejamas bendrasis teisės principas *bona fides*; jeigu kurios nors teisės akto sudedamosios dalies nepaskelbimas oficialiame (įprastame) teisės aktų skelbimo šaltinyje gali būti konstituciškai pagrindžiamas ir jeigu nepažeidžiamos sąlygos, kad minėtame šaltinyje turi būti paskelbta, jog tam tikru klausimu yra priimtas atitinkamas legislatyvinis sprendimas, iš šiame šaltinyje paskelbtų teisės aktų turi būti aišku, kad tam tikra šio teisės akto sudedamoji dalis šiame šaltinyje nėra paskelbta, turi būti aišku, kur galima susipažinti su šia minėtame šaltinyje nepaskelbta teisės akto sudedamąja dalimi, turi būti praktiškai užtikrintas atitinkamo teisinio reguliavimo prieinamumas teisės subjektams ir jiems negali kilti pagrįstų abejonų dėl tos minėtame šaltinyje nepaskelbtos teisės akto sudedamosios dalies turinio autentiškumo, joks teisės subjektas negali nesilaikyti teisės reikalavimų vien dėl to, kad šie reikalavimai kyla iš tokios teisės akto dalies, kuri buvo paskelbta atskirai nuo kitų.

Teisės aktai neturi grįžtamosios galios (*lex retro non agit*)

Konstitucinio Teismo 2007 m. lapkričio 29 d. nutarimas

<...> su konstituciniu teisinės valstybės principu susijęs principas *lex retro non agit*, pagal kurį teisės aktų galia yra nukreipta į ateitį ir neleidžiamas teisės aktų galiojimas atgaline tvarka, nebent būtų palengvinama teisės subjektų padėtis, kartu nepakenkiant kitiems teisės subjektams (*lex benigno retro agit*). Nei įstatymu, nei poįstatyminiais aktais negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuris išiterptų į jau pasibaigusius teisinius santykius. Toks reguliavimas, kuris galėtų pakeisti teisės normas, kai reguliuojami santykiai jau yra užbaigti, sudarytų prielaidas paneigti asmenų teisėtus lūkesčius, teisinį tikrumą ir teisinį saugumą, konstitucinį teisingumo principą.

Bendrųjų ir specialiųjų teisės normų konkurencija (*lex specialis derogat legi generali*)

Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 21 d. nutarimas (pakartota 2008 m. kovo 15 d. nutarime, 2008 m. lapkričio 7 d. išvadoje, 2008 m. lapkričio 8 d., 2008 m. lapkričio 10 d. sprendimuose, 2009 m. balandžio 29 d. nutarime)

<...> Principo *lex specialis derogat legi generali* esmė yra ta, kad esant bendrosios ir specialiosios normų konkurencijai yra taikoma specialioji norma (Konstitucinio Teismo 2000 m. spalio 18 d. nutarimas) <...>.

Teisės sistemos ypatumas – nuolatinė teisinio reguliavimo raida

Konstitucinio Teismo 2008 m. vasario 20 d. nutarimas

<...> teisės sistemai apskritai yra būdinga tai, kad teisinis reguliavimas (nesvarbu, kokios srities visuomeniniai santykiai yra reguliuojami) nuolat kinta (Konstitucinio Teismo 1997 m. lapkričio 13 d. nutarimas); tam tikrų visuomeninių santykių teisinis reguliavimas, anksčiau buvęs tik epizodinis, fragmentiškas, gali suintensyvėti, anksčiau buvęs nesusistemintas teisinis reguliavimas gali būti susistemintas <...>.

Sąvokų vartojimas teisės aktuose

Konstitucinio Teismo 2008 m. spalio 30 d. nutarimas

<...> Konstitucija neužkerta kelio įstatymuose, kituose teisės aktuose tiems patiems reiškiniams apibūdinti vartoti kitus žodžius ar formuluotes negu vartojamieji Konstitucijos tekste (Konstitucinio Teismo 2006 sausio 16 d. nutarimas). <...> įstatymuose, kituose teisės aktuose tiems patiems reiškiniams apibūdinti vartojant kitokius negu Konstitucijos tekste žodžius ar formuluotes, svarbu jų nevertoti nekorektiškai, sudarant prielaidas paneigti Konstitucijoje nustatyto reglamentavimo specifika.

Oficialaus teisės aktų paskelbimo diferencijuotas reguliavimas

Konstitucinio Teismo 2008 m. lapkričio 7 d. išvada (pakartota 2008 m. lapkričio 8 d., 2008 m. lapkričio 10 d. sprendimuose)

<...> Konstitucinis Teismas 2007 m. birželio 27 d. nutarime yra konstatavęs: apskritai įstatymų leidėjas gali oficialių teisės aktų paskelbimą diferencijuotai reglamentuoti įvairiais pagrindais, nustatyti alternatyvius (palyginti su bendrąja oficialaus teisės aktų paskelbimo tvarka) oficialaus teisės aktų skelbimo šaltinius, būdus ir tvarką; galimos tokios situacijos, kai tam tikras teisės aktas turi įsigalioti nedelsiant, vos tik jį išleis, tokiais atvejais būtina užtikrinti operatyvų, kuo spartesni oficialių teisės aktų paskelbimą; oficialus viešas viso teisės akto paskelbimas nėra savitiksliis dalykas – tai reikalinga, kad teisės subjektai žinotų, koks yra atitinkamas teisės aktas, galėtų susipažinti su visu teisės aktu ir jį vykdyti; oficialaus viešo viso teisės akto paskelbimo paskirtis ir prasmė yra ta, kad jis tampa prieinamas teisės subjektams ir yra pašalinamos bet kokios abejonės dėl jo turinio autentiškumo.

Iš teisinės valstybės principo kylantys reikalavimai teisėkūros subjektams

Konstitucinio Teismo 2009 m. kovo 2 d. nutarimas

Konstitucinis teisinės valstybės principas, kaip ne kartą yra pažymėjęs Konstitucinis Teismas, suponuoja įvairius reikalavimus įstatymų leidėjui, kitiems teisėkūros subjektams, *inter alia* tai, kad teisės aktuose nustatyti reikalavimai turi būti grindžiami bendro pobūdžio nuostatomis (teisės normomis ir principais), kurias įmanoma taikyti visiems numatytiems atitinkamų teisinių santykių subjektams; diferencijuotas teisinis reguliavimas turi būti grindžiamas tik atitinkamais teisės aktais reguliuojamų visuomeninių santykių subjektų padėties objektyviais skirtumais; įstatymuose ir kituose teisės aktuose nustatytas teisinis reguliavimas turi būti aiškus, suprantamas, neprieštaringas, teisės aktų formuluotės turi būti tikslios, turi būti užtikrinama teisės sistemos nuoseklumas ir vidinė darna, teisės aktuose neturi būti nuostatų, vienu metu skirtingai reguliuojančių tuos pačius visuomeninius santykius; nustatant teisinius apribojimus privalu paisyti protingumo reikalavimą, taip pat proporcingumo principo, pagal kurį nustatytos teisinės priemonės turi būti būtinos demokratinėje visuomenėje ir tinkamos siekiamiems teisėtiems bei visuotinai svarbiems tikslams (tarp tikslų ir priemonių turi būti pusiausvyrą), jos neturi varžyti asmens teisių labiau negu reikia šiems tikslams pasiekti; teisiškai reguliuojant visuomeninius santykius privalu paisyti prigimtinio teisingumo reikalavimų, apimančių *inter alia* būtinumą užtikrinti asmenų lygybę įstatymui, teismui ir valstybės institucijoms ar pareigūnams, ir kt.

Teisinės terminijos vartojimas teisės aktuose

Konstitucinio Teismo 2009 m. rugsėjo 2 d. nutarimas

<...> kaip yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, Konstitucija neužkerta kelio įstatymuose, kituose teisės aktuose tiems patiems reiškiniams apibūdinti vartoti kitokius nei Konstitucijos teks-

te žodžius ar formuluotes. Reikalavimo įstatymuose, kituose teisės aktuose tuos pačius reiškinius visada apibūdinti tik tais pačiais žodžiais ir formuluotėmis kaip Konstitucijoje suabsoliutinimas ne tik reikštų siekį dirbtinai varžyti, stabdyti tokį kalbos, *inter alia* teisinės terminijos, vystymąsi, kai įstatymuose, kituose teisės aktuose yra vartojami ne tik kitokie nei Konstitucijos tekste žodžiai (formuluotės), apibūdinantys tuos pačius reiškinius, bet ir apskritai nauji terminai (formuluotės), kurių Konstitucijos teksto kūrimo metu nebuvo, bet ir galėtų provokuoti koreguoti Konstitucijos tekstą pagal įstatymuose, kituose teisės aktuose įtvirtintą terminiją (žodžius, formuluotes) net ir tokiais atvejais, kai intervencija į Konstitucijos, kuri, kaip aukščiausioji teisė, turi būti pastovus aktas, tekstą teisiškai nėra būtina (Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d., 2006 m. rugpjūčio 19 d., 2007 m. liepos 5 d. nutarimai).

1.8.2. Teisės aiškinimas

Konstitucijos aiškinimo doktriną žr. 1.8.4. Teisės aktų hierarchija, 1.8.4.2. Konstitucija, 1.8.4.2.2. Konstitucijos vientisumas, tiesioginis taikymas ir aiškinimas.

Teisės aiškinimas

Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada

<...> Vien tik pažodinis žmogaus teisių aiškinimas yra nepriimtinas žmogaus teisių apsaugos prigimčiai. <...>

Pažodinis teisės normų aiškinimas, jeigu taikomas kaip vienintelis aiškinimo būdas, yra nepriimtinas, nes aiškinant teisės normos turinį svarbiausia ne tai, kokia konkrečia žodine forma atitinkama taisyklė yra suformuluota, o tai, kad remiantis jos tekstu būtų galima neabejotinai suprasti, jog kalbama apie tam tikriems subjektams skirtą nuorodą atitinkamomis sąlygomis veikti atitinkamu būdu.

Įstatymų aiškinimas

Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 26 d. nutarimas

<...> būtinybė aiškinti įstatymo normas ar nuostatas paprastai atsiranda tuomet, kai įstatymas nevisiškai atitinka jam, kaip struktūriškai vientisam ir užbaigtam dokumentui, keliamus reikalavimus (akto turinio vientisumas, dėstymo logiškumas, prieštaravimų nebuvimas, teisinio reguliavimo apibrėžtumas, tikslus teisės terminų vartojimas, aiškus normų, įvairių nuostatų atskyrimas akte ir kt.). Aiškinant įstatymo normas svarbus veiksnys yra įstatymų leidėjo intencijos, dėl kurių buvo priimtas įstatymas, tačiau normos interpretavimą turi lemti tiek teisės normų kūrimo, tiek teisės normų aiškinimo taisyklės, įgalinančios vienodai suprasti ir taikyti teisės normas.

Įstatymų aiškinimas

Konstitucinio Teismo 1996 m. rugsėjo 25 d. nutarimas

<...> įstatymo sąvokų aiškinimas turi būti ne tik pažodinis, bet ir loginis, sisteminis.

Teisės aiškinimo metodai

Konstitucinio Teismo 1999 m. birželio 23 d. nutarimas

Atskleidžiant teisės normų turinį paprastai nepakanka taikyti vien lingvistinį aiškinimo metodą. Teisės teorijoje žinomi įvairūs teisės aiškinimo metodai: lingvistinis, sisteminis, istorinis, lyginamasis ir kt. Atskleisti atskirų įstatyme pavartotų sąvokų prasmę galima išsiaiškinus įstatymo paskirtį, jo reguliuojamų santykių pobūdį ir apimtį, reguliavimo ypatumus ir pan. Tai galima padaryti taikant įvairius įstatymo aiškinimo metodus, tarp jų – sisteminį, nes kiekviena teisės norma yra vientiso teisės akto <...> sudedamoji dalis, susijusi su kitomis to teisės akto normomis.

Teisės aiškinimo metodai

Konstitucinio Teismo 1999 m. lapkričio 9 d. nutarimas

Teisės teorijoje žinomi įvairūs teisės aiškinimo metodai: lingvistinis, sisteminis, istorinis, lyginamasis ir kt. Konstitucinis Teismas ne kartą yra pažymėjęs, kad atskleidžiant teisės normų turinį paprastai nepakanka taikyti vien lingvistinį aiškinimo metodą.

Civilinės teisės normų aiškinimas

Konstitucinio Teismo 2003 m. balandžio 9 d. nutarimas

Civiliniai įstatymai sudaro vieną visumą, jų nuostatas būtina aiškinti ne izoliuotai, o sistemish-kai, kartu su kitomis civilinių įstatymų nuostatomis.

Teisės aiškinimas

Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas (pakartota 2007 m. gegužės 15 d. nutarime)

Konstitucinis Teismas savo aktuose ne kartą yra konstatavęs, kad Konstitucijos negalima aiškinti vien pažodžiui, vien taikant lingvistinį (verbalinį) metodą. Tas pats pasakytina ir apie visų žemesnės galios teisės aktų aiškinimą.

Teisės aiškinimas

Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas

<...> lingvistinio teisės aiškinimo metodo taikymas, kaip ir apskritai griežtas įstatymo raidės laikymasis taikant teisę, dažniausiai yra pagrįstas; šio teisės aiškinimo metodo svarbos negalima paneigti; taikant lingvistinį teisės aiškinimo metodą (kartu su kitais) yra užtikrinamas formalių teisės reikalavimų paisymas ir atitinkamo teisinio reguliavimo turinio vienodas supratimas.

Kita vertus, lingvistinis teisės aiškinimo metodas nėra vienintelis ar universalus, jo reikšmė neturi būti perdedama. Šiame kontekste pažymėtina, kad, kaip savo aktuose (*inter alia* 2004 m. gegužės 25 d., 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimuose) ne kartą yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, Konstitucijos negalima aiškinti vien pažodžiui, vien taikant lingvistinį (verbalinį) metodą, kad aiškinant Konstituciją privalu taikyti įvairius teisės aiškinimo metodus: sisteminių, bendrųjų teisės principų, loginį, teleologinį, įstatymų leidėjo ketinimų, precedentų, istorinį, lyginamąjį ir kt. Konstatuota ir tai, kad tas pats pasakytina ir apie visų žemesnės galios teisės aktų aiškinimą (Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas).

1.8.3. Teisės spragos

Teisės spragų konstitucingumo vertinimo doktriną žr. 8. Konstitucinis Teismas, 8.3. Konstitucinio Teismo įgaliojimai, 8.3.4. Konstitucinio Teismo jurisdikcijos ribos, 8.3.4.1. Konstitucinio Teismo įgaliojimai tirti teisės spragų konstitucingumą.

Teisės spragos pašalinimas

Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimas

<...> Spragos pašalinimas yra teisės normą išleidusios valdžios institucijos prerogatyva.

Teisės spragos pašalinimas

Konstitucinio Teismo 1998 m. rugsėjo 24 d. nutarimas

<...> Spragų įstatymuose pašalinimas yra įstatymų leidėjo prerogatyva.

Teisės spraga (*lacuna legis*), *inter alia* legislatyvinė omissija

Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas

Eksplicitinių teisės nuostatų, reguliuojančių tam tikrus visuomeninius santykius, nebuvimas teisės akte (jo dalyje), jeigu atitinkamas teisinis reguliavimas nėra eksplicitiškai arba implicitiškai nustatytas ir kituose teisės aktuose (kitose to paties teisės akto dalyse), yra traktuotinas kaip teisės spraga – *lacuna legis*. <...> Tokios teisės spragos gali atsirasti dėl įvairių priežasčių, *inter alia* dėl teisėkūros klaidų, taip pat dėl to, kad atitinkamas teisėkūros subjektas tų visuomeninių santykių nesureguliuavo sąmoningai. Jos – didesnės ar mažesnės – gali atsirasti ir dėl to, kad tam tikrame teisės akte eksplicitiškai arba implicitiškai nustatytas teisinis reguliavimas (teisės aktų straipsniai (jų dalys)) Konstitucinio Teismo nutarimu buvo pripažintas prieštaraujančiu aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* Konstitucijai; tačiau pabrėžtina, kad teisės spragų atsiranda įsigaliojus toli gražu ne kiekvienam Konstitucinio Teismo nutarimui, kuriuo tam tikras žemesnės galios teisės aktas (jo

dalį) yra pripažįstamas prieštaraujančiu aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* Konstitucijai: yra įmanomos ir tokios teisinės situacijos, kai nuostatų, prieštaraujančių aukštesnės galios teisės aktų nuostatomis, *inter alia* Konstitucijai, pašalinimas Konstitucinio Teismo nutarimu iš teisės sistemos teisės taikymo atžvilgiu iš esmės prilygsta visuminio teisinio reguliavimo pakeitimui – kitokio nei iki tol visuminio teisinio reguliavimo, kuris neturi spragų, nustatymui.

Kartu pažymėtina, kad bet kuri teisės spraga, kad ir koku būdu ji būtų atsiradusi, reiškia, kad nors tam tikri visuomeniniai santykiai turi būti teisiškai reguliuojami (yra poreikis juos teisiškai sureguliuoti), jie nėra teisiškai sureguliuoti. Jos visos vertintinos kaip teisinio reguliavimo neapibrėžtys, trūkumai, teisinės sistemos ydos, kurios turi būti pašalintos. Kai yra nesureguliuota visa visuomeninių santykių sritis, yra pagrindo konstatuoti net vadinamąjį teisinio reguliavimo vakuumą.

Teisės spraga, *inter alia* legislatyvinė omisija, kaip viena iš eksplicitinio teisinio reguliavimo nenustatymo atmainų, iš esmės skiriasi nuo tokio eksplicitinio teisinio reguliavimo nenustatymo, kuris reiškia, kad teisės akte (jo dalyje) yra implicitiškai nustatytas eksplicitinį teisinį reguliavimą papildantis ir pratęsiantis teisinis reguliavimas (*inter alia* teisinis reguliavimas, įtvirtinantis elgesį, priešingą eksplicitiškai nustatytajam), <...> galintis prieštarauti tam tikram aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* Konstitucijai. Tais atvejais, kai tam tikras teisės akte (jo dalyje) implicitiškai įtvirtintas teisinis reguliavimas nustato tam tikrą elgesį ir šitaip papildo bei pratęsia eksplicitinį teisinį reguliavimą, nėra pagrindo teigti, esą tas teisės aktas (jo dalis) atitinkamų visuomeninių santykių apskritai nereguliuoja, nes tie visuomeniniai santykiai iš tikrųjų yra teisiškai sureguliuoti, tačiau tas teisinis reguliavimas atitinkamuose teisės aktuose (jų dalyse) yra įtvirtintas ne eksplicitiškai, *expressis verbis*, o implicitiškai ir aiškinant teisę yra išvedamas iš eksplicitinių teisės nuostatų. Tuo tarpu teisės spraga, *inter alia* legislatyvinė omisija, visuomet reiškia, kad atitinkamų visuomeninių santykių teisinis reguliavimas apskritai nei eksplicitiškai, nei implicitiškai nėra nustatytas nei tame teisės akte (jo dalyje), nei kuriuose nors kituose teisės aktuose, tačiau poreikis tuos visuomeninius santykius teisiškai sureguliuoti yra, o legislatyvinės omisijos atveju tas teisinis reguliavimas, paisant iš Konstitucijos kylančių teisės sistemos nuoseklumo, vidinio neprieštaravimo imperatyvų ir atsižvelgiant į tų visuomeninių santykių turinį, turi būti nustatytas būtent tame teisės akte (būtent toje jo dalyje), nes to reikalauja kuris nors aukštesnės galios teisės aktas, *inter alia* pati Konstitucija.

Vienos teisės spragos <...> gali būti vertinamos kaip tokios teisinio reguliavimo neapibrėžtys, kurios nekonkuruoja su aukštesnės galios teisės aktuose nustatytu teisiniu reguliavimu ir savaime nesudaro prielaidų jį pažeisti. <...>

Kitais atvejais eksplicitinių teisės nuostatų, reguliuojančių tam tikrus visuomeninius santykius, nebuvimas tiriamajame žemesnės galios teisės akte (jo dalyje), jeigu atitinkamas teisinis reguliavimas nėra eksplicitiškai arba implicitiškai nustatytas ir kituose teisės aktuose (kitose to paties teisės akto dalyse) ir jeigu to eksplicitinio teisinio reguliavimo nenustatymo tiriamajame teisės akte (jo dalyje) negalima traktuoti kaip aptartojo implicitinio teisinio reguliavimo, papildančio ir pratęsiančio eksplicitiškai nustatytą teisinį reguliavimą, yra traktuotinas kaip tokia teisės spraga, kurią draudžia Konstitucija (arba kuris nors kitas aukštesnės galios teisės aktas), – legislatyvinė omisija. Legislatyvinė omisija reiškia, kad tame teisės akte (jo dalyje) atitinkamas teisinis reguliavimas nėra nustatytas, nors pagal Konstituciją (arba kurį nors kitą aukštesnės galios teisės aktą, kurio atžvilgiu vertinama tiriamojo žemesnės galios teisės akto (jo dalis) atitiktis) privalo būti nustatytas būtent tame teisės akte (būtent toje jo dalyje). Ypač pabrėžtina, kad legislatyvinė omisija nuo kitų teisės spragų skiriasi dar ir tuo, kad ji visuomet yra atitinkamą teisės aktą išleidusio subjekto teisėkūros veiksmo, o ne jo neveikimo padarinys, taip pat ne kurio nors kito subjekto veiksmo (juo labiau teisėto) ar neveikimo padarinys; antai legislatyvine omisija yra nelaiikytina tokia teisės spraga, kai tam tikri visuomeniniai santykiai nė nebuvo pradėti reguliuoti kokiais nors teisės aktais, nors yra poreikis juos teisiškai sureguliuoti; lygiai taip pat legislatyvinė omisija negali atsirasti ir Konstituciniam Teismui konstitucinės justicijos byloje nutarimu pripažinus, kad tam tikras teisės aktas (jo dalis) prieštarauja aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* Konstitucijai.

Taigi legislatyvinę omisiją, kaip atitinkamą teisės aktą išleidusio subjekto teisėkūros veiksmo padarinį, būtina skirti nuo teisės spragų, atsiradusių dėl to, kad reikalingų teisėkūros veiksmų

apskritai nebuvo imtasi – nei tas, nei koks nors kitas teisėkūros subjektas apskritai neišleido tam tikriems visuomeniniams santykiams reguliuoti skirto teisės akto ir dėl to tie visuomeniniai santykiai liko teisiškai nereguliuoti. Tam tikromis aplinkybėmis, būtent tada, kai Konstitucija reikalauja, kad tie visuomeniniai santykiai būtų teisiškai sureguliuoti (o kai kada ir eksplicitiškai nurodo, kad jie turi būti sureguliuoti ne bet koku teisės aktu, o konstituciniu įstatymu arba įstatymu), toks teisėkūros veiksmų nebuvimas iš tikrųjų gali sudaryti prielaidas susidaryti antikonstitucinei situacijai – tokiai visuomeninių santykių būklei, kai šie santykiai klostosi ne teisės pagrindu, nors, kaip minėta, Konstitucija reikalauja, kad jie būtų teisiškai reguliuojami. Tačiau toks teisinis reguliavimas, tiksliau, jo nebuvimas, nėra legislatyvinė omisija.

Teisės spragų pašalinimas ir užpildymas *ad hoc* (plačiau apie teismų įgaliojimus teisės spragas užpildyti *ad hoc* žr. 9. Teismai ir kitos teisės saugos institucijos, 9.1. Teismai, 9.1.5. Teismų įgaliojimai, susiję su teisingumo vykdymu)

Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas

Teisės spragų (neišskiriant nė legislatyvinės omisijos) pašalinimas yra atitinkamo (kompetentingo) teisėkūros subjekto kompetencijos dalykas. Tačiau žemesnės galios teisės aktuose esančias teisės spragas yra įmanoma tam tikru mastu užpildyti ir taikant teisę (*inter alia* naudojant teisės analogiją, taikant bendruosius teisės principus, taip pat aukštesnės galios teisės aktus, pirmiausia Konstituciją), taigi taip pat ir aiškinant teisę (*inter alia* teisingumą vykdantiems bendrosios kompetencijos bei pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtiems specializuotiems teismams, pagal savo kompetenciją sprendžiantiems atskiras bylas ir privalantiems aiškinti teisę, kad galėtų ją taikyti). Kartu pabrėžtina, kad žemesnės galios teisės aktuose esančias teisės spragas teismai gali užpildyti tik *ad hoc*, t. y. šiuo – teisės taikymo – būdu teisės spragos yra pašalinamos tik individualiam visuomeniniam santykiui, dėl kurio sprendžiamas ginčas teisme nagrinėjamoje byloje. Kita vertus, teisminis (*ad hoc*) teisės spragų šalinimas sudaro prielaidas formuoti vienodai teismų praktikai sprendžiant tam tikros kategorijos bylas – teismų precedentuose įtvirtintai teisei, kurią, be abejo, vėliau gali iš esmės pakeisti ar kitaip pakoreguoti įstatymų leidėjas (ar kitas kompetentingas teisėkūros subjektas), tam tikrus visuomeninius santykius sureguliuodamas įstatymu (ar kitu teisės aktu) ir šitaip atitinkamą teisės spragą pašalindamas jau ne *ad hoc*, bet į ateitį nukreiptu bendro pobūdžio teisiniu reguliavimu.

Taigi galutinai pašalinti teisės spragas (taip pat ir legislatyvinę omisiją) galima tik teisę kuriančioms institucijoms išleidus atitinkamus teisės aktus. Teismai to padaryti negali, jie gali žemesnės galios teisės aktuose esančias teisės spragas užpildyti tik *ad hoc*, nes teismai vykdo teisingumą, o ne yra legislatyvinės institucijos (pozityviaja ir plačiausia šios sąvokos prasme); toks teismų galimybių ribotumas šioje srityje ypač akivaizdus susidūrus su materialiosios teisės spragomis. Tačiau visais atvejais yra nepaneigiama galimybė teismams žemesnės galios teisės akte esančią teisės spragą užpildyti *ad hoc*. Jeigu tokie teismų įgaliojimai būtų neigiami, nepripažįstami, jeigu teismų galimybės taikyti teisę, pirmiausia aukščiausiąją teisę – Konstituciją, priklausytų nuo to, ar tam tikras teisėkūros subjektas nepaliko savo nustatyto (teisės aktuose) teisinio reguliavimo spragų, ir bylas galėtų išspręsti tik po to, kai tos teisės spragos bus užpildytos teisėkūros būdu, tuomet tektų konstatuoti, kad teismai, sprenddami bylas, taiko ne teisę, pirmiausia aukščiausiąją teisę – Konstituciją, o tik įstatymą (apibendrinta šios sąvokos prasme), kad jie ne vykdo teisingumą pagal teisę, o tik formaliai taiko teisės aktų straipsnius (jų dalis), kad konstitucinėms vertybėms, *inter alia* asmens teisėms ir laisvėms, žala gali būti daroma (ir neatlyginama ar kitaip neatitaisoma) vien dėl to, kad atitinkamas teisėkūros subjektas tam tikrų santykių nereguliuoja teisiškai (arba juos teisiškai sureguliuoja nepakankamai intensyviai), t. y. kad nors Konstitucijoje ir yra įtvirtintos tam tikros vertybės, jos nėra deramai ginamos ir saugomos pagal Konstituciją. Tai nesiderintų su teismų socialine ir konstitucine paskirtimi. Be to, tai reikštų, kad teisė yra traktuojama vien kaip jos tekstinė forma, sutapatinama su ja.

Teisės spragų pašalinimas ir užpildymas *ad hoc*

Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 7 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendime yra konstatavęs: teisės spragų pašalinimas yra atitinkamo (kompetentingo) teisėkūros subjekto kompetencijos dalykas; teisės spragas

yra įmanoma tam tikru mastu užpildyti ir taikant teisę (*inter alia* naudojant teisės analogiją, taikant bendruosius teisės principus, taip pat aukštesnės galios teisės aktus, pirmiausia Konstituciją), taigi taip pat ir aiškinant teisę (*inter alia* teisingumą vykdantiems teismams, pagal savo kompetenciją sprendžiantiems atskiras bylas ir privalantiems aiškinti teisę, kad galėtų ją taikyti); teisės spragas teismai gali užpildyti tik *ad hoc*, t. y. jie jas gali pašalinti tik individualiam visuomeniniam santykiui, dėl kurio sprendžiamas ginčas teisme nagrinėjamoje byloje; galutinai pašalinti teisės spragas galima tik teisę kuriančioms institucijoms išleidus atitinkamus teisės aktus; teismai to padaryti negali, nes jie vykdo teisingumą, o ne yra legislatyvinės institucijos (pozityviaja ir plačiausia šios sąvokos prasme); toks teismų galimybių ribotumas šioje srityje ypač akivaizdus susidūrus su materialiosios teisės spragomis. Konstatuota ir tai, kad: visais atvejais yra nepaneigiama galimybė teismams teisės spragą užpildyti *ad hoc*; jeigu tokie teismų įgaliojimai būtų neigiami, nepripažįstami, jeigu teismų galimybės taikyti teisę, pirmiausia aukščiausiąją teisę – Konstituciją, priklausytų nuo to, ar tam tikras teisėkūros subjektas nepaliko savo nustatyto (teisės aktuose) teisinio reguliavimo spragu, ir bylas jie galėtų išspręsti tik po to, kai tos teisės spragos bus užpildytos teisėkūros būdu, tuomet reiktų konstatuoti, kad sprendami bylas teismai taiko ne teisę, pirmiausia aukščiausiąją teisę – Konstituciją, o tik įstatymą (apibendrinta šios sąvokos prasme), kad jie ne vykdo teisingumą pagal teisę, o tik formaliai taiko teisės aktų straipsnius (jų dalis), kad konstitucinėms vertybėms, *inter alia* asmens teisėms ir laisvėms, žala gali būti daroma (ir neatlyginama ar kitaip neatitaisoma) vien dėl to, kad atitinkamas teisėkūros subjektas tam tikrų santykių nereguliuoja teisiškai (arba juos teisiškai sureguliuoja nepakankamai intensyviai); tai nesiderintų su teismų socialine ir konstitucine paskirtimi ir reiktų, kad teisė yra traktuojama vien kaip jos tekstinė forma, sutapatinama su ja.

<...>

<...> minėta teismų galimybė užpildyti teisės spragas *ad hoc* nereiškia, kad įstatymų leidėjas neturi pareigos per protingą laiką, paisydamas Konstitucijos, įstatymu nustatyti deramą atitinkamų santykių teisinį reguliavimą.

Teisės spraga, *inter alia* legislatyvinė omisija

Konstitucinio Teismo 2008 m. lapkričio 5 d. sprendimas (pakartota 2009 m. birželio 22 d. nutarime)

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, jog teisės spraga, *inter alia* legislatyvinė omisija, visuomet reiškia, kad atitinkamų visuomeninių santykių teisinis reguliavimas apskritai nei eksplicitiškai, nei implicitiškai nėra nustatytas nei tam tikrame teisės akte (jo dalyje), nei kuriuose nors kituose teisės aktuose, tačiau poreikis tuos visuomeninius santykius teisiškai sureguliuoti yra, o legislatyvinės omisijos atveju tas teisinis reguliavimas, paisant iš Konstitucijos kylančių teisės sistemos nuoseklumo, vidinio neprieštaravimo imperatyvų ir atsižvelgiant į tų visuomeninių santykių turinį, turi būti nustatytas būtent tame teisės akte (būtent toje jo dalyje), nes to reikalauja kuris nors aukštesnės galios teisės aktas, *inter alia* pati Konstitucija (Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas).

Teisės spraga, *inter alia* legislatyvinė omisija

Konstitucinio Teismo 2009 m. kovo 2 d. nutarimas

Vidinė teisės sistemos darna, kurią suponuoja konstitucinis teisinės valstybės principas, yra *inter alia* susijusi su teisės spragomis, t. y. teisinio reguliavimo trūkumu, *inter alia* legislatyvine omisija. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, jog teisės spraga, *inter alia* legislatyvinė omisija, visuomet reiškia, kad atitinkamų visuomeninių santykių teisinis reguliavimas apskritai nei eksplicitiškai, nei implicitiškai nėra nustatytas nei tam tikrame teisės akte (jo dalyje), nei kuriuose nors kituose teisės aktuose, tačiau poreikis tuos visuomeninius santykius teisiškai sureguliuoti yra, o legislatyvinės omisijos atveju tas teisinis reguliavimas, paisant iš Konstitucijos kylančių teisės sistemos nuoseklumo, vidinio neprieštaravimo imperatyvų ir atsižvelgiant į tų visuomeninių santykių turinį, turi būti nustatytas būtent tame teisės akte (būtent toje jo dalyje), nes to reikalauja kuris nors aukštesnės galios teisės aktas, *inter alia* pati Konstitucija (Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d., 2008 m. lapkričio 5 d. sprendimai).

Be to, kaip yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, „legislatyvinę omisiją, kaip atitinkamą teisės aktą išleidusio subjekto teisėkūros veiksmo padarinį, būtina skirti nuo teisės spragu, atsiradusių

dėl to, kad reikalingų teisėkūros veiksmų apskritai nebuvo imtasi – nei tas, nei koks nors kitas teisėkūros subjektas apskritai neišleido tam tikriems visuomeniniams santykiams reguliuoti skirto teisės akto ir dėl to tie visuomeniniai santykiai liko teisiškai nereguliuoti. Tam tikromis aplinkybėmis, būtent tada, kai Konstitucija reikalauja, kad tie visuomeniniai santykiai būtų teisiškai sureguliuoti (o kai kada ir eksplicitiškai nurodo, kad jie turi būti sureguliuoti ne bet kokių teisės aktu, o konstituciniu įstatymu arba įstatymu), toks teisėkūros veiksmų nebuvimas iš tikrųjų gali sudaryti prielaidas susidaryti antikonstitucinei situacijai – tokiai visuomeninių santykių būklei, kai šie santykiai klostosi ne teisės pagrindu, nors, kaip minėta, Konstitucija reikalauja, kad jie būtų teisiškai reguliuojami. Tačiau toks teisinis reguliavimas, tiksliau, jo nebuvimas, nėra legislatyvinė omisija“ (Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas).

Šiame kontekste paminėtinos tokios Konstitucinio Teismo anksčiau priimtuose aktuose suformuluotos legislatyvinės omisijos doktrinos nuostatos:

– tam tikro eksplicitinio teisinio reguliavimo nenumatymas tiriamajame teisės akte (jo dalyje) gali būti siejamas *inter alia* su teisinėmis situacijomis, kai eksplicitinio teisinio reguliavimo nenumatymas tame teisės akte (jo dalyje), jeigu atitinkamas teisinis reguliavimas nėra eksplicitiškai arba implicitiškai nustatytas ir kituose teisės aktuose (kitose to paties teisės akto dalyse), reiškia, kad tame teisės akte (jo dalyje) esama teisės spragos, kuri savo ruožtu gali būti traktuojama *inter alia* kaip legislatyvinė omisija, t. y. tokia teisės spraga, kurią draudžia Konstitucija (arba kuris nors kitas aukštesnės galios teisės aktas);

– legislatyvinės omisijos samprata apima keletą aspektų:

1) eksplicitinių teisės nuostatų, reguliuojančių tam tikrus visuomeninius santykius, nebuvimas tiriamajame žemesnės galios teisės akte (jo dalyje), jeigu atitinkamas teisinis reguliavimas nėra eksplicitiškai arba implicitiškai nustatytas ir kituose teisės aktuose (kitose to paties teisės akto dalyse) ir jeigu to eksplicitinio teisinio reguliavimo nenumatymo tiriamajame teisės akte (jo dalyje) negalima traktuoti kaip aptartojo implicitinio teisinio reguliavimo, papildančio ir pratęsiančio eksplicitiškai nustatytą teisinį reguliavimą, yra traktuotinas kaip tokia teisės spraga, kurią draudžia Konstitucija (arba kuris nors kitas aukštesnės galios teisės aktas), – legislatyvinė omisija;

2) legislatyvinė omisija reiškia, kad tiriamajame teisės akte (jo dalyje) nenumatytas atitinkamas teisinis reguliavimas, paisant iš Konstitucijos kylančių teisės sistemos nuoseklumo, vidinio neprieštaravimo imperatyvų ir atsižvelgiant į tų visuomeninių santykių turinį, turi būti nustatytas būtent tame teisės akte (būtent toje jo dalyje);

3) atitinkamas teisinis reguliavimas privalo būti nustatytas būtent tame teisės akte (būtent toje jo dalyje), nes to reikalauja Konstitucija (arba kuris nors kitas aukštesnės galios teisės aktas, kurio atžvilgiu vertinama tiriamojo žemesnės galios teisės akto (jo dalis) atitiktis);

– legislatyvinės omisijos *par excellence* „aptikimas“ žemesnės galios teisės akte (jo dalyje), jeigu tai būtina dėl nagrinėjamos konstitucinės justicijos bylos logikos, yra pakankamas pagrindas tą teisės aktą (jo dalį) pripažinti prieštaraujančiu (atitinkama apimtimi, t. y. ta apimtimi, kuria tame teisės akte (jo dalyje) nėra įtvirtintas aukštesnės galios teisės aktų, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijos, reikalaujamas teisinis reguliavimas) Konstitucijai (kitam aukštesnės galios teisės aktui).

Teisės spraga, *inter alia* legislatyvinė omisija

Konstitucinio Teismo 2009 m. gruodžio 11 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, jog teisės spraga, *inter alia* legislatyvinė omisija, visuomet reiškia, kad atitinkamų visuomeninių santykių teisinis reguliavimas apskritai nei eksplicitiškai, nei implicitiškai nėra nustatytas nei tam tikrame teisės akte (jo dalyje), nei kuriuose nors kituose teisės aktuose, tačiau poreikis tuos visuomeninius santykius teisiškai sureguliuoti yra, o legislatyvinės omisijos atveju tas teisinis reguliavimas, paisant iš Konstitucijos kylančių teisės sistemos nuoseklumo, vidinio neprieštaravimo imperatyvų ir atsižvelgiant į tų visuomeninių santykių turinį, turi būti nustatytas būtent tame teisės akte (būtent toje jo dalyje), nes to reikalaujama kuriame nors aukštesnės galios teisės akte, *inter alia* pačioje Konstitucijoje (Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d., 2008 m. lapkričio 5 d. sprendimai, 2009 m. kovo 2 d., 2009 m. birželio 22 d. nutarimai).

1.8.4. Teisės aktų hierarchija

1.8.4.1. Bendrosios nuostatos

Teisės aktų hierarchija

Konstitucinio Teismo 1997 m. gegužės 29 d. nutarimas

<...> visi teisės aktai turi būti teisėti: įstatymai negali prieštarauti Konstitucijai, o poįstatyminiai teisės aktai – Konstitucijai ir įstatymams. Teisės aktų teisėtumo principui įgyvendinti valstybių praktikoje naudojami konstitucinės justicijos ir administracinės justicijos institutai.

Teisės aktų hierarchija

Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas (pakartota 2004 m. kovo 5 d., 2005 m. vasario 7 d., 2007 m. gegužės 5 d. nutarimuose)

<...> konstitucinis teisinės valstybės principas suponuoja ir teisės aktų hierarchiją, *inter alia* tai, kad poįstatyminiai teisės aktai negali prieštarauti įstatymams, konstituciniams įstatymams ir Konstitucijai, kad poįstatyminiai teisės aktai turi būti priimami remiantis įstatymais, kad poįstatyminis teisės aktas yra įstatymo normų taikymo aktas nepriklausomai nuo to, ar tas aktas yra vienkartinio (*ad hoc*) taikymo, ar nuolatinio galiojimo.

Iš teisinės valstybės principo kylantis reikalavimas teisėkūros subjektams paisyti teisės aktų hierarchijos

Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas

Iš konstitucinio teisinės valstybės principo, kitų konstitucinių imperatyvų kyla reikalavimas įstatymų leidėjui, kitiems teisėkūros subjektams paisyti iš Konstitucijos kylančios teisės aktų hierarchijos. Šis reikalavimas *inter alia* reiškia, kad draudžiama žemesnės galios teisės aktais reguliuoti tuos visuomeninius santykius, kurie gali būti reguliuojami tik aukštesnės galios teisės aktais, taip pat kad žemesnės galios teisės aktuose draudžiama nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris konkuruotų su nustatytoju aukštesnės galios teisės aktuose. <...> poįstatyminiu teisės aktu yra realizuojamos įstatymo normos, todėl poįstatyminiu teisės aktu negalima pakeisti įstatymo ir sukurti naujų bendro pobūdžio teisės normų, kurios konkuruotų su įstatymo normomis, nes taip būtų pažeista Konstitucijoje įtvirtinta įstatymų viršenybė poįstatyminių teisės aktų atžvilgiu (Konstitucinio Teismo 2002 m. rugpjūčio 21 d. nutarimas); pažymėtina ir tai, kad poįstatyminiai teisės aktai negali prieštarauti įstatymams, konstituciniams įstatymams ir Konstitucijai, jie turi būti priimami remiantis įstatymais, nes poįstatyminis teisės aktas yra įstatymo normų taikymo aktas nepriklausomai nuo to, ar tas aktas yra vienkartinio (*ad hoc*) taikymo, ar nuolatinio galiojimo (Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas).

Lietuvoje nėra deleguotosios įstatymų leidybos (Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 26 d., 1996 m. gruodžio 19 d., 1999 m. birželio 3 d., 2004 m. kovo 5 d. nutarimai), todėl Seimas – įstatymų leidėjas negali pavesti Vyriausybei ar kitoms institucijoms poįstatyminiais aktais reguliuoti tuos teisinius santykius, kurie pagal Konstituciją turi būti reguliuojami įstatymais, o Vyriausybė negali tokių įgaliojimų priimti. Tokių santykių negalima reguliuoti ir Seimo poįstatyminiais aktais.

<...> pagal Konstituciją su žmogaus teisių ir laisvių turinio apibrėžimu ar jų įgyvendinimo garantijų įtvirtinimu susijusių teisinį reguliavimą galima nustatyti tik įstatymu. Kita vertus, tais atvejais, kai Konstitucija nereikalauja įstatyminio tam tikrų su žmogaus teisėmis, jų įgyvendinimu susijusių santykių reguliavimo, šie santykiai gali būti reguliuojami ir poįstatyminiais aktais – aktais, reglamentuojančiais žmogaus teisių įgyvendinimo procesinius (procedūrinius) santykius, atskirų žmogaus teisių įgyvendinimo tvarką ir pan., tačiau jokiais aplinkybėmis poįstatyminiais aktais negalima nustatyti tokio su žmogaus teisėmis, jų įgyvendinimu susijusių santykių teisinio reguliavimo, kuris konkuruotų su nustatytoju įstatyme.

Pabrėžtina ir tai, kad toks teisės akto formos nesilaikymas, kai Konstitucija reikalauja, kad tam tikri santykiai būtų reguliuojami įstatymu, tačiau jie yra reguliuojami poįstatyminiu aktu (ne-

priklausomai nuo to, ar šiuos santykius koku nors aspektu reguliuoja dar ir įstatymas, su kuriame nustatytu teisiniu reguliavimu konkuruoja poįstatyminiame akte nustatytas teisinis reguliavimas, ar joks įstatymas šių santykių apskritai nereguliuoja), gali būti pakankamu pagrindu tokį poįstatyminių teisės aktų pripažinti prieštaraujančiu Konstitucijai. Ar Seimo, Respublikos Prezidento ir Vyriausybės poįstatyminiai teisės aktai pagal formą neprieštarauja Konstitucijai, pagal Konstituciją sprendžia Konstitucinis Teismas. Tai sprenddamas, Konstitucinis Teismas kiekvienu konkrečiu atveju įvertina visas bylos aplinkybes, *inter alia* tiriamo teisinio reguliavimo vietą visoje teisės sistemoje, jo tikslą ir teisėkūros subjekto ketinimus, atitinkamų santykių teisinio reguliavimo raidą ir kaitą iki tiriamo teisės akto išleidimo (legislatyvinę istoriją) ir kt.

Taip pat pabrėžtina, kad tais atvejais, kai poįstatyminiai teisės aktai yra pripažįstami prieštaraujančiais Konstitucijai pagal formą (dėl to, kad jais buvo reguliuojami tokie santykiai, kurie gali būti reguliuojami tik įstatymu) ir jau negali būti taikomi, būtina paisyti iš Konstitucijos kylančio reikalavimo įvertinti, ar, neapsaugojus ir neapgynus iš tokių poįstatyminių teisės aktų jų galiojimo metu kilusių asmenų įgytų teisių, nebus pažeistos kitos Konstitucijos saugomos vertybės, ar nebus pažeista Konstitucijoje įtvirtintų, jos ginamų ir saugomų vertybių pusiausvyra. Minėtais ypatingais atvejais įstatymų leidėjas turi konstitucinę priedermę, įvertinęs visas aplinkybes ir nustatęs, kad tai būtina, nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris leistų visiškai arba iš dalies apsaugoti ir apginti teisei paklusių, įstatymų reikalavimų besilaikiusių, valstybe ir jos teise pasitikėjusių asmenų įgytas teises, kilusias iš teisės aktų, vėliau pripažintų prieštaraujančiais Konstitucijai pagal formą (dėl to, kad jais buvo reguliuojami tokie santykiai, kurie gali būti reguliuojami tik įstatymu), ir kuris užtikrintų, kad nebus nukrypta nuo Konstitucijoje įtvirtinto teisingumo principo.

Iš teisinės valstybės principo kylantis reikalavimas teisėkūros subjektams paisyti teisės aktų hierarchijos

Konstitucinio Teismo 2005 m. sausio 19 d. nutarimas

<...> Konstitucinis Teismas 2004 m. gruodžio 13 d. nutarime konstatavo, kad iš konstitucinio teisinės valstybės principo, kitų konstitucinių imperatyvų kyla reikalavimas įstatymų leidėjui, kitiems teisėkūros subjektams paisyti iš Konstitucijos kylančios teisės aktų hierarchijos, *inter alia* reiškiantis, kad draudžiama žemesnės galios teisės aktais reguliuoti tuos visuomeninius santykius, kurie gali būti reguliuojami tik aukštesnės galios teisės aktais, taip pat kad žemesnės galios teisės aktuose draudžiama nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris konkuruotų su nustatytuoju aukštesnės galios teisės aktuose.

Iš teisinės valstybės principo kylantis reikalavimas teisėkūros subjektams paisyti teisės aktų hierarchijos

Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 20 d. sprendimas

Iš konstitucinio teisinės valstybės principo, kitų konstitucinių imperatyvų kyla reikalavimas įstatymų leidėjui, kitiems teisėkūros subjektams paisyti iš Konstitucijos kylančios teisės aktų hierarchijos. Šis reikalavimas *inter alia* reiškia, kad draudžiama žemesnės galios teisės aktais reguliuoti tuos visuomeninius santykius, kurie gali būti reguliuojami tik aukštesnės galios teisės aktais, taip pat kad žemesnės galios teisės aktuose draudžiama nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris konkuruotų su nustatytuoju aukštesnės galios teisės aktuose.

<...>

Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas suponuoja teisės aktų hierarchiją, kurioje Konstitucija užima išskirtinę vietą; teisinėje valstybėje draudžiama žemesnės galios teisės aktais nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris konkuruotų su nustatytuoju aukštesnės galios teisės aktuose, *inter alia* pačioje Konstitucijoje.

Taigi pagal Konstituciją negalimos tokios teisinės situacijos, kai nebūtų įmanoma teisme patikrinti, ar Konstitucijai ir įstatymams neprieštarauja tie teisės aktai (jų dalys), kurių atitikties Konstitucijai kontrolė Konstitucijoje nėra priskirta Konstitucinio Teismo jurisdikcijai, *inter alia* ministrų išleisti teisės aktai, kiti žemesnės galios poįstatyminiai teisės aktai, taip pat vietos savivaldybių institucijų išleisti teisės aktai.

Aukštesnės galios teisės akto įsigaliojimo arba galios netekimo laikas negali priklausyti nuo žemesnės galios teisės akto priėmimo ir įsigaliojimo arba galios netekimo

Konstitucinio Teismo 2006 m. gruodžio 29 d. sprendimas

<...> kaip savo 2003 m. spalio 29 d. nutarime yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, pagal Konstituciją Vyriausybė savo nutarimais negali nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kad Vyriausybės nutarimo įsigaliojimo arba jo galios netekimo laikas priklausytų nuo kito subjekto išleisto žemesnės galios teisės akto įsigaliojimo. Ši Konstitucinio Teismo 2003 m. spalio 29 d. nutarime suformuluota doktrininė nuostata aiškintina kaip išreiškianti bendrą konstitucinį imperatyvą, kad aukštesnės galios teisės akto įsigaliojimo arba galios netekimo laikas neturi ir negali būti padaromas priklausomas nuo žemesnės galios teisės akto priėmimo ir įsigaliojimo arba galios netekimo ir pan. Tad ir įstatymo įsigaliojimo laikas neturi ir negali būti padarytas priklausomas nuo Respublikos Prezidento dekreto – žemesnės galios teisės akto išleidimo ir įsigaliojimo.

Teisės aktų hierarchija

Konstitucinio Teismo 2007 m. rugsėjo 6 d. nutarimas

Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas suponuoja teisės aktų hierarchiją. Konstitucinis Teismas savo aktuose ne kartą yra konstatavęs, kad konstitucinis principas neleidžia poįstatyminiais teisės aktais (taigi ir Vyriausybės nutarimais) nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuris konkuruotų su nustatytoju įstatyme, kad poįstatyminiai teisės aktai negali prieštarauti įstatymams, konstituciniams įstatymams ir Konstitucijai, kad poįstatyminiai teisės aktai turi būti priimami remiantis įstatymais, kad poįstatyminis teisės aktas yra įstatymo normų taikymo aktas nepaisant to, ar tas aktas yra vienkartinio (*ad hoc*) taikymo, ar nuolatinio galiojimo.

Teisės aktų hierarchija

Konstitucinio Teismo 2007 m. lapkričio 29 d. nutarimas

Visi teisėkūros subjektai turi paisyti iš Konstitucijos kylančios teisės aktų hierarchijos; Konstitucija draudžia žemesnės galios teisės aktais reguliuoti tuos santykius, kurie gali būti reguliuojami tik aukštesnės galios teisės aktais; žemesnės galios teisės aktuose draudžiama nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris konkuruotų su nustatytoju aukštesnės galios teisės aktuose.

Teisės aktų hierarchija

Konstitucinio Teismo 2009 m. balandžio 29 d. nutarimas (pakartota 2009 m. spalio 8 d. nutarime)

<...> Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas suponuoja ir teisės aktų hierarchiją, *inter alia* tai, kad poįstatyminiai teisės aktai negali prieštarauti įstatymams, konstituciniams įstatymams ir Konstitucijai, kad poįstatyminiai teisės aktai turi būti priimami remiantis įstatymais, kad poįstatyminis teisės aktas yra įstatymo normų taikymo aktas, nepaisant to, ar tas aktas yra vienkartinio (*ad hoc*) taikymo, ar nuolatinio galiojimo.

Teisės aktų hierarchija

Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 22 d. nutarimas

<...> Konstitucinis Teismas yra konstatavęs <...>, kad konstitucinis teisinės valstybės principas suponuoja visų teisės aktų hierarchiją ir neleidžia poįstatyminiais teisės aktais reguliuoti santykių, kurie turi būti reguliuojami tik įstatymu, taip pat poįstatyminiais teisės aktais nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuris konkuruotų su nustatytoju įstatyme, nebūtų grindžiamas įstatymais (Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas), nes taip būtų pažeista Konstitucijoje įtvirtinta įstatymų viršenybė poįstatyminių teisės aktų atžvilgiu (Konstitucinio Teismo 2002 m. rugpjūčio 21 d. nutarimas).

Teisėkūros subjektų pareiga paisyti iš Konstitucijos kylančios teisės aktų hierarchijos

Konstitucinio Teismo 2009 m. rugsėjo 2 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad visi teisėkūros subjektai turi paisyti iš Konstitucijos kylančios teisės aktų hierarchijos; Konstitucija draudžia žemesnės galios teisės aktais reguliuoti tuos santykius, kurie gali būti reguliuojami tik aukštesnės galios teisės aktais.

Vyriausybės nutarimai, ministerijų (ministrų) ar kitų valstybės institucijų (jų vadovų) poįstatyminiai teisės aktai negali pakeisti arba iškreipti įstatymuose nustatyto teisinio reguliavimo.

1.8.4.2. Konstitucija

Konstitucija kaip aukščiausios teisinės galios aktas ir visuomenės sutartis

Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas

Lietuvos Respublikos Konstitucija buvo priimta 1992 m. spalio 25 d. referendumu – visos Tautos balsavimu. Referendumas, kuriame buvo priimta Konstitucija, buvo organizuotas laikantis Lietuvos valstybės demokratinės teisinės tradicijos (Konstitucinio Teismo 1994 m. liepos 22 d. nutarimas). Konstitucijos šaltinis yra pati valstybinė bendruomenė – pilietinė Tauta.

Konstitucija – tai aukščiausios teisinės galios aktas. Konstitucijoje atsispindi visuomenės sutartis – visų Lietuvos Respublikos piliečių demokratiškai prisiimtas įsipareigojimas jų dabartinei ir būsimosioms kartoms gyventi pagal Konstitucijoje įtvirtintas pamatines taisykles ir joms paklusti, idant būtų užtikrintas valdžios legitimumas, jos sprendimų teisėtumas, žmogaus teisės ir laisvės, idant visuomenėje būtų santarvė. Konstitucija, kaip aukščiausios teisinės galios aktas ir visuomenės sutartis, yra grindžiama universaliois, nekvestionuojamomis vertybėmis – suvereniteto priklausymu Tautai, demokratija, žmogaus teisių ir laisvių pripažinimu bei jų gerbimu, pagarba teisei bei teisės viešpatavimu, valdžios galių ribojimu, valdžios įstaigų priederme tarnauti žmonėms ir atsakomybe visuomenei, pilietiškumu, teisingumu, atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekiu. Konstitucijoje yra nustatyti žmogaus ir valstybės santykių, viešosios valdžios formavimo ir funkcionavimo, Tautos ūkio, vietos savivaldos, kitų svarbiausių visuomenės ir valstybės gyvenimo santykių pagrindai. Priėmusi Konstituciją pilietinė Tauta padėjo savo, kaip valstybinės bendruomenės, bendro gyvenimo norminį pagrindą ir įtvirtino valstybę kaip bendrą visos visuomenės gėrį. Tauta Konstituciją keičia tiesiogiai arba per savo demokratiškai išrinktus atstovus ir tik pagal pačioje Konstitucijoje nustatytas taisykles. Konstitucija yra aukščiausioji teisė. Ji nubrėžia gaires visai teisės sistemai – visa teisės sistema kuriama Konstitucijos pagrindu.

Konstitucija kaip valstybinės bendruomenės gyvenimo norminis pagrindas

2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas

Referendumu priėmusi Konstituciją – aukščiausios teisinės galios aktą, Lietuvių Tauta padėjo savo, kaip valstybinės bendruomenės – pilietinės Tautos, bendro gyvenimo norminį pagrindą ir įtvirtino valstybę kaip bendrą visos visuomenės gėrį. Konstitucija yra grindžiama universaliois, nekvestionuojamomis vertybėmis, *inter alia* pagarba teisei ir teisės viešpatavimu, valdžios galių ribojimu, valdžios įstaigų priederme tarnauti žmonėms ir atsakomybe visuomenei, teisingumu, atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekiu, žmogaus teisių ir laisvių pripažinimu ir jų gerbimu (Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas). Šiame kontekste paminėtina, jog Konstitucijos 18 straipsnyje nustatyta, kad žmogaus teisės ir laisvės yra prigimtines. Žmogaus teisių ir laisvių prigimtinio pobūdžio pripažinimas reiškia *inter alia* tai, kad žmogui *ipso facto* priklauso teisės ir laisvės, kurios yra neatskiriamos nuo jo asmens ir kurios negali būti iš jo atimtos. Prigimtines žmogaus teisės – tai individo prigimtines galimybes, užtikrinančios jo žmogiškąjį orumą socialinio gyvenimo srityse (Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d., 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimai). Teise ir teisingumu grindžiamos demokratinės valstybės viena svarbiausių priedermių – gerbti, ginti ir saugoti tas vertybes, taip pat ir žmogaus teises ir laisves, kuriomis yra grindžiama pati Tautos priimta Konstitucija ir kurių realus įtvirtinimas, gynimas ir apsauga yra pačios valstybės *raison d'être*; priešingu atveju valstybė negalėtų būti laikoma bendru visos visuomenės gėriu.

Konstitucija kaip valstybinės bendruomenės gyvenimo norminis pagrindas

Konstitucinio Teismo 2009 m. rugsėjo 24 d. nutarimas

<...> referendumu priėmusi Konstituciją – aukščiausios teisinės galios aktą, lietuvių tauta padėjo savo, kaip valstybinės bendruomenės – pilietinės Tautos, bendro gyvenimo norminį pagrindą

ir įtvirtino valstybę kaip bendrą visos visuomenės gėrį; Konstitucija yra grindžiama universaliomis, nekvestionuojamomis vertybėmis, *inter alia* pagarba teisei ir teisės viešpatavimu, valdžios galių ribojimu, valdžios įstaigų priederme tarnauti žmonėms ir atsakomybe visuomenei, teisingumu, atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekiu, žmogaus teisių ir laisvių pripažinimu ir jų gerbimu (2004 m. gegužės 25 d., 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimai). Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarime taip pat konstatuota, kad teise ir teisingumu grindžiamos demokratinės valstybės viena svarbiausių priedermių – gerbti, ginti ir saugoti tas vertybes, taip pat ir žmogaus teises ir laisves, kuriomis yra grindžiama pati Tautos priimta Konstitucija ir kurių realus įtvirtinimas, gynimas ir apsauga yra pačios valstybės *raison d'être*; priešingu atveju valstybė negalėtų būti laikoma bendru visos visuomenės gėriu.

1.8.4.2.1. Konstitucijos viršenybė

Konstitucijos viršenybės principas; anksčiau priimti teisės aktai turi būti suderinti su Konstitucija

Konstitucinio Teismo 1994 m. vasario 14 d. nutarimas

Valstybės Konstitucija yra aukščiausiaj teisinę galią turintis teisės aktas, grindžiantis šalies teisės sistemą. Tai reiškia, kad visi kiti teisės aktai turi atitikti Konstituciją. Pakeitus ją, išskyla anksčiau priimtų teisės aktų atitikimo naujai Konstitucijai, jų suderinimo ir galiojimo klausimas. Paprastai valstybėse, priimančiose naują Konstituciją, priimami ir specialūs įstatymai, kuriais reglamentuojama, kokia apimtimi galioja anksčiau priimti įstatymai, kaip ir per kiek laiko galiojantys įstatymai turi būti suderinti su Konstitucija. Teisės moksle ir istorijoje yra žinomi įvairūs teisiniai šio klausimo sprendimo būdai. 1992 m. spalio 25 d. referendume kartu su Lietuvos Respublikos Konstitucija priimtame įstatyme „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“ yra įtvirtintas teisės perimamumo ir laipsniško galiojančių įstatymų suderinimo su nauja Konstitucija principas. Tuo siekiama, kad, Konstitucijos pagrindu kuriant naują teisės sistemą, šalyje nebūtų teisės spragų arba kolizijų. Minėto įstatymo 2 straipsnyje nustatyta: „Įstatymai, kiti teisiniai aktai ar jų dalys, galioję Lietuvos Respublikos teritorijoje iki Lietuvos Respublikos Konstitucijos priėmimo, galioja tiek, kiek jie neprieštarauja Konstitucijai ir šiam įstatymui, ir galios tol, kol nebus pripažinti netekusiais galios ar suderinti su Konstitucijos nuostatomis“.

Konstitucijos viršenybės principas (teisės aktų projektai turi būti derinami su Konstitucija)

Konstitucinio Teismo 1994 m. liepos 22 d. nutarimas

<...> Tiek Seimas, tiek kiti įstatymų leidybos proceso dalyviai, rengdami ir priimdami teisės aktus, turi juos derinti su Konstitucija. Tai yra viena svarbiausių konstitucinės santvarkos užtikrinimo priemonių ir teisinės valstybės pamatinių principų. Šios taisyklės turi laikytis ir piliečių grupė, reiškianti iniciatyvą surengti referendumą. Taigi ir referendumui teikiamas įstatymo ar jo nuostatų projektas turi būti derinamas su Konstitucija.

Seimas, kaip Tautos atstovybė ir įstatymų leidėjas, gali išreikšti savo nuomonę dėl referendumui teikiamo įstatymo ar jo nuostatų projekto atitikimo Konstitucijai.

Konstitucijos normos privalomos visiems teisės subjektams

Konstitucinio Teismo 1994 m. gruodžio 1 d. nutarimas

<...> Konstitucijos normos yra vienodai privalomos visiems teisės subjektams <...>.

Iki Konstitucijos įsigaliojimo priimti teisės aktai turi būti su ja suderinti (įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“ 2 straipsnis)

Konstitucinio Teismo 1995 m. liepos 5 d. sprendimas

Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“ 2 straipsnyje yra nustatyta: „Įstatymai, kiti teisiniai aktai ar jų dalys, galioję Lietuvos Respublikos teritorijoje iki Lietuvos Respublikos Konstitucijos priėmimo, galioja tiek, kiek jie neprieštarauja Konstitucijai ir šiam įstatymui, ir galios tol, kol nebus pripažinti netekusiais galios ar suderinti su

Konstitucijos nuostatomis. “Taigi šiame įstatyme yra nustatyta įsigaliojus Konstitucijai galiojančių aktų suderinamumo su ja tvarka.

Konstitucijos viršenybės principas (Konstitucijos 7 straipsnio 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 17 d. nutarimas

Lietuvos Respublikos teisinė sistema grindžiama tuo, kad Konstitucijai neturi prieštarauti joks įstatymas ar kitas teisės aktas, taip pat ir Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys, nes Konstitucijos 7 straipsnio pirmojoje dalyje nustatyta: „Negalioja joks įstatymas ar kitas aktas priešingas Konstitucijai“. Ši konstitucinė nuostata pati savaime negali padaryti negaliojančiais įstatymo ar tarptautinės sutarties, bet ji reikalauja, kad jų nuostatos neprieštarautų Konstitucijos nuostatomis.

Įstatymuose įtvirtintų principų santykis su konstituciniais principais

Konstitucinio Teismo 1996 m. vasario 28 d. nutarimas

<...> įstatymų leidėjas, vykdydamas savo įgaliojimus ir leisdamas įstatymus, <...> gali formuluoti principus, kuriais grindžiamas konkretus įstatymas. Tačiau šių principų negalima tapatinti su konstituciniais. Minėtų principų sąveika turi esminę tiek teorinę, tiek praktinę reikšmę teisiniui reguliavimui. Įstatymuose įtvirtinti principai gali būti pakeisti įstatymais ir, svarbiausia, jie negali pažeisti konstitucinių principų.

Konstitucijos viršenybės principas (Konstitucijos 7 straipsnio 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 1997 m. gegužės 29 d. nutarimas

Konstitucijos 7 straipsnio pirmojoje dalyje nustatyta, kad „negalioja joks įstatymas ar kitas aktas priešingas Konstitucijai“. Šis pamatinis konstitucinis principas nusako Konstitucijos viršenybę teisės aktų sistemoje. Konstitucija apibūdinama kaip pagrindinis įstatymas, turintis aukščiausią teisinę galią įstatymų hierarchinėje sistemoje. Be to, Konstitucija įtvirtina pagrindines teisinio reguliavimo nuostatas ir sudaro įstatymų leidybos pagrindą.

<...> visi teisės aktai turi būti teisėti: įstatymai negali prieštarauti Konstitucijai, o poįstatyminiai teisės aktai – Konstitucijai ir įstatymams. Teisės aktų teisėtumo principui įgyvendinti valstybių praktikoje naudojami konstitucinės justicijos ir administracinės justicijos institutai.

Iki Konstitucijos įsigaliojimo priimti teisės aktai turi būti su ja suderinti (įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“ 2 straipsnis)

Konstitucinio Teismo 1997 m. spalio 1 d. nutarimas

<...> Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“ 2 straipsnyje reikalaujama suderinti įstatymus ir kitus teisės aktus, galiojusius Lietuvos Respublikos teritorijoje iki Konstitucijos priėmimo, su Konstitucijos nuostatomis.

Teisėkūros subjektų pareiga atlikti iki Konstitucijos įsigaliojimo išleistų teisės aktų peržiūrą (įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“ 2 straipsnis)

Konstitucinio Teismo 1997 m. gruodžio 3 d. nutarimas (pakartota 1998 m. gegužės 6 d. nutarime)

<...> įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“ 2 straipsnyje nustatyta, kad įstatymai, kiti teisės aktai ir jų dalys, galioję Lietuvos Respublikos teritorijoje iki Lietuvos Respublikos Konstitucijos priėmimo, galioja tiek, kiek jie neprieštarauja Konstitucijai ir šiam įstatymui. Šia norma tiek įstatymų leidėjas, tiek vykdomoji valdžia įpareigojami peržiūrėti anksčiau priimtus aktus atsižvelgiant į Konstitucijos normas, užtikrinti teisės aktų, reguliuojančių tuos pačius santykius, darnią hierarchinę sistemą.

Konstitucijos viršenybės principas (teisės aktų projektai turi būti derinami su Konstitucija, jos įgyvendinimo negali varžyti jokios sąlygos)

Konstitucinio Teismo 2000 m. spalio 18 d. nutarimas

Tiek Seimas, tiek kiti įstatymų leidybos proceso dalyviai rengiamus ir priimamus teisės aktus turi derinti su Konstitucija. Tai yra viena iš svarbiausių konstitucinės santvarkos užtikrinimo priemonių ir vienas iš pamatinių teisinės valstybės reikalavimų.

<...>

<...> Konstitucijos įgyvendinimo negali varžyti jokios sąlygos.

Konstitucijos normų galiojimo ir taikymo negali varžyti kokios nors sąlygos

Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas

<...> Konstitucijos normų galiojimas ir tiesioginis jų taikymas negali būti saistomas kokių nors sąlygų, išskyrus pačioje Konstitucijoje nustatytas sąlygas.

Konstitucijos viršenybės principas

Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas

<...> Konstitucijos normų ir principų negalima aiškinti remiantis įstatymų leidėjo ir kitų teisėkūros subjektų priimtais aktais, nes taip būtų paneigta Konstitucijos viršenybė teisės sistemoje. Priešingai, kiekvienu atveju Seimas, kaip ir kitos valstybinės valdžios institucijos, yra tiesiogiai saistomas Konstitucijos.

Konstitucijos viršenybės principas (Konstitucijos 7 straipsnio 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 2002 m. birželio 19 d. nutarimas

Konstitucijos 7 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad „negalioja joks įstatymas ar kitas aktas priešingas Konstitucijai“. Konstitucija yra aukščiausiaj teisinę galią turintis teisės aktas, grindžiantis šalies teisės sistemą. Visi kiti teisės aktai turi atitikti Konstituciją. Konstitucijoje yra įtvirtintos pagrindinės teisinio reguliavimo nuostatos, ji sudaro įstatymų leidybos pagrindą (Konstitucinio Teismo 1997 m. gegužės 29 d. nutarimas). Įstatymų leidėjas turi diskreciją sukonkretinti ir detalizuoti Konstitucijos nuostatas, taip pat teisiškai reguliuoti santykius, kurie Konstitucijoje *expressis verbis* nėra reguliuojami. Svarbu, kad tai darydamas įstatymų leidėjas nepažeistų Konstitucijos principų bei normų.

Konstitucijos apsauga

Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas

<...> Konstitucijoje yra įtvirtinti jos apsaugos teisiniai mechanizmai, kurie skirti pačiai Konstitucijai, taip pat ir jos 1 straipsnio nuostatai, kad Lietuvos valstybė yra demokratinė, ginti. Konstitucijoje įtvirtintas konstitucinės kontrolės institutas, įgalinantis Konstitucijai prieštaraujančius įstatymus bei kitus aktus pašalinti iš teisės sistemos. Esminę reikšmę turi ir tai, kad Konstitucijoje yra įtvirtintas teisminis teisių ir laisvių gynimas. Konstitucijos 30 straipsnyje nustatyta, kad asmuo, kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą.

Konstitucijos viršenybės principas

Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas

Pamatinis demokratinės teisinės valstybės reikalavimas – Konstitucijos viršenybės principas.

Konstitucijos viršenybės principas yra įtvirtintas Konstitucijos 7 straipsnio 1 dalyje, kurioje nustatyta, kad negalioja joks įstatymas ar kitas aktas, priešingas Konstitucijai; šis principas taip pat yra įvairiais aspektais įtvirtintas Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalyje, kurioje nustatyta, kad valdžios galias riboja Konstitucija, 6 straipsnio 1 dalyje, kurioje nustatyta, kad Konstitucija yra vientisas ir tiesiogiai taikomas aktas, 6 straipsnio 2 dalyje, kurioje nustatyta, kad kiekvienas savo teises gali ginti remdamasis Konstitucija, 30 straipsnio 1 dalyje, kurioje nustatyta, kad asmuo, kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą, 102 straipsnio 1 dalyje, kurioje nustatyta, kad Konstitucinis Teismas sprendžia, ar įstatymai ir kiti Seimo aktai neprieštarauja Konstitucijai, o Respublikos Prezidento ir Vyriausybės aktai – neprieštarauja Konstitucijai arba įstatymams, 110 straipsnio 1 dalyje, kurioje nustatyta, kad teisėjas negali taikyti įstatymo, kuris prieštarauja Konstitucijai, ir kt.

Konstitucijos viršenybės principas reiškia, kad Konstitucija teisės aktų hierarchijoje užima išskirtinę – aukščiausiaj – vietą, kad joks teisės aktas negali prieštarauti Konstitucijai, kad niekam neleidžiama pažeisti Konstitucijos, kad konstitucinė tvarka turi būti ginama, kad pati Konstitucija

įtvirtina mechanizmą, įgalinantį nustatyti, ar teisės aktai (jų dalys) neprieštarauja Konstitucijai. Šiuo atžvilgiu Konstitucijoje įtvirtintas Konstitucijos viršenybės principas yra neatsiejamai susijęs su konstituciniu teisinės valstybės principu – universaliu konstituciniu principu, kuriuo grindžiama visa Lietuvos teisės sistema ir pati Konstitucija. Konstitucijos viršenybės principo pažeidimas reikštų, kad yra pažeidžiamas ir konstitucinis teisinės valstybės principas.

Konstitucijos viršenybės principas, teisėkūros subjektų pareiga atlikti iki Konstitucijos įsigaliojimo išleistų teisės aktų peržiūrą (Konstitucijos 7 straipsnio 1 dalis, įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“ 2 straipsnis)

Konstitucinio Teismo 2003 m. spalio 29 d. nutarimas

Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalies nuostata, kad galioja tik paskelbti įstatymai, kaip ir visos kitos Konstitucijos nuostatos, aiškintina tik atsižvelgiant į Konstitucijos viršenybės principą – pamatinį demokratinės teisinės valstybės reikalavimą.

Konstitucijos viršenybės principas yra įtvirtintas Konstitucijos 7 straipsnio 1 dalyje, kurioje nustatyta, kad negalioja joks įstatymas ar kitas aktas, priešingas Konstitucijai; šis principas taip pat yra įvairiais aspektais įtvirtintas Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalyje, kurioje nustatyta, kad valdžios galias riboja Konstitucija, 6 straipsnio 1 dalyje, kurioje nustatyta, kad Konstitucija yra vientisas ir tiesiogiai taikomas aktas, 6 straipsnio 2 dalyje, kurioje nustatyta, kad kiekvienas savo teises gali ginti remdamasis Konstitucija, 30 straipsnio 1 dalyje, kurioje nustatyta, kad asmuo, kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą, 102 straipsnio 1 dalyje, kurioje nustatyta, kad Konstitucinis Teismas sprendžia, ar įstatymai ir kiti Seimo aktai neprieštarauja Konstitucijai, o Respublikos Prezidento ir Vyriausybės aktai – neprieštarauja Konstitucijai arba įstatymams, 110 straipsnio 1 dalyje, kurioje nustatyta, kad teisėjas negali taikyti įstatymo, kuris prieštarauja Konstitucijai, ir kt.

Aiškindamas Konstitucijos viršenybės principą, Konstitucinis Teismas 2002 m. gruodžio 24 d. nutarime konstatavo: „Konstitucijos viršenybės principas reiškia, kad Konstitucija teisės aktų hierarchijoje užima išskirtinę – aukščiausią – vietą, kad joks teisės aktas negali prieštarauti Konstitucijai, kad niekam neleidžiama pažeisti Konstitucijos, kad konstitucinė tvarka turi būti ginama, kad pati Konstitucija įtvirtina mechanizmą, įgalinantį nustatyti, ar teisės aktai (jų dalys) neprieštarauja Konstitucijai. Šiuo atžvilgiu Konstitucijoje įtvirtintas Konstitucijos viršenybės principas yra neatsiejamai susijęs su konstituciniu teisinės valstybės principu – universaliu konstituciniu principu, kuriuo grindžiama visa Lietuvos teisės sistema ir pati Konstitucija. Konstitucijos viršenybės principo pažeidimas reikštų, kad yra pažeidžiamas ir konstitucinis teisinės valstybės principas.“

<...> Konstitucijos viršenybės principas suponuoja ir įstatymų leidėjo, kitų teisėkūros subjektų pareigą atlikti iki Konstitucijos įsigaliojimo išleistų teisės aktų peržiūrą atsižvelgiant į Konstitucijos normas ir principus, užtikrinti teisės aktų, reguliuojančių tuos pačius santykius, darnią hierarchinę sistemą.

<...>

Pažymėtina, kad įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“ 2 straipsnio formuluotė „tiek, kiek jie neprieštarauja Konstitucijai ir šiam įstatymui“, susieta su Konstitucijos viršenybės principu, konkrečiai su Konstitucijos 7 straipsnio 1 dalies nuostata, kad negalioja joks įstatymas ar kitas aktas, priešingas Konstitucijai, reiškia, jog Konstitucijoje yra įtvirtinta, kad teisės aktai, išleisti iki Konstitucijos įsigaliojimo, negali galioti, jeigu jie yra priešingi Konstitucijai ir Konstitucijoje nustatytais pagrindais ir tvarka yra nustatyta, jog šie teisės aktai prieštarauja Konstitucijai.

Įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“ 2 straipsnio formuluotė „galios tol, kol nebus pripažinti netekusiais galios ar suderinti su Konstitucijos nuostatomis“ reiškia, kad įstatymų leidėjas, kiti teisėkūros subjektai pagal Konstituciją turi pareigą atlikti visų savo iki Konstitucijos įsigaliojimo išleistų ir tebegaliojančių teisės aktų, taip pat Lietuvos valstybės nebeegzistuojančių institucijų po Konstitucijos įsigaliojimo išleistų ir tebegaliojančių teisės aktų, kurie reguliuoja atitinkamo teisėkūros subjekto reguliavimo sričiai priskirtus santykius, taip pat teisės aktų, išleistų iki nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimo, tačiau likusių galioti atkūrus

nepriklausomą Lietuvos valstybę ir po Konstitucijos įsigaliojimo reguliuojančių atitinkamo teisėkūros subjekto reguliavimo sričiai priskirtus santykius, peržiūrą ir įvertinti, ar šie teisės aktai, to teisėkūros subjekto manymu, neprieštaruja Konstitucijai.

Įstatymų leidėjas, kitas teisėkūros subjektas, įvertinęs, kad, jo manymu, iki Konstitucijos įsigaliojimo jo išleistas ir tebegaliojantis teisės aktas arba Lietuvos valstybės nebeegzistuojančios institucijos išleistas ir tebegaliojantis teisės aktas, kuris po Konstitucijos įsigaliojimo reguliuoja atitinkamo teisėkūros subjekto reguliavimo sričiai priskirtus santykius, arba teisės aktas, išleistas iki nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimo, tačiau likęs galioti atkūrus nepriklausomą Lietuvos valstybę ir po Konstitucijos įsigaliojimo reguliuojantis atitinkamo teisėkūros subjekto reguliavimo sričiai priskirtus santykius, atitinka Konstituciją, gali palikti tokį teisės aktą galioti. Kita vertus, įstatymų leidėjas, kitas teisėkūros subjektas, įvertinęs, kad, jo manymu, iki Konstitucijos įsigaliojimo jo išleistas ir tebegaliojantis teisės aktas (ar jo dalis) arba Lietuvos valstybės nebeegzistuojančios institucijos išleistas ir tebegaliojantis teisės aktas (ar jo dalis), kuris po Konstitucijos įsigaliojimo reguliuoja atitinkamo teisėkūros subjekto reguliavimo sričiai priskirtus santykius, arba teisės aktas (ar jo dalis), išleistas iki nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimo, tačiau likęs galioti atkūrus nepriklausomą Lietuvos valstybę ir po Konstitucijos įsigaliojimo reguliuojantis atitinkamo teisėkūros subjekto reguliavimo sričiai priskirtus santykius, neatitinka Konstitucijos, turi konstitucinę pareigą arba šį aktą suderinti su Konstitucija, t. y. išleisti naują teisės aktą, kuriuo būtų pakeistas, to teisėkūros subjekto manymu, Konstitucijos neatitinkantis teisės aktas (ar jo dalis), arba pripažinti tokį, jo manymu, Konstitucijos neatitinkantį teisės aktą netekusiu galios.

Teisės aktų (ar jų dalių), kurie nebuvo suderinti su Konstitucija atitinkamam teisėkūros subjektui išleidžiant naują teisės aktą, pakeičiantį, to teisėkūros subjekto manymu, Konstitucijos neatitinkantį teisės aktą (ar jo dalį), ir kurie nebuvo pripažinti netekusiais galios, konstitucingumas gali būti tikrinamas atliekant konstitucinę kontrolę. Dėl iki Konstitucijos įsigaliojimo išleistų Lietuvos Respublikos įstatymų, kitų Aukščiausiosios Tarybos priimtų aktų, Vyriausybės aktų, taip pat dėl atitinkamos teisinės galios teisės aktų, išleistų iki nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimo, tačiau likusių galioti atkūrus nepriklausomą Lietuvos valstybę ir reguliuojančių Seimo arba Vyriausybės reguliavimo sričiai priskirtus santykius, atitikties Konstitucijai pagal Konstituciją sprendžia Konstitucinis Teismas. Konstitucinis Teismas 2003 m. gegužės 30 d. nutarime yra konstatavęs, kad pagal Konstituciją įgaliojimus oficialiai aiškinti Konstituciją turi tik Konstitucinis Teismas.

<...> įstatymų leidėjo, kitų teisėkūros subjektų pareiga atlikti visų savo iki Konstitucijos įsigaliojimo išleistų ir tebegaliojančių teisės aktų, taip pat Lietuvos valstybės nebeegzistuojančių institucijų išleistų ir tebegaliojančių teisės aktų, kurie po Konstitucijos įsigaliojimo reguliuoja atitinkamo teisėkūros subjekto reguliavimo sričiai priskirtus santykius, taip pat teisės aktų, išleistų iki nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimo, tačiau likusių galioti atkūrus nepriklausomą Lietuvos valstybę ir po Konstitucijos įsigaliojimo reguliuojančių atitinkamo teisėkūros subjekto reguliavimo sričiai priskirtus santykius, peržiūrą ir įvertinti, ar šie teisės aktai, to teisėkūros subjekto manymu, neprieštaruja Konstitucijai, suponuoja ir jų pareigą užtikrinti, kad šie teisės aktai būtų suderinti su Konstitucijos nuostatomis ne tik pagal juose nustatyto teisinio reguliavimo turinį bei apimtį, taip pat ne tik pagal teisės akto formą, bet ir pagal šių teisės aktų paskelbimą, kaip reikalauja Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalis.

Pažymėtina, kad teisės aktų, priimtų iki Konstitucijos įsigaliojimo, peržiūros ir įvertinimo atitikties Konstitucijai atžvilgiu procesas nėra vienkartinis aktas, tačiau šis procesas negali tęstis nepagrįstai ilgą laiką. Iš Konstitucijos viršenybės principo, konstitucinio teisinės valstybės principo kyla įstatymų leidėjo, kitų teisėkūros subjektų pareiga visų savo iki Konstitucijos įsigaliojimo išleistų ir tebegaliojančių teisės aktų, taip pat Lietuvos valstybės nebeegzistuojančių institucijų išleistų ir tebegaliojančių teisės aktų, kurie po Konstitucijos įsigaliojimo reguliuoja atitinkamo teisėkūros subjekto reguliavimo sričiai priskirtus santykius, taip pat teisės aktų, išleistų iki nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimo, tačiau likusių galioti atkūrus nepriklausomą Lietuvos valstybę ir po Konstitucijos įsigaliojimo reguliuojančių atitinkamo teisėkūros subjekto reguliavimo sričiai priskirtus santykius, peržiūrą atlikti ir juos atitikties Konstitucijai atžvilgiu įvertinti per protingai trumpą laiką. Tai pasakytina ir apie tokių teisės aktų peržiūrą ir įvertinimą pagal tai, kaip jie paskelbti.

Konstitucijos viršenybės principas, teisėkūros subjektų pareiga atlikti iki Konstitucijos įsigaliojimo išleistų teisės aktų peržiūrą

Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 5 d. nutarimas

Pamatinis demokratinės teisinės valstybės reikalavimas – Konstitucijos viršenybės principas, įtvirtintas Konstitucijos 7 straipsnio 1 dalyje, kurioje nustatyta, kad negalioja joks įstatymas ar kitas aktas, priešingas Konstitucijai; šis principas taip pat yra įvairiais aspektais įtvirtintas Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalyje, kurioje nustatyta, kad valdžios galias riboja Konstitucija, 6 straipsnio 1 dalyje, kurioje nustatyta, kad Konstitucija yra vientisas ir tiesiogiai taikomas aktas, 6 straipsnio 2 dalyje, kurioje nustatyta, kad kiekvienas savo teises gali ginti remdamasis Konstitucija, 30 straipsnio 1 dalyje, kurioje nustatyta, kad asmuo, kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teisumą, 102 straipsnio 1 dalyje, kurioje nustatyta, kad Konstitucinis Teismas sprendžia, ar įstatymai ir kiti Seimo aktai neprieštarauja Konstitucijai, o Respublikos Prezidento ir Vyriausybės aktai – neprieštarauja Konstitucijai arba įstatymams, 110 straipsnio 1 dalyje, kurioje nustatyta, kad teisėjas negali taikyti įstatymo, kuris prieštarauja Konstitucijai, ir kt. Visos Konstitucijos nuostatos aiškintinos atsižvelgiant į Konstitucijos viršenybės principą. Konstitucinis Teismas 2002 m. gruodžio 24 d. nutarime konstatavo, kad „Konstitucijos viršenybės principas reiškia, kad Konstitucija teisės aktų hierarchijoje užima išskirtinę – aukščiausią – vietą, kad joks teisės aktas negali prieštarauti Konstitucijai, kad niekam neleidžiama pažeisti Konstitucijos, kad konstitucinė tvarka turi būti ginama, kad pati Konstitucija įtvirtina mechanizmą, įgalinantį nustatyti, ar teisės aktai (jų dalys) neprieštarauja Konstitucijai. Šiuo atžvilgiu Konstitucijoje įtvirtintas Konstitucijos viršenybės principas yra neatšiejamai susijęs su konstituciniu teisinės valstybės principu – universaliu konstituciniu principu, kuriuo grindžiama visa Lietuvos teisės sistema ir pati Konstitucija. Konstitucijos viršenybės principo pažeidimas reikštų, kad yra pažeidžiamas ir konstitucinis teisinės valstybės principas.“

<...>

<...> Konstitucijos viršenybės principas suponuoja ir įstatymų leidėjo, kitų teisėkūros subjektų pareigą atlikti iki Konstitucijos įsigaliojimo išleistų teisės aktų peržiūrą atsižvelgiant į Konstitucijos normas ir principus, užtikrinti teisės aktų, reguliuojančių tuos pačius santykius, darnią hierarchinę sistemą.

Taigi, įsigaliojus Konstitucijai, valstybės valdžios institucijos, turinčios įgaliojimus priimti teisinius sprendimus, tai gali daryti tik paisydamos Konstitucijos.

Konstitucija kaip teisė be spragų

Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas

<...> Pati Konstitucijos, kaip aukščiausios teisinės galios akto, prigimtis, konstitucingumo idėja suponuoja tai, kad Konstitucijoje negali būti ir nėra spragų, vadinasi, negali būti ir nėra tokio žemesnės galios teisės aktuose nustatyto teisinio reguliavimo, kurio nebūtų galima vertinti jo atitikties Konstitucijai atžvilgiu.

Konstitucijos viršenybės principas

Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimas

Konstitucijos normų ir principų negalima aiškinti remiantis įstatymų leidėjo ir kitų teisėkūros subjektų priimtais aktais, nes taip būtų paneigta Konstitucijos viršenybė teisės sistemoje (Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas).

Konstitucijos viršenybės principas; Konstitucija kaip teisė be spragų

Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas

Konstitucija yra <...> aukščiausios teisinės galios aktas, aukščiausia teisė, visų kitų teisės aktų teisiskumo ir legitimumo matas. Konstitucinis Teismas 2004 m. gegužės 25 d. nutarime konstatavo: „<...> Pati Konstitucijos, kaip aukščiausios teisinės galios akto, prigimtis, konstitucingumo idėja suponuoja tai, kad Konstitucijoje negali būti ir nėra spragų, vadinasi, negali būti ir nėra tokio žemesnės galios teisės aktuose nustatyto teisinio reguliavimo, kurio nebūtų galima vertinti jo atitikties Konstitucijai atžvilgiu. <...>“

<...>

<...> visų teisėkūros subjektų diskreiją riboja aukščiausioji teisė – Konstitucija. Visi teisės aktai, visų valstybės ir savivaldybių institucijų bei pareigūnų sprendimai turi atitikti Konstituciją, jai neprieštarauti.

<...>

Konstitucijos normų ir principų negalima aiškinti remiantis įstatymų leidėjo ir kitų teisėkūros subjektų priimtais aktais, nes taip būtų paneigta Konstitucijos viršenybė teisės sistemoje (Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d., 2004 m. liepos 1 d. nutarimai).

Seimo vidinė prevencinė teisės aktų konstitucingumo (teisėtumo) kontrolė

Konstitucinio Teismo 2005 m. sausio 19 d. nutarimas

<...> Seimo priimti įstatymai turi atitikti Konstituciją. Įstatymų, kitų Seimo teisės aktų atitiktį Konstitucijai užtikrina ne tik Konstitucinio Teismo vykdoma Seimo priimtų teisės aktų konstitucingumo kontrolė šiam Teismui sprendžiant, ar Seimo priimti konstituciniai įstatymai (jų dalys) neprieštarauja Konstitucijai, ar įstatymai (jų dalys) neprieštarauja Konstitucijai, konstituciniams įstatymams, ar Seimo priimti poįstatyminiai teisės aktai (jų dalys) neprieštarauja Konstitucijai, konstituciniams įstatymams ir įstatymams, bet ir Seimo įgyvendinama vidinė prevencinė kontrolė Seimo statute nustatytais būdais užkertant kelią leisti įstatymus, kitus teisės aktus, kurie gali prieštarauti Konstitucijai arba kitiems aukštesnės galios teisės aktams.

Konstitucijos viršenybės principas

Konstitucinio Teismo 2005 m. vasario 10 d. sprendimas

<...> Konstitucijos normų ir principų negalima aiškinti remiantis įstatymų leidėjo ir kitų teisėkūros subjektų priimtais aktais, nes taip būtų paneigta Konstitucijos viršenybė teisės sistemoje (Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d., 2004 m. liepos 1 d. nutarimai).

Konstitucija kaip teisė be spragų

Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas

<...> pati Konstitucijos, kaip aukščiausios teisinės galios akto, prigimtis, konstitucingumo idėja suponuoja tai, kad Konstitucijoje negali būti ir nėra spragų ar vidinių prieštaravimų (Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d., 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimai) <...>.

Konstitucijos viršenybės principas, teisėkūros subjektų pareiga atlikti iki Konstitucijos įsigaliojimo išleistų teisės aktų peržiūrą (įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“ 2 straipsnis)

Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 13 d. nutarimas

Lietuvių Tauta 1992 m. spalio 25 d. referendume priėmė Lietuvos Respublikos Konstituciją. Ji įsigaliojo 1992 m. lapkričio 2 d. Pagal Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“, kurį Tauta priėmė 1992 m. spalio 25 d. referendume kartu su Lietuvos Respublikos Konstitucija ir kuris yra Konstitucijos sudedamoji dalis, 1 straipsnį įsigaliojus Konstitucijai neteko galios Laikinasis Pagrindinis Įstatymas. Nuo tol Lietuvos nacionalinė teisės sistema turėjo būti kuriama ir plėtojama tik Konstitucijos pagrindu.

Įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“ 2 straipsnyje nustatyta, kad įstatymai, kiti teisiniai aktai ar jų dalys, galioję Lietuvos Respublikos teritorijoje iki Lietuvos Respublikos Konstitucijos priėmimo, galioja tiek, kiek jie neprieštarauja Konstitucijai ir šiam įstatymui, ir galios tol, kol nebus pripažinti netekusiais galios ar suderinti su Konstitucijos nuostatomis.

Šiame kontekste paminėtina, kad, kaip yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, Konstitucijos viršenybės principas suponuoja ir įstatymų leidėjo, kitų teisėkūros subjektų pareigą atlikti iki Konstitucijos įsigaliojimo išleistų teisės aktų peržiūrą atsižvelgiant į Konstitucijos normas ir principus, užtikrinti teisės aktų, reguliuojančių tuos pačius santykius, darnią hierarchinę sistemą (Konstitucinio Teismo 1997 m. gruodžio 3 d., 1998 m. gegužės 6 d., 2003 m. spalio 29 d., 2004 m. kovo 5 d. nutarimai). Konstitucinis Teismas taip pat yra konstatavęs, kad iš Konstitucijos viršenybės

ir konstitucinio teisinės valstybės principų kyla įstatymų leidėjo, kitų teisėkūros subjektų pareiga visų savo iki Konstitucijos įsigaliojimo išleistų ir tebegaliojančių teisės aktų, taip pat Lietuvos valstybės nebeegzistuojančių institucijų išleistų ir tebegaliojančių teisės aktų, kurie po Konstitucijos įsigaliojimo reguliuoja atitinkamo teisėkūros subjekto reguliavimo sričiai priskirtus santykius, taip pat teisės aktų, išleistų iki nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimo, tačiau likusių galioti atkūrus nepriklausomą Lietuvos valstybę ir po Konstitucijos įsigaliojimo reguliuojančių atitinkamo teisėkūros subjekto reguliavimo sričiai priskirtus santykius, peržiūrą atlikti ir juos atitikties Konstitucijai atžvilgiu įvertinti per protingai trumpą laiką (Konstitucinio Teismo 2003 m. spalio 29 d. nutarimas). Konstitucinis Teismas yra konstatavęs ir tai, kad teisės aktų (ar jų dalių), kurie nebuvo suderinti su Konstitucija atitinkamam teisėkūros subjektui išleidžiant naują teisės aktą, pakeičiantį, to teisėkūros subjekto manymu, Konstitucijos neatitinkantį teisės aktą (ar jo dalį), ir kurie nebuvo pripažinti netekusiais galios, konstitucingumas gali būti tikrinamas atliekant konstitucinę kontrolę – dėl iki Konstitucijos įsigaliojimo išleistų Lietuvos Respublikos įstatymų, kitų Aukščiausiosios Tarybos priimtų aktų, Vyriausybės aktų, taip pat dėl atitinkamos teisinės galios teisės aktų, išleistų iki nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimo, tačiau likusių galioti atkūrus nepriklausomą Lietuvos valstybę ir reguliuojančių Seimo arba Vyriausybės reguliavimo sričiai priskirtus santykius, atitikties Konstitucijai pagal Konstituciją sprendžia Konstitucinis Teismas (Konstitucinio Teismo 2003 m. spalio 29 d. nutarimas).

Konstitucijos viršenybės principas, teisėkūros subjektų pareiga atlikti iki Konstitucijos įsigaliojimo išleistų teisės aktų peržiūrą (įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“ 2 straipsnis)

Konstitucinio Teismo 2007 m. sausio 17 d. sprendimas

Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“, kuris yra Konstitucijos sudedamoji dalis, 2 straipsnyje nustatyta, kad įstatymai, kiti teisės aktai ir jų dalys, galioję Lietuvos Respublikos teritorijoje iki Lietuvos Respublikos Konstitucijos priėmimo, galioja tiek, kiek jie neprieštaruja Konstitucijai ir šiam įstatymui, ir galios tol, kol nebus pripažinti netekusiais galios ar suderinti su Konstitucijos nuostatomis.

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad Konstitucijos viršenybės principas suponuoja įstatymų leidėjo, kitų teisėkūros subjektų pareigą atlikti iki Konstitucijos įsigaliojimo išleistų teisės aktų peržiūrą atsižvelgiant į Konstitucijos normas ir principus, užtikrinti teisės aktų, reguliuojančių tuos pačius santykius, darnią hierarchinę sistemą; kad teisės aktų (ar jų dalių), kurie nebuvo suderinti su Konstitucija atitinkamam teisėkūros subjektui išleidžiant naują teisės aktą, pakeičiantį, to teisėkūros subjekto manymu, Konstitucijos neatitinkantį teisės aktą (ar jo dalį), ir kurie nebuvo pripažinti netekusiais galios, konstitucingumas gali būti tikrinamas atliekant konstitucinę kontrolę; kad dėl iki Konstitucijos įsigaliojimo išleistų *inter alia* Vyriausybės aktų atitikties Konstitucijai pagal Konstituciją sprendžia Konstitucinis Teismas (Konstitucinio Teismo 2003 m. spalio 29 d., 2004 m. kovo 5 d. nutarimai).

Konstitucijos viršenybės principas, teisėkūros subjektų pareiga atlikti iki Konstitucijos įsigaliojimo išleistų teisės aktų peržiūrą (Konstitucijos 7 straipsnio 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 2007 m. kovo 20 d. nutarimas

Konstitucijoje yra įtvirtintas Konstitucijos viršenybės principas – pamatinis demokratinės teisinės valstybės reikalavimas. Šis konstitucinis principas yra įtvirtintas Konstitucijos 7 straipsnio 1 dalyje, kurioje nustatyta, kad negalioja joks įstatymas ar kitas aktas, priešingas Konstitucijai; šis principas įvairiais aspektais taip pat yra įtvirtintas įvairiuose kituose Konstitucijos straipsniuose (jų dalyse) (Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d., 2003 m. spalio 29 d., 2004 m. kovo 5 d. nutarimai).

Aiškindamas Konstitucijos viršenybės principą, Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad: šis konstitucinis principas reiškia, kad Konstitucija teisės aktų hierarchijoje užima išskirtinę – aukščiausią – vietą; joks teisės aktas negali prieštarauti Konstitucijai; niekam neleidžiama pažeisti Konstitucijos; konstitucinė tvarka turi būti ginama; pati Konstitucija įtvirtina mechanizmą, įgali-

nantį nustatyti, ar teisės aktai (jų dalys) neprieštaruja Konstitucijai; šiuo atžvilgiu Konstitucijoje įtvirtintas Konstitucijos viršenybės principas yra neatsiejamai susijęs su konstituciniu teisinės valstybės principu – universaliu konstituciniu principu, kuriuo grindžiama visa Lietuvos teisės sistema ir pati Konstitucija; Konstitucijos viršenybės principo pažeidimas reikštų, kad yra pažeidžiamas ir konstitucinis teisinės valstybės principas (Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d., 2003 m. spalio 29 d., 2004 m. kovo 5 d. nutarimai).

<...>

Konstitucinis Teismas taip pat yra konstatavęs, kad Konstitucijos viršenybės principas suponuoja ir įstatymų leidėjo, kitų teisėkūros subjektų pareigą atlikti iki Konstitucijos įsigaliojimo išleistų teisės aktų peržiūrą atsižvelgiant į Konstitucijos normas ir principus, užtikrinti teisės aktų, reguliuojančių tuos pačius santykius, darnią hierarchinę sistemą (Konstitucinio Teismo 1997 m. gruodžio 3 d., 1998 m. gegužės 6 d., 2003 m. spalio 29 d., 2004 m. kovo 5 d., 2006 m. lapkričio 13 d. nutarimai, 2007 m. sausio 17 d. sprendimas). Teisės aktų, priimtų iki Konstitucijos įsigaliojimo, peržiūros ir įvertinimo atitikties Konstitucijai atžvilgiu procesas nėra vienkartinis aktas, tačiau šis procesas negali tęstis nepagrįstai ilgą laiką (Konstitucinio Teismo 2003 m. spalio 29 d. nutarimas). Pagal Konstituciją įstatymų leidėjas, kiti teisėkūros subjektai turi pareigą visų savo iki Konstitucijos įsigaliojimo išleistų ir tebegaliojančių teisės aktų, taip pat Lietuvos valstybės nebeegzistuojančių institucijų išleistų ir tebegaliojančių teisės aktų, kurie po Konstitucijos įsigaliojimo reguliuoja atitinkamo teisėkūros subjekto reguliavimo sričiai priskirtus santykius, taip pat teisės aktų, išleistų iki nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimo, tačiau likusių galioti atkūrus nepriklausomą Lietuvos valstybę ir po Konstitucijos įsigaliojimo reguliuojančių atitinkamo teisėkūros subjekto reguliavimo sričiai priskirtus santykius, peržiūrą atlikti ir juos atitikties Konstitucijai atžvilgiu įvertinti per protingai trumpą laiką (Konstitucinio Teismo 2003 m. spalio 29 d., 2006 m. lapkričio 13 d. nutarimai).

Konstitucijos viršenybės principas, teisėkūros subjektų pareiga atlikti iki Konstitucijos įsigaliojimo išleistų teisės aktų peržiūrą (įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“ 2 straipsnis)

Konstitucinio Teismo 2008 m. gegužės 28 d. nutarimas

1992 m. spalio 25 d. referendumu priėmus Lietuvos Respublikos Konstituciją, Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“ – Konstitucijos sudedamosios dalies – 2 straipsnyje buvo nustatyta, kad įstatymai, kiti teisiniai aktai ar jų dalys, galioję Lietuvos Respublikos teritorijoje iki Konstitucijos priėmimo, galioja tiek, kiek jie neprieštaruja Konstitucijai ir šiam įstatymui, ir galios tol, kol nebus pripažinti netekusiais galios ar suderinti su Konstitucijos nuostatomis.

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad Konstitucijos viršenybės principas suponuoja ir įstatymų leidėjo, kitų teisėkūros subjektų pareigą atlikti iki Konstitucijos įsigaliojimo išleistų teisės aktų peržiūrą atsižvelgiant į Konstitucijos normas ir principus, užtikrinti teisės aktų, reguliuojančių tuos pačius santykius, darnią hierarchinę sistemą (Konstitucinio Teismo 1997 m. gruodžio 3 d., 1998 m. gegužės 6 d., 2003 m. spalio 29 d., 2004 m. kovo 5 d., 2006 m. lapkričio 13 d. nutarimai, 2007 m. sausio 17 d. sprendimas). Teisės aktų, priimtų iki Konstitucijos įsigaliojimo, peržiūros ir įvertinimo atitikties Konstitucijai atžvilgiu procesas nėra vienkartinis aktas, tačiau šis procesas negali tęstis nepagrįstai ilgą laiką (Konstitucinio Teismo 2003 m. spalio 29 d. nutarimas). Pagal Konstituciją įstatymų leidėjas, kiti teisėkūros subjektai turi pareigą visų savo iki Konstitucijos įsigaliojimo išleistų ir tebegaliojančių teisės aktų, taip pat Lietuvos valstybės nebeegzistuojančių institucijų išleistų ir tebegaliojančių teisės aktų, kurie po Konstitucijos įsigaliojimo reguliuoja atitinkamo teisėkūros subjekto reguliavimo sričiai priskirtus santykius, taip pat teisės aktų, išleistų iki nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimo, tačiau likusių galioti atkūrus nepriklausomą Lietuvos valstybę ir po Konstitucijos įsigaliojimo reguliuojančių atitinkamo teisėkūros subjekto reguliavimo sričiai priskirtus santykius, peržiūrą atlikti ir juos atitikties Konstitucijai atžvilgiu įvertinti per protingai trumpą laiką (Konstitucinio Teismo 2003 m. spalio 29 d., 2006 m. lapkričio 13 d. nutarimai).

Konstitucijos viršenybės principas

Konstitucinio Teismo 2009 m. lapkričio 20 d. sprendimas

Konstitucijos viršenybės principas reiškia, kad Konstitucija teisės aktų hierarchijoje užima išskirtinę – aukščiausią – vietą; joks teisės aktas negali prieštarauti Konstitucijai; niekam neileidžiama pažeisti Konstitucijos; konstitucinė tvarka turi būti ginama; pati Konstitucija įtvirtina mechanizmą, įgalinantį nustatyti, ar teisės aktai (jų dalys) neprieštarauja Konstitucijai; šiuo atžvilgiu Konstitucijoje įtvirtintas Konstitucijos viršenybės principas yra neatsiejamai susijęs su konstituciniu teisinės valstybės principu – universaliu konstituciniu principu, kuriuo grindžiama visa Lietuvos teisės sistema ir pati Konstitucija; Konstitucijos viršenybės principo pažeidimas reikštų, kad yra pažeidžiamas ir konstitucinis teisinės valstybės principas (Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d., 2003 m. spalio 29 d., 2004 m. kovo 5 d., 2007 m. kovo 20 d. nutarimai).

1.8.4.2.2. Konstitucijos vientisumas, tiesioginis taikymas ir aiškinimas

Konstitucijos vientisumo principas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada

<...> Konstitucijos vieningumas pirmiausia reiškia tai, kad konstitucinės nuostatos yra susijusios ne tik formaliai, pagal Konstitucijos normų išdėstymo struktūrą, bet ir pagal jų turinį. Šis normų vieningumas reiškia, kad tiek Konstitucijos preambulė, tiek jos skirsniai bei straipsniai sudaro prasmingą Konstitucijos visumą. Konstitucijos, kaip vientiso ir tiesiogiai taikomo akto, prasmės reikšmingumas yra išskirtinis tada, kai vertinamos konstitucinės nuostatos dėl žmogaus teisių ir laisvių. Akivaizdu, kad interpretuojant konkrečios konstitucinės nuostatos turinį daugeliu atvejų negalima jo aiškinti atsietai nuo kitų Konstitucijos nuostatų. Ypač svarbu į tai atsižvelgti tais atvejais, kai kalbama apie Konstitucijos skirsnius „Žmogus ir valstybė“, „Visuomenė ir valstybė“, „Tautos ūkis ir darbas“ bei kitus, kuriuose yra įtvirtintos konstitucinių žmogaus teisių ir laisvių įgyvendinimo garantijos ir teisinės priemonės.

Konstitucijos vientisumo principas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 1999 m. kovo 16 d. nutarimas

<...> Konstitucija yra vientisas ir tiesiogiai taikomas aktas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis). Konstitucijos vientisumo principas suponuoja tai, kad Konstitucijos saugomų vertybių sandūroje turi būti rasti sprendimai, užtikrinantys, kad nė viena tokių vertybių nebus paneigta ar nepagrįstai apribota.

Konstitucijos vientisumo principas; asmens ir visuomenės interesų derinimo principas

Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 6 d. nutarimas

Konstitucija yra vientisas aktas. Joje įtvirtintas asmens ir visuomenės interesų derinimo principas <...>.

Konstitucijos vientisumas ir jos aiškinimas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 1999 m. lapkričio 9 d. nutarimas

<...> Konstitucinis Teismas ne kartą yra pažymėjęs, kad atskleidžiant teisės normų turinį paprastai nepakanka taikyti vien lingvistinį aiškinimo metodą. Konstitucija yra vientisas aktas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis), skirtinguose Konstitucijos straipsniuose išdėstytos normos yra tarp savęs suderintos ir sudaro vientisą visumą.

Konstitucijos vientisumo principas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas

Konstitucija yra vientisas ir tiesiogiai taikomas aktas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis). Pareiškėjo nurodytuose Konstitucijos straipsniuose (jų dalyse) išdėstytų normų negalima interpretuoti jas atribojus nuo kitų Konstitucijos normų. <...>

<...> Konstitucinis Teismas, nustatęs, kad ginčijamas aktas (jo dalis) prieštarauja pareiškėjo nenurodytiems Konstitucijos straipsniams (jų dalims), turi įgaliojimus tai konstatuoti.

Konstitucijos vientisumo principas

Konstitucinio Teismo 2000 m. spalio 18 d. nutarimas

Konstitucija yra vientisas teisės aktas, kurio principai ir normos sudaro darnią sistemą.

Konstitucijos vientisumas ir jos aiškinimas

Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas

<...> Konstitucijos principai ir normos sudaro darnią sistemą, todėl negalima vienu Konstitucijos principų ar normų aiškinti paneigiant kitų principų ar normų esmę. Paneigus vieną ar kitą Konstitucijoje įtvirtintą principą būtų pažeista konstitucinių principų ir vertybių pusiausvyrą, iškreipta konstitucinio reguliavimo esmė.

Konstitucijos principai ir normos turi aiškiai apibrėžtą prasmę ir turinį, kuris yra atskleidžiamas konstitucinėje jurisprudencijoje. Konstitucijos normų ir principų negalima aiškinti remiantis įstatymų leidėjo ir kitų teisėkūros subjektų priimtais aktais, nes taip būtų paneigta Konstitucijos viršenybė teisės sistemoje.

Konstitucijos vientisumo principas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 2001 m. spalio 2 d. nutarimas

Konstitucija yra vientisas ir tiesiogiai taikomas aktas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis). Konstitucinis Teismas savo 2000 m. birželio 13 d. nutarime yra konstatavęs, kad pareiškėjo nurodytuose Konstitucijos straipsniuose išdėstytų teisės normų negalima interpretuoti jas atribojus nuo kitų Konstitucijos normų.

Konstitucinis Teismas pažymi, kad vertinant ginčijamų įstatymų ir kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai svarbu išsiaiškinti ne tik jų santykį su pareiškėjų nurodytomis Konstitucijos normomis, bet ir tai, ar jie neprieštarauja Konstitucijoje įtvirtintiems principams.

Konstitucijos vientisumo principas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 2002 m. sausio 14 d. nutarimas

Konstitucija – vientisas aktas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis). Aiškinant vienas Konstitucijos nuostatas negalima paneigti kitų.

Konstitucijos vientisumo principas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 2002 m. birželio 19 d. nutarimas

Konstitucija yra vientisas ir tiesiogiai taikomas aktas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis). Skirtinguose Konstitucijos straipsniuose išdėstytos normos yra tarp savęs suderintos ir sudaro vientisą visumą (Konstitucinio Teismo 1999 m. lapkričio 9 d. nutarimas).

Konstitucijoje įtvirtinta vertybių sistema

Konstitucinio Teismo 2002 m. spalio 23 d. nutarimas

Konstitucijoje įtvirtintos vertybės sudaro darnią sistemą, tarp jų yra pusiausvyrą. <...> Konstitucinis Teismas 1999 m. kovo 16 d. nutarime konstatavo, jog Konstitucijos saugomų vertybių sandūroje turi būti rasti sprendimai, užtikrinantys, kad nė viena iš tokių vertybių nebus paneigta ar nepagrįstai apribota.

Konstitucijos vientisumo principas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 2002 m. lapkričio 25 d. nutarimas

Konstitucija – vientisas aktas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis), Konstitucijos principai ir normos sudaro darnią sistemą. Nė vienos Konstitucijos nuostatos negalima aiškinti taip, kad būtų iškreiptas arba paneigtas kurios nors kitos konstitucinės nuostatos turinys, nes taip būtų iškreipta ir viso konstitucinio reguliavimo esmė, pažeista konstitucinių vertybių pusiausvyrą.

Konstitucijos vientisumo principas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis); Konstitucinis Teismas tiria ginčijamų teisės aktų atitikimą Konstitucijai kaip vientisai ir darniai sistemai

Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas

Konstitucija yra vientisas aktas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis). Konstitucijos nuostatos yra susijusios ir sudaro vieningą, darnią sistemą. Nė vienos Konstitucijos nuostatos negalima priešpriešinti kitoms Konstitucijos nuostatoms, aiškinti taip, kad būtų paneigta arba iškreipta kitų Konstitucijos nuostatų prasmė.

Konstitucinis Teismas 2000 m. birželio 13 d. nutarime konstatavo, kad pareiškėjo nurodytuose Konstitucijos straipsniuose (jų dalyse) išdėstytų normų negalima interpretuoti jas atribojus nuo kitų Konstitucijos normų, taip pat kad Konstitucinis Teismas, nustatęs, jog ginčijamas aktas (jo dalis) prieštarauja pareiškėjo nenurodytiems Konstitucijos straipsniams (jų dalims), turi įgaliojimus tai konstatuoti.

Todėl Konstitucinis Teismas, pagal pareiškėjo prašymą tirdamas, ar ginčijamas teisės aktas (jo dalis) neprieštarauja pareiškėjo nurodytiems Konstitucijos straipsniams (jų dalims), kartu tiria ir tai, ar šis teisės aktas (jo dalis) neprieštarauja Konstitucijai – vieningai, darniai sistemai.

Konstitucija – tiesiogiai taikomas aktas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas

Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalyje nustatyta: „Konstitucija yra vientisas ir tiesiogiai taikomas aktas.“

Įstatymų leidėjo diskreciją leisti įstatymus, taip pat ir tuos, kuriuose reglamentuojama Konstitucijos nuostatų taikymo tvarka, riboja Konstitucija; įstatymų leidėjas privalo paisyti Konstitucijos normų ir principų.

Taigi pagal Konstituciją įstatymų leidėjas neturi teisės nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuriuo būtų apribota ar paneigta galimybė tiesiogiai taikyti Konstituciją.

Konstitucijos vientisumo principas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis); Konstitucinis Teismas tiria ginčijamų teisės aktų atitikimą Konstitucijai kaip vientisai ir darniai sistemai

Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas

Konstitucija yra vientisas aktas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis). Konstitucijos nuostatos yra susijusios ir sudaro vieningą, darnią sistemą. Nė vienos Konstitucijos nuostatos negalima priešpriešinti kitoms Konstitucijos nuostatoms, aiškinti taip, kad būtų paneigta arba iškreipta kitų Konstitucijos nuostatų prasmė.

Konstitucinis Teismas, pagal pareiškėjo prašymą tirdamas, ar ginčijamas teisės aktas (jo dalis) neprieštarauja pareiškėjo nurodytiems Konstitucijos straipsniams (jų dalims), kartu tiria ir tai, ar šis teisės aktas (jo dalis) neprieštarauja Konstitucijai – vieningai, darniai sistemai (Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas).

Konstitucinis Teismas 2000 m. birželio 13 d. nutarime konstatavo, kad pareiškėjo nurodytuose Konstitucijos straipsniuose (jų dalyse) išdėstytų normų negalima interpretuoti jas atribojus nuo kitų Konstitucijos normų, taip pat kad Konstitucinis Teismas, nustatęs, jog ginčijamas aktas (jo dalis) prieštarauja pareiškėjo nenurodytiems Konstitucijos straipsniams (jų dalims), turi įgaliojimus tai konstatuoti.

Konstitucijos aiškinimas Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje

Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas

Pagal Konstituciją tik Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus oficialiai aiškinti Konstituciją. Konstitucinis Teismas tai daro sprenddamas, ar įstatymai neprieštarauja Konstitucijai, ar kiti Seimo priimti aktai neprieštarauja įstatymams ir Konstitucijai, ar Respublikos Prezidento ir Vyriausybės aktai neprieštarauja įstatymams ir Konstitucijai. <...>

<...> Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas *inter alia* suponuoja jurisprudencijos tęstinumą (Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas). Tai reiškia, kad Konstitucinis Teismas, sprenddamas analogiškus konstitucinius ginčus, vadovaujasi ankstesnėse bylose

suformuota doktrina, atskleidžiančia Konstitucijos turinį. Tirdamas įstatymų ir kitų teisės aktų (jų dalių) atitikimą Konstitucijai, Konstitucinis Teismas plėtoja savo ankstesniuose nutarimuose, kituose aktuose pateiktą Konstitucijos nuostatų sampratą, atskleisdamas naujus, konkrečios bylos tyrimui būtinus Konstitucijoje nustatyto reguliavimo aspektus.

Konstitucijos vientisumo principas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 2003 m. rugsėjo 30 d. nutarimas

Konstitucija – vientisas aktas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis). Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą konstatavo, kad Konstitucijos principai ir normos sudaro darnią sistemą (2000 m. spalio 18 d., 2002 m. lapkričio 25 d., 2003 m. liepos 4 d. nutarimai), kad tarp Konstitucijoje įtvirtintų vertybių yra pusiausvyra (2002 m. spalio 23 d., 2003 m. kovo 4 d. nutarimai). Nė vienos Konstitucijos nuostatos negalima aiškinti taip, kad būtų iškreiptas arba paneigtas kurios nors kitos konstitucinės nuostatos turinys, nes taip būtų iškreipta viso konstitucinio reguliavimo esmė, pažeista Konstitucijoje įtvirtinta vertybių pusiausvyra.

Konstitucijos vientisumo principas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 2003 m. spalio 29 d. nutarimas

Konstitucija yra vientisas ir tiesiogiai taikomas aktas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis).

Aiškindamas Konstitucijos vientisumo principą, Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą konstatavo, kad skirtinguose Konstitucijos straipsniuose išdėstytos normos yra tarp savęs suderintos ir sudaro vientisą visumą, darnią sistemą; nė vienos Konstitucijos nuostatos negalima priešpriešinti kitoms Konstitucijos nuostatomis, aiškinti taip, kad būtų paneigta arba iškreipta kitų Konstitucijos nuostatų prasmė.

Konstitucija pasižymi tam tikrais struktūros ypatumais. Konstituciją sudaro preambulė, keturiolika skirsnių, baigiamieji nuostatai, taip pat kitos Konstitucijos sudedamosios dalys.

<...>

Pabrėžtina, kad įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“ nuostatos yra neatskiriama susijusios su kitomis Konstitucijos nuostatomis. Vienuose šio įstatymo straipsniuose įtvirtintos nuostatos papildo kitas Konstitucijos nuostatas, be kurių šios negalėtų būti įgyvendintos; kituose šio įstatymo straipsniuose nustatyti Konstitucijos nuostatų įgyvendinimo ypatumai tuo laikotarpiu, kai dar tik buvo steigiamos Konstitucijoje numatytos valstybės institucijos, taip pat kai dar tik buvo kuriamas Konstitucijos reikalaujamas teisinis reguliavimas.

Įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“, kuris buvo Tautos priimtas referendumu kartu su Konstitucija ir kurio nuostatos yra neatskiriama susijusios su Konstitucijos normomis ir principais bei papildo kitas Konstitucijos nuostatas arba nustato atitinkamų Konstitucijos nuostatų įgyvendinimo ypatumus, negali pats nebūti Konstitucijos sudedamąja dalimi.

Taigi įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“ yra Konstitucijos sudedamoji dalis, jo nuostatos turi Konstitucijos galią.

Konstitucijos vientisumo principas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 3 d. nutarimas (pakartota 2004 m. balandžio 15 d., 2008 m. gruodžio 24 d. nutarimuose)

Konstitucija – vientisas aktas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis). Konstitucijos principai ir normos sudaro darnią sistemą. Nė vienos Konstitucijos nuostatos negalima aiškinti taip, kad būtų iškreiptas arba paneigtas kurios nors kitos konstitucinės nuostatos turinys, nes taip būtų iškreipta viso konstitucinio reguliavimo esmė, pažeista Konstitucijoje įtvirtinta vertybių pusiausvyra.

Konstitucijos vientisumo principas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada

Konstitucija yra vientisas aktas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis). Konstitucijos nuostatos yra susijusios ne tik formaliai, pagal Konstitucijos normų išdėstymo struktūrą, bet ir pagal jų turinį; Konstitucijos normos ir principai sudaro darnią sistemą, nė vienos Konstitucijos nuostatos

negalima aiškinti neatsižvelgiant į kitas Konstitucijos nuostatas, jų negalima aiškinti taip, kad būtų iškreiptas ar paneigtas kurios nors kitos konstitucinės nuostatos turinys, nes taip būtų iškreipta ir viso konstitucinio reguliavimo esmė, pažeista konstitucinių vertybių pusiausvyra.

<...>

<...> Aiškinant Konstituciją negali būti taikomas vien lingvistinis aiškinimo metodas, būtina naudoti sisteminį, loginį, teleologinį, kitus teisės aiškinimo metodus.

Konstitucijos vientisumo principas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 13 d. nutarimas

Konstitucija yra vientisas aktas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis). Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad Konstitucijos principai ir normos sudaro darnią sistemą, kad nė vienos Konstitucijos nuostatos negalima aiškinti taip, kad būtų iškreiptas arba paneigtas kurios nors kitos konstitucinės nuostatos turinys, nes taip būtų iškreipta viso konstitucinio reguliavimo esmė, pažeista Konstitucijoje įtvirtinta vertybių pusiausvyra (Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 3 d. nutarimas). Konstitucinis Teismas taip pat yra konstatavęs, kad įstatymų leidėjas privalo suderinti skirtingus interesus, užtikrinti konstitucinių vertybių pusiausvyrą (Konstitucinio Teismo 1998 m. rugsėjo 24 d. nutarimas).

Konstitucijos vientisumas; Konstitucija kaip teisinė realybė; Konstitucija kaip teisė be spragų; Konstitucijos dvasia

Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas

Konstitucija, kaip teisės aktas, yra išreikšta tam tikra tekstine forma, turi tam tikrą kalbinę išraišką. Tačiau taip, kaip teisės negalima traktuoti vien kaip teksto, kuriame *expressis verbis* yra išdėstytos tam tikros teisinės nuostatos, elgesio taisyklės, taip ir Konstitucijos, kaip teisinės realybės, negalima traktuoti vien kaip jos tekstinės formos, negalima suvokti Konstitucijos vien kaip eksplicitinių nuostatų visumos. Konstitucija yra vientisas aktas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis). Pati Konstitucijos, kaip aukščiausios teisinės galios akto, prigimtis, konstitucingumo idėja suponuoja tai, kad Konstitucijoje negali būti ir nėra spragų, vadinasi, negali būti ir nėra tokio žemesnės galios teisės aktuose nustatyto teisinio reguliavimo, kurio nebūtų galima vertinti jo atitikties Konstitucijai atžvilgiu. Konstitucija, kaip teisinę realybę, sudaro įvairios nuostatos – konstitucinės normos ir konstituciniai principai, kurie įvairiose Konstitucijos formuluotėse yra tiesiogiai įtvirtinti arba yra iš jų išvedami. Vieni konstituciniai principai yra įtvirtinti *expressis verbis* suformuluotose konstitucinėse normose, kiti, nors ir nėra jose įtvirtinti *expressis verbis*, jose atsispindi ir yra išvedami iš konstitucinių normų, taip pat iš kitų šiose normose atsispindinčių konstitucinių principų, iš konstitucinio teisinio reguliavimo visumos, iš Konstitucijos, kaip svarbiausių valstybinės bendruomenės – pilietinės Tautos vertybių sistemą įtvirtinančio ir ginančio, visai teisės sistemai gaires nubrėžiančio akto, prasmės. Tarp konstitucinių principų ir konstitucinių normų negali būti ir nėra priešpriešos, visos konstitucinės normos ir konstituciniai principai sudaro darnią sistemą. Būtent konstituciniai principai organizuoja į darnią visumą visas Konstitucijos nuostatas, neleidžia, kad Konstitucijoje būtų vidinių prieštaravimų ar tokio jos aiškinimo, kai iškreipiama ar paneigiama kurios nors Konstitucijos nuostatos prasmė, kuri nors Konstitucijoje įtvirtinta ir jos ginama vertybė. Per konstitucinius principus atsiskleidžia ne tik Konstitucijos raidė, bet ir jos dvasia – tos vertybės ir siekiai, kuriuos Tauta Konstitucijoje įtvirtino pasirinkusi tam tikrą jos nuostatų tekstinę formą, kalbinę išraišką, nustačiusi tam tikras Konstitucijos normas, eksplicitiškai arba implicitiškai įtvirtinusi tam tikrą konstitucinį teisinį reguliavimą. Tad priešpriešos negali būti ir nėra ne tik tarp konstitucinių principų ir konstitucinių normų, bet ir tarp Konstitucijos dvasios ir Konstitucijos raidės: Konstitucijos raidės negalima aiškinti ar taikyti taip, kad būtų paneigiama Konstitucijos dvasia, kuri gali būti suvokta tik konstitucinį teisinį reguliavimą matant kaip visumą ir tik įvertinus Konstitucijos, kaip visuomenės sutarties ir aukščiausios teisinės galios akto, paskirtį. Konstitucijos dvasią išreiškia konstitucinio teisinio reguliavimo visuma, visos jos nuostatos – ir Konstitucijos tekste tiesiogiai išdėstytos Konstitucijos normos, ir Konstitucijos principai, taip pat ir tie, kurie išplaukia iš konstitucinio teisinio reguliavimo visumos ir Konstitucijos, kaip svarbiausių Tautos vertybių sistemą įtvirtinančio ir ginančio, visai teisės sistemai gaires nubrėžiančio akto, prasmės.

Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad visos Konstitucijos nuostatos yra tarpusavyje susijusios ir sudaro vieningą, darnią sistemą, kad tarp Konstitucijoje įtvirtintų vertybių yra pusiausvyra, kad nė vienos Konstitucijos nuostatos negalima aiškinti taip, kad būtų iškreiptas arba paneigtas kurios nors kitos Konstitucijos nuostatos turinys, nes taip būtų iškreipta viso konstitucinio teisinio reguliavimo esmė, pažeista konstitucinių vertybių pusiausvyra (Konstitucinio Teismo 1998 m. rugsėjo 24 d., 2002 m. spalio 23 d., 2002 m. lapkričio 25 d., 2003 m. kovo 4 d., 2003 m. liepos 4 d., 2003 m. rugsėjo 30 d., 2003 m. gruodžio 3 d., 2004 m. balandžio 15 d. nutarimai).

Būtent dėl to, kad Konstitucija yra vientisas aktas, dėl to, kad ją sudaro įvairios nuostatos – ir konstitucinės normos, ir konstituciniai principai, tarp kurių negali būti ir nėra priešpriešos ir kurie sudaro darnią sistemą, dėl to, kad konstituciniai principai yra išvedami ir iš Konstitucijos dvasią išreiškiančios konstitucinio teisinio reguliavimo visumos, iš Konstitucijos, kaip svarbiausių valstybinės bendruomenės – pilietinės Tautos vertybių sistemą įtvirtinančio ir ginančio, visai teisės sistemai gaires nubrėžiančio akto, prasmės, taip pat dėl to, kad Konstitucijos raidės negalima aiškinti ar taikyti taip, kad būtų paneigiama Konstitucijos dvasia, Konstitucijos negalima aiškinti vien pažodžiui, vien taikant lingvistinį (verbalinį) metodą. Aiškinant Konstituciją privalu taikyti įvairius teisės aiškinimo metodus: sisteminių, bendrųjų teisės principų, loginį, teleologinį, įstatymų leidėjo ketinimų, precedentų, istorinį, lyginamąjį ir kt. Tik šitaip – visapusiškai – aiškinant Konstituciją galima sudaryti prielaidas realizuoti jos, kaip visuomenės sutarties ir aukščiausios teisinės galios akto, paskirtį, užtikrinti, kad nebus nukrypta nuo Konstitucijos prasmės, kad nebus paneigta Konstitucijos dvasia ir kad gyvenime bus įtvirtintos tos vertybės, kuriomis Tauta grindžia savo pačios priimtą Konstituciją.

Konstitucijos vientisumo principas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimas

Konstitucija yra vientisas aktas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis). Aiškindamas šią Konstitucijos nuostatą Konstitucinis Teismas yra ne kartą konstatavęs, kad visos Konstitucijos nuostatos yra tarpusavyje susijusios ir sudaro darnią sistemą, kad tarp Konstitucijoje įtvirtintų vertybių yra pusiausvyra, kad nė vienos Konstitucijos nuostatos negalima aiškinti vien pažodžiui, nė vienos Konstitucijos nuostatos negalima priešpriešinti kitoms Konstitucijos nuostatomis, aiškinti taip, kad būtų iškreiptas ar paneigtas kurios nors kitos konstitucinės nuostatos turinys, nes taip būtų iškreipta viso konstitucinio teisinio reguliavimo esmė, pažeista konstitucinių vertybių pusiausvyra.

Konstitucijos aiškinimas Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje

Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas oficialiai aiškina Konstituciją (Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d., 2003 m. spalio 29 d., 2004 m. gegužės 13 d. nutarimai). Tirdamas įstatymų ir kitų teisės aktų (jų dalių) atitiktį Konstitucijai, Konstitucinis Teismas plėtoja savo ankstesniuose nutarimuose, kituose aktuose pateiktą Konstitucijos nuostatų sampratą, atskleidždamas naujus, konkrečios bylos tyrimui būtinus Konstitucijoje nustatyto reguliavimo aspektus (Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas). Oficialioje konstitucinėje doktrinoje *inter alia* atskleidžiamos įvairių konstitucinių nuostatų tarpusavio sąsajos, jų turinio santykis, konstitucinių vertybių pusiausvyra, konstitucinio teisinio reguliavimo, kaip vieningos visumos, esmė. <...>

Pabrėžtina, kad atskleisti įvairių konstitucinių nuostatų tarpusavio sąsajų, jų turinio santykio, konstitucinių vertybių pusiausvyros, konstitucinio teisinio reguliavimo, kaip vieningos visumos, esmės būtų neįmanoma, jeigu būtų ignoruojami konstitucinio reguliavimo tikslai, apimantys *inter alia* ir tuos tikslus, kuriais yra grindžiamos kiekvienos aiškinamos konstitucinės nuostatos funkcijos, paskirtis visuminio konstitucinio reguliavimo atžvilgiu.

Konstitucijos vientisumas; Konstitucija kaip teisinė realybė; Konstitucija kaip teisė be spragų; Konstitucijos dvasia

Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas

Konstitucija yra vientisas ir tiesiogiai taikomas aktas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis). Tai aukščiausios teisinės galios aktas, aukščiausia teisė, visų kitų teisės aktų teisiskumo ir legitimumo

matas. Konstitucinis Teismas 2004 m. gegužės 25 d. nutarime konstatavo: „<...> taip, kaip teisės negalima traktuoti vien kaip teksto, kuriame *expressis verbis* yra išdėstytos tam tikros teisinės nuostatos, elgesio taisyklės, taip ir Konstitucijos, kaip teisinės realybės, negalima traktuoti vien kaip jos tekstinės formos, negalima suvokti Konstitucijos vien kaip eksplicitinių nuostatų visumos. <...> Pati Konstitucijos, kaip aukščiausios teisinės galios akto, prigimtis, konstitucingumo idėja suponuoja tai, kad Konstitucijoje negali būti ir nėra spragų, vadinasi, negali būti ir nėra tokio žemesnės galios teisės aktuose nustatyto teisinio reguliavimo, kurio nebūtų galima vertinti jo atitikties Konstitucijai atžvilgiu. Konstituciją, kaip teisinę realybę, sudaro įvairios nuostatos – konstitucinės normos ir konstituciniai principai, kurie įvairiose Konstitucijos formuluotėse yra tiesiogiai įtvirtinti arba yra iš jų išvedami. Vieni konstituciniai principai yra įtvirtinti *expressis verbis* konstitucinėse normose, kiti, nors ir nėra jose įtvirtinti *expressis verbis*, jose atsispindi ir yra išvedami iš konstitucinių normų, taip pat iš kitų šiose normose atsispindinčių konstitucinių principų, iš konstitucinio teisinio reguliavimo visumos, iš Konstitucijos, kaip svarbiausių valstybinės bendruomenės – pilietinės Tautos vertybių sistemą įtvirtinančio ir ginančio, visai teisės sistemai gaires nubrėžiančio akto, prasmės. Tarp konstitucinių principų ir konstitucinių normų negali būti ir nėra priešpriešos, visos konstitucinės normos ir konstituciniai principai sudaro darnią sistemą. Būtent konstituciniai principai organizuoja į darnią visumą visas Konstitucijos nuostatas, neleidžia, kad Konstitucijoje būtų vidinių prieštaravimų ar tokio jos aiškinimo, kai iškrepiama ar paneigiama kurios nors Konstitucijos nuostatos prasmė, kuri nors Konstitucijoje įtvirtinta ar jos ginama vertybė. Per konstitucinius principus atsiskleidžia ne tik Konstitucijos raidė, bet ir jos dvasia – tos vertybės ir siekiai, kuriuos Tauta Konstitucijoje įtvirtino pasirinkusi tam tikrą jos nuostatų tekstinę formą, kalbinę išraišką, nustačiusi tam tikras Konstitucijos normas, eksplicitiškai arba implicitiškai įtvirtinusi tam tikrą konstitucinį teisinį reguliavimą. Tad priešpriešos negali būti ir nėra ne tik tarp konstitucinių principų ir konstitucinių normų, bet ir tarp Konstitucijos dvasios ir Konstitucijos raidės: Konstitucijos raidės negalima aiškinti ar taikyti taip, kad būtų paneigiama Konstitucijos dvasia, kuri gali būti suvokta tik konstitucinį teisinį reguliavimą matant kaip visumą ir tik įvertinus Konstitucijos, kaip visuomenės sutarties ir aukščiausios teisinės galios akto, paskirtį. Konstitucijos dvasią išreiškia konstitucinio teisinio reguliavimo visuma, visos jos nuostatos – ir Konstitucijos tekste tiesiogiai išdėstytos Konstitucijos normos, ir Konstitucijos principai, taip pat ir tie, kurie išplaukia iš konstitucinio teisinio reguliavimo visumos ir Konstitucijos, kaip svarbiausių Tautos vertybių sistemą įtvirtinančio ir ginančio, visai teisės sistemai gaires nubrėžiančio akto, prasmės.“

Konstitucinis Teismas 2002 m. liepos 11 d. nutarime konstatavo, kad Konstitucijoje įtvirtintos vertybės ir siekiai yra išreiškiami Konstitucijos normose bei principuose. Pabrėžtina, kad konstituciniai principai išreiškia siekius ir vertybes, kuriems įtvirtinti, saugoti ir ginti yra skirta Tautos 1992 m. spalio 25 d. referendumo priimta Lietuvos Respublikos Konstitucija. Šiais siekais ir vertybėmis yra grindžiama Lietuvos Respublikos konstitucinė santvarka.

Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą yra konstatavęs, kad visos Konstitucijos nuostatos yra tarpusavyje susijusios ir sudaro vieningą, darnią sistemą, kad tarp Konstitucijoje įtvirtintų vertybių yra pusiausvyra, kad nė vienos Konstitucijos nuostatos negalima aiškinti taip, kad būtų iškreiptas arba paneigtas kurios nors kitos Konstitucijos nuostatos turinys, nes taip būtų iškreipta viso konstitucinio teisinio reguliavimo esmė, pažeista konstitucinių vertybių pusiausvyra.

Tad nė vienos Konstitucijos nuostatos negalima aiškinti taip, kad būtų paneigtas arba iškreiptas kuris nors konstitucinis principas, nes taip būtų paneigti arba iškreipti tie siekiai ir/arba vertybės, kuriuos Tauta įtvirtino savo priimtoje Konstitucijoje ir kuriuos Tauta – suvereni Lietuvos valstybės kūrėja (Konstitucijos 2 straipsnis) savo sukurtą valstybę konstituciškai įpareigojo saugoti ir ginti.

<...>

Konstitucinis Teismas 2004 m. gegužės 25 d. nutarime konstatavo: „Būtent dėl to, kad Konstitucija yra vientisas aktas, dėl to, kad ją sudaro įvairios nuostatos – ir konstitucinės normos, ir konstituciniai principai, tarp kurių negali būti ir nėra priešpriešos ir kurie sudaro darnią sistemą, dėl to, kad konstituciniai principai yra išvedami ir iš Konstitucijos dvasią išreiškiančios konstitucinio teisinio reguliavimo visumos, iš Konstitucijos, kaip svarbiausių valstybinės bendruomenės – pilietinės Tautos vertybių sistemą įtvirtinančio ir ginančio, visai teisės sistemai gaires nubrėžiančio

akto, prasmės, taip pat dėl to, kad Konstitucijos raidės negalima aiškinti ar taikyti taip, kad būtų paneigiama Konstitucijos dvasia, Konstitucijos negalima aiškinti vien pažodžiui, vien taikant lingvistinį (verbalinį) metodą. Aiškinant Konstituciją privalu taikyti įvairius teisės aiškinimo metodus: sisteminių, bendrųjų teisės principų, loginį, teleologinį, įstatymų leidėjo ketinimų, precedentų, istorinį, lyginamąjį ir kt. Tik šitaip – visapusiškai – aiškinant Konstituciją galima sudaryti prielaidas realizuoti jos, kaip visuomenės sutarties ir aukščiausios teisinės galios akto, paskirtį, užtikrinti, kad nebus nukrypta nuo Konstitucijos prasmės, kad nebus paneigta Konstitucijos dvasia ir kad gyvenime bus įtvirtintos tos vertybės, kuriomis Tauta grindžia savo pačios priimtą Konstituciją.“

Visų Konstitucijos nuostatų aiškinimas konstitucinio teisinės valstybės principo kontekste – būtina Konstitucijos išsamaus aiškinimo prielaida.

Konstitucijos aiškinimas Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje

Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas

<...> Pagal Konstituciją įgaliojimus oficialiai aiškinti Konstituciją turi tik Konstitucinis Teismas (Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d., 2003 m. spalio 29 d., 2004 m. gegužės 13 d., 2004 m. liepos 1 d. nutarimai). Tirdamas įstatymų ir kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai, Konstitucinis Teismas plėtoja savo ankstesniuose nutarimuose, kituose aktuose pateiktą Konstitucijos nuostatų sampratą, atskleidžia naujus, konkrečios bylos tyrimui būtinus Konstitucijoje nustatyto teisinio reguliavimo aspektus (Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d., 2004 m. liepos 1 d. nutarimai). Oficialioje konstitucinėje doktrinoje *inter alia* atskleidžiamos įvairių konstitucinių nuostatų tarpusavio sąsajos, jų turinio santykis, konstitucinių vertybių pusiausvyra, konstitucinio teisinio reguliavimo, kaip vieningos visumos, esmė (Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimas).

Konstitucijos vientisumo principas

Konstitucinio Teismo 2005 m. gegužės 13 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą yra konstatavęs, kad Konstitucija – vientisas aktas, kad Konstitucijos principai ir normos sudaro darnią sistemą, kad jokios Konstitucijos nuostatos negalima aiškinti vien pažodžiui, nė vienos Konstitucijos nuostatos negalima aiškinti taip, kad būtų iškreiptas ar paneigtas kurios nors kitos konstitucinės nuostatos turinys, nes taip būtų iškreipta viso konstitucinio teisinio reguliavimo esmė, pažeista konstitucinių vertybių pusiausvyra.

Konstitucijos vientisumo principas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 2005 m. liepos 8 d. nutarimas

Konstitucija yra vientisas aktas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis). Jos normos ir principai sudaro darnią sistemą. Nė vienos Konstitucijos nuostatos negalima neatsižvelgiant į kitas Konstitucijos nuostatas aiškinti taip, kad būtų iškreiptas arba paneigtas kurios nors kitos konstitucinės nuostatos turinys, nes tuomet būtų iškreipta viso konstitucinio reguliavimo esmė, pažeista konstitucinių vertybių pusiausvyra.

Konstitucijos vientisumo principas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas

Konstitucija yra vientisas aktas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis). Kaip Konstitucinis Teismas yra ne kartą konstatavęs, visos Konstitucijos nuostatos yra tarpusavyje susijusios ir sudaro vieną, darnią sistemą, tarp Konstitucijoje įtvirtintų vertybių yra pusiausvyra, nė vienos Konstitucijos nuostatos negalima aiškinti taip, kad būtų iškreiptas arba paneigtas kurios nors kitos Konstitucijos nuostatos turinys, nes taip būtų iškreipta viso konstitucinio teisinio reguliavimo esmė, pažeista konstitucinių vertybių pusiausvyra.

Konstitucijos aiškinimas

Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas savo aktuose ne kartą yra konstatavęs, kad Konstitucijos negalima aiškinti vien pažodžiui, vien taikant lingvistinį (verbalinį) metodą.

Konstitucijos aiškinimas Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje

Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas

Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas suponuoja jurisprudencijos tęstinumą (Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d., 2003 m. gegužės 30 d. nutarimai, 2004 m. vasario 13 d. sprendimas, 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas). Tai pasakytina ir apie Konstitucinio Teismo jurisprudenciją, kurioje formuluojama oficiali konstitucinė doktrina, aiškinami Konstitucijos principai bei normos, atskleidžiamos įvairių konstitucinių nuostatų tarpusavio sąsajos, jų turinio santykis, konstitucinių vertybių pusiausvyra, konstitucinio teisinio reguliavimo, kaip vienos visumos, esmė. Tirdamas teisės aktų atitiktį aukštesnės galios teisės aktams, Konstitucinis Teismas plėtoja savo ankstesniuose aktuose pateiktą Konstitucijos nuostatų sampratą, atskleidžia naujus, atitinkamos konstitucinės justicijos bylos tyrimui būtinus Konstitucijoje nustatyto teisinio reguliavimo aspektus (Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d., 2004 m. liepos 1 d., 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimai).

Konstitucijos vientisumo principas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas savo aktuose yra ne kartą konstatavęs, kad Konstitucijos, kuri yra vienišas aktas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis), nuostatos yra tarpusavyje susijusios ir sudaro darnią sistemą, kad tarp Konstitucijoje įtvirtintų vertybių yra pusiausvyra, kad nė vienos Konstitucijos nuostatos negalima aiškinti taip, kad būtų iškreiptas arba paneigtas kurios nors kitos konstitucinės nuostatos turinys, nes taip būtų iškreipta viso konstitucinio teisinio reguliavimo esmė, pažeista Konstitucijoje įtvirtintų vertybių pusiausvyra.

Konstitucijos aiškinimas

Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas

<...> Konstitucija, jeigu ji būtų aiškinama vien taikant lingvistinį metodą, pažodžiui, negalėtų būti Lietuvos aukščiausioji teisė, nes būtų iš esmės sutapatinama su jos tekstine forma – būtų suabsoliutinama Konstitucijos raidė ir ignoruojama Konstitucijos dvasia.

<...>

Pagal Konstituciją įgaliojimus oficialiai aiškinti Konstituciją turi tik Konstitucinis Teismas (Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d., 2003 m. spalio 29 d., 2004 m. gegužės 13 d., 2004 m. liepos 1 d., 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimai, 2005 m. rugsėjo 20 d. sprendimas). Būtent Konstitucinis Teismas formuoja oficialią konstitucinę doktriną: Konstitucinio Teismo aktuose yra aiškinamos Konstitucijos nuostatos – normos bei principai. Oficialioje konstitucinėje doktrinoje yra *inter alia* atskleidžiama įvairių konstitucinių nuostatų turinys, jų tarpusavio sąsajos, konstitucinių vertybių pusiausvyra, konstitucinio teisinio reguliavimo, kaip vienos visumos, esmė (Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d., 2004 m. gruodžio 13 d., 2006 m. kovo 14 d. nutarimai). Oficialioje konstitucinėje doktrinoje taip pat gali būti *expressis verbis* nurodoma, koks Konstitucijos nuostatų aiškinimas yra negalimas.

<...>

<...> kaip savo aktuose (*inter alia* 2004 m. gegužės 25 d., 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimuose) ne kartą yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, Konstitucijos negalima aiškinti vien pažodžiui, vien taikant lingvistinį (verbalinį) metodą, <...> aiškinant Konstituciją privalu taikyti įvairius teisės aiškinimo metodus: sisteminių, bendrųjų teisės principų, loginį, teleologinį, įstatymų leidėjo ketinimų, precedentų, istorinį, lyginamąjį ir kt. <...> Be to, Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad Konstitucijos normų ir principų negalima aiškinti remiantis įstatymų leidėjo ir kitų teisėkūros subjektų priimtais aktais, nes taip būtų paneigta Konstitucijos viršenybė teisės sistemoje (Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d., 2004 m. liepos 1 d., 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimai, 2005 m. vasario 10 d. sprendimas).

Konstitucijos aiškinimas Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje

Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas

Pagal Konstituciją įgaliojimus oficialiai aiškinti Konstituciją, formuoti oficialią konstitucinę doktriną turi tik Konstitucinis Teismas. Konstitucinio Teismo aktuose yra aiškinamos Konstitu-

cijos nuostatos – normos ir principai. Konstitucija yra vientisas aktas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis), todėl oficiali konstitucinė doktrina yra formuojama vadovaujantis tuo, kad visos Konstitucijos nuostatos tarpusavyje yra susijusios ne tik formaliai, bet ir pagal turinį: vienų Konstitucijos nuostatų turinys lemia kitų jos nuostatų turinį. Konstitucinis Teismas savo aktuose yra ne kartą konstatavęs, kad visos Konstitucijos nuostatos sudaro darnią sistemą, kad tarp Konstitucijoje įtvirtintų vertybių yra pusiausvyra, kad nė vienos Konstitucijos nuostatos negalima aiškinti vien pažodžiui, nė vienos Konstitucijos nuostatos negalima priešpriešinti kitoms Konstitucijos nuostatoms, aiškinti taip, kad būtų iškreiptas ar paneigtas kurios nors kitos konstitucinės nuostatos turinys, nes tuomet būtų iškreipta viso konstitucinio teisinio reguliavimo esmė, pažeista konstitucinių vertybių pusiausvyra. Oficialioje konstitucinėje doktrinoje yra *inter alia* atskleidžiama įvairių konstitucinių nuostatų turinys, jų tarpusavio sąsajos, konstitucinių vertybių pusiausvyra, konstitucinio teisinio reguliavimo, kaip vienos visumos, esmė.

Konstitucijos vientisumas ir jos aiškinimas

Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 6 d. nutarimas

Konstitucija yra vientisas aktas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis). Konstitucinis Teismas savo aktuose ne kartą yra konstatavęs: visos Konstitucijos nuostatos tarpusavyje yra susijusios taip, kad vienų Konstitucijos nuostatų turinys lemia kitų jos nuostatų turinį; visos Konstitucijos nuostatos sudaro darnią sistemą; tarp Konstitucijoje įtvirtintų vertybių yra pusiausvyra; nė vienos Konstitucijos nuostatos negalima aiškinti vien pažodžiui, nė vienos Konstitucijos nuostatos negalima priešpriešinti kitoms Konstitucijos nuostatoms, aiškinti taip, kad būtų iškreiptas ar paneigtas kurios nors kitos konstitucinės nuostatos turinys, nes tuomet būtų iškreipta viso konstitucinio teisinio reguliavimo esmė, pažeista konstitucinių vertybių pusiausvyra.

Ypač pabrėžtina, kad, kaip savo aktuose ne kartą yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, Konstitucijos (ir apskritai teisės) negalima aiškinti vien pažodžiui, vien taikant lingvistinį (verbalinį) teisės aiškinimo metodą. Suabsoliutinus pažodinių (lingvistinį, verbalinį) Konstitucijos aiškinimą, kartu yra sumenkinamas visuminio konstitucinio teisinio reguliavimo turinys, ignoruojamas jeigu ir ne visos, tai bent kai kurios Konstitucijoje įtvirtintos, jos ginamos ir saugomos vertybės, galimai yra sudaromos prielaidos paminti tuos siekius, kuriuos Tauta įtvirtino referendumu priimtoje Konstitucijoje.

Šiame kontekste pažymėtina, kad negalima suabsoliutinti ne tik pažodinio (lingvistinio, verbalinio), bet ir jokio kito Konstitucijos aiškinimo metodo. Kaip savo nutarimuose yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, aiškinant Konstituciją privalu taikyti įvairius teisės aiškinimo metodus: sisteminį, bendrųjų teisės principų, loginį, teleologinį, įstatymų leidėjo ketinimų, precedentų, istorinį, lyginamąjį ir kt.; tik šitaip – visapusiškai – aiškinant Konstituciją galima sudaryti prielaidas realizuoti jos, kaip visuomenės sutarties ir aukščiausios teisinės galios akto, paskirtį, užtikrinti, kad nebus nukrypta nuo Konstitucijos prasmės, kad nebus paneigta Konstitucijos dvasia ir kad gyvenime bus įtvirtintos tos vertybės, kuriomis Tauta grindžia savo pačios priimtą Konstituciją (Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d., 2004 m. gruodžio 13 d., 2006 m. kovo 28 d. nutarimai).

Konstitucijos vientisumo principas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 2008 m. kovo 15 d. nutarimas

Konstitucija yra vientisas aktas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis). Konstitucinio Teismo aktuose ne kartą konstatuota: visos Konstitucijos nuostatos tarpusavyje yra susijusios taip, kad vienų Konstitucijos nuostatų turinys lemia kitų jos nuostatų turinį; visos Konstitucijos nuostatos sudaro darnią sistemą; tarp Konstitucijoje įtvirtintų vertybių yra pusiausvyra; nė vienos Konstitucijos nuostatos negalima priešpriešinti kitoms Konstitucijos nuostatoms, aiškinti taip, kad būtų iškreiptas ar paneigtas kurios nors kitos konstitucinės nuostatos turinys, nes tuomet būtų iškreipta viso konstitucinio teisinio reguliavimo esmė, pažeista konstitucinių vertybių pusiausvyra.

Konstitucijos vientisumo principas

Konstitucinio Teismo 2008 m. balandžio 29 d. nutarimas (pakartota 2009 m. rugsėjo 2 d. nutarime)

Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą yra konstatavęs, kad Konstitucija – vientisas aktas; Konstitucijos principai ir normos sudaro darnią sistemą; jokios Konstitucijos nuostatos ne-

galima aiškinti vien pažodžiui, nė vienos Konstitucijos nuostatos negalima aiškinti taip, kad būtų iškreiptas ar paneigtas kurios nors kitos konstitucinės nuostatos turinys, nes tuomet būtų iškreipta viso konstitucinio teisinio reguliavimo esmė, pažeista konstitucinių vertybių pusiausvyra.

Konstitucijos vientisumas ir jos aiškinimas

Konstitucinio Teismo 2009 m. rugsėjo 24 d. nutarimas

Konstitucija yra vientisas aktas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis). Konstitucinis Teismas yra ne kartą konstatavęs, kad visos Konstitucijos nuostatos yra tarpusavyje susijusios ir sudaro vieną darnią sistemą, tarp Konstitucijoje įtvirtintų vertybių yra pusiausvyra, nė vienos Konstitucijos nuostatos negalima aiškinti taip, kad būtų iškreiptas arba paneigtas kurios nors kitos Konstitucijos nuostatos turinys, nes taip būtų iškreipta viso konstitucinio teisinio reguliavimo esmė, pažeista konstitucinių vertybių pusiausvyra (Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 4 d., 2006 m. sausio 16 d., 2006 m. kovo 14 d. nutarimai).

Konstitucinis Teismas savo aktuose taip pat yra konstatavęs: būtent dėl to, kad Konstitucija yra vientisas aktas, dėl to, kad ją sudaro įvairios nuostatos – ir konstitucinės normos, ir konstituciniai principai, tarp kurių negali būti ir nėra priešpriešos ir kurie sudaro darnią sistemą, dėl to, kad konstituciniai principai yra išvedami ir iš Konstitucijos dvasią išreiškiančios konstitucinio teisinio reguliavimo visumos, iš Konstitucijos, kaip svarbiausių valstybinės bendruomenės – pilietinės Tautos vertybių sistemą įtvirtinančio ir ginančio, visai teisės sistemai gaires nubrėžiančio akto, prasmės, taip pat dėl to, kad Konstitucijos raidės negalima aiškinti ar taikyti taip, kad būtų paneigiama Konstitucijos dvasia, Konstitucijos negalima aiškinti vien pažodžiui, vien taikant lingvistinį (verbalinį) metodą; aiškinant Konstituciją būtina taikyti įvairius teisės aiškinimo metodus: sisteminį, bendrųjų teisės principų, loginį, teleologinį, įstatymų leidėjo ketinimų, precedentų, istorinį, lyginamąjį ir kt.; tik šitaip – visapusiškai – aiškinant Konstituciją galima sudaryti prielaidas realizuoti jos, kaip visuomenės sutarties ir aukščiausios teisinės galios akto, paskirtį, užtikrinti, kad nebus nukrypta nuo Konstitucijos prasmės, kad nebus paneigta Konstitucijos dvasia ir kad gyvenime bus įtvirtintos tos vertybės, kuriomis Tauta grindžia savo pačios priimtą Konstituciją; visų Konstitucijos nuostatų aiškinimas konstitucinio teisinės valstybės principo kontekste – būtina Konstitucijos išsamaus aiškinimo prielaida (Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d., 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimai).

<...>

Konstitucinio Teismo aktuose buvo ne kartą konstatuota, kad:

– Konstitucija, kaip teisės aktas, yra išreikšta tam tikra tekstine forma, turi tam tikrą kalbinę išraišką, tačiau kaip teisės negalima traktuoti vien kaip teksto, taip ir Konstitucijos negalima traktuoti vien kaip jos tekstinės formos (2004 m. gegužės 25 d., 2006 m. sausio 16 d. nutarimai);

– Konstitucijos normų ir principų negalima aiškinti remiantis įstatymų leidėjo ir kitų teisėkūros subjektų priimtais aktais, nes taip būtų paneigta Konstitucijos viršenybė teisės sistemoje (2001 m. liepos 12 d., 2004 m. liepos 1 d., 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimai, 2005 m. vasario 10 d. sprendimas, 2006 m. kovo 28 d. nutarimas).

Konstitucijos vientisumo principas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis); Konstitucinis Teismas tiria ginčijamų teisės aktų atitiktį Konstitucijai kaip vientisai ir darniai sistemai

Konstitucinio Teismo 2009 m. lapkričio 20 d. sprendimas

Konstitucinis Teismas yra ne kartą konstatavęs, kad Konstitucija yra vientisas ir tiesiogiai taikomas aktas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis). Pabrėžtina, kad Konstitucinis Teismas, pagal pareiškėjo prašymą tirdamas, ar ginčijamas teisės aktas (jo dalis) neprieštarauja pareiškėjo nurodytiems Konstitucijos straipsniams (jų dalims), kartu tiria ir tai, ar šis teisės aktas (jo dalis) neprieštarauja Konstitucijai – vieningai, darniai sistemai (Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d., 2003 m. gegužės 30 d. nutarimai).

1.8.4.2.3. Konstitucijos sudedamoji dalis

Įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“ yra Konstitucijos sudedamoji dalis ir turi Konstitucijos galią

Konstitucinio Teismo 2003 m. spalio 29 d. nutarimas

<...> įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“ nuostatos yra neatskiriama susijusios su kitomis Konstitucijos nuostatomis. Vienuose šio įstatymo straipsniuose įtvirtintos nuostatos papildo kitas Konstitucijos nuostatas, be kurių šios negalėtų būti įgyvendintos; kituose šio įstatymo straipsniuose nustatyti Konstitucijos nuostatų įgyvendinimo ypatumai tuo laikotarpiu, kai dar tik buvo steigiamos Konstitucijoje numatytos valstybės institucijos, taip pat kai dar tik buvo kuriamas Konstitucijos reikalaujamas teisinis reguliavimas.

Įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“, kuris buvo Tautos priimtas referendumu kartu su Konstitucija ir kurio nuostatos yra neatskiriama susijusios su Konstitucijos normomis ir principais bei papildo kitas Konstitucijos nuostatas arba nustato atitinkamų Konstitucijos nuostatų įgyvendinimo ypatumus, negali pats nebūti Konstitucijos sudedamąja dalimi.

Taigi įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“ yra Konstitucijos sudedamoji dalis, jo nuostatos turi Konstitucijos galią.

Narystės Europos Sąjungoje konstitucinis patvirtinimas (Konstitucinis aktas „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“)

Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas

<...> šalies [narystė] Europos Sąjungoje <...> konstituciškai yra patvirtinta Konstitucijos sudedamąja dalimi – Lietuvos Respublikos konstituciniu aktu „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“.

Narystės Europos Sąjungoje konstitucinis patvirtinimas (Konstitucijos 150 straipsnis, Konstitucinis aktas „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“)

Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas

Seimas 2004 m. liepos 13 d. priėmė Lietuvos Respublikos Konstitucijos papildymo Konstituciniu aktu „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos 150 straipsnio papildymo įstatymą, kurio 1 straipsniu Konstituciją papildė Lietuvos Respublikos konstituciniu aktu „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ – Konstitucijos sudedamąja dalimi (Konstitucijos 150 straipsnis). Minėtas Konstitucinis aktas įsigaliojo 2004 m. rugpjūčio 14 d. Juo buvo konstituciškai patvirtinta Lietuvos Respublikos narystė Europos Sąjungoje (Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas).

1.8.4.2.4. Konstitucijos įsigaliojimas

Konstitucijos įsigaliojimas (Konstitucijos 152 straipsnis)

Konstitucinio Teismo 1993 m. rugsėjo 17 d. nutarimas

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 152 straipsnyje nurodyta, kad Konstitucijos ir jos atskirų nuostatų įsigaliojimo tvarką reglamentuoja Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“, kuris buvo priimtas referendumu kartu su Lietuvos Respublikos Konstitucija.

Konstitucijos normos neturi grįžtamosios galios

Konstitucinio Teismo 1994 m. balandžio 21 d. nutarimas

Lietuvos Respublikos Konstitucija buvo priimta 1992 m. spalio 25 d. visų Respublikos piliečių referendume ir įsigaliojo kitą dieną po oficialaus referendumo rezultatų paskelbimo, t. y. 1992 m. lapkričio 2 d. Nei pačioje Konstitucijoje, nei įstatyme „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“ nėra numatyta konstitucinių normų galiojimo atgal. <...>

Jeigu Konstitucijos normos apimtų anksčiau atsiradusius faktus, neturėjusius teisinės reikšmės, būtų išplečiama teisinio reguliavimo sfera – teisės normų galiojimas nukreipiamas atgal. Tai prieštarautų bendram teisės principui „įstatymas atgal negalioja“.

Iki Konstitucijos įsigaliojimo priimtų teisės aktų galiojimas (įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“ 2 straipsnis)

Konstitucinio Teismo 1996 m. birželio 26 d. nutarimas

Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“ 2 straipsnyje nustatyta, kad „įstatymai, kiti teisiniai aktai ar jų dalys, galioję Lietuvos Respublikos teritorijoje iki Lietuvos Respublikos Konstitucijos priėmimo, galioja tiek, kiek jie neprieštarauja Konstitucijai ir šiam įstatymui, ir galios tol, kol nebus pripažinti netekusiais galios ar suderinti su Konstitucijos nuostatomis“.

Tai reiškia, kad iki Konstitucijos priėmimo išleisti Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės teisės aktai, kuriais buvo įsipareigota Lietuvos gyventojų indėlius kompensuoti, valdžios ir valdymo institucijoms yra privalomi ir Konstitucijai įsigaliojus.

Konstitucijos normos neturi grįžtamosios galios

Konstitucinio Teismo 2007 m. sausio 17 d. sprendimas

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad Konstitucijoje nėra numatyta konstitucinių normų atgalinio galiojimo (Konstitucinio Teismo 1994 m. balandžio 21 d. nutarimas).

1.8.4.2.5. Konstitucijos pataisos; Konstitucijos stabilumas

Konstitucijos pataisų priėmimo tvarka

Konstitucinio Teismo 1993 m. lapkričio 8 d. nutarimas

Lietuvos Respublikos Konstitucija nustato nevienodą balsų daugumą įstatymams priimti. Pagal Konstitucijos 69 straipsnio antrąją dalį, įstatymai laikomi priimtais, jeigu už juos balsavo dauguma posėdyje dalyvaujančių Seimo narių. Konstitucinių įstatymų priėmimo tvarka yra apibrėžta minėto straipsnio trečiojoje dalyje: jie priimami, jeigu už juos balsuoja daugiau kaip pusė visų Seimo narių, o keičiami ne mažesne kaip 3/5 visų Seimo narių balsų dauguma.

<...>

Minėta įstatymų priėmimo ir keitimo tvarka netaikoma Konstitucijos pataisoms <...>. Jų pateikimo, svarstymo ir priėmimo procedūros reglamentuojamos Lietuvos Respublikos Konstitucijos XIV skirsnyje „Konstitucijos keitimas“.

Įstatymo dėl Konstitucijos keitimo įsigaliojimas (Konstitucijos 149 straipsnis)

Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas

Konstitucijos 149 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad priimtą įstatymą dėl Konstitucijos keitimo pasirašo Respublikos Prezidentas ir ne vėliau kaip per 5 dienas oficialiai paskelbia. Šio straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad jeigu nurodytu laiku tokio įstatymo Respublikos Prezidentas nepasirašo ir nepaskelbia, šis įstatymas įsigalioja, kai jį pasirašo ir oficialiai paskelbia Seimo Pirmininkas. Konstitucijoje nėra nustatyta, kad Respublikos Prezidentas turėtų atidedamojo veto teisę įstatymų dėl Konstitucijos keitimo atžvilgiu (Konstitucinio Teismo 2002 m. birželio 19 d. nutarimas).

Pagal Konstitucijos 149 straipsnio 3 dalį įstatymas dėl Konstitucijos keitimo įsigalioja ne anksčiau kaip po vieno mėnesio nuo jo priėmimo.

Taigi pagal Konstitucijos 149 straipsnio 3 dalį Seimas gali įstatymo dėl Konstitucijos keitimo įsigaliojimo datą nustatyti įstatyme dėl Konstitucijos keitimo, tačiau šios datos negalima nustatyti ankstesnės negu vienas mėnuo nuo įstatymo dėl Konstitucijos keitimo priėmimo. Seimas, priimdamas įstatymą dėl Konstitucijos keitimo, jo įsigaliojimo datą gali nustatyti tik vėlesnę negu vienas mėnuo nuo tokio įstatymo dėl Konstitucijos keitimo priėmimo. Jeigu įstatymo dėl Konstitucijos keitimo įsigaliojimo data nėra nustatyta įstatyme dėl Konstitucijos keitimo, pagal Konstituciją toks įstatymas dėl Konstitucijos keitimo įsigalioja praėjus vienam mėnesiui nuo jo priėmimo.

Norma, kurioje nustatoma įstatymo dėl Konstitucijos keitimo įsigaliojimo data, turi turėti konstitucinę galią ir negali nebūti pačios Konstitucijos norma; pagal Konstituciją įstatymo dėl Konstitucijos keitimo įsigaliojimo datos negalima nustatyti žemesnės galios teisės aktu. Pažymėtina, kad teisės akto įsigaliojimo ir jo atskirų nuostatų taikymo pradžios datos gali nesutapti: gali būti nustatyta, kad tam tikros to teisės akto nuostatos taikomos nuo kitos (vėlesnės) datos. To negalima nustatyti žemesnės nei Konstitucija galios teisės aktu, nes taip būtų pažeista Konstitucijoje įtvirtinta teisės aktų hierarchija ir Konstitucijos viršenybė.

Taigi tai, kad tam tikros įstatymo dėl Konstitucijos keitimo nuostatos yra taikomos ne nuo jo įsigaliojimo, o nuo kitos (vėlesnės) datos, turi būti *expressis verbis* nustatyta įstatyme dėl Konstitucijos keitimo.

Vadinasi, jeigu įstatyme dėl Konstitucijos keitimo nėra nustatyta kita (vėlesnė) tam tikrų jo nuostatų taikymo pradžios data, šis įstatymas dėl Konstitucijos keitimo (visos jo nuostatos) turi būti taikomas nuo jo įsigaliojimo dienos. Tai reiškia, kad nuo tos dienos turi būti taikoma atitinkama Konstitucijos pataisa (visos jos nuostatos).

Įstatymo dėl Konstitucijos keitimo įsigaliojimas (Konstitucijos 149 straipsnio 3 dalis)

Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 13 d. nutarimas

Pagal Konstitucijos 149 straipsnio 3 dalį įstatymas dėl Konstitucijos keitimo įsigalioja ne anksčiau kaip po vieno mėnesio nuo jo priėmimo. Konstitucinis Teismas 2002 m. gruodžio 24 d. nutarime konstatavo, kad „pagal Konstitucijos 149 straipsnio 3 dalį Seimas gali įstatymo dėl Konstitucijos keitimo įsigaliojimo datą nustatyti įstatyme dėl Konstitucijos keitimo, tačiau šios datos negalima nustatyti ankstesnės negu vienas mėnuo nuo įstatymo dėl Konstitucijos keitimo priėmimo. Seimas, priimdamas įstatymą dėl Konstitucijos keitimo, jo įsigaliojimo datą gali nustatyti tik vėlesnę negu vienas mėnuo nuo įstatymo dėl Konstitucijos keitimo priėmimo. Jeigu įstatymo dėl Konstitucijos keitimo įsigaliojimo data nėra nustatyta įstatyme dėl Konstitucijos keitimo, pagal Konstituciją toks įstatymas dėl Konstitucijos keitimo įsigalioja praėjus vienam mėnesiui nuo jo priėmimo.“

Konstitucinio Teismo įgaliojimai konstatuoti, ar galima remtis ankstesnių Konstitucijos nuostatų pagrindu suformuluota konstitucine doktrina

Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 13 d. nutarimas

Pagal Konstituciją įgaliojimus oficialiai aiškinti Konstituciją turi tik Konstitucinis Teismas (Konstitucijos 2003 m. gegužės 30 d., 2003 m. spalio 29 d. nutarimai), todėl kiekvienu atveju, kai yra įsigaliojusi Konstitucijos pataisa, pagal Konstituciją įgaliojimus konstatuoti, kad ankstesnių Konstitucijos nuostatų pagrindu Konstitucinio Teismo suformuluota doktrina aiškinant Konstituciją jau negalima remtis (ir koku mastu), turi tik Konstitucinis Teismas.

Konstitucinio Teismo įgaliojimai konstatuoti, ar galima remtis ankstesnių Konstitucijos nuostatų pagrindu suformuluota konstitucine doktrina

Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas 2004 m. gegužės 13 d. nutarime konstatavo, <...> kad kiekvienu atveju, kai yra įsigaliojusi Konstitucijos pataisa, pagal Konstituciją įgaliojimus konstatuoti, jog ankstesnių Konstitucijos nuostatų pagrindu Konstitucinio Teismo suformuluota doktrina aiškinant Konstituciją jau negalima remtis (ir koku mastu), turi tik Konstitucinis Teismas.

Konstitucijos stabilumas

Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas

<...> reikalavimas, kad įstatymuose, kituose teisės aktuose tie patys reiškiniai visada būtų apibūdinami tik tais pačiais žodžiais ir formuluotėmis kaip Konstitucijoje, jeigu jis būtų suabsoliutintas, <...> galėtų provokuoti Konstitucijos teksto koregavimą pagal įstatymuose, kituose teisės aktuose įtvirtintą terminiją (žodžius, formuluotes) net tokiais atvejais, kai intervencija į Konstitucijos, kuri, kaip aukščiausioji teisė, turi būti stabilus aktas, tekstą nėra teisiškai būtina.

Konstitucinio Teismo įgaliojimai konstatuoti, ar galima remtis ankstesnių Konstitucijos nuostatų pagrindu suformuluota konstitucine doktrina

Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 24 d. nutarimas

<...> Kadangi pagal Konstituciją įgaliojimus oficialiai aiškinti Konstituciją turi tik Konstitucinis Teismas, tik jis pagal Konstituciją turi ir įgaliojimus kiekvienu atveju, kai yra įsigaliojusi Konstitucijos pataisa, aiškindamas Konstituciją konstatuoti, ar dar galima remtis (ir kiek) ankstesnių Konstitucijos nuostatų pagrindu Konstitucinio Teismo suformuluota oficialia konstitucine doktrina (Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 13 d. nutarimas).

Konstitucijos stabilumas

Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad Konstitucija, kaip aukščiausiaji teisė, turi būti stabilus aktas (Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas). Konstitucijos stabilumas yra tokia jos savybė, kuri kartu su kitomis (*inter alia* ir pirmiausia su Konstitucijos ypatinga, aukščiausia teisine galia) konstitucinį teisinį reguliavimą skiria nuo žemesnės galios teisės aktais nustatyto (ordinarinio) teisinio reguliavimo. Kita vertus, Konstitucijos stabilumas nepaneigia galimybės daryti jos pataisas, kai tai yra objektyviai būtina. Paminėtina, kad Konstitucijoje yra nustatyta sunkesnė, sudėtingesnė, palyginti su konstituciniais ir paprastaisiais įstatymais, Konstitucijos pataisų darymo tvarka.

Oficialiosios konstitucinės doktrinos reinterpretavimas (koregavimas), kai yra padaromos Konstitucijos pataisos

Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas

Konstitucinės jurisprudencijos tęstinumas nereiškia, kad konstitucinė doktrina negali būti koreguojama, jos nuostatos reinterpretuojamos.

<...> reinterpretuoti oficialias konstitucines doktrines nuostatas (koreguoti oficialią konstitucinę doktriną) yra (arba gali būti) būtina *inter alia* tais atvejais, kai yra padaromos atitinkamų Konstitucijos straipsnių (jų dalių) pataisos. Įsigaliojus Konstitucijos pataisai, kuria yra pakeičiama (arba panaikinama) kuri nors iš tų Konstitucijos nuostatų, kurių pagrindu (t. y. kurias aiškinant) buvo suformuluota ankstesnė oficiali konstitucinė doktrina (atitinkamu konstitucinio teisinio reguliavimo klausimu), Konstitucinis Teismas pagal Konstituciją turi išimtinis įgaliojimus konstatuoti, ar aiškinant Konstituciją dar galima remtis (ir koku mastu) ankstesnių Konstitucijos nuostatų pagrindu Konstitucinio Teismo suformuluota oficialia konstitucine doktrina, ar ja jau negalima remtis (ir koku mastu) (Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 13 d., 2006 m. sausio 16 d., 2006 m. sausio 24 d. nutarimai).

<...> reinterpretuoti oficialius konstitucinius doktrinius teiginius (koreguoti oficialią konstitucinę doktriną) gali būti būtina ir tada, kai yra padaroma tokia Konstitucijos pataisa (pakeičiama arba panaikinama) tam tikra Konstitucijos nuostata, arba Konstitucijoje įtvirtinama nauja nuostata, kuria yra iš esmės pakoreguojamas visuminio konstitucinio teisinio reguliavimo turinys, nors būtent ta Konstitucijos nuostata, kurios pagrindu (t. y. kurią aiškinant) tam tikru konstitucinio teisinio reguliavimo klausimu buvo suformuluota ankstesnė oficiali konstitucinė doktrina, formaliai ir nėra pakeičiama. Tokiais atvejais išimtinis įgaliojimas konstatuoti, ar aiškinant Konstituciją dar galima remtis (ir koku mastu) ankstesne oficialia konstitucine doktrina (ir kaip visuma, ir atskirai kiekvienu konstitucinio teisinio reguliavimo klausimu), ar ja jau negalima remtis (ir koku mastu), taip pat turi tik Konstitucinis Teismas.

<...>

Kita vertus, konstitucinės jurisprudencijos bei joje formuojamos konstitucinės doktrinos tęstinumas ir Konstitucinio Teismo išimtiniai konstituciniai įgaliojimai konstatuoti, ar aiškinant Konstituciją dar galima remtis (ir koku mastu) ankstesnių Konstitucijos nuostatų pagrindu Konstitucinio Teismo suformuluota oficialia konstitucine doktrina, ar ja jau negalima remtis (ir koku mastu), suponuoja tai, kad kiekvieną kartą, kai dėl tam tikrų Konstitucijos pataisų reikia reinterpretuoti kurias nors oficialias konstitucines doktrines nuostatas (koreguoti oficialią konstitucinę

doktrina), Konstitucinis Teismas tai eksplicitiškai nurodo ir deramai (aiškiai ir racionaliai) argumentuoja atitinkamame Konstitucinio Teismo akte.

<...> jeigu apie tų nuostatų koregavimą (reinterpretavimą) nėra eksplicitiškai nurodyta <...> Konstitucinio Teismo nutarime, konstatuotina, kad tos doktrininės nuostatos išlieka – jomis privalu remtis <...>.

Konstitucijos stabilumas

Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad Konstitucija, kaip aukščiausiaji teisė, turi būti stabilus aktas (Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d., 2006 m. kovo 14 d. nutarimai). Konstitucijos stabilumas yra tokia jos savybė, kuri kartu su kitomis (*inter alia* – ir pirmiausia – su Konstitucijos ypatinga, aukščiausia teisine galia) konstitucinį teisinį reguliavimą atskiria nuo žemesnės galios teisės aktais nustatyto (ordinarinio) teisinio reguliavimo (Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas), o Konstituciją – nuo visų kitų teisės aktų. Konstitucijos stabilumas – didžiulė teisinė vertybė. Konstitucija neturi būti keičiama, jeigu tai nėra teisiškai būtina. Tai laiduoja *inter alia* sudėtingesnė, sunkesnė, palyginti su konstituciniais ir paprastaisiais įstatymais, Konstitucijos pataisų darymo tvarka (Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas), ypač tai, kad kai kurių Konstitucijos nuostatų (1 straipsnio, I skirsnio „Lietuvos valstybė“, XIV skirsnio „Konstitucijos keitimas“) keitimui yra nustatyti ypatingi procesiniai reikalavimai. Konstitucijos stabilumas – viena iš prielaidų užtikrinti valstybės tęstinumą, pagarbą konstitucinei santvarkai ir teisei, Konstitucijoje deklaruotų lietuvių tautos siekių, kuriais grindžiama pati Konstitucija, įgyvendinimą.

Viena iš sąlygų, užtikrinančių Konstitucijos, kaip teisinės realybės, stabilumą, yra jos teksto stabilumas. Minėta, kad Konstitucijos prigimtis, konstitucingumo idėja suponuoja tai, kad Konstitucijoje negali būti ir nėra spragų ar vidinių prieštaravimų. Tad Konstitucijos tekstas neturi būti koreguojamas, pavyzdžiui, vien pasikeitus terminijai, *inter alia* teisei (Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas). Konstitucijos, kaip itin stabilaus teisės akto, prasmė taip pat būtų ignoruojama, jeigu intervencija į jos tekstą būtų daroma kiekvieną kartą, kai pasikeičia kurie nors teisiškai reguliuotini visuomeniniai santykiai (pavyzdžiui, kai tam tikrų veiklos rūšių technologinės galimybės išsiplečia taip, kaip galbūt ir nebuvo įmanoma numatyti tuo metu, kai Konstitucijos tekstas buvo kuriamas).

Šiame kontekste ypač pabrėžtina, kad oficialios konstitucinės doktrinos tolesnis aiškinimas ir plėtojimas, *inter alia* oficialių konstitucinių doktrininų nuostatų reinterpretavimas, taip pat ir toks, kai oficiali konstitucinė doktrina yra pakoreguojama, naujose konstitucinės justicijos bylose priimtuose Konstitucinio Teismo aktuose leidžia atskleisti giluminį Konstitucijos potencialą nekeičiant jos teksto ir šiuo atžvilgiu pritaikyti Konstituciją prie socialinio gyvenimo pokyčių, nuolat kintančių visuomenės ir valstybės gyvenimo sąlygų, užtikrinti Konstitucijos, kaip visuomenės ir valstybės gyvenimo teisinio pagrindo, gyvybingumą. Oficialios konstitucinės doktrinos formavimas ir plėtojimas – konstitucinės justicijos funkcija. Naujose konstitucinės justicijos bylose priimtuose Konstitucinio Teismo aktuose toliau aiškinant ir plėtojant, *inter alia* reinterpretojant, oficialias konstitucines doktrininės nuostatas, taip pat ir taip, kad oficiali konstitucinė doktrina yra pakoreguojama, yra skatinama nedaryti intervencijos į Konstitucijos tekstą tada, kai tokia intervencija nėra teisiškai būtina. Šitaip yra prisidedama prie Konstitucijos teksto, kartu ir konstitucinės santvarkos, stabilumo užtikrinimo.

Oficialiosios konstitucinės doktrinos reinterpretavimas (koregavimas), kai yra padaromos Konstitucijos pataisos

Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas

Reinterpreuoti oficialias konstitucines doktrininės nuostatas taip, kad oficiali konstitucinė doktrina būtų pakoreguota, yra (arba gali būti) būtina tais atvejais, kai yra padaromos Konstitucijos pataisos.

Įsigaliojus Konstitucijos pataisai, kuria yra pakeičiama (arba panaikinama) kuri nors iš tų Konstitucijos nuostatų, kurių pagrindu (t. y. kurias aiškinant) buvo suformuota ankstesnė oficiali konstitucinė doktrina (atitinkamu konstitucinio teisinio reguliavimo klausimu), Konstitucinis Teismas pagal

Konstituciją turi išimtinis įgaliojimas konstatuoti, ar aiškinant Konstituciją dar galima remtis (ir koku mastu) ankstesnių Konstitucijos nuostatų pagrindu Konstitucinio Teismo suformuota oficialia konstitucine doktrina, ar ja jau negalima remtis (ir koku mastu) (Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 13 d., 2006 m. sausio 16 d., 2006 m. sausio 24 d., 2006 m. kovo 14 d. nutarimai).

<...> oficialias konstitucines doktrininės nuostatas reinterpretuoti taip, kad oficiali konstitucinė doktrina būtų pakoreguota, gali būti būtina ir tada, kai yra padaroma tokia Konstitucijos pataisa (pakeičiama arba panaikinama tam tikra Konstitucijos nuostata arba Konstitucijoje įtvirtinama nauja nuostata), kuria yra iš esmės pakoreguojamas visuminio konstitucinio teisinio reguliavimo turinys, nors būtent ta Konstitucijos nuostata, kurios pagrindu (t. y. kurią aiškinant) tam tikru konstitucinio teisinio reguliavimo klausimu buvo suformuota ankstesnė oficiali konstitucinė doktrina, formaliai ir nėra pakeičiama. Tokiais atvejais išimtinis įgaliojimas konstatuoti, ar aiškinant Konstituciją dar galima remtis (ir koku mastu) ankstesne oficialia konstitucine doktrina (ir kaip visuma, ir kiekvienu atskiru konstitucinio teisinio reguliavimo klausimu), ar ja jau negalima remtis (ir koku mastu), taip pat turi Konstitucinis Teismas.

Konstitucijos pataisos negrąžina į teisės sistemą teisės akto, kuris buvo pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai, ir nesuteikia pagrindo peržiūrėti Konstitucinio Teismo aktus

Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas

Jokie aukštesnės galios teisės akto, net Konstitucijos, pakeitimai ar papildymai, padaryti po to, kai Konstitucinis Teismas, remdamasis ankstesnėmis Konstitucijos nuostatomis, pripažino tam tikrą Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleistą arba referendumu priimtą teisės aktą (jo dalį) prieštaraujančiu kuriam nors aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, savaime negrąžina į Lietuvos teisės sistemą to teisės akto (jo dalies), kuris buvo pripažintas prieštaraujančiu kuriam nors aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai. Įgaliojimų grąžinti į Lietuvos teisės sistemą minėtus teisės aktus (jų dalis) pagal Konstituciją neturi ir Konstitucinis Teismas. Analogiškai ir jokie aukštesnės galios teisės akto, net Konstitucijos, pakeitimai ar papildymai, padaryti po to, kai Konstitucinis Teismas, remdamasis ankstesnėmis Konstitucijos nuostatomis, pripažino tam tikrą Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleistą arba referendumu priimtą teisės aktą (jo dalį) neprieštaraujančiu kuriam nors aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, savaime nereiškia, kad sprendimas dėl to teisės akto gali arba turi būti pakeistas „atgaline data“. Kita vertus, kai padaroma Konstitucijos pataisa, įstatymų leidėjas, kiti teisėkūros subjektai privalo suderinti savo išleistus ir tebegaliojančius teisės aktus su pasikeitusiu konstituciniu teisiniu reguliavimu, tačiau tai nesuponuoja dar ir to, kad jau išnagrinėtos konstitucinės justicijos bylos dėl ankstesnio teisinio reguliavimo atitikties aukštesnės galios teisiniams reguliavimui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, turi būti atnaujintos, o jose priimti sprendimai – peržiūrėti ir pakeisti.

Tai *mutatis mutandis* taikytina ir tiems atvejams, kai Konstitucinis Teismas, remdamasis ankstesnėmis Konstitucijos nuostatomis, pateikia išvadą kuriuo nors iš klausimų, nurodytų Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalyje <...>, – tokia išvada lieka galioti, net jeigu būtų pakeistos ar panaikintos Konstitucijos nuostatos, kuriomis remiantis atitinkama išvada buvo padaryta ir pateikta. Be to, tai *mutatis mutandis* taikytina tiems Konstitucinio Teismo sprendimams, kurie yra priimti ginčijamo teisės akto (jo dalies) atitikties Konstitucijai (kitam aukštesnės galios teisės aktui) netyrus iš esmės, o deramai (aiškiai ir racionaliai) argumentuotu sprendimu atsisakius nagrinėti prašymą arba nutraukus pradėtą teiseną (bylą) (jeigu atitinkamas prašymas buvo priimtas Konstituciniame Teisme ir konstitucinės justicijos byla buvo pradėta rengti Konstitucinio Teismo posėdžiui arba jau buvo išnagrinėta Konstitucinio Teismo posėdyje).

Taigi Konstitucija nesuteikia pagrindo „atgaline data“ grąžinti į Lietuvos teisės sistemą teisinio reguliavimo, kuris Konstitucinio Teismo buvo pripažintas prieštaraujančiu aukštesnės galios teisiniams reguliavimui, *inter alia* (ir pirmiausia) nustatytam Konstitucijoje, taip pat kvestionuoti ir anuliuoti atitinkamų Konstitucinio Teismo nutarimų, išvadų, sprendimų, kurie buvo konstituciškai pagrįsti tuo metu, kai buvo priimti. Kitaip aiškinant būtų ne tik nepaisoma Konstitucijos nuostata, įtvirtinančių konstitucinės justicijos – konstitucinės teisminės kontrolės – institutą, *inter alia*

Konstitucinio Teismo sprendimų neskundžiamumą ir galutinumą, bet ir paneigiama Konstitucijos stabilumas, Konstitucinio Teismo sprendimų prognozuojamumas, įvairių teisės subjektų teisėti lūkesčiai, kurie tokiais sprendimais yra sukuriami.

Konstitucijos stabilumas

Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas (pakartota 2007 m. liepos 5 d., 2009 m. rugsėjo 2 d. nutarimuose)

<...> reikalavimo įstatymuose, kituose teisės aktuose tuos pačius reiškinius visada apibūdinti tik tais pačiais žodžiais ir formuluotėmis kaip Konstitucijoje suabsoliutinimas <...> galėtų provokuoti koreguoti Konstitucijos tekstą pagal įstatymuose, kituose teisės aktuose įtvirtintą terminiją (žodžius, formuluotes) net ir tokiais atvejais, kai intervencija į Konstitucijos, kuri, kaip aukščiausiaji teisė, turi būti pastovus aktas, tekstą teisiskai nėra būtina <...> (Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas).

1.8.4.3. Tarptautinė ir Europos Sąjungos teisė

Tarptautinės ir vidaus teisės derinimas

Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada

<...> Šiuo metu Europoje bene labiausiai paplitusi vadinamoji paralelinė tarptautinės ir vidaus teisės derinimo sistema, kuri grindžiama taisykle, kad tarptautinės sutartys transformuojamos šalies teisės sistemoje (inkorporuojamos į ją). Toks tarptautinių sutarčių <...> realizavimo būdas įtvirtintas ir Lietuvos Respublikos Konstitucijoje.

Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija Lietuvos teisės sistemoje

Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada

Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija yra ypatingas tarptautinės teisės šaltinis, kurio tikslas kitoks nei daugumos kitų tarptautinės teisės aktų. Šis tikslas yra visuotinis – siekti, kad Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje skelbiamos teisės būtų visuotinai ir veiksmingai pripažįstamos ir kad jų būtų laikomasi ginant ir toliau įgyvendinant žmogaus teises ir pagrindines laisves. Šiuo, tai yra tikslo, požiūriu Konvencija atlieka tokią pat funkciją kaip ir konstitucinės žmogaus teisių garantijos, nes Konstitucija įtvirtina šias garantijas šalyje, o Konvencija – tarptautiniu lygiu. Kaip tik dėl to labai svarbu įvertinti ir nustatyti Konvencijos ir Konstitucijos santykį.

<...>

Lietuvos Respublikos teisinė sistema grindžiama tuo, kad Konstitucijai neturi prieštarauti joks įstatymas ar kitas teisės aktas, taip pat ir jos tarptautinės sutartys (šiuo atveju – Konvencija). Priešingu atveju Lietuvos Respublika negalėtų užtikrinti Konvencijoje pripažįstamų teisių ir laisvių teisinės gynybos <...>. Vadinasi, valstybiniai organai, vykdančys teisinę gynybą, turi tiesiogiai taikyti Konstitucijos normas, taip pat įgyvendinti Konvencijos nuostatas. Šios nuostatos turi tapti valstybės vidaus teisės sudedamąja dalimi, ir neturi būti jokių kliūčių joms taikyti teismuose ir kituose teisinę gynybą vykdančiuose organuose.

<...>

<...> Konvencijos normos turi būti realiai įgyvendinamos, o šių teisių ir laisvių pažeidimas negali būti aiškinamas tuo, kad valstybės įstatymai numato ką kita. Toks Konvencijos galiojimas paaiškinamas tuo, kad valstybė – šios Konvencijos dalyvė turi užtikrinti Konvencijos normų taikymą savo vidaus teisinėje sistemoje. Tačiau tarptautinės sutartys, taip pat ir Konvencija, atskirose teisinės veiklos srityse taikomos nevienodai. Konkrečius jų taikymo būdus ir formas nustato Lietuvos Respublikos įstatymai. <...> Jei taikant baudžiamąjį įstatymą atsirastų abejonių dėl Konvencijoje įtvirtintų žmogaus teisių įgyvendinimo užtikrinimo, konstitucinės priežiūros tvarka turėtų būti sprendžiamas klausimas, ar taikomas įstatymas neprieštarauja Konstitucijai. Kita vertus, Konvencijoje įtvirtintos žmogaus teisės negali būti realizuotos tiesiogiai netaikant vidaus teisės aktų. Kitaip tariant, pripažinus tik tiesioginį Konvencijos taikymą, minimos teisės negali būti garantuotos, nes pačioje Konvencijoje nėra nustatyta nei šių teisių realizavimo būdų jų ratifikavusiose valstybėse, nei

pažeidėjų teisinės atsakomybės, nei reikiamų procedūrų ir valstybių teisinių institucijų specialios jurisdikcijos. Čia akivaizdžiai galioja taisyklė *ubi jus ibi remedium*: kada įstatymas suteikia teisę, jis duoda ir priemonę jai apginti. Tokios priemonės valstybės teisinėje sistemoje nustatomos šios valstybės įstatymais. Konvencija nustato šias priemones tik tiems atvejams, kada ginčas dėl joje įtvirtintų žmogaus teisių gynimo tampa tarptautinės jurisdikcijos objektu.

Konstitucijos 138 straipsnio trečiojoje dalyje nustatyta: „Tarptautinės sutartys, kurias ratifikavo Lietuvos Respublikos Seimas, yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis.“ Ši konstitucinė nuostata Konvencijos atžvilgiu reiškia, kad ratifikuota ir įsigaliojusi ji taps sudedamąja Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalimi ir turės būti taikoma kaip ir Lietuvos Respublikos įstatymai. Jos nuostatos Lietuvos Respublikos teisės šaltinių sistemoje atitinka įstatymų lygmenį <...>.

Tolygus su įstatymais Konvencijos taikymas Lietuvos Respublikos vidaus teisėje ir jos nuostatų įstatyminė galia *ipso facto* dar neužtikrina, kad visais atvejais Konvencijos nuostatos bus veiksmingai įgyvendinamos, nes Konstitucijos 7 straipsnio pirmojoje dalyje nustatyta: „Negalioja joks įstatymas ar kitas teisės aktas priešingas Konstitucijai.“ Nors ši konstitucinė nuostata pati savaime negali padaryti negaliojančia tarptautinės sutarties – Konvencijos, bet ji reikalauja, kad tarptautinės sutarties nuostatos neprieštarautų Konstitucijos nuostatoms, nes jei prieštarautų, būtų problemiška įgyvendinti Konvenciją Lietuvos Respublikos vidaus teisėje.

Vertinant Konstitucijoje ir Konvencijoje įtvirtintų žmogaus teisių turinį būtina atsižvelgti į lyginamosios konstitucinės teisės ir tarptautinės teisės suderinimo metodologinius pagrindus. Konvencijos nuostatos galėtų būti pripažintos prieštaraujančiomis Konstitucijai, jeigu:

1) Konstitucija nustatytų išsamų ir baigtinį teisių ir laisvių sąrašą, o Konvencija nustatytų kokias nors kitas teises ir laisves;

2) Konstitucija draustų kokius nors veiksmus, o Konvencija apibrėžtų šiuos veiksmus kaip vienokią ar kitokią teisę arba laisvę;

3) kokia nors Konvencijos nuostata negalėtų būti taikoma Lietuvos Respublikos teisės sistemoje dėl to, kad ji nesutampa su kokia nors Konstitucijos nuostata.

1) Remiantis Konstitucijos ir Konvencijos bendrąja analize galima teigti, kad nei Konstitucijoje, nei Konvencijoje nėra išsamaus ir baigtinio žmogaus teisių ir laisvių sąrašo. Tai patvirtina ir Konstitucijos 18 straipsnis, kuriame nustatyta, kad „žmogaus teisės ir laisvės yra prigimtinės“. Joks teisės aktas negali nustatyti prigimtinių teisių ir laisvių baigtinio sąrašo.

Konstitucijos ir Konvencijos normų suderinamumo (santykio) aiškinimas turi būti prasminis, loginis, o ne tik pažodinis. Vien tik pažodinis žmogaus teisių aiškinimas yra nepriimtinas žmogaus teisių apsaugos prigimčiai. <...>

<...>

<...>

Tai, kad pagrindinės žmogaus teisės, laisvės ir jų garantijos vienokia ar kitokia žodine forma suformuluotos Konstitucijoje, dar neleidžia teigti, jog šios formuluotės visais atvejais yra absoliučios jų taikymo prasme. Įstatymu žmogaus teisės, laisvės ir jų garantijos gali būti suformuluotos plačiau, negu jos pažodžiui išreikštos konkrečiame Konstitucijos straipsnyje ar jo dalyje. Taigi platesnis jų taikymas įmanomas, jeigu jį numato kitas teisės aktas, turintis įstatymo galią (šiuo atveju – Konvencija ir jos protokolai). Čia lemiamą reikšmę turi Konstitucijos 138 straipsnio trečioji dalis, nustatanti Seimo ratifikuotų tarptautinių sutarčių inkorporavimo, taigi ir jų taikymo tolygiai su įstatymais, principą Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje.

Taigi Konvencijos nuostatos, apibrėžiančios žmogaus teises ir laisves, gali būti taikomos kartu su Konstitucijos nuostatomis, jeigu jos pastarosioms neprieštarauja.

2) Konstitucinis Teismas, atlikęs tekstų bendrąją analizę, pažymi, jog jokia Konstitucijos ir Konvencijos žmogaus teisės ir laisvės įtvirtinanti nuostata neleidžia teigti, kad Konstitucija draudžia kokius nors veiksmus, o Konvencija apibrėžia šiuos veiksmus kaip vienokią ar kitokią teisę arba laisvę.

Vertinant Konstitucijos ir Konvencijos normų sąveiką ir šių normų tarpusavio sąveikos interpretavimo ribas negalima neatsižvelgti į Konstitucijos 6 straipsnio pirmosios dalies nuostatą, kad „Konstitucija yra vientisas ir tiesiogiai taikomas aktas“. Konstitucinis Teismas pabrėžia, jog Konstitucijos vieningumas pirmiausia reiškia tai, kad konstitucinės nuostatos yra susijusios ne tik

formaliai, pagal Konstitucijos normų išdėstymo struktūrą, bet ir pagal jų turinį. Šis normų vienin-gumas reiškia, kad tiek Konstitucijos preambulė, tiek jos skirsniai bei straipsniai sudaro prasmingą Konstitucijos visumą. Konstitucijos, kaip vientiso ir tiesiogiai taikomo akto, prasmės reikšmin-gumas yra išskirtinis tada, kai vertinamos konstitucinės nuostatos dėl žmogaus teisių ir laisvių. Akivaizdu, kad interpretuojant konkrečios konstitucinės nuostatos turinį daugeliu atvejų negalima jo aiškinti atsietai nuo kitų Konstitucijos nuostatų. Ypač svarbu į tai atsižvelgti tais atvejais, kai kalbama apie Konstitucijos skirsnius „Žmogus ir valstybė“, „Visuomenė ir valstybė“, „Tautos ūkis ir darbas“ bei kitus, kuriuose yra įtvirtintos konstitucinių žmogaus teisių ir laisvių įgyvendinimo garantijos ir teisinės priemonės.

3) Konstitucinis Teismas pažymi, kad atsakyti į klausimą dėl konkrečių Konvencijos nuostatų suderinamumo su konkrečiais Konstitucijos straipsniais galima tik išanalizavus šias konkrečias normas.

<...>

<...> tai, jog Konstitucija neįtvirtina kokių nors žmogaus teisių, laisvių ar jų garantijų arba jas kiek kitaip formuluoja, dar nereiškia, kad tokios teisės, laisvės ar jų įgyvendinimo priemonės apskritai negali būti garantuojamos Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje. Jos gali būti ir paprastai yra nu-matytos kituose teisės aktuose ir yra įgyvendinamos juos taikant. Atskirai imant, tai taip pat gali būti užtikrinta Konstitucijos 138 straipsnio trečiosios dalies pagrindu taikant Konvenciją. Konvencijos nuostatos negalėtų būti taikomos tik tuo atveju, jeigu jos pagal turinį prieštarautų Konstitucijai.

Valstybės tarptautinių įsipareigojimų įgyvendinimo užtikrinimas; tarptautinių sutarčių galia Lietuvos teisės sistemoje (Konstitucijos 138 straipsnis 3 dalis)

Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 17 d. nutarimas

Lietuvos Respublikos teisinė sistema grindžiama tuo, kad Konstitucijai neturi prieštarauti joks įstatymas ar kitas teisės aktas, taip pat ir Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys, nes Konstitucijos 7 straipsnio pirmojoje dalyje nustatyta: „Negalioja joks įstatymas ar kitas aktas priešingas Konstitu-cijai“. Ši konstitucinė nuostata pati savaime negali padaryti negaliojančiais įstatymo ar tarptautinės sutarties, bet ji reikalauja, kad jų nuostatos neprieštarautų Konstitucijos nuostatoms. Priešingu atveju Lietuvos Respublika negalėtų užtikrinti tarptautinių sutarčių šalių teisių, kylančių iš sutarčių, teisinės gynybos, o tai savo ruožtu trukdytų įgyvendinti įsipareigojimus pagal sudarytas tarptautines sutartis. <...> svarbu, kad įstatymuose būtų nustatyta nuosekli tarptautinių sutarčių sudarymo, vykdymo ir nutraukimo tvarka, kuri atitiktų Konstitucijos nuostatas dėl tarptautinių sutarčių <...>.

<...>

Konstitucijos 138 straipsnio trečiojoje dalyje nustatyta: „Tarptautinės sutartys, kurias ratifi-kavo Lietuvos Respublikos Seimas, yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis“, o įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių“ 12 straipsnyje teigiama: „Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys turi Lietuvos Respublikos teritorijoje įstatymo galią.“

<...> Konstitucijos 138 straipsnis <...> leidžia teigti, jog Lietuvos Respublikoje pasirinkta tarptautinės ir vidaus teisės derinimo sistema yra grindžiama taisykle, kad tarptautinės sutartys transformuojamos šalies teisinėje sistemoje (inkorporuojamos į ją). Toks tarptautinių sutarčių įgy-vendinimo būdas yra įtvirtintas <...> Konstitucijoje <...>.

<...>

<...> Seimo ratifikuotos sutartys įgyja įstatymo galią. <...> [Konstitucinio Teismo] 1995 m. sausio 24 d. išvadoje <...> pažymėta: „Ši konstitucinė nuostata Konvencijos atžvilgiu reiškia, kad ratifikuota ir įsigaliojusi ji taps sudedamąja Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalimi ir kartu turės būti taikoma kaip ir Lietuvos Respublikos įstatymai.“ Tai taikytina ne tik minėtai Konvenci-jai, bet ir visoms ratifikuotoms Lietuvos Respublikos tarptautinėms sutartims <...>.

<...> Konstitucijos 138 straipsnyje kalbama tik apie vieną Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių rūšį – Seimo ratifikuotas sutartis <...>. <...> Konstitucinis Teismas pažymi, kad tarptauti-nių sutarčių klasifikavimas į atskiras rūšis yra objektyvus reiškinys, kuris turi savo teisinį loginį ir konstitucinį pagrindimą. Pagal Konstituciją tik įstatymų leidėjas ratifikavimo būdu gali spręsti, kuris tarptautinės teisės aktas yra Lietuvos Respublikos teisinės sistemos sudedamoji dalis, turinti įstatymo

galią. Seimas turi įstatymų leidybos teisę, jokiai kitai valstybės valdžios institucijai įstatymų leidyba nėra deleguojama. Pripažinus, kad ir neratifikuotos tarptautinės sutartys turi įstatymo galią, būtų paneigiama Seimo prerogatyva leisti įstatymus. Svarbu ir tai, kad sutartys, kurios turi būti ratifikuotos, turi esminę reikšmę tolesniam teisinės sistemos kūrimui. Todėl <...> įstatymo <...> nuostata, jog įstatymo galią turi „Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys“, t. y. ir Seimo neratifikuotos tarptautinės sutartys, nepagrįstai išplečia jų juridinę galią Lietuvos Respublikos teisės šaltinių sistemoje. <...>

Konstitucinis Teismas taip pat pažymi, kad po Konstitucijos įsigaliojimo sudarytų ir įsigaliojusių, bet neratifikuotų Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių teisinė galia nelieka nepažeista <...>. Jos turi kiekvienam teisės aktui būdingą teisinių santykių subjektams privalomąją galią. Tačiau jų juridinė galia nuo ratifikuotų sutarčių skiriasi tuo, kad jos neturi prieštarauti ne tik Konstitucijai, bet ir įstatymams.

Tarptautiniai tarpžinybiniai susitarimai neturi teisės šaltinio galios

Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 17 d. nutarimas

<...> ministerijų ir Vyriausybės įstaigų susitarimai dėl bendradarbiavimo su atitinkamomis užsienio valstybių įstaigomis <...> nesukuria Lietuvos Respublikai tarptautinių įsipareigojimų ir todėl nėra tarptautinės sutartys Vienos konvencijos 2 straipsnio 1a punkto prasme <...>. <...> minėtiems susitarimams nereikia specialių įgaliojimų, taigi jie neturi teisės šaltinio galios nei tarptautinės teisės, nei Lietuvos Respublikos teisės požiūriu.

Tarptautinės ir vidaus teisės derinimas; tarptautinių sutarčių galia Lietuvos teisės sistemoje (Konstitucijos 138 straipsnio 3 dalis)

Konstitucinio Teismo 1997 m. gruodžio 18 d. nutarimas

Konstitucijos 138 straipsnio trečiojoje dalyje nustatyta: „Tarptautinės sutartys, kurias ratifikavo Lietuvos Respublikos Seimas, yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis.“ Tai reiškia, kad Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas Lietuvos Respublikoje turi įstatymo galią. Lietuvos ir tarptautinės teisės derinimo pagrindinius principus suformulavo Konstitucinis Teismas išvadoje „Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 4, 5, 9, 14 straipsnių ir jos Ketvirtojo protokolo 2 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Teismas konstatavo, jog Lietuvoje taikoma paralelinė tarptautinės ir vidaus teisės derinimo sistema, kuri grindžiama taisykle, kad tarptautinės sutartys transformuojamos šalies teisės sistemoje (inkorporuojamos į ją).

Lietuvos valstybė pripažįsta tarptautinės teisės principus ir normas (Konstitucijos 135 straipsnio 1 dalis, 138 straipsnio 3 dalis)

Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas

Konstitucijos 135 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad Lietuvos Respublika, įgyvendindama užsienio politiką, vadovaujasi visuotinai pripažintais tarptautinės teisės principais ir normomis, siekia užtikrinti šalies saugumą ir nepriklausomybę, piliečių gerovę ir pagrindines teises bei laisves, prideda prie teisė ir teisingumu pagrįstos tvarkos.

Konstitucijos 138 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad tarptautinės sutartys, kurias ratifikavo Lietuvos Respublikos Seimas, yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis.

Interpretuojant šiuos Konstitucijos straipsnius pažymėtina, kad Lietuvos valstybė, pripažindama tarptautinės teisės principus ir normas, šalies gyventojams negali taikyti iš esmės kitokių standartų. Save laikydama lygiateise tarptautinės bendrijos nare, ji savo valia priima ir pripažįsta šiuos principus bei normas, jos papročius, dėsningai integruojasi į pasaulio kultūrą ir tampa natūralia jos dalimi.

Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija kaip teisės aiškinimo šaltinis

Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas

<...> Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencija kaip teisės aiškinimo šaltinis yra aktuali ir Lietuvos teisės aiškinimui ir taikymui.

Seimo ratifikuotos sutartys turi įstatymo galią (Konstitucijos 138 straipsnio 3 dalis)

Konstitucinio Teismo 2002 m. balandžio 25 d. sprendimas (pakartota 2004 m. balandžio 7 d. sprendime)

Konstitucijos 138 straipsnio 3 dalyje nustatyta:

„Tarptautinės sutartys, kurias ratifikavo Lietuvos Respublikos Seimas, yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis.“

Aiškindamas šią Konstitucijos nuostatą, Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad ji reiškia, jog Seimo ratifikuotos sutartys įgyja įstatymo galią (Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 17 d. nutarimas).

Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija kaip teisės aiškinimo šaltinis

Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas (pakartota 2002 m. spalio 23 d., 2003 m. kovo 24 d., 2003 m. liepos 4 d., 2005 m. rugsėjo 29 d. nutarimuose)

<...> Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija, kaip teisės aiškinimo šaltinis, yra aktuali ir Lietuvos teisės aiškinimui bei taikymui (Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas).

Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija kaip teisės aiškinimo šaltinis

Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas (pakartota 2008 m. gegužės 28 d. nutarime)

Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą yra konstatavęs, kad Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija, kaip teisės aiškinimo šaltinis, yra svarbi ir Lietuvos teisės aiškinimui bei taikymui.

Tarptautinių sutarčių galia Lietuvos teisės sistemoje (Konstitucijos 135 straipsnio 1 dalis, 138 straipsnio 3 dalis)

Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas

<...> pagal Konstitucijos 138 straipsnio 3 dalį tarptautinės sutartys, kurias ratifikavo Seimas, yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis.

Pagal Konstitucijos 135 straipsnio 1 dalį Lietuvos Respublika, įgyvendindama užsienio politiką, vadovaujasi visuotinai pripažintais tarptautinės teisės principais ir normomis, siekia užtikrinti šalies saugumą ir nepriklausomybę, piliečių gerovę ir pagrindines jų teises bei laisves, prisideda prie teise ir teisingumu pagrįstos tarptautinės tvarkos kūrimo.

Paminėtina ir tai, kad Lietuvos valstybės ištikimybė visuotinai pripažintiems tarptautinės teisės principams buvo deklaruota dar 1990 m. kovo 11 d. priimtame Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos akte „Dėl Lietuvos Nepriklausomos Valstybės atstatymo“. Vadinasi, sava valia priisiimtų tarptautinių įsipareigojimų laikymasis, pagarba visuotinai pripažintiems tarptautinės teisės principams (taip pat ir *pacta sunt servanda* principui) yra atkurtos nepriklausomos Lietuvos valstybės teisinė tradicija ir konstitucinis principas.

Pažymėtina, jog Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad Seimo ratifikuotos tarptautinės sutartys įgyja įstatymo galią (Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada, 1995 m. spalio 17 d. nutarimas, 2002 m. balandžio 25 d., 2004 m. balandžio 7 d. sprendimai).

Ši doktrininė nuostata negali būti aiškinama kaip reiškianti, esą Lietuvos Respublika gali nesilaikyti savo tarptautinių sutarčių, jeigu jos įstatymuose ar konstituciniuose įstatymuose yra nustatytas kitoks teisinis reguliavimas negu nustatytasis tarptautinėmis sutartimis. Priešingai, Konstitucijoje įtvirtintas principas, kad Lietuvos Respublika laikosi sava valia priisiimtų tarptautinių įsipareigojimų, gerbia visuotinai pripažintus tarptautinės teisės principus, suponuoja tai, kad tais atvejais, kai nacionaliniuose teisės aktuose (*inter alia* įstatymuose ar konstituciniuose įstatymuose) nustatomas toks teisinis reguliavimas, kuris konkuruoja su nustatytu tarptautinėje sutartyje, turi būti taikoma tarptautinė sutartis.

Europos Sąjungos teisės aktų galia Lietuvos teisės sistemoje (Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ 2 dalis)

Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas

Pagal Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ 2 dalį Europos Sąjungos teisės normos yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis; jei-

gu tai kyla iš sutarčių, kuriomis grindžiama Europos Sąjunga, Europos Sąjungos teisės normos taikomos tiesiogiai, o teisės normų kolizijos atveju jos turi viršenybę prieš Lietuvos Respublikos įstatymus ir kitus teisės aktus.

Taigi Konstitucijoje ne tik yra įtvirtintas principas, kad tais atvejais, kai nacionalinis teisės aktas nustato tokį teisinį reguliavimą, kuris konkuruoja su nustatytoju tarptautinėje sutartyje, turi būti taikoma tarptautinė sutartis, bet ir – Europos Sąjungos teisės atžvilgiu – yra *expressis verbis* nustatyta kolizijos taisyklė, įtvirtinanti Europos Sąjungos teisės aktų taikymo pirmenybę tais atvejais, kai Europos Sąjungos teisės nuostatos, kylančios iš sutarčių, kuriomis grindžiama Europos Sąjunga, konkuruoja su teisiniu reguliavimu, nustatytoju Lietuvos nacionaliniuose teisės aktuose (nesvarbu, kokia jų teisinė galia), išskyrus pačią Konstituciją.

Tarptautinių sutarčių ir Europos Sąjungos teisės aktų galia Lietuvos teisės sistemoje (Konstitucijos 138 straipsnio 3 dalis, Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ 2 dalis)

Konstitucinio Teismo 2006 m. gruodžio 21 d. nutarimas

<...> pagal Konstitucijos 138 straipsnio 3 dalį tarptautinės sutartys, kurias ratifikavo Seimas, yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis.

Europos Sąjungos teisės atžvilgiu Lietuvos Respublikos konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ (kuris yra Konstitucijos sudedamoji dalis) 2 dalies nuostatoje „Europos Sąjungos teisės normos yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis“ ir „Jeigu tai kyla iš sutarčių, kuriomis grindžiama Europos Sąjunga, Europos Sąjungos teisės normos taikomos tiesiogiai, o teisės normų kolizijos atveju jos turi viršenybę prieš Lietuvos Respublikos įstatymus ir kitus teisės aktus“ yra *expressis verbis* nustatyta kolizijos taisyklė, įtvirtinanti Europos Sąjungos teisės aktų taikymo pirmenybę tais atvejais, kai Europos Sąjungos teisės nuostatos, kylančios iš sutarčių, kuriomis grindžiama Europos Sąjunga, konkuruoja su teisiniu reguliavimu, nustatytoju Lietuvos nacionaliniuose teisės aktuose (nesvarbu, kokia jų teisinė galia), išskyrus pačią Konstituciją (Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas). Konstitucijoje taip pat yra įtvirtintas principas, kad tais atvejais, kai nacionalinis teisės aktas (aišku, išskyrus pačią Konstituciją) nustato tokį teisinį reguliavimą, kuris konkuruoja su nustatytoju tarptautinėje sutartyje, turi būti taikoma tarptautinė sutartis.

Europos Žmogaus Teisių Teismo ir Europos Bendrijų Teisingumo Teismo bei Pirmosios instancijos teismo jurisprudencija kaip teisės aiškinimo šaltinis

Konstitucinio Teismo 2006 m. gruodžio 21 d. nutarimas (pakartota 2007 m. gegužės 15 d. nutarime)

Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą yra konstatavęs, kad Europos Žmogaus Teisių Teismo <...> jurisprudencija, kaip teisės aiškinimo šaltinis, yra svarbi ir Lietuvos teisės aiškinimui bei taikymui. Tai pasakytina ir apie Europos Bendrijų Teisingumo Teismo ir Europos Bendrijų Pirmosios instancijos teismo jurisprudenciją.

Europos Sąjungos teisės aktų galia Lietuvos teisės sistemoje (Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ 2 dalis)

Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 8 d. sprendimas

Lietuvos Respublikos Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ (kuris yra Konstitucijos sudedamoji dalis) 2 dalyje nustatyta, kad Europos Sąjungos teisės normos yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis ir kad jeigu tai kyla iš sutarčių, kuriomis grindžiama Europos Sąjunga, Europos Sąjungos teisės normos taikomos tiesiogiai, o teisės normų kolizijos atveju jos turi viršenybę prieš Lietuvos Respublikos įstatymus ir kitus teisės aktus.

Konstitucinis Teismas yra išaiškinęs, kad šiose nuostatoje yra *expressis verbis* nustatyta kolizijos taisyklė, įtvirtinanti Europos Sąjungos teisės aktų taikymo pirmenybę tais atvejais, kai Europos Sąjungos teisės nuostatos, kylančios iš sutarčių, kuriomis grindžiama Europos Sąjunga, konkuruoja su teisiniu reguliavimu, nustatytoju Lietuvos nacionaliniuose teisės aktuose (nesvarbu, kokia

jų teisinė galia), išskyrus pačią Konstituciją (Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d., 2006 m. gruodžio 21 d. nutarimai).

Europos Sąjungos teisės aktų galia Lietuvos teisės sistemoje (Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ 2 dalis); Europos Bendrijų Teisingumo Teismo jurisprudencija kaip teisės aiškinimo šaltinis

Konstitucinio Teismo 2008 m. gruodžio 4 d. nutarimas

<...> pagal Konstitucijos sudedamosios dalies – Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ 2 dalį Europos Sąjungos teisės normos yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis.

<...> Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad Konstitucijoje Europos Sąjungos teisės atžvilgiu yra *expressis verbis* nustatyta kolizijos taisyklė, įtvirtinanti Europos Sąjungos teisės aktų taikymo pirmenybę tais atvejais, kai Europos Sąjungos teisės nuostatos, kylančios iš sutarčių, kuriomis grindžiama Europos Sąjunga, konkuruoja su teisiniu reguliavimu, nustatytu Europos nacionaliniuose teisės aktuose (nesvarbu, kokia jų teisinė galia), išskyrus pačią Konstituciją (2006 m. kovo 14 d., 2006 m. gruodžio 21 d. nutarimai, 2007 m. gegužės 8 d. sprendimas).

<...>

<...> Europos Bendrijų Teisingumo Teismo jurisprudencija, kaip teisės aiškinimo šaltinis, yra svarbi ir Lietuvos teisės aiškinimui bei taikymui (Konstitucinio Teismo 2006 m. gruodžio 21 d., 2007 m. gegužės 15 d. nutarimai).

Europos Bendrijų Teisingumo Teismo jurisprudencija kaip teisės aiškinimo šaltinis

Konstitucinio Teismo 2009 m. kovo 27 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas ne kartą yra pažymėjęs, kad Europos Bendrijų Teisingumo Teismo <...> jurisprudencija, kaip teisės aiškinimo šaltinis, yra svarbi ir Lietuvos teisės aiškinimui bei taikymui (Konstitucinio Teismo 2006 m. gruodžio 21 d., 2007 m. gegužės 15 d., 2008 m. gruodžio 4 d. nutarimai).

1.8.4.4. Konstituciniai įstatymai

Konstituciniai įstatymai, jų priėmimo ir keitimo tvarka (Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalis)²

Konstitucinio Teismo 1993 m. lapkričio 8 d. nutarimas

Lietuvos Respublikos Konstitucija nustato nevienodą balsų daugumą įstatymams priimti. Pagal Konstitucijos 69 straipsnio antrąją dalį, įstatymai laikomi priimtais, jeigu už juos balsavo dauguma posėdyje dalyvaujančių Seimo narių. Konstitucinių įstatymų priėmimo tvarka yra apibrėžta minėto straipsnio trečiojoje dalyje: jie priimami, jeigu už juos balsuoja daugiau kaip pusė visų Seimo narių, o keičiami ne mažesne kaip 3/5 visų Seimo narių balsų dauguma.

<...> Prie konstitucinių įstatymų Konstitucijoje pirmiausia priskirti 150 straipsnyje nurodyti įstatymai. Išvardyti kitus konstitucinius įstatymus pavedama tik Seimui. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 69 straipsnio trečiojoje dalyje nustatyta: „Konstitucinių įstatymų sąrašą 3/5 Seimo narių balsų dauguma nustato Seimas.“ Vadinasi, tik šia tvarka patvirtinus konstitucinių įstatymų sąrašą jame įrašyti įstatymai galės būti traktuojami kaip konstituciniai įstatymai, tik šiems įstatymams turės būti taikoma Konstitucijoje nustatyta jų priėmimo ir keitimo kvalifikuota balsų dauguma taisyklė. Kol tokio konstitucinių įstatymų sąrašo nėra, minėta konstitucinių įstatymų priėmimo tvarka negali būti taikoma nė vieno įstatymo priėmimui, išskyrus įstatymą, kuriuo nustatomas konstitucinių įstatymų sąrašas. Juo labiau nepagrįsti argumentai, kad paprasto įstatymo pataisos ir papildymai būtų priimami pagal konstitucinių įstatymų priėmimo taisykles.

Minėta įstatymų priėmimo ir keitimo tvarka netaikoma Konstitucijos pataisoms, kurios taip pat gali būti vadinamos konstituciniais įstatymais. Jų pateikimo, svarstymo ir priėmimo procedūros reglamentuojamos Lietuvos Respublikos Konstitucijos XIV skirsnyje „Konstitucijos keitimas“.

² Atkreiptinas dėmesys į tai, kad konstitucinių įstatymų samprata Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje kito.

Konstituciniai įstatymai, jų priėmimo ir keitimo tvarka (Konstitucijos 69, 72 straipsniai)*Konstitucinio Teismo 1994 m. gruodžio 1 d. nutarimas*

Konstituciniai įstatymai minimi Konstitucijos 69 ir 72 straipsniuose. Nuo kitų įstatymų jie pirmiausia skiriasi priėmimo ir keitimo tvarka. Konstituciniai įstatymai priimami, jeigu už juos balsuoja daugiau kaip pusė visų Seimo narių, o keičiami ne mažesne kaip 3/5 visų Seimo narių balsų dauguma. Tuo tarpu kiti įstatymai (įskaitant ir jų pakeitimus) laikomi priimtais, jeigu už juos balsavo dauguma Seimo narių, dalyvaujančių posėdyje. Be to, minėta konstitucinių įstatymų priėmimo ir keitimo tvarka yra susijusi su ypatingą jų vieta teisės sistemoje bei specifiniais konstitucinių įstatymų normų santykiais su konstitucinėmis normomis.

Konstitucijos 69 straipsnyje įtvirtinta: „Konstitucinių įstatymų sąrašą 3/5 Seimo narių balsų dauguma nustato Seimas.“ Išskyrus šią tvarką bei Konstitucijos pataisų darymo tvarką³⁾, kitokia konstitucinių įstatymų nustatymo procedūra Konstitucijoje nenumatyta. <...>

Taigi pagal Konstituciją konstitucinių įstatymų sąrašą nustato tik Seimas.

Konstitucinių įstatymų priėmimo ir keitimo tvarka (Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalis)*Konstitucinio Teismo 1994 m. gruodžio 22 d. nutarimas*

Konstitucijos 69 straipsnio trečiojoje dalyje nustatyta: „Konstitucinių įstatymų sąrašą 3/5 Seimo narių balsų dauguma nustato Seimas.“ Išskyrus šią tvarką, kitokia konstitucinių įstatymų nustatymo procedūra Konstitucijoje nenumatyta. Vadinasi, tik šia tvarka patvirtinus konstitucinių įstatymų sąrašą jame įrašyti įstatymai galės būti traktuojami kaip konstituciniai įstatymai ir tik šiems įstatymams turi būti taikoma Konstitucijoje nustatyta jų priėmimo ir keitimo tvarka. Tai konstatuota Konstitucinio Teismo 1993 m. lapkričio 8 d. nutarime <...> ir dar kartą patvirtinta Konstitucinio Teismo 1994 m. gruodžio 1 dienos nutarime.

Konstitucinių įstatymų priėmimo ir keitimo tvarka (Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalis)*Konstitucinio Teismo 2000 m. spalio 18 d. nutarimas*

Konstitucinių įstatymų priėmimo tvarka yra nustatyta Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje. <...> šie įstatymai priimami, jeigu už juos balsuoja daugiau kaip pusė visų Seimo narių, o keičiami ne mažesne kaip 3/5 visų Seimo narių balsų dauguma. Konstitucinių įstatymų sąrašą 3/5 Seimo narių balsų dauguma nustato Seimas.

Konstitucinis Teismas 1993 m. lapkričio 8 d. nutarime konstatavo, kad tik šia tvarka patvirtinus konstitucinių įstatymų sąrašą jame įrašyti įstatymai yra konstituciniai įstatymai, tik šiems įstatymams turi būti taikoma Konstitucijoje nustatyta jų priėmimo ir keitimo kvalifikuota balsų dauguma taisyklė. Taigi, jei įstatymas nėra įrašytas į konstitucinių įstatymų sąrašą, jo priėmimui negali būti taikoma konstitucinių įstatymų priėmimo tvarka, apibrėžta Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje.

Konstituciniai įstatymai, jų priėmimo ir keitimo tvarka (Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalis)*Konstitucinio Teismo 2001 m. balandžio 2 d. nutarimas*

<...> pagal Konstituciją konstituciniai yra tie įstatymai, kurie tiesiogiai nurodyti Konstitucijoje ir yra priimti Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje nustatyta tvarka, taip pat įstatymai, įrašyti į konstitucinių įstatymų sąrašą ir priimti Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje nustatyta tvarka.

Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje nustatyta: „Lietuvos Respublikos konstituciniai įstatymai priimami, jeigu už juos balsuoja daugiau kaip pusė visų Seimo narių, o keičiami ne mažesne kaip 3/5 visų Seimo narių balsų dauguma. Konstitucinių įstatymų sąrašą 3/5 Seimo narių balsų dauguma nustato Seimas.“

Konstituciniai įstatymai nuo kitų įstatymų skiriasi priėmimo ir keitimo tvarka. Ypatingą konstitucinių įstatymų vietą teisės aktų sistemoje lemia pati Konstitucija. Konstituciniai įstatymai negali būti keičiami ar panaikinami įstatymais. Taip užtikrinama, kad konstituciniais įstatymais sureguliuoti visuomeniniai santykiai įstatymais nebus reguliuojami kitaip, kad bus garantuojamas

³ Atkreiptinas dėmesys į tai, kad dabartinėje Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje Konstitucijos pataisus nelaikomos konstituciniais įstatymais.

didesnis konstituciniais įstatymais reguliuojamų visuomeninių santykių stabilumas. Kartu pažymėtina, kad konstituciniai įstatymai turi neprieštarauti Konstitucijai, o įstatymai turi neprieštarauti Konstitucijai ir konstituciniams įstatymams. Ar konstitucinis įstatymas neprieštarauja Konstitucijai arba įstatymas – konstituciniam įstatymui, pagal Konstituciją sprendžia Konstitucinis Teismas.

Konstituciniai įstatymai, jų priėmimo ir keitimo tvarka (Konstitucijos 47 straipsnio (1996 m. birželio 20 d. redakcija) 2 dalis, 69 straipsnio 3 dalis)

Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas

Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje nustatyta: „Lietuvos Respublikos konstituciniai įstatymai priimami, jeigu už juos balsuoja daugiau kaip pusė visų Seimo narių, o keičiami ne mažesne kaip 3/5 visų Seimo narių balsų dauguma. Konstitucinių įstatymų sąrašą 3/5 Seimo narių balsų dauguma nustato Seimas.“

Konstitucinis Teismas 2001 m. balandžio 2 d. nutarime konstatavo, kad konstituciniai įstatymai nuo kitų įstatymų skiriasi priėmimo ir keitimo tvarka. Ypatinę konstitucinių įstatymų vietą teisės aktų sistemoje lemia pati Konstitucija. Konstituciniai įstatymai negali būti keičiami ar panaikinami įstatymais. Taip užtikrinama, kad konstituciniais įstatymais sureguliuoti visuomeniniai santykiai nebus reguliuojami kitaip, kad bus garantuojamas didesnis konstituciniais įstatymais reguliuojamų visuomeninių santykių stabilumas. Konstituciniai įstatymai turi neprieštarauti Konstitucijai, o įstatymai turi neprieštarauti Konstitucijai ir konstituciniams įstatymams.

Taigi konstituciniai įstatymai teisės aktų hierarchijoje turi žemesnę galią nei pati Konstitucija. Konstituciniu įstatymu negali būti apribota Konstitucijos ar kurių nors jos nuostatų galia, juo *inter alia* negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuriuo būtų apribota ar paneigta galimybė tiesiogiai taikyti Konstituciją.

Aiškindamas Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje nustatytą teisinį reguliavimą Konstitucinis Teismas 1993 m. lapkričio 8 d. nutarime konstatavo, kad tik šioje dalyje nustatyta tvarka patvirtintus konstitucinių įstatymų sąrašą jame įrašyti įstatymai galės būti traktuojami kaip konstituciniai įstatymai, tik šiems įstatymams turės būti taikoma Konstitucijoje nustatyta jų priėmimo kvalifikuota balsų dauguma taisyklė. Kol tokio konstitucinių įstatymų sąrašo nėra, minėta konstitucinių įstatymų priėmimo tvarka negali būti taikoma nė vieno įstatymo priėmimui, išskyrus įstatymą, kuriuo nustatomas konstitucinių įstatymų sąrašas.

Dėl to, kad pagal Konstituciją konstituciniai įstatymai negali būti keičiami ar panaikinami ne konstituciniais (t. y. paprastais) įstatymais, taip pat dėl to, kad įstatymai turi neprieštarauti Konstitucijai ir konstituciniams įstatymams, pagal Konstituciją konstitucinių įstatymų sąrašas tegali būti nustatomas konstituciniu įstatymu. Pagal Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalį toks konstitucinis įstatymas turi būti priimamas 3/5 Seimo narių balsų dauguma.

Konstitucinis Teismas 1994 m. gruodžio 22 d. nutarime konstatavo, kad, išskyrus Konstitucijos 69 straipsnyje nustatytą tvarką, kitokia konstitucinių įstatymų nustatymo procedūra Konstitucijoje nenumatyta.

Konstitucijoje įtvirtinta konstitucinių įstatymų samprata pasikeitė 1996 m. birželio 20 d. priėmus Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio pakeitimo įstatymą <...>.

<...> Konstitucijos 47 straipsnio 2 dalyje *expressis verbis* įtvirtinta, jog tam tikri šioje dalyje nurodyti visuomeniniai santykiai reguliuotini konstituciniu įstatymu.

Konstitucinis Teismas 2001 m. balandžio 2 d. nutarime konstatavo, kad pagal Konstituciją konstituciniai yra tie įstatymai, kurie tiesiogiai nurodyti Konstitucijoje ir yra priimti Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje nustatyta tvarka, taip pat įstatymai, įrašyti į konstitucinių įstatymų sąrašą ir priimti Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje nustatyta tvarka.

Tai, kad kai kurie konstituciniai įstatymai gali būti tiesiogiai nurodyti Konstitucijoje, suponuoja Seimo konstitucinę pareigą šiuos konstitucinius įstatymus priimti paisant Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje nustatyto daugiau kaip pusės visų Seimo narių balsų daugumos reikalavimo, o juos keisti paisant ne mažesnės kaip 3/5 visų Seimo narių balsų daugumos reikalavimo.

<...> Pagal Konstituciją tol, kol konstitucinis įstatymas, kuriuo nustatomas konstitucinių įstatymų sąrašas, nėra priimtas, Seimas neturi įgaliojimų priimti jokio konstitucinio įstatymo, nebent

tas konstitucinis įstatymas būtų tiesiogiai nurodytas pačioje Konstitucijoje arba tai būtų konstitucinis įstatymas, kuriuo nustatomas konstitucinių įstatymų sąrašas.

<...>

<...> konstitucinių įstatymų konstitucinė samprata suponuoja tai, kad tik į konstitucinių įstatymų sąrašą įrašyti konstituciniai įstatymai, išskyrus tiesiogiai nurodytuosius pačioje Konstitucijoje bei konstitucinį įstatymą, kuriuo nustatomas konstitucinių įstatymų sąrašas, gali būti traktuojami kaip konstituciniai įstatymai ir tik jų priėmimui gali būti taikomos Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje nustatytos taisyklės.

Konstituciniai įstatymai, jų priėmimo ir keitimo tvarka (Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalis)

Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas

Pagal Konstituciją konstituciniai yra: 1) konstituciniai įstatymai, tiesiogiai nurodyti Konstitucijoje ir priimti Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje nustatyta tvarka; 2) konstituciniai įstatymai, įrašyti į konstitucinių įstatymų sąrašą ir priimti Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje nustatyta tvarka.

Tai, kad kai kurie konstituciniai įstatymai gali būti tiesiogiai nurodyti Konstitucijoje, suponuoja Seimo konstitucinę pareigą šiuos konstitucinius įstatymus priimti paisant Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje nustatyto daugiau kaip pusės visų Seimo narių balsų daugumos reikalavimo, o juos keisti paisant ne mažesnės kaip 3/5 visų Seimo narių balsų daugumos reikalavimo (Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas).

Ypatingą konstitucinių įstatymų vietą teisės aktų sistemoje lemia pati Konstitucija. Konstituciniai įstatymai negali būti keičiami ar panaikinami įstatymais. Taip užtikrinama, kad konstituciniais įstatymais sureguliuoti visuomeniniai santykiai įstatymais nebus reguliuojami kitaip, kad bus garantuojamas didesnis konstituciniais įstatymais reguliuojamų visuomeninių santykių stabilumas (Konstitucinio Teismo 2001 m. balandžio 2 d., 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimai).

<...>

<...> konstitucinis įstatymas negali būti pakeičiamas paprastuoju įstatymu – pagal Konstituciją jis gali būti pakeičiamas tik konstituciniu įstatymu.

Seimo pareiga išleisti Konstitucijoje tiesiogiai nurodytą konstitucinį įstatymą (Konstitucijos 47 straipsnio (1996 m. birželio 20 d. redakcija) 2 dalis, 47 straipsnio (2003 m. sausio 23 d. redakcija) 3 dalis)

Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas

<...> Seimas turėjo pareigą išleisti konstitucinį įstatymą, reglamentuojantį Konstitucijos 47 straipsnio 2 dalyje (1996 m. birželio 20 d. redakcija) nurodytus santykius.

<...>

Seimas 2003 m. sausio 23 d. priėmė Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio pakeitimo įstatymą, kurio 1 straipsniu buvo pakeistas Konstitucijos 47 straipsnis (1996 m. birželio 20 d. redakcija).

<...>

<...> pagal Konstituciją Seimui kilo pareiga išleisti konstitucinį įstatymą, reglamentuojantį Konstitucijos 47 straipsnio 3 dalyje (2003 m. sausio 23 d. redakcija) nurodytus santykius.

1.8.4.5. Įstatymai

1.8.4.5.1. Įstatymo samprata ir galia

Įstatymo samprata

Konstitucinio Teismo 1994 m. sausio 19 d. nutarimas

Įstatymas yra <...> Konstitucijos ir Seimo statuto nustatyta tvarka išleistas pirminis teisinis aktas, išreiškiantis įstatymo leidėjo valią ir turintis aukščiausiąją teisinę galią. Todėl įstatymas gali būti pakeistas arba jo galiojimas gali būti panaikintas ne kitaip, kaip išleidus kitą įstatymą arba Konstituciniam Teismui pripažinus jį prieštaraujančiu Konstitucijai. Visi kiti teisės aktai turi būti priimami remiantis įstatymais ir negali jiems prieštarauti, t. y. turi būti poįstatyminiai. <...>

<...>

<...> Teisės moksle, kitų valstybių įstatymų leidybos praktikoje yra žinomi vadinamieji programiniai įstatymai. Tokių įstatymų forma ir galimas jų turinys yra nustatomas konstitucijose. Programiniai įstatymai nustato valstybės ekonominės ir socialinės veiklos tikslus, bet ne teisės normas, reguliuojančias teisinių santykių subjektų elgesį. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje nėra numatyti programiniai įstatymai kaip speciali įstatymų forma, todėl visi įstatymai vertintini kaip faktinio galiojimo pirminiai teisės aktai, kurie privalomi visiems teisinių santykių subjektams.

Įstatymo samprata

Konstitucinio Teismo 1994 m. birželio 27 d. nutarimas

<...> Įgyvendindamas valstybės valdžią, įstatymų leidėjas leidžia įstatymus, kurie yra pirminiai teisės aktai, išreiškiantys įstatymų leidėjo valią ir turintys aukščiausiąją teisinę galią.

Įstatymo samprata

Konstitucinio Teismo 1994 m. liepos 22 d. nutarimas

Įstatymas yra Konstitucijos ir kitų įstatymų nustatyta tvarka išleistas pirminis teisės aktas, išreiškiantis įstatymų leidėjo valią ir turintis aukščiausiąją teisinę galią.

Įstatymo samprata

Konstitucinio Teismo 1997 m. gegužės 29 d. nutarimas

Teisės doktrinoje yra visuotinai pripažinta, kad teisės aktai skirstomi į įstatymus ir poįstatyminius aktus.

<...>

Konstitucinis Teismas 1994 m. sausio 19 d. nutarime yra konstatavęs: „Įstatymas yra Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir Seimo statuto nustatyta tvarka išleistas pirminis teisinis aktas, išreiškiantis įstatymo leidėjo valią ir turintis aukščiausiąją teisinę galią. Todėl įstatymas gali būti pakeistas arba jo galiojimas gali būti panaikintas ne kitaip, kaip išleidus kitą įstatymą arba Konstituciniam Teismui pripažinus jį prieštaraujančiu Konstitucijai. Visi kiti teisės aktai turi būti priimami remiantis įstatymais ir negali jiems prieštarauti, t. y. turi būti poįstatyminiai. <...>“

Įstatymo privalomoji galia

Konstitucinio Teismo 1998 m. balandžio 21 d. nutarimas

Kol įstatymas galioja, jis yra privalomas visiems, neišskiriant įstatymų leidėjo.

1.8.4.5.2. Įstatymų viršenybė prieš poįstatyminius aktus

Įstatymų viršenybė prieš poįstatyminius aktus; deleguotoji įstatymų leidyba

Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 26 d. nutarimas

Konstitucijos 67 straipsnio 1 ir 2 punktuose yra įtvirtinta, kad įstatymus leidžia Seimas. Šalies teisės šaltinių sistemoje įstatymas yra pirminis teisės aktas, turintis aukščiausiąją teisinę galią. Ši galia grindžiama tuo, kad tautos įgalioto įstatymų leidėjo – Seimo priimtame įstatyme išreiškiama tautos valia svarbiausiais visuomenės gyvenimo klausimais. Įstatymų normose nustatomos bendro pobūdžio taisyklės, o poįstatyminiuose teisės aktuose jos gali būti detalizuojamos, reglamentuojama jų įgyvendinimo tvarka.

Siekis visas pagrindines taisykles įtvirtinti įstatymuose paprastai yra sunkiai įgyvendinamas. Daugelio demokratišnių valstybių teisės kūrimo praktika patvirtina neabejotinai reikšmingą vykdomosios valdžios organų vaidmenį kuriant nacionalinę teisę – jie leidžia poįstatyminius teisės aktus. Kai kuriose valstybėse (Italijoje, Prancūzijoje ir kt.) yra vadinamoji deleguojama įstatymų leidyba, kai įstatymų leidėjo pavedimu Vyriausybė gali leisti teisės aktus, turinčius įstatymo galią. <...> jeigu įstatymų leidybos delegavimas yra leidžiamas, kartu yra nustatomos atitinkamos ribos bei kitos konstitucinės garantijos.

Teisės leisti įstatymus delegavimas Vyriausybei turi būti legitiminis, t. y. pagrįstas valstybės konstitucijoje įtvirtintomis nuostatomis. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įstatymų leidybos delegavimas nenumatytas, todėl Vyriausybė gali priimti tik poįstatyminius teisės aktus.

Įstatymų ir poįstatyminių valdymo aktų reguliavimo ribos priklauso nuo daugelio veiksnių – teisės tradicijų, visuomenės politinės ir teisinės kultūros lygio, tačiau tiek teisės teorijos, tiek įstatymų leidybos praktikos požiūriu tam tikri visuomenės prioritetiniai dalykai turi būti reguliuojami tik įstatymais.

Teisės aktų hierarchija; deleguoti įstatymų leidyba

Konstitucinio Teismo 1996 m. gruodžio 19 d. nutarimas

Konstitucijos 67 straipsnis įtvirtina išimtinę Seimo teisę leisti įstatymus. Įstatymų normomis reguliuojami svarbiausi visuomenės gyvenimo klausimai. Konstitucijos 94 straipsnio 2 punkte nustatyta, kad Vyriausybė vykdo įstatymus ir kitus Seimo nutarimus. Vyriausybės priimti poįstatyminiai aktai detalizuoja ir sukonkretina įstatymo normas. Taigi pagrindiniai teisės aktų hierarchijos klausimai yra įtvirtinti Konstitucijoje.

Pažymėtina, kad Konstitucinis Teismas sprenddamas klausimą, ar Seimas gali pavesti Vyriausybei reguliuoti santykius, susijusius su žmogaus teisėmis ar laisvėmis, 1995 m. spalio 26 d. nutarime konstatavo:

„Teisės leisti įstatymus delegavimas Vyriausybei turi būti legitiminis, tai yra pagrįstas valstybės konstitucijoje įtvirtintomis nuostatomis. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įstatymų leidybos delegavimas nenumatytas, todėl Vyriausybė gali priimti tik poįstatyminius teisės aktus.

Įstatymų ir poįstatyminių valdymo aktų reguliavimo ribos priklauso nuo daugelio veiksnių – teisės tradicijų, visuomenės politinės ir teisinės kultūros lygio, tačiau tiek teisės teorijos, tiek įstatymų leidybos praktikos požiūriu tam tikri visuomenės prioritetiniai dalykai turi būti reguliuojami tik įstatymais. Demokratinėje visuomenėje prioritetas teikiamas žmogui, todėl viskas, kas susiję su pagrindinėmis žmogaus teisėmis ir laisvėmis, reguliuojama įstatymais. Tai ir žmogaus teisių ir laisvių patvirtinimas, ir jų turinio apibrėžimas, ir apsaugos bei gynimo teisinės garantijos, ir leistinas jų apribojimas, ir kt.“

Įstatymų viršenybė prieš poįstatyminius aktus

Konstitucinio Teismo 1997 m. gruodžio 3 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas, vertindamas įstatymo ir poįstatyminio akto santykį, ne kartą yra konstatavęs, kad poįstatyminių teisės aktu realizuojamos įstatymo normos, tačiau toks teisės aktas negali pakeisti paties įstatymo ir sukurti naujų bendro pobūdžio teisės normų, kurios savo galia konkuruotų su įstatymo normomis. Taip užtikrinamas konstitucinis įstatymų viršenybės poįstatyminių aktų atžvilgiu principas.

Įstatymų viršenybė prieš poįstatyminius aktus

Konstitucinio Teismo 1998 m. gegužės 6 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas ne kartą yra vertinęs įstatymo ir poįstatyminio akto tarpusavio santykių problemas. Antai 1994 m. sausio 19 d. nutarime jis pažymėjo, kad poįstatyminiu aktu yra realizuojamos įstatymo normos, tačiau toks teisės aktas negali pakeisti paties įstatymo ir sukurti naujų bendro pobūdžio teisės normų, kurios savo galia konkuruotų su įstatymo normomis. Vyriausybės nutarimu negalima keisti ar sąlygoti įstatymo normų, jų turinio. Kitaip būtų pažeistas konstitucinis įstatymų viršenybės poįstatyminių aktų atžvilgiu principas.

Įstatymų keitimas

Konstitucinio Teismo 1999 m. liepos 9 d. nutarimas

<...> įstatymas gali būti keičiamas tik įstatymu.

Deleguoti įstatymų leidyba

Konstitucinio Teismo 1999 m. liepos 9 d. nutarimas

<...> Konstitucijoje įstatymų leidybos delegavimas nenumatytas (Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 26 d. nutarimas).

Įstatymų viršenybė prieš poįstatyminius aktus

Konstitucinio Teismo 2000 m. balandžio 5 d. nutarimas (pakartota 2002 m. vasario 19 d. nutarime)

<...> įstatymas yra aukščiausią teisinę galią turintis teisės aktas. Vyriausybės nutarimas yra poįstatyminis teisės aktas, todėl jis negali prieštarauti įstatymui, jame negali būti teisės normų, kurios konkuruotų su įstatymo normomis. Tais atvejais, kai Vyriausybės nutarimas, kuriame yra įstatymui prieštaraujančių teisės normų, priimtas anksčiau negu įstatymas, – toks Vyriausybės nutarimas turi būti suderintas su vėliau priimto įstatymo normomis.

Įstatymų viršenybė prieš poįstatyminius aktus

Konstitucinio Teismo 2002 m. rugpjūčio 21 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą yra pažymėjęs, kad poįstatyminiu teisės aktu yra realizuojamos įstatymo normos, tačiau toks teisės aktas negali pakeisti paties įstatymo ir sukurti naujų bendro pobūdžio teisės normų, kurios konkuruotų su įstatymo normomis. Kitaip būtų pažeista Konstitucijoje įtvirtinta įstatymų viršenybė poįstatyminių aktų atžvilgiu.

Deleguoti įstatymų leidyba

Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 5 d. nutarimas

Konstitucinis valdžių padalijimo principas lemia, kad Lietuvoje nėra deleguotosios įstatymų leidybos (Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 26 d., 1996 m. gruodžio 19 d., 1999 m. birželio 3 d. nutarimai). Taigi Seimas pagal Konstituciją neturi teisės pavesti *inter alia* Vyriausybei realizuoti jo konstitucinės kompetencijos, o Vyriausybė negali tokio pavidimo priimti ir vykdyti.

Įstatymai ir poįstatyminiai teisės aktai

Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 5 d. nutarimas

Seimo išleistas įstatymas – tai Konstitucijos ir Seimo statuto nustatyta tvarka išleistas pirminis teisės aktas (Konstitucinio Teismo 1994 m. sausio 19 d., 1995 m. spalio 26 d., 1997 m. gegužės 29 d. nutarimai). Įstatymas gali būti pakeistas arba jo galiojimas gali būti panaikintas ne kitaip, kaip išleisus kitą įstatymą arba Konstituciniam Teismui pripažinus jį prieštaraujančiu Konstitucijai. Įstatymai turi neprieštarauti Konstitucijai ir konstituciniams įstatymams.

Visi kiti teisės aktai yra poįstatyminiai. Jie yra įstatymų taikymo aktai ir negali pakeisti įstatymų, negali prieštarauti įstatymams, keisti įstatymų normų turinio, jais negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuris konkuruotų su nustatytu įstatymuose.

Konstitucinis Teismas 1995 m. spalio 26 d. nutarime konstatavo, kad įstatymai nustato bendro pobūdžio taisykles, o poįstatyminiuose teisės aktuose jos gali būti detalizuojamos, gali būti reglamentuojama jų įgyvendinimo tvarka.

Deleguoti įstatymų leidyba

Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas

Lietuvoje nėra deleguotosios įstatymų leidybos (Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 26 d., 1996 m. gruodžio 19 d., 1999 m. birželio 3 d., 2004 m. kovo 5 d. nutarimai), todėl Seimas – įstatymų leidėjas negali pavesti Vyriausybei ar kitoms institucijoms poįstatyminiais aktais reguliuoti tuos teisinius santykius, kurie pagal Konstituciją turi būti reguliuojami įstatymais, o Vyriausybė negali tokių įgaliojimų priimti. Tokių santykių negalima reguliuoti ir Seimo poįstatyminiais aktais.

Įstatymo turinys negali būti aiškinamas remiantis tuo, kaip jis interpretuojamas poįstatyminiuose teisės aktuose

Konstitucinio Teismo 2005 m. gruodžio 12 d. nutarimas

<...> įstatymuose nustatyto teisinio reguliavimo turinys negali būti aiškinamas remiantis tuo, kaip jį interpretavo Vyriausybė ar kitos institucijos, pagal savo kompetenciją leisdamos poįstatyminius teisės aktus, kuriais siekiama įgyvendinti atitinkamų įstatymų nuostatas.

Įstatymuose vartojamų sąvokų turinys negali būti apibrėžiamas žemesnės galios teisės aktu

Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 13 d. nutarimas

<...> įstatymų leidėjas gali apibrėžti įstatymuose vartojamų sąvokų turinį, tačiau iš Konstitucijos, *inter alia* konstitucinio teisinės valstybės principo, kylantis reikalavimas paisyti teisės aktų hierarchijos suponuoja, kad įstatymuose vartojamų sąvokų turinys gali būti apibrėžiamas (*inter alia* aiškinamas) tik įstatymu, o ne žemesnės galios teisės aktu.

Įstatymų viršenybė prieš poįstatyminius aktus

Konstitucinio Teismo 2007 m. lapkričio 29 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad jeigu įstatymuose nustatyta, jog tam tikrus santykius, susijusius su įstatymų reikalavimų įgyvendinimo tvarka (procedūromis), reguliuoja Vyriausybė, Vyriausybė privalo tai padaryti, o jeigu įstatymuose nustatyta, kad tam tikrus santykius, susijusius su įstatymų reikalavimų įgyvendinimo tvarka (procedūromis), reguliuoja Vyriausybės įgaliota institucija (pvz., ministerija), Vyriausybė turi pareigą nutarimu nustatyti, kuri valstybės institucija turi tai padaryti, o ši institucija (jos vadovas) privalo išleisti atitinkamą teisės aktą (Konstitucinio Teismo 2004 m. vasario 11 d. sprendimas, 2005 m. liepos 8 d. nutarimas). Taigi tokia institucija (jos vadovas), leisdama atitinkamus poįstatyminius aktus, negali pakeisti įstatymų, nustatyti su jų nuostatomis konkuruojančio teisinio reguliavimo, nes taip būtų pažeista Konstitucijoje įtvirtinta įstatymų viršenybė poįstatyminių teisės aktų atžvilgiu.

1.8.4.5.3. Įstatymais reguliuojami santykiai

Nuosavybės santykiai reguliuojami tik įstatymais

Konstitucinio Teismo 1994 m. sausio 19 d. nutarimas

<...> įstatymų leidėjas gali reguliuoti savininkų ir kitų nuosavybės teisiųjų santykių dalyvių subjektyvias teises tik įstatymu nustatydamas šių teisių turinį. <...>

<...> Nuosavybės santykiai gali būti reguliuojami tik įstatymais, o ne kitais Seimo aktais.

Seimo norminio pobūdžio pavedimai Vyriausybei gali būti duodami tik įstatymu (Konstitucijos 5, 67 straipsniai)

Konstitucinio Teismo 1994 m. sausio 19 d. nutarimas

<...> Iš Konstitucijos 67 straipsnyje nustatytos Seimo kompetencijos bei Konstitucijos 5 straipsnyje įtvirtinto valdžių padalijimo principo akivaizdu, kad Seimas negali duoti tiesioginių norminio pobūdžio pavedimų Vyriausybei ne įstatymų leidybos tvarka.

Seimo narių rinkimų tvarka, rinkimus organizuojančių ir vykdančių institucijų įgaliojimai nustatomi įstatymu (Konstitucijos 55 straipsnio 3 dalis)

Konstitucinio Teismo 1994 m. liepos 7 d. nutarimas

<...> Konstitucijos 55 straipsnio trečiojoje dalyje nustatyta: „Seimo narių rinkimų tvarką nustato įstatymas“. Tai reiškia, kad Seimas įstatymu nustato Seimo narių rinkimo tvarką, rinkimus organizuojančių ir vykdančių institucijų įgaliojimus.

Nuosavybės ir restitucijos santykiai reguliuojami įstatymais (Konstitucijos 23 straipsnio 1, 2 dalys)

Konstitucinio Teismo 1994 m. liepos 15 d. nutarimas

Konstitucijos 23 straipsnio pirmojoje dalyje yra įtvirtinta nuostata, jog nuosavybė neliečiama, o antrojoje dalyje – kad nuosavybės teises saugo įstatymas. Šią konstitucinę nuostatą atitinka tai, kad nuosavybės teisių atstatymas yra sureguliuotas įstatymu.

<...>

Konstitucijos 23 straipsnio antrojoje dalyje nustatyta, kad nuosavybės teises saugo įstatymas. Taigi nuosavybės santykiai gali būti reguliuojami tik įstatymais, o ne poįstatyminiais aktais.

Svarbiausi visuomeniniai santykiai (*inter alia* nuosavybės teisių atkūrimo) reguliuojami tik įstatymais

Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 26 d. nutarimas

<...> tam tikri visuomenės prioritetiniai dalykai turi būti reguliuojami tik įstatymais. Demokratinėje visuomenėje prioritetas teikiamas žmogui, todėl viskas, kas susiję su pagrindinėmis žmogaus teisėmis ir laisvėmis, reguliuojama įstatymais. Tai ir žmogaus teisių bei laisvių patvirtinimas, ir jų turinio apibrėžimas, ir apsaugos bei gynimo teisinės garantijos, ir leistinas jų apribojimas, ir kt.

Teisinės demokratinės valstybės nuostata, kad žmogaus teises ir laisves gina įstatymai, yra įtvirtinta Lietuvos Respublikos Konstitucijos skirsnyje „Žmogus ir valstybė“: žmogaus teisę į gyvybę saugo įstatymas (19 straipsnis), žmogaus orumą gina įstatymas (21 straipsnis) ir kt.

Konstitucijos 23 straipsnio antroje dalyje nustatyta: „Nuosavybės teises saugo įstatymai.“ Šią konstitucinę nuostatą atitinka tai, kad sovietinės okupacijos laikotarpiu pažeistų privatinės nuosavybės teisių atstatymą šalyje reguliuoja įstatymas <...>, o ne poįstatyminis aktas.

<...>

<...> Vyriausybė negali poįstatyminiu aktu įsibrauti į įstatymo reguliavimo sritį, nustatyti papildomų nuosavybės teisių atstatymo sąlygų.

Nuosavybės santykiai reguliuojami tik įstatymais (Konstitucijos 23 straipsnio 2 dalis)

Konstitucinio Teismo 1996 m. sausio 24 d. nutarimas

Konstitucijos 23 straipsnio, įtvirtinančio nuosavybės neliečiamumą, antroje dalyje pasakyta: „Nuosavybės teises saugo įstatymai.“ Taigi nuosavybės santykių reguliavimas detalizuotinas įstatymuose.

Valstybinio turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo tvarka nustatoma įstatymu (Konstitucijos 128 straipsnio 2 dalis)

Konstitucinio Teismo 1996 m. sausio 24 d. nutarimas

<...> Konstitucijos 128 straipsnio antroje dalyje <...> sakoma, kad valstybinio turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo tvarką nustato įstatymas. Vadinasi, reguliuoti valstybinio turto privatizavimo, valstybės įmonių veiklos, valstybės turimų akcijų akcinėse bendrovėse tvarkymo ir kitus su valstybinio turto valdymu, naudojimu ir disponavimu juo susijusius klausimus yra pavesta įstatymų leidėjui. Jis gali pasirinkti šio reguliavimo teises priemones, kiek tai neprieštaruja Konstitucijai.

Valstybinio turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo tvarka nustatoma įstatymu (Konstitucijos 128 straipsnio 2 dalis)

Konstitucinio Teismo 1996 m. rugsėjo 25 d. nutarimas

<...> jei <...> Seimo <...> pavedimas Vyriausybei nustatyti valstybinio turto perleidimo tvarką bus suprantamas kaip įstatymų leidėjo reikalavimas nustatyti turto perleidimo tvarkos procedūrą ar apskritai reikalavimas priimti atitinkamą teisės aktą, neprieštaraujantį įstatymams, ginčijama norma atitiks Konstituciją. <...>

Kartu Konstitucinis Teismas pažymi, kad tokia <...> normos redakcija yra ydinga, nes gali kilti neaiškumų, kas yra tikrasis žemės santykių reguliavimo šaltinis – įstatymas ar poįstatyminis aktas.

Valstybinio turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo tvarka nustatoma įstatymu (Konstitucijos 128 straipsnio 2 dalis)

Konstitucinio Teismo 1996 m. spalio 22 d. nutarimas

<...> Tik įstatymų leidėjas gali nustatyti disponavimo valstybiniu turtu (valstybine žeme) būdus ir sąlygas, nes Konstitucijos 128 straipsnio antroje dalyje nustatyta, kad „valstybinio turto valdymo, naudojimo ir disponavimo tvarką nustato įstatymas“.

Svarbiausi visuomeniniai santykiai (*inter alia* susiję su pagrindinėmis žmogaus teisėmis ir laisvėmis) reguliuojami tik įstatymais

Konstitucinio Teismo 1996 m. gruodžio 19 d. nutarimas

<...> Įstatymų normomis reguliuojami svarbiausi visuomenės gyvenimo klausimai. <...>

<...>

<...> tam tikri visuomenės prioritetiniai dalykai turi būti reguliuojami tik įstatymais. Demokratinėje visuomenėje prioritetas teikiamas žmogui, todėl viskas, kas susiję su pagrindinėmis žmogaus teisėmis ir laisvėmis, reguliuojama įstatymais. Tai ir žmogaus teisių ir laisvių patvirtinimas, ir jų turinio apibrėžimas, ir apsaugos bei gynimo teisinės garantijos, ir leistinas jų apribojimas, ir kt.

Materialinės ir moralinės žalos atlyginimas reguliuojamas įstatymu (Konstitucijos 30 straipsnio 2 dalis)

Konstitucinio Teismo 1997 m. sausio 20 d. nutarimas

Konstitucijos 30 straipsnio antroje dalyje <...> aiškiai nurodoma, kokia teisės akto forma turi būti reguliuojamas materialinės ir moralinės žalos atlyginimas. Nustatant būtent įstatymine teisinio reguliavimo formą siekiama sukurti stabilias teines prielaidas asmens, kuris buvo suluošintas arba kurio sveikata buvo kitaip sužalota, teisėms ir jo teisėtiems interesams laiduoti.

Asmens teisių ir laisvių ribojimai nustatomi tik įstatymais

Konstitucinio Teismo 1997 m. vasario 13 d. nutarimas

Tarp asmens teisių ir laisvių iš vienos pusės ir visuomenės interesų – iš kitos neretai kyla konfliktų, o kartais atsiranda ir prieštaravimų. Demokratinėje visuomenėje tokie prieštaravimai sprendžiami derinant skirtingus interesus ir siekiant nepažeisti jų pusiausvyros. Vienas iš interesų derinimo būdų yra asmens teisių ir laisvių ribojimas. <...> apribojimai turi būti nustatomi tik įstatymu, kuris viešai paskelbiamas, o jo normos suformuluojamos pakankamai aiškiai. Įstatymais apibrėžiant teisių įgyvendinimo ribas, būtina atsižvelgti į atitinkamos teisės (ar laisvės) paskirtį bei prasmę ir Konstitucijoje nustatytas jos ribojimo galimybes bei sąlygas.

Valstybės nuosavybės santykiai reguliuojami įstatymu (Konstitucijos 128 straipsnio 2 dalis)

Konstitucinio Teismo 1997 m. birželio 17 d. nutarimas

Konstitucijos 128 straipsnio antroje dalyje nustatyta: „Valstybinio turto valdymo, naudojimo ir disponavimo tvarką nustato įstatymas.“

Turto valdymo, naudojimo, disponavimo juo teisių visuma sudaro nuosavybės teisės turinį. Minėtąją Konstitucijos normą įstatymų leidėjui pavedama įstatymu sureguliuoti valstybės nuosavybės santykius.

<...>

<...> [Seimas] valstybės turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo tvarką nustato leisdamas įstatymus.

Teisės į socialinį aprūpinimą atsiradimo sąlygos, apimtis ir ribojimai nustatomi įstatymu (Konstitucijos 52 straipsnis)

Konstitucinio Teismo 1997 m. gruodžio 3 d. nutarimas

<...> įstatymų leidėjas turėjo atsižvelgti į Konstitucijos 52 straipsnį, laiduojantį piliečių socialinį aprūpinimą, kuris turi būti užtikrinamas įstatymais. Poįstatyminiu šių santykių reguliavimu negalima nustatyti arba riboti šios teisės atsiradimo sąlygų ir apimtys.

Konstitucinis socialinių teisių statusas kartu nepaneigia įstatymų leidėjo teisės nustatyti tam tikras jų atsiradimo sąlygas ar ribojimus.

Teisės į socialinį aprūpinimą atsiradimo sąlygos, apimtis ir ribojimai nustatomi įstatymu (Konstitucijos 52 straipsnis)

Konstitucinio Teismo 1998 m. gegužės 6 d. nutarimas

Konstitucijos 52 straipsnyje nustatyta, jog valstybė laiduoja piliečių teisę gauti senatvės ir invalidumo pensijas, socialinę paramą nedarbo, ligos, našlystės, maitintojo netekimo ir kitais įstatymų numatytais atvejais. Šia konstitucine norma užtikrinamas piliečių socialinio aprūpinimo įstatyminis reguliavimas. Todėl poįstatyminiu aktu negalima nustatyti asmens teisės į socialinę paramą atsiradimo sąlygų, taip pat riboti šios teisės apimtys.

Žinoma, konstitucinis socialinių teisių statusas pats savaime nepaneigia įstatymų leidėjo teisės nustatyti tam tikras jų atsiradimo sąlygas ar ribojimus. Vyriausybė gali tik detalizuoti ar sukonkretinti įstatyme nustatytas sąlygas.

Mokesčiai nustatomi tik įstatymais (Konstitucijos 67 straipsnio 15 punktas, 127 straipsnio 3 dalis)

Konstitucinio Teismo 1998 m. spalio 9 d. nutarimas

Konstitucijos 67 straipsnio 15 punkte įtvirtinta: „Seimas nustato valstybinius mokesčius ir kitus privalomus mokėjimus.“ Konstitucijos 127 straipsnio trečiojoje dalyje nustatyta: „Mokesčius, kitas įmokas į biudžetus ir rinkliavas nustato Lietuvos Respublikos įstatymai.“ Konstitucinis Teismas pažymi, kad šiomis Konstitucijos normomis yra ne tik įtvirtinta Seimo prerogatyva nustatyti mokesčius, bet ir nustatyta, kokia teisės akto forma toks teisinis reguliavimas atliekamas. Taigi mokesčius gali nustatyti tik įstatymas.

Klausimai, tiesiogiai susiję su žmogaus teisių apsauga, turi būti reguliuojami įstatymų

Konstitucinio Teismo 1998 m. spalio 27 d. nutarimas

<...> klausimai, tiesiogiai susiję su žmogaus teisių apsauga, turi būti reguliuojami įstatymų. Vyriausybės priimami aktai savo galia įstatymui neprilygsta, su įstatymu konkuruoti ar jo pakeisti negali.

Pensijų ir socialinės paramos santykiai reguliuojami įstatymais (Konstitucijos 52 straipsnis)

Konstitucinio Teismo 2000 m. vasario 10 d. nutarimas

<...> Konstitucijos 52 straipsnis suponuoja tai, kad jame nurodyti santykiai turi būti reguliuojami įstatymais.

Mokesčiai nustatomi tik įstatymais (Konstitucijos 127 straipsnio 3 dalis)

Konstitucinio Teismo 2000 m. kovo 15 d. nutarimas

<...> mokesčius gali nustatyti tik įstatymas (Konstitucinio Teismo 1996 m. kovo 15 d., 1997 m. liepos 10 d., 1998 m. spalio 9 d. nutarimai).

<...> Mokesčiai, kaip prievolė, gali būti nustatomi (įvedami) tik įstatymu, kaip aukščiausios galios teisės aktu.

<...> tokie esminiai mokesčio elementai kaip mokesčio objektas, mokestinių santykių subjektai, jų teisės ir pareigos, mokesčio dydžiai (tarifai), mokėjimo terminai, išimties bei lengvatų turi būti nustatomi įstatymu.

Mokesčiai nustatomi tik įstatymais (Konstitucijos 67 straipsnio 15 punktas, 127 straipsnio 3 dalis)

Konstitucinio Teismo 2000 m. spalio 18 d. nutarimas

<...> Mokesčius nustato įstatymai. Tik šios rūšies teisės normų aktuose gali būti nustatytas mokesčio objektas, mokestinių santykių subjektai, jų teisės ir pareigos, mokesčio dydžiai, mokėjimo terminai, išimties ir lengvatų.

Mokesčiai nustatomi tik įstatymais (Konstitucijos 127 straipsnio 3 dalis)

Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 6 d. nutarimas

<...> Konstitucijos [127 straipsnio 3 dalies] normoje yra įtvirtinta, kokios rūšies teisės aktu gali būti nustatomi mokesčiai – tai gali būti daroma tik įstatymu.

Mokesčiai nustatomi tik įstatymais (Konstitucijos 127 straipsnio 3 dalis)

Konstitucinio Teismo 2001 m. balandžio 26 d. nutarimas

<...> Konstitucijos [127 straipsnio 3 dalies] normoje yra įtvirtinta Seimo prerogatyva nustatyti mokesčius, taip pat nustatyta, kokia teisės akto forma yra nustatomi mokesčiai: juos gali nustatyti tik Seimas ir tik įstatymu.

Pensijų ir socialinės paramos santykiai reguliuojami įstatymais (Konstitucijos 52 straipsnis)

Konstitucinio Teismo 2001 m. spalio 30 d. nutarimas

Viena iš garantijų, užtikrinančių tinkamą teisės į socialinį aprūpinimą realizavimą, yra teisės aktų, kuriais reglamentuojamas valstybės teikiamas socialinis aprūpinimas, teisinė galia. Konstitucijos 52 straipsnyje nurodyti santykiai turi būti reguliuojami įstatymais.

<...>

<...> Tik įstatymu gali būti nustatyti pagrindai gauti valstybines pensijas, šių pensijų dydžiai, jų skyrimo bei mokėjimo sąlygos (Konstitucinio Teismo 2000 m. vasario 10 d. nutarimas).

Valstybės tarnautojų darbo užmokestis nustatomas įstatymu (Konstitucijos 48 straipsnio 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 2001 m. gruodžio 18 d. nutarimas

<...> valstybės tarnautojų darbo užmokestis, kuris yra viena pagrindinių prielaidų realizuoti kitus teisėtus jų interesus, turi būti nustatomas įstatymu ir mokamas įstatymų nustatytu laiku.

Paveldėjimo santykiai reguliuojami įstatymais

Konstitucinio Teismo 2002 m. kovo 4 d. nutarimas

Pagal Konstituciją paveldėjimo santykiai turi būti reguliuojami tik įstatymais.

Pensinio aprūpinimo ir socialinės paramos santykiai reguliuojami įstatymais (Konstitucijos 52 straipsnis)

Konstitucinio Teismo 2002 m. balandžio 23 d. nutarimas

Pagal Konstitucijos 52 straipsnį pensinio aprūpinimo ir socialinės paramos santykiai reguliuojami tik įstatymais.

<...>

<...> pagal Konstitucijos 52 straipsnį asmenys, kuriems skiriama pareigūnų ir karių valstybinė pensija už tarnybą, šios pensijos skyrimo ir mokėjimo pagrindai, sąlygos, dydžiai, turi būti nustatyti įstatymu.

Mokesčiai nustatomi tik įstatymais (Konstitucijos 67 straipsnio 15 punktą, 127 straipsnio 3 dalis)

Konstitucinio Teismo 2002 m. birželio 3 d. nutarimas

<...> pagal Konstituciją valstybinius mokesčius ir kitus privalomus mokėjimus gali nustatyti tik Seimas ir tik įstatymu.

<...> Konstitucinis reikalavimas valstybinius mokesčius ir kitus privalomus mokėjimus nustatyti tik įstatymu yra svarbi asmens teisių apsaugos garantija. Nustatant mokesčius ir kitus privalomus mokėjimus įstatymu, jame privalo būti apibrėžti tokie esminiai mokesčio ar kito privalomo mokėjimo elementai kaip mokesčio ar kito privalomo mokėjimo mokėtojas, objektas, dydžiai, išimties bei lengvatos, mokėjimo terminai.

Bausmės nustatomos tik įstatymu (Konstitucijos 31 straipsnio 4 dalis)

Konstitucinio Teismo 2003 m. birželio 10 d. nutarimas

Konstitucijos 31 straipsnio 4 dalis, pagal kurią bausmė gali būti skiriama ar taikoma tik remiantis įstatymu, reiškia ir tai, kad įstatymų leidėjas bausmes, skiriamas už nusikalstamas veikas, ir šių bausmių dydžius turi nustatyti tik įstatymu; bausmės turi būti nustatytos už kiekvieną nusikalstamą veiką.

Pensinio aprūpinimo pagrindai nustatomi tik įstatymu

Konstitucinio Teismo 2003 m. liepos 4 d. nutarimas

Pagal Konstituciją pensinio aprūpinimo pagrindai, asmenys, kuriems skiriamos ir mokamos pensijos, pensijų skyrimo ir mokėjimo sąlygos, taip pat pensijų dydžiai nustatomi tik įstatymu.

Mokesčiai nustatomi tik Seimo priimamais įstatymais (Konstitucijos 67 straipsnio 15 punktas, 127 straipsnio 3 dalis)

Konstitucinio Teismo 2003 m. lapkričio 17 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas, aiškindamas Konstitucijos 127 straipsnio 3 dalies turinį, yra konstatavęs, kad joje įtvirtinta, kokia teisės akto forma nustatomi mokesčiai: mokesčius gali nustatyti tik įstatymas (Konstitucinio Teismo 1996 m. kovo 15 d., 1997 m. liepos 10 d., 1998 m. spalio 9 d. nutarimai).

Pagal Konstitucijos 67 straipsnio 15 punktą valstybinius mokesčius ir kitus privalomus mokesčius nustato tik Seimas (Konstitucinio Teismo 2001 m. balandžio 26 d., 2002 m. birželio 3 d. nutarimai).

<...>

<...> Konstitucinis Teismas 2000 m. kovo 15 d. nutarime yra konstatavęs, kad tokie esminiai mokesčio elementai kaip mokesčio objektas, mokesčių santykių subjektai, jų teisės ir pareigos, mokesčio dydžiai (tarifai), mokėjimo terminai, išimties bei lengvatos turi būti nustatomi įstatymu.

Pensinio aprūpinimo pagrindai nustatomi tik įstatymu

Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 3 d. nutarimas

<...> pagal Konstituciją pensinio aprūpinimo pagrindai, asmenys, kuriems skiriamos ir mokamos pensijos, pensijų skyrimo ir mokėjimo sąlygos, taip pat pensijų dydžiai nustatomi tik įstatymu.

Materialinės ir moralinės žalos atlyginimas reguliuojamas įstatymu (Konstitucijos 30 straipsnio 2 dalis)

Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas

<...> Konstitucinio Teismo 1997 m. sausio 20 d. nutarime konstatuota, kad <...> Konstitucijos 30 straipsnio 2 dalyje „aiškiai nurodoma, kokia teisės akto forma turi būti reguliuojamas materialinės ir moralinės žalos atlyginimas“ – tai turi būti padaryta įstatymu.

Su žmogaus teisių ir laisvių turinio apibrėžimu bei jų įgyvendinimo garantijomis susijęs teisinis reguliavimas nustatomas įstatymu

Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas

<...> pagal Konstituciją su žmogaus teisių ir laisvių turinio apibrėžimu ar jų įgyvendinimo garantijų įtvirtinimu susijusių teisinį reguliavimą galima nustatyti tik įstatymu. Kita vertus, tais atvejais, kai Konstitucija nereikalauja įstatyminio tam tikrų su žmogaus teisėmis, jų įgyvendinimu susijusių santykių reguliavimo, šie santykiai gali būti reguliuojami ir poįstatyminiais aktais – aktais, reglamentuojančiais žmogaus teisių įgyvendinimo procesinius (procedūrinius) santykius, atskirų žmogaus teisių įgyvendinimo tvarką ir pan., tačiau jokiomis aplinkybėmis poįstatyminiais aktais negalima nustatyti tokio su žmogaus teisėmis, jų įgyvendinimu susijusių santykių teisinio reguliavimo, kuris konkuruotų su nustatytoju įstatyme.

Valstybės tarnybos santykiai reguliuojami įstatymais

Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas

Pasirinktas valstybės tarnybos sistemos modelis, organizavimo ir funkcionavimo pagrindai turi būti nustatyti įstatymu.

<...>

<...> Tuo mastu, kuriuo valstybės tarnybos santykiai yra susiję su žmogaus teisėmis ar laisvėmis, jie turi būti reguliuojami įstatymais. <...> Valstybės tarnybos (ir su ja susiję) procesiniai (procedūriniai) santykiai gali būti reguliuojami poįstatyminiais aktais, tačiau taip, kad nebūtų konkurencijos su įstatyme nustatytu teisiniu reguliavimu.

<...>

Aiškūs kriterijai, kuriais remiantis valstybės tarnautojams nustatomas apmokėjimo už darbą dydis (darbo užmokestis), yra esminis kiekvieno piliečio teisės gauti teisingą apmokėjimą už darbą elementas ir turi būti nustatomi įstatymu.

Baudžiamoji atsakomybė už nusikalstamas veikas nustatoma tik įstatymu

Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas

<...> Pagal Konstituciją apibrėžti, kokios veikos yra nusikalstamos, taip pat nustatyti baudžiamąją atsakomybę už tokias veikas galima tik įstatymu.

Valstybinio turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo tvarka nustatoma įstatymu (Konstitucijos 128 straipsnio 2 dalis)

Konstitucinio Teismo 2005 m. rugpjūčio 23 d. nutarimas

Iš Konstitucijos 128 straipsnio 2 dalies nuostatos „valstybinio turto valdymo, naudojimo ir disponavimo tvarką nustato įstatymas“ įstatymų leidėjui kyla pareiga visus svarbiausius valstybinio turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo santykių elementus nustatyti įstatymu.

Informacijos laisvės įgyvendinimo ribos nustatomos įstatymu

Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 19 d. nutarimas

<...> Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą yra konstatavęs, kad visa, kas yra susiję su žmogaus teisėmis ir laisvėmis, turi būti reglamentuojama įstatymais; tie įstatymai turi atitikti Konstituciją. Todėl ir teisinis reguliavimas, apibrėžiantis informacijos laisvės įgyvendinimo ribas, turi būti nustatytas įstatymu.

Mokesčiai ir kiti turtiniai įpareigojimai asmenims nustatomi tik įstatymais (Konstitucijos 67 straipsnio 15 punktas, 127 straipsnio 3 dalis)

Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 20 d. sprendimas

<...> Pagal Konstituciją mokesčius, kitus privalomus mokėjimus gali nustatyti tik įstatymas (Konstitucinio Teismo 1996 m. kovo 15 d., 1997 m. liepos 10 d., 1998 m. spalio 9 d., 2000 m. kovo 15 d., 2002 m. birželio 3 d. nutarimai).

Konstitucinis Teismas 2002 m. birželio 3 d. nutarime konstatavo, kad konstitucinis reikalavimas valstybinius mokesčius ir kitus privalomus mokėjimus nustatyti tik įstatymu, yra svarbi asmens teisių apsaugos garantija.

Pažymėtina, kad minėto konstitucinio imperatyvo *mutatis mutandis* privalu laikytis nustatant ir kitus turtinius įpareigojimus asmenims – jie taip pat turi būti grindžiami įstatymu.

Baudžiamoji atsakomybė už nusikalstamas veikas nustatoma tik įstatymu

Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas

<...> Pagal Konstituciją apibrėžti, kokios veikos yra nusikalstamos, taip pat nustatyti baudžiamąją atsakomybę už tokias veikas galima tik įstatymu.

Mokesčiai ir kiti turtiniai įpareigojimai asmenims nustatomi tik įstatymais (Konstitucijos 67 straipsnio 15 punktas, 127 straipsnio 3 dalis)

Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 24 d. nutarimas

<...> Konstitucinis Teismas savo aktuose yra ne kartą konstatavęs, kad tokie esminiai mokesčio elementai kaip mokesčio objektas, mokesčių santykių subjektai, jų teisės ir pareigos, mokesčio dydžiai (tarifai), mokėjimo terminai, išimties bei lengvatos, baudos ir delspinigiai turi būti nustatomi įstatymu ir kad šis konstitucinis reikalavimas yra svarbi asmens teisių apsaugos garantija.

Konstitucinis Teismas 2005 m. rugsėjo 20 d. sprendime yra konstatavęs, kad konstitucinio imperatyvo valstybinius mokesčius ir kitus privalomus mokėjimus nustatyti tik įstatymu *mutatis mutandis* privalu laikytis nustatant ir kitus turtinius įpareigojimus asmenims – jie taip pat turi būti grindžiami įstatymu.

Peticijos teisės įgyvendinimo tvarka nustatoma įstatymu (Konstitucijos 33 straipsnio 3 dalis)

Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 26 d. nutarimas

Pagal Konstitucijos 33 straipsnio 3 dalį peticijos teisės įgyvendinimo tvarką nustato įstatymas. Taigi įstatymų leidėjas turi pareigą peticijų santykius reglamentuoti ne bet koku teisės aktu,

o būtent įstatymu, kuriame būtų nustatyti visi svarbiausi peticijos teisės įgyvendinimo tvarkos elementai, būtent: dėl ko galima kreiptis su peticija; kurioms viešosios valdžios institucijoms gali būti paduodama peticija; formalūs reikalavimai, kuriuos turi atitikti peticija; peticijos padavimo tvarka; sprendimų dėl atsakymo priimti peticiją priėmimo ir jų apskundimo tvarka ir kt.

Įstatymų leidėjo pareiga priimti Konstitucijoje nurodytus (Konstitucinio Teismo ir Teismų) įstatymus

Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas

Konstitucijos 102 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad Konstitucinio Teismo statusą ir jo įgaliojimų vykdymo tvarką nustato Konstitucinio Teismo įstatymas. Taigi pagal Konstituciją įstatymų leidėjas turi pareigą visus su Konstitucinio Teismo statusu, formavimu, įgaliojimų vykdymu (veikla) ir jo garantijomis, Konstitucinio Teismo teisėjų statusu, taip pat su Konstitucinio Teismo sprendimų vykdymu susijusius santykius reglamentuoti įstatymu. Be to, Konstitucijoje yra *expressis verbis* įtvirtintas to įstatymo pavadinimas – tai Konstitucinio Teismo įstatymas. Kartu pažymėtina, kad toks konstitucinis teisinis reguliavimas savaime nereiškia, jog tam tikri su minėtais santykiais susiję santykiai apskritai negali būti reguliuojami ir kitais įstatymais.

<...>

Konstitucijos 111 straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad teismų sudarymą ir kompetenciją nustato Teismų įstatymas. Taigi Konstitucija ne tik įpareigoja įstatymų leidėją visų Konstitucijos 111 straipsnio 1 dalyje nurodytų Lietuvos Respublikos teismų steigimą ir kompetenciją (taigi ir bendrosios kompetencijos teismų statusą, formavimą, įgaliojimų vykdymą (veiklą) bei jo garantijas, šių teismų teisėjų statusą ir t. t.) nustatyti įstatymu, bet ir *expressis verbis* įtvirtina to įstatymo pavadinimą – tai Teismų įstatymas. Kartu pažymėtina, kad toks konstitucinis teisinis reguliavimas savaime nereiškia, jog tam tikri su minėtais santykiais susiję santykiai apskritai negali būti reguliuojami ir kitais įstatymais. Bet pabrėžtina, kad įstatymų leidėjas, įstatymu reguliuodamas minėtus santykius, turi paisyti Konstitucijos, *inter alia* joje įtvirtintų bendrosios kompetencijos teismų instancinės sistemos pagrindų.

Teismų sudarymą ir kompetenciją nustato Teismų įstatymas (Konstitucijos 111 straipsnio 4 dalis)

Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas

<...> Konstitucinis Teismas 2006 m. kovo 28 d. nutarime yra konstatavęs: „Konstitucijos 111 straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad teismų sudarymą ir kompetenciją nustato Teismų įstatymas. Taigi Konstitucija ne tik įpareigoja įstatymų leidėją visų Konstitucijos 111 straipsnio 1 dalyje nurodytų Lietuvos Respublikos teismų steigimą ir kompetenciją (taigi ir bendrosios kompetencijos teismų statusą, formavimą, įgaliojimų vykdymą (veiklą) bei jo garantijas, šių teismų teisėjų statusą ir t. t.) nustatyti įstatymu, bet ir *expressis verbis* įtvirtina to įstatymo pavadinimą – tai Teismų įstatymas. Kartu pažymėtina, kad toks konstitucinis teisinis reguliavimas savaime nereiškia, jog tam tikri su minėtais santykiais susiję santykiai apskritai negali būti reguliuojami ir kitais įstatymais.“

<...> pabrėžtina, kad pagal Konstituciją jos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios teisėjų institucijos, kuri pataria Respublikos Prezidentui dėl teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų, sudarymą, įgaliojimus ir veiklą turi reguliuoti ne bet koks, o būtent Teismų įstatymas.

<...>

Pabrėžtina, kad pagal Konstitucijos 111 straipsnio 4 dalį visi teismų, taigi ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, sudarymo, jų kompetencijos, teisėjų teisinio statuso, kiti teismų funkcionavimo santykiai gali ir turi būti reguliuojami ne bet koku įstatymu, o būtent Teismų įstatymu, jie negali būti reguliuojami *inter alia* įstatymu priimtame (ar patvirtintame) kokiame nors kitame teisės akte. Šiame kontekste pažymėtina, kad minėti santykiai negali būti reguliuojami ir <...> Lietuvos Aukščiausiojo Teismo statute <...>.

Mokesčiai nustatomi tik įstatymais (Konstitucijos 67 straipsnio 15 punktas, 127 straipsnio 3 dalis)

Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 26 d. nutarimas

<...> mokesčiai, kaip prievolė, gali būti nustatomi (įvedami) tik įstatymu; <...> tokie esminiai mokesčio elementai kaip mokesčio objektas, mokestinių santykių subjektai, jų teisės ir pareigos, mokesčio dydžiai (tarifai), mokėjimo terminai, išimties bei lengvatos, baudos ir delspinigiai turi būti nustatomi įstatymu; mokesčių įstatymų įgyvendinimo tvarka gali būti nustatoma ir poįstatyminiais aktais.

Su žmogaus teisių ir laisvių turinio apibrėžimu bei jų įgyvendinimo garantijomis susijęs teisinis reguliavimas nustatomas įstatymu

Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 5 d. nutarimas

Kaip savo aktuose ne kartą yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, pagal Konstituciją su žmogaus teisių ir laisvių turinio apibrėžimu, jų įgyvendinimo garantijų įtvirtinimu susijusį teisinį reguliavimą galima nustatyti tik įstatymu, tačiau tada, kai Konstitucija nereikalauja, kad tam tikri su žmogaus teisėmis, jų įgyvendinimu susiję santykiai būtų reguliuojami įstatymais, juos galima reguliuoti ir poįstatyminiais teisės aktais (*inter alia* žmogaus teisių įgyvendinimo procesinius (procedūrinius) santykius ir pan.). Antai kai kada poreikį įstatymų nustatytą teisinį reguliavimą detalizuoti ir sukongretinti poįstatyminiuose teisės aktuose gali lemti būtinumas teisėkūroje remtis specialiomis žiniomis ar specialia (profesine) kompetencija (Konstitucinio Teismo 2005 m. vasario 7 d. nutarimas). Tačiau (tai savo aktuose taip pat ne kartą yra pabrėžęs Konstitucinis Teismas) jokiais aplinkybėmis poįstatyminiais teisės aktais negalima nustatyti asmens teisės atsiradimo sąlygų, riboti teisės apimties; poįstatyminiais teisės aktais negalima nustatyti ir tokio su žmogaus teisėmis, jų įgyvendinimu susijusių santykių teisinio reguliavimo, kuris konkuruotų su nustatytoju įstatyme.

Valstybinio turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo tvarka nustatoma įstatymu (Konstitucijos 128 straipsnio 2 dalis)

Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 23 d. nutarimas

<...> kaip savo 2003 m. rugsėjo 30 d., 2005 m. rugpjūčio 23 d. nutarimuose yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, Konstitucijos 128 straipsnio 2 dalies nuostata, jog valstybinio turto valdymo, naudojimo ir disponavimo tvarką nustato įstatymas, reiškia, kad valstybei nuosavybės teise priklausančio turto perdavimas kitų subjektų nuosavybėn turi būti grindžiamas įstatymu, kad įstatymuose turi būti *inter alia* nustatytos valstybės institucijos, turinčios teisę priimti sprendimus dėl valstybei nuosavybės teise priklausančio turto perdavimo kitų subjektų nuosavybėn, ir šių institucijų įgaliojimai perduoti minėtą turą, taip pat šio turto perdavimo sąlygos ir tvarka.

Pensinio aprūpinimo pagrindai nustatomi tik įstatymu

Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d. nutarimas

<...> Pensinio aprūpinimo pagrindai, asmenys, kuriems skiriamos ir mokamos pensijos, pensijų skyrimo ir mokėjimo sąlygos, taip pat pensijų dydžiai nustatomi tik įstatymu (senatvės pensijos atveju įstatymu turi būti nustatyta amžius, kurį sukakęs asmuo turi teisę gauti senatvės pensiją, šios pensijos skyrimo ir mokėjimo pagrindai, sąlygos, dydžiai, o invalidumo pensijos atveju – kas laikoma invalidumu, taip pat šios pensijos skyrimo ir mokėjimo pagrindai, sąlygos bei dydžiai); poįstatyminiu aktu negalima nustatyti asmens teisės į pensiją atsiradimo sąlygų, taip pat riboti ar išplėsti (palyginti su ta, kuri nustatyta įstatymu) šios teisės apimties.

Teismų sudarymą ir kompetenciją nustato Teismų įstatymas (Konstitucijos 111 straipsnio 4 dalis)

Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d. nutarimas

<...> pagal Konstitucijos 111 straipsnio 4 dalį teismų sudarymą ir kompetenciją nustato Teismų įstatymas. Taigi Konstitucija ne tik įpareigoja įstatymų leidėją visų Konstitucijos 111 straips-

nio 1 dalyje nurodytų Lietuvos Respublikos teismų steigimą ir kompetenciją (taigi ir bendrosios kompetencijos teismų statusą, formavimą, įgaliojimų vykdymą (veiklą) bei jo garantijas, šių teismų teisėjų statusą ir t. t.) nustatyti įstatymu, bet ir *expressis verbis* įtvirtina to įstatymo pavadinimą – tai Teismų įstatymas; toks konstitucinis teisinis reguliavimas savaime nereiškia, kad tam tikri su minėtais santykiais susiję santykiai apskritai negali būti reguliuojami ir kitais įstatymais (Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d., 2006 m. gegužės 9 d. nutarimai, 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas). Šis iš Konstitucijos kylantis bendrosios kompetencijos teismų veiklos teisinio reguliavimo imperatyvas yra *mutatis mutandis* taikytinas ir pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtų specializuotų teismų veiklos teisiniui reguliavimui (Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas, 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas).

Mokesčiai nustatomi tik įstatymais

Konstitucinio Teismo 2007 m. lapkričio 29 d. nutarimas

<...> kaip ne kartą savo aktuose yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, tokie esminiai mokesčio elementai kaip mokesčio objektas, mokestinių santykių subjektai, jų teisės ir pareigos, mokesčio dydžiai (tarifai), mokėjimo terminai, išimties bei lengvatų, baudos ir delspinigiai turi būti nustatomi įstatymu (Konstitucinio Teismo 2000 m. kovo 15 d., 2002 m. birželio 3 d., 2003 m. lapkričio 17 d., 2004 m. rugsėjo 2 d., 2006 m. sausio 24 d., 2006 m. rugsėjo 26 d. nutarimai). Tačiau mokesčių įstatymų įgyvendinimo tvarka, taip pat ir konkretaus mokėtino mokesčio apskaičiavimo tvarka gali būti nustatoma ne tik įstatymais, bet ir poįstatyminiais aktais (Konstitucinio Teismo 2003 m. lapkričio 17 d. nutarimas).

Teisės į kasmetines mokamas atostogas įgyvendinimo esminės sąlygos nustatomos įstatymu

Konstitucinio Teismo 2007 m. gruodžio 7 d. nutarimas

Dirbančiojo teisė į kasmetines mokamas atostogas – jo konstitucinė teisė (Konstitucijos 49 straipsnio 1 dalis). Taigi šios teisės įgyvendinimo esminės sąlygos turi būti nustatomos įstatymu.

Ūkinės veiklos esminės sąlygos nustatomos įstatymu

Konstitucinio Teismo 2008 m. kovo 5 d. nutarimas (pakartota 2008 m. kovo 15 d. nutarime)

<...> nustatyti esmines ūkinės veiklos sąlygas, draudimus ir ribojimus, darančius esminį poveikį ūkinei veiklai, taip pat sankcijas už atitinkamus teisės pažeidimus pagal Konstituciją galima tik įstatymu.

Valstybės turto investavimo kriterijai, sąlygos, subjektai, turintys teisę priimti sprendimus dėl valstybės turto investavimo, turi būti nustatyti įstatymu (Konstitucijos 128 straipsnio 2 dalis)

Konstitucinio Teismo 2009 m. kovo 2 d. nutarimas

<...> pagal Konstitucijos 128 straipsnio 2 dalį valstybės turto investavimas turi būti grindžiamas įstatymu, kuriame turi būti įtvirtinta: valstybės turto investavimo kriterijai, sąlygos, taip pat subjektai, turintys teisę priimti sprendimus dėl valstybės turto investavimo. Valstybės turto investavimo kriterijų nustatymas nėra savitikslis – turi būti nustatyti tokie kriterijai, kurie užtikrintų viešąjį interesą, iš Konstitucijos, *inter alia* jos 128 straipsnio 2 dalies, kylančių imperatyvų laikymąsi.

Pensijų ir socialinės paramos santykiai reguliuojami įstatymais (Konstitucijos 52 straipsnis)

Konstitucinio Teismo 2009 m. rugsėjo 2 d. nutarimas

<...> Pagal Konstituciją pensinio aprūpinimo pagrindai, asmenys, kuriems skiriamos ir mokamos pensijos, pensijų skyrimo ir mokėjimo sąlygos, taip pat pensijų dydžiai nustatomi tik įstatymu.

Konstitucinis Teismas 2004 m. kovo 5 d. nutarime yra konstatavęs, kad atskiros socialinės paramos rūšys, asmenys, kuriems skiriama socialinė parama, socialinės paramos skyrimo ir mokėjimo pagrindai, sąlygos, dydžiai pagal Konstituciją gali būti nustatyti tik įstatymu.

<...>

<...> pagal Konstitucijos 52 straipsnį teisė į invalidumo pensiją garantuojama tiems asmenims ir tokiais pagrindais, kurie nustatyti įstatymais. Įstatymais nustatytas socialinės paramos santykių reguliavimas yra viena svarbiausių konstitucinės teisės į invalidumo pensiją garantijų.

Įstatymu turi būti nustatyta amžius, kurį sukakęs asmuo turi teisę gauti senatvės pensiją, šios pensijos skyrimo ir mokėjimo pagrindai, sąlygos, dydžiai, o invalidumo pensijos atveju – kas laikoma invalidumu, taip pat šios pensijos skyrimo ir mokėjimo pagrindai, sąlygos bei dydžiai (Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 3 d., 2007 m. spalio 22 d. nutarimai).

Kriterijai, kuriuos atitinkantys asmenys laikomi gerai besimokančiais, nustatomi įstatymu

Konstitucinio Teismo 2009 m. gruodžio 18 d. sprendimas

<...> kriterijų, kuriuos atitinkantys asmenys laikomi gerai besimokančiais ir dėl to pagal Konstituciją turinčiais teisę, kad jų mokslą valstybinėse aukštosiose mokyklose apmokėtų valstybė, nustatymas tiesiogiai susijęs su žmogaus (t. y. valstybinėse aukštosiose mokyklose gerai besimokančio piliečio) teisės siekti nemokamo aukštojo mokslo valstybinėje aukštojoje mokykloje įgyvendinimo garantija. <...> Konstitucinis Teismas 2004 m. gruodžio 13 d. ir 2007 m. gegužės 5 d. nutarimuose yra konstatavęs, kad „pagal Konstituciją su žmogaus teisių ir laisvių turinio apibrėžimu ar jų įgyvendinimo garantijų įtvirtinimu susijusį teisinį reguliavimą galima nustatyti tik įstatymu“.

<...>

<...> kriterijai, kuriuos atitinkantys asmenys laikomi gerai besimokančiais, turi būti nustatyti tik įstatymu.

1.8.4.5.4. Seimo statusas

Žr. 5. Seimas.

1.8.4.6. Poįstatyminiai teisės aktai

Poįstatyminiai teisės aktai

Konstitucinio Teismo 1994 m. sausio 19 d. nutarimas

<...> Poįstatyminis teisės aktas yra įstatymo nustatytais pagrindais ir tvarka kompetentingo organo priimtas teisės aktas. Poįstatyminis aktas paprastai yra valdymo aktas. Juo realizuojamos įstatymo normos, tačiau toks teisės aktas negali pakeisti paties įstatymo ir sukurti naujų bendro pobūdžio teisės normų, kurios savo galia konkuruotų su įstatymo normomis. Jis yra įstatymo normų taikymo aktas nepriklausomai nuo to, ar tas aktas yra vienkartinio (*ad hoc*), ar nuolatinio galiojimo.

Šie poįstatyminio akto ypatumai yra privalomi ir Konstitucijos 70 straipsnio antroje dalyje nurodytiems kitiems Seimo aktams. Seimo poįstatyminiai aktai negali prieštarauti Konstitucijai ir Seimo išleistiems įstatymams, o juo labiau negali keisti įstatymų normų, jų turinio.

Poįstatyminiu teisės aktu negali būti nustatoma grįžtamoji įstatymo normų galia

Konstitucinio Teismo 1994 m. kovo 16 d. nutarimas

Vyriausybės nutarimas yra poįstatyminis aktas. <...> Vyriausybės nutarimas, priimtas taikant įstatymo normas ir nustatantis grįžtamąją jų galią, visais atvejais neatitinka įstatymo, nes juo įsiterpiama į to įstatymo galiojimo ribas ir pažeidžiama jo viršenybė poįstatyminių aktų atžvilgiu.

Vyriausybės nutarimas yra poįstatyminis teisės aktas

Konstitucinio Teismo 1994 m. liepos 15 d. nutarimas

<...> Vyriausybės nutarimas yra poįstatyminis teisės aktas. Juo paprastai įgyvendinamos įstatymo normos, tačiau tokia teisės norma negali pakeisti paties įstatymo ir sukurti naujų bendro pobūdžio teisės normų, kurios savo galia konkuruotų su įstatymo normomis. Jis yra įstatymo normų taikymo aktas nepriklausomai nuo to, ar tas aktas yra vienkartinio (*ad hoc*), ar nuolatinio galiojimo.

Poįstatyminiai teisės aktai

Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 26 d. nutarimas

<...> Vyriausybės priimami teisės aktai yra poįstatyminiai <...>.

<...>

<...> į šį poįstatyminį teisės aktą buvo perkelta daugelis [įstatymo] normų nenurodant teisės šaltinio. Tokia teisės kūrimo praktika laikytina ydinga. Ji gali sukelti neaiškumą, kas yra tikrasis atitinkamo teisinio reguliavimo šaltinis – įstatymas ar poįstatyminis teisės aktas, ir kitaip apsunkinti teisės normų taikymą.

Poįstatyminiai teisės aktai

Konstitucinio Teismo 1997 m. gegužės 29 d. nutarimas

Poįstatyminiai aktai, tarp jų ir Konstitucijos 70 straipsnio antroje dalyje minimi kiti Seimo priimti aktai, paprastai skiriami įstatymams įgyvendinti, todėl jie leidžiami remiantis galiojančiais įstatymais ir negali jiems prieštarauti. Tačiau visi teisės aktai turi būti teisėti: įstatymai negali prieštarauti Konstitucijai, o poįstatyminiai teisės aktai – Konstitucijai ir įstatymams. Teisės aktų teisėtumo principui įgyvendinti valstybių praktikoje naudojami konstitucinės justicijos ir administracinės justicijos institutai.

Konstitucinis Teismas 1994 m. sausio 19 d. nutarime yra konstatavęs: „<...> Poįstatyminis teisės aktas yra įstatymo nustatytais pagrindais ir tvarka kompetentingo organo priimtas teisės aktas. Poįstatyminis aktas paprastai yra valdymo aktas. Juo realizuojamos įstatymo normos, tačiau toks teisės aktas negali pakeisti paties įstatymo ir sukurti naujų bendro pobūdžio teisės normų, kurios savo galia konkuruotų su įstatymo normomis. Jis yra įstatymo normų taikymo aktas nepriklausomai nuo to, ar tas aktas yra vienkartinio (*ad hoc*), ar nuolatinio galiojimo.“

Negalimumas legalizuoti įstatymų neatitinkančio teisės akto

Konstitucinio Teismo 1997 m. gegužės 29 d. nutarimas

<...> Konstitucijoje nėra numatyta nei galimybės, nei būdų legalizuoti teisės aktą, kuris neatitinka įstatymų.

Poįstatyminiai teisės aktai

Konstitucinio Teismo 1997 m. gruodžio 3 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas, vertindamas įstatymo ir poįstatyminio akto santykį, ne kartą yra konstatavęs, kad poįstatyminiu teisės aktu realizuojamos įstatymo normos, tačiau toks teisės aktas negali pakeisti paties įstatymo ir sukurti naujų bendro pobūdžio teisės normų, kurios savo galia konkuruotų su įstatymo normomis. Taip užtikrinamas konstitucinis įstatymų viršenybės poįstatyminių aktų atžvilgiu principas.

Poįstatyminiai teisės aktai

Konstitucinio Teismo 1998 m. gegužės 6 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas <...> 1994 m. sausio 19 d. nutarime <...> pažymėjo, kad poįstatyminiu aktu yra realizuojamos įstatymo normos, tačiau toks teisės aktas negali pakeisti paties įstatymo ir sukurti naujų bendro pobūdžio teisės normų, kurios savo galia konkuruotų su įstatymo normomis. Vyriausybės nutarimu negalima keisti ar sąlygoti įstatymo normų, jų turinio. Kitaip būtų pažeistas konstitucinis įstatymų viršenybės poįstatyminių aktų atžvilgiu principas.

Vyriausybės nutarimas yra poįstatyminis teisės aktas

Konstitucinio Teismo 2000 m. balandžio 5 d. nutarimas (pakartota 2002 m. vasario 19 d. nutarime)

<...> Vyriausybės nutarimas yra poįstatyminis teisės aktas, todėl jis negali prieštarauti įstatymui, jame negali būti teisės normų, kurios konkuruotų su įstatymo normomis. Tais atvejais, kai Vyriausybės nutarimas, kuriame yra įstatymui prieštaraujančių teisės normų, priimtas anksčiau negu įstatymas, – toks Vyriausybės nutarimas turi būti suderintas su vėliau priimto įstatymo normomis.

Vyriausybės teisės aktas yra poįstatyminis

Konstitucinio Teismo 2001 m. balandžio 26 d. nutarimas

<...> Vyriausybės teisės aktas yra poįstatyminis teisės aktas, jis negali prieštarauti įstatymui, keisti įstatymo normų turinio, jame negali būti tokių teisės normų, kurios konkuruotų su įstatymo

normomis (Konstitucinio Teismo 1994 m. sausio 19 d., 1994 m. kovo 16 d., 1994 m. liepos 15 d., 1995 m. spalio 26 d., 1997 m. gegužės 29 d., 1997 m. gruodžio 3 d., 1998 m. gegužės 6 d., 2000 m. kovo 15 d., 2000 m. balandžio 5 d. nutarimai).

Vyriausybės nutarimas yra poįstatyminis teisės aktas

Konstitucinio Teismo 2001 m. gegužės 15 d. nutarimas

Vyriausybės nutarimas yra poįstatyminis teisės aktas, jis negali prieštarauti įstatymui, keisti įstatymo normų turinio, jame negali būti tokių teisės normų, kurios konkuruotų su įstatymo normomis.

Poįstatyminiai teisės aktai

Konstitucinio Teismo 2001 m. spalio 30 d. nutarimas

Pagal Konstitucijos 67 straipsnio 2 punktą įstatymus leidžia Seimas. Visi kiti teisės aktai turi būti priimami remiantis įstatymais ir negali jiems prieštarauti, t. y. turi būti poįstatyminiai. Konstitucinis Teismas savo nutarimuose yra konstatavęs, kad Vyriausybės teisės aktas yra poįstatyminis teisės aktas, jis negali prieštarauti įstatymui, keisti įstatymo normų turinio, jame negali būti tokių teisės normų, kurios konkuruotų su įstatymo normomis (Konstitucinio Teismo 1994 m. sausio 19 d., 1994 m. kovo 16 d., 1994 m. liepos 15 d., 1995 m. spalio 26 d., 1997 m. gegužės 29 d., 1997 m. gruodžio 3 d., 1998 m. gegužės 6 d., 2000 m. kovo 15 d., 2000 m. balandžio 5 d. nutarimai).

Vyriausybės teisės aktas yra poįstatyminis (Konstitucijos 94 straipsnio 2 punktas)

Konstitucinio Teismo 2002 m. balandžio 23 d. nutarimas

Pagal Konstitucijos 94 straipsnio 2 punktą Vyriausybė vykdo įstatymus ir Seimo nutarimus dėl įstatymų įgyvendinimo, taip pat Respublikos Prezidento dekretus.

Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą yra konstatavęs, kad Vyriausybės teisės aktas yra poįstatyminis teisės aktas, jis negali prieštarauti įstatymui, keisti įstatymo normų turinio, jame negali būti tokių teisės normų, kurios konkuruotų su įstatymo normomis. Vyriausybė gali nustatyti tik tokį teisinį reguliavimą, kuris neprieštarauja įstatymams. Vyriausybės nustatomoje tvarkoje negali būti teisės normų, nustatančių kitokį teisinį reguliavimą, negu nustatyta įstatyme, ir konkuruojančių su įstatymų normomis.

Poįstatyminiai teisės aktai

Konstitucinio Teismo 2002 m. rugpjūčio 21 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą yra pažymėjęs, kad poįstatyminiu teisės aktu yra realizuojamos įstatymo normos, tačiau toks teisės aktas negali pakeisti paties įstatymo ir sukurti naujų bendro pobūdžio teisės normų, kurios konkuruotų su įstatymo normomis. Kitaip būtų pažeista Konstitucijoje įtvirtinta įstatymų viršenybė poįstatyminių aktų atžvilgiu.

Vyriausybės nutarimas yra poįstatyminis teisės aktas. Jame negali būti teisės normų, konkuruojančių su įstatymo normomis.

Vyriausybės nutarimas yra poįstatyminis teisės aktas

Konstitucinio Teismo 2003 m. liepos 4 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą yra konstatavęs, kad pagal Konstituciją Vyriausybės nutarimas yra poįstatyminis teisės aktas, jis negali prieštarauti įstatymui, keisti įstatymo normų turinio, jame negali būti tokių teisės normų, kurios konkuruotų su įstatymo normomis. Vyriausybė gali nustatyti tik tokį teisinį reguliavimą, kuris neprieštarauja įstatymams. Vyriausybės nustatomoje tvarkoje negali būti teisės normų, nustatančių kitokį teisinį reguliavimą, negu nustatyta įstatyme, ir konkuruojančių su įstatymų normomis.

<...>

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad tais atvejais, kai Vyriausybės nutarimas, kuriam yra įstatymui prieštaraujančių teisės normų, priimtas anksčiau negu įstatymas, toks Vyriausybės

sybės nutarimas turi būti suderintas su vėliau priimto įstatymo normomis (Konstitucinio Teismo 2000 m. balandžio 5 d., 2002 m. vasario 19 d. nutarimai).

Vyriausybės nutarimas turi atitikti įstatymo normas

Konstitucinio Teismo 2003 m. spalio 29 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą yra konstatavęs, kad tais atvejais, kai Vyriausybės nutarimas, kuriame yra įstatymui prieštaraujančių teisės normų, priimtas anksčiau negu įstatymas, toks Vyriausybės nutarimas turi būti suderintas su vėliau priimto įstatymo normomis arba pripažintas netekusiu galios.

Pojstatyminiai teisės aktai

Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas (pakartota 2005 m. vasario 7 d. nutarime)

<...> konstitucinis teisinės valstybės principas suponuoja ir teisės aktų hierarchiją, *inter alia* tai, kad pojstatyminiai teisės aktai negali prieštarauti įstatymams, konstituciniams įstatymams ir Konstitucijai, kad pojstatyminiai teisės aktai turi būti priimami remiantis įstatymais, kad pojstatyminis teisės aktas yra įstatymo normų taikymo aktas nepriklausomai nuo to, ar tas aktas yra vienkartinio (*ad hoc*) taikymo, ar nuolatinio galiojimo.

Respublikos Prezidento aktai yra pojstatyminiai teisės aktai

Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas

Respublikos Prezidento leidžiami teisės aktai yra pojstatyminiai teisės aktai, todėl jie, kaip ir visi kiti pojstatyminiai teisės aktai, negali prieštarauti Konstitucijai, konstituciniams įstatymams ir įstatymams.

Pojstatyminiai teisės aktai

Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 5 d. nutarimas

<...> [Pojstatyminiai teisės aktai] yra įstatymų taikymo aktai ir negali pakeisti įstatymų, negali prieštarauti įstatymams, keisti įstatymų normų turinio, jais negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuris konkuruotų su nustatytoju įstatymuose.

Konstitucinis Teismas 1995 m. spalio 26 d. nutarime konstatavo, kad įstatymai nustato bendro pobūdžio taisykles, o pojstatyminiuose teisės aktuose jos gali būti detalizuojamos, gali būti reglamentuojama jų įgyvendinimo tvarka.

<...>

Seimas turi įgaliojimus leisti ir nutarimus dėl įstatymų įgyvendinimo, numatytus Konstitucijos 94 straipsnio 2 punkte. Šiuose nutarimuose gali būti formuluojami pavedimai kitoms valstybės institucijoms imtis teisinių ir/arba organizacinių veiksmų, kurie užtikrintų įstatymų įgyvendinimą. Tačiau pabrėžtina, kad Seimo nutarimai dėl įstatymų įgyvendinimo yra pojstatyminiai aktai; jais negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuris konkuruotų su nustatytoju įstatyme. Priešingu atveju jie neatitiktų konstitucinės Seimo nutarimų dėl įstatymų įgyvendinimo, kaip pojstatyminių teisės aktų, sampratos.

<...>

Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą yra konstatavęs, kad Vyriausybės aktai yra pojstatyminiai aktai.

Pojstatyminiai teisės aktai

Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 5 d. nutarimas (pakartota 2007 m. rugpjūčio 13 d. nutarime)

Konstitucinis Teismas savo aktuose (*inter alia* 2003 m. gruodžio 30 d., 2004 m. kovo 5 d., 2004 m. gruodžio 13 d., 2005 m. vasario 7 d. nutarimuose) yra ne kartą konstatavęs, kad Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas suponuoja ir teisės aktų hierarchiją, *inter alia* tai, kad pojstatyminiai teisės aktai negali prieštarauti įstatymams, konstituciniams įstatymams ir Konstitucijai, kad pojstatyminiai teisės aktai turi būti priimami remiantis įstatymais, kad pojstatyminis teisės aktas yra įstatymo normų taikymo aktas nepriklausomai nuo to, ar tas aktas yra vienkartinio (*ad hoc*) taikymo, ar nuolatinio galiojimo.

Kartu pažymėtina, kad tam tikrais – Konstitucijoje tiesiogiai numatytais – atvejais, jeigu atitinkami santykiai nėra sureguliuoti įstatymais (detalizuojančiais ir sukonkretinančiais konstitucinį teisinį reguliavimą), poįstatyminiai teisės aktai, kuriais institucijos įgyvendina savo konkrečius įgaliojimus, *expressis verbis* nustatytus ir aiškiai apibrėžtus Konstitucijoje, turi būti leidžiami tiesiogiai remiantis Konstitucija.

Poįstatyminiai teisės aktai

Konstitucinio Teismo 2007 m. rugsėjo 6 d. nutarimas

Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas suponuoja teisės aktų hierarchiją. Konstitucinis Teismas savo aktuose ne kartą yra konstatavęs, kad konstitucinis principas neleidžia poįstatyminiais teisės aktais (taigi ir Vyriausybės nutarimais) nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuris konkuruotų su nustatytuoju įstatyme, kad poįstatyminiai teisės aktai negali prieštarauti įstatymams, konstituciniams įstatymams ir Konstitucijai, kad poįstatyminiai teisės aktai turi būti priimami remiantis įstatymais, kad poįstatyminis teisės aktas yra įstatymo normų taikymo aktas nepaisant to, ar tas aktas yra vienkartinio (*ad hoc*) taikymo, ar nuolatinio galiojimo. Konstitucinis Teismas taip pat yra konstatavęs, kad tam tikrais – Konstitucijoje tiesiogiai numatytais – atvejais, jeigu atitinkami santykiai nėra sureguliuoti įstatymais (detalizuojančiais ir sukonkretinančiais konstitucinį teisinį reguliavimą), poįstatyminiai teisės aktai, kuriais institucijos įgyvendina savo konkrečius įgaliojimus, *expressis verbis* nustatytus ir aiškiai apibrėžtus Konstitucijoje, turi būti leidžiami tiesiogiai remiantis Konstitucija (Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 5 d., 2007 m. rugpjūčio 13 d. nutarimai).